

De grondslagen der constitutie van Nederlandsch-Indië : de wording van het regeerings reglement van 1815

<https://hdl.handle.net/1874/322809>

1936

DE GRONDSLAGEN
DER CONSTITUTIE VAN
NEDERLANDSCH-INDIË

DE WORDING VAN HET REGEERINGS
REGLEMENT VAN 1815

P. J. PLATTEEL

BIBLIOTHEEK DER
RIJKSUNIVERSITEIT
UTRECHT

F. H. DANNER
BOEKBINDERIJ
UTRECHT

DE GRONDSLAGEN DER CONSTITUTIE VAN
NEDERLANDSCH-INDIË

RIJKSUNIVERSITEIT UTRECHT

0106 1328

DE GRONDSLAGEN DER CONSTITUTIE VAN NEDERLANDSCH-INDIË

DE WORDING VAN HET REGEERINGS REGLEMENT
VAN 1815

ACADEMISCH PROEFSCHRIFT TER VERKRIJ-
GING VAN DEN GRAAD VAN DOCTOR IN DE
LETTEREN EN WIJSBEGEERTE AAN DE RIJKS-
UNIVERSITEIT TE UTRECHT, OP GEZAG VAN
DEN RECTOR MAGNIFICUS DR. W. E. RINGER,
HOOGLEERAAR IN DE FACULTEIT DER GE-
NEESKUNDE, VOLGENS BESLUIT VAN DEN
SENAAT DER UNIVERSITEIT, IN HET OPEN-
BAAR TE VERDEDIGEN, OP 27 NOVEMBER 1936,
DES NAMIDDAGS TE 4 UUR

DOOR

PIETER JOHANNES PLATTEEL

GEBOREN TE UTRECHT

UTRECHT
N.V. A. OOSTHOEK'S UITGEVERS-MAATSCHAPPIJ
1936

BIBLIOTHEEK DER
RIJKSUNIVERSITEIT
UTRECHT.

Deze studie verschijnt tevens als deel IX der
UTRECHTSCHЕ BIJDAGEN TOT DE GE-
SCHIEDENIS, HET STAATSRECHT EN DE
ECONOMIE VAN NEDERLANDSCH-INDIË,

onder leiding van

Prof. Dr C. Gerretson en Prof. Mr Dr H. Westra.
N. V. A. Oosthoek's Uitgevers Maatschappij
Utrecht

Zij is alleen in dien vorm inden handel

AAN MIJN OUDERS

INHOUD

	Blz.
VOORWOORD	I
Ie DEEL: DE IDEEËN	
INLEIDING	7
HOOFDSTUK I De Fransche wortel	12
HOOFDSTUK II De Engelsche wortel	21
HOOFDSTUK III De Nederlandsche wortel	40
IIe DEEL: DE FORMULEERING	
INLEIDING	69
HOOFDSTUK I Het advies van den Raad van Koophandel en Koloniën	71
HOOFDSTUK II Het advies van den Raad van State	90
HOOFDSTUK III Het advies van G. K. van Hogendorp	114
AANGEHAALDE WERKEN	126
BIJLAGEN	131
REGISTER	234

VOORWOORD.

Hij die zich een beeld wil vormen van de Constitutioneele Geschiedenis van Nederlandsch-Indië tijdens het Koninkrijk, kan zich, en dat niet zonder moeite, slechts fragmentarisch over deze materie inlichten. De historieschrijver, die zich tot taak stelt hieraan, door rangschikking der verspreid liggende gegevens, tegemoet te komen, bemerkt echter al spoedig, dat hem voor het smeden van den keten der gebeurtenissen nog talrijke schakels ontbreken. Maar gaat hij het vele nog onbewerkte materiaal in zijn werk opnemen, dan verliest het aan luciditeit en hanteerbaarheid; de ontbrekende schakels dienen vooraf gereed te zijn.

Enkele dezer schakels te smeden en hun plaats in den keten aan te wijzen, is mede de bedoeling van de „Utrechtsche Bijdragen tot de Geschiedenis, het Staatsrecht en de Economie van Nederlandsch-Indië.” Daarna, wanneer alle bronnen bewerkt zijn, zal het eerst mogelijk worden zich rekenschap te geven van de groote lijnen, welke aan een ruimen kring van belangstellenden de oogen kunnen openen voor het aantrekkelijke en leerrijke van de constitutioneele geschiedenis van het Rijk in Azië.

Het in een dissertatie te behandelen onderwerp, zeker indien het een bronnenuitgaaf is, kan op zichzelf nooit het groote doel van den historicus: het verleden zoodanig te beschrijven, dat er lessen voor de toekomst uit spreken, benaderen; de gedachte een steentje bij te dragen moet den promovendus genoeg zijn, en dat ik dit zou kunnen doen in het boven aangegeven verband, heeft mijn arbeidsvreugde niet weinig vermeerderd.

Uw paradoxale uitspraak, Hooggeleerde Gerretson, op een Uwer colleges gedaan: „Geschiedenis is de ervaring van het

voorgeslacht, verzameld en geordend, om door het nageslacht verwaarloosd te worden", prikkelde mij om mede te werken aan het verzamelen van ervaringen, zoodat ze wel moesten spreken en niet verwaarloosd konden worden. Met U overtuigd, dat mijn tijd en krachten hiervoor niet toereikend waren, heb ik dankbaar aan Uw wenk gevolg gegeven, om met de bewerking en publicatie van eenige, totnogtoe niet gebruikte bronnen, een bijdrage te leveren tot de Constitutioneele Geschiedenis van Nederlandsch-Indië.

Een „aankomend gezel in de werkplaats der geschiedenis", noemde Gij dengene, die met een historisch proefschrift zijn academische studiën voltooid; veroorloof mij, dat ik dit beeld overneem, en U, zooals een gezel zijn meester, mijn grooten dank betuig voor den leertijd bij U doorgebracht. Daarin hebt Gij, behalvé eenige kennis, mij ook een warme liefde voor het ambacht bijgebracht, waardoor de beteekenis van Uw leiding voor mij ver uitgaat boven haar resultaten, die ik in dit proefstuk kan toonen.

De keus viel op de behandeling van het Regeerings Reglement met de Instructies van 1815. De opzet van deze studie was dan ook, om aan de hand der staatsstukken, brieven en memories dit Reglement tot onderwerp hebbende, de geschiedenis van zijn ontstaan na te gaan. En het archiefonderzoek leverde vele stukken op, geschikt om tot een reconstructie te komen van die wording en de rol door verschillende personen daarin gespeeld, te belichten. De resultaten waren belangwekkend genoeg om dit nooit in werking gebrachte Reglement uitvoerig te bespreken; niet slechts om zijn beteekenis voor Indië, al gold het daar slechts als richtlijn voor het door de Commissie Generaal te voeren bewind, maar vooral omdat het een gelegenheid bij uitnemendheid bood, om uitgaande van de totstandkoming van het R.R., een exposé te kunnen geven van de destijds op koloniaal-staatsrechtelijk gebied in ons land heerschende ideeën. Hoewel de tijd van de vestiging van het koninkrijk een onderwerp van studie is geweest van verscheidene historici, is het moeilijk

zich een duidelijk beeld te vormen van de koloniaal-politieke denkbeelden uit dien tijd. Mij te beperken tot een bespreking van de archivalia en het daaruit trekken van conclusies voldeed daarom niet. Het geven van een Reglement, de onderteekening van een Koninklijk Besluit, is niet een spontane scheppende daad, waarmee tevens de toekomst vastgelegd wordt. Neen, het is een op dat oogenblik vastleggen van hetgeen door den historischen groei politiek mogelijk is geworden, welke vastlegging zelf weer een van de elementen is voor verdere ontwikkeling. Om dus de in het R.R. van 1815 neergelegde ideeën juist te kunnen waardeeren, en de personen en gebeurtenissen, die er het hunne toe bijdroegen, recht te laten wedervaren, is het noodzakelijk de beschrijving van de wording te plaatsen in het raam van den tijd, zoodanig, dat het R.R. wordt gezien als zoo'n vastlegging, waardoor de plaats van die gebeurtenis in de historische ontwikkeling kan worden bepaald. Een studie, welke tenvolle aan dien eisch voldoet, vergt echter vele jaren en moet steunen op de resultaten van een groote belesenheid. Aan deze eischen kan in dit geschrift niet worden voldaan. Het uitstippelen van enkele lijnen lag wel binnen het bereik; het R.R., hoewel het onderwerp van deze studie, wordt daarom niet in de eerste plaats behandeld, maar eerst na eenige meer algemeene beschouwingen, zoodat het gezien kan worden als kristallisatie op koloniaal gebied, van de beginselen, welke leefden in het begin van de vorige eeuw.

Het werk viel daardoor in twee deelen uiteen. Voor het laatste deel gold als voornaamsten eisch om, zoowel totnogtoe onbekende, als reeds gepubliceerde, staatstukken betreffende het R.R. van 1815, volledig, tot *studiemateriaal* bijeen te brengen, om ze daarna in hun samenhang en beteekenis toe te lichten. Het Souverein Besluit van 1 Sept. 1814, waarin de Vorst opdracht gaf tot het ontwerpen van een R.R., als uitgangspunt nemende, is daarmede dan, chronologisch beschouwd, de eerste bijdrage voor de bestudeering van Indië's constitutioneele geschiedenis geleverd.

Gelijk altijd de noodzakelijke verdeling in perioden moei-

lijk en onbevredigend is, gaf ook de, zeer voor de hand liggende, grens voor Indië's constitutie van 1 Sept. 1814, de moeilijkheid, dat het toch niet aanging om de grondslagen van die constitutie op het niet te laten rusten. In zijn structuur hing het R.R. van 1815 samen met het Charter van 1804 en Schimmelpennincks Reglement van 1806, maar in zijn geest was het deze, aan het compagniesstelsel nog verbonden, producten van wetgeving, ontstegen en als een uityloeijsel van de XVIIIe eeuwse ideologie te beschouwen.

De noodzakelijkheid en inhoud van een eerste deel waren hiermee tevens bepaald, zoodat er ongezoekt een gelegenheid ontstond om een bescheiden proeve van ideeëngeschiedenis te geven, door als achtergrond van het R.R. van 1815, de geestelijke omwenteling der XVIIIe eeuw te schetsen met haar koloniaal-politieke gevolgen. Voor de structureele samenhang van het R.R. van 1815 met zijn voorgangers heb ik mij tot eenige aanduidingen moeten beperken. Het materiaal daarvoor bleek te overstelpend; het vraagt om een aparte bronnenuitgave.

Gaarne kwijt ik mij ten slotte nog van den plicht mijn dank te betuigen aan hen, die mij in staat stelden het noodige archiefonderzoek met vrucht te verrichten.

Van de mij vergunde inzage van het archief van den Raad van State, heb ik met de voorkomende hulp van den Secretaris van dien Raad, Jhr. Mr. Dr. J. D. H. de Beaufort en zijn ambtenaren, op aangename wijze gebruik kunnen maken, hetgeen ik hier met dankbaarheid vermeld.

Zeer erkentelijk ben ik ook voor de hulp mij op het Rijksarchief te 's-Gravenhage geboden. Den heer Algemeen Rijksarchivaris, den heer Rijksarchivaris der tweede afdeeling en in 't bijzonder de heeren H. Bonder en E. J. van de Pol, betuig ik hiervoor mijn oprechten dank.

Ie DEEL
DE IDEEËN

*Peut-être, l'invention subite d'une
constitution nouvelle, appropriée, dura-
ble, est une entreprise qui surpasse les
forces de l'esprit humaine.*

TAINE.

INLEIDING

In het tijdperk, waarin de grondslagen van de Constitutie van Nederlandsch Indië gelegd en de materialen voor den bouw van het Regeerings Reglement bijeengebracht worden, komt in de historiografie, als reactie tegen de geschiedschrijving der „Verlichting”, welke in de school van Voltaire haar hoogtepunt vindt, in nauwen samenhang met de romantiek, een nieuwe opvatting der geschiedenis tot gelding, welke men als het „historisch idealisme”, of de leer der historische ideeën omschrijven kan¹⁾.

Deze opvatting, die voor het eerst geformuleerd werd in 1821 door Wilhelm von Humboldt in zijn beroemd gebleven opstel *Ueber die Aufgabe des Geschichtschreibers*, vond in Nederland een geestdriftigen aanhanger in Groen van Prinsterer, wiens bekende: zeg mij wat er geleerd is en ik zal U zeggen, wat er geschied is, aan de kern dezer geschiedenis-opvatting een pregnante uitdrukking heeft verleend.

Deze opvatting was geenszins uit de lucht gegrepen, doch een neerslag van de ervaringen van het afgelopen revolutionaire tijdperk. „Keine Revolution war, scheinbar wenigstens, so stark von der vorhergehenden Spekulation abhängig wie die Französische”²⁾. Niet in het minst, ja zelfs vooral, geldt dit voor den omkeer op koloniaal gebied.

Het traditioneele koloniale handelsstelsel, met zijn monopolie der geotrooieerde compagnieën, was niet het uitvloeisel van eenige abstracte koloniaal-economische, of -staatkundige overtuiging, maar de concrete uitkomst der nuchtere berekeningen van kooplieden, die uit hun boeken wisten, dat alleen door een goede regeling van de verhouding tus-

¹⁾ Zie Fueter: *Geschichte der neueren Historiographie*, Ve boek, Ie Dl., par. 2: „Die historische Ideenlehre”.

²⁾ Fueter, blz. 424.

schen aanvoer en verkoop een zekere winst verkregen kon worden.

Geheel anders werd het in de XVIIIe eeuw. In het arsenaal der „Verlichting” bevonden zich onvermoed veel ideologische wapenen, waarmee het traditioneele monopolie-stelsel werd aangevallen. De aanval was niet het gevolg van een teleurstelling over de onvoordeelige resultaten van het stelsel — bij de O.I.C. waren tot aan de vierde Engelsche oorlog de finantieele voordeelen zeer groot — maar omdat het stelsel zelf strijdig geoordeeld werd met bepaalde abstracte begrippen.

Het valt buiten ons bestek op deze begrippen diep in te gaan: de stuwkracht van den aanval waardoor het stelsel vernietigd werd, lag in de kern der ideologie, het beginsel der individueele vrijheid en menschenwaarde. Het verband tusschen die vrijheid en den strijd tegen het compagniestelsel wordt op duidelijke wijze uitgedrukt in het geschrift, dat, meer dan wellicht eenig ander, de typisch Nederlandsche interpretatie inhoudt van de rechten van den Mensch en Burger: Pieter Paulus' *Verhandeling over de gelijkheid der menschen*¹⁾. Volgens Paulus vloeien uit de „maatschappelijke verbindtenis” voor ieder „onafhankelijk lidmaat” der burgermaatschappij een aantal bepaalde rechten voort. Onder die rechten bekleedt een eereplaats het recht „om van de aarde, zeeën, rivieren en wateren op dezelve, voor zooverre daarvan geen daadlijk bezit genomen of gebruik gemaakt is, een vrij en onbelemmerd gebruik te maken”, benevens „van alle de voordbrengselen derzelven” en „om overal eenen onbelemmerden handel te drijven”¹⁾.

Het bestaande koloniale stelsel was dus, volgens de orthodox-revolutionaire opvatting, met de rechten van den mensch en burger in strijd, het was een niet slechts zakelijk-, maar ook zedelijk veroordeeld stelsel.

Het was echter juist door de toepassing op koloniaal gebied, dat het eerst en het duidelijkst de practische onbruik-

¹⁾ Behandeld in *Goslinga: De Rechten van den Mensch en Burger*, hfdst. II, waaruit ook de hier gebezigde citaten genomen zijn.

baarheid van de revolutionaire grondbeginselen van vrijheid, gelijkheid en broederschap aller menschen, openbaar werd. De vrijlating der slaven, in 1791, maakte in slechts enkele jaren de parel van de Fransche Antillen, het rijke en welvarende Haïti, tot een ruïne¹⁾. Dit voorval maakte grooten indruk in de andere koloniseerende landen. En het is geen toeval, dat de groote staatsman met wien de eerste historisch-realistische reactie tegen de toepassing van de ideeën der Revolutie inzette, Burke²⁾, zijn sporen verdiend heeft in den grooten parlementairen strijd over de hervorming van de East India Company. Zoo werd in het nieuwe koloniale stelsel, door de Engelschen in Britsch Indië practisch uitgewerkt, eindelijk een evenwicht tusschen idee en werkelijkheid op koloniaal gebied gevonden.

Hoezeer nu ons Vaderland in deze ontwikkeling een meer lijdelijke rol heeft vervuld, toch moet zijn beteekenis als as waarom het rad van wijsgeerig en politiek avontuur draaide, vooral niet onderschat worden.

De ligging der Nederlanden brengt nu eenmaal mee, dat zij een centrum vormen van de materieele en geestelijke beschaving van Europa. De geografische ligging, als delta van groote stroomen, leidde er toe. In de Nederlanden lag ook, door de taalgrens, het aanrakingspunt van de Germaansche en de Romaansche wereld. Economische schakel te zijn, bracht voor de Nederlanden mee „d'une façon plus générale le rôle d'agents de transmission”, want het uitwisselen van goederen was niet af te scheiden van het uitwisselen van gedachten. De noordelijke provincies stegen in hun bloei verre boven de zuidelijke uit en het begrip De Nederlanden kunnen we in de XVIIe eeuw vervangen door De Zeven Provinciën, waarmee dan nog weer in het bijzonder Holland bedoeld wordt. Het handelsbelang der Republiek bracht mee, dat er vrede in Europa heerschte en heel haar politiek streven was op het behoud er van gericht; de belangrijkste verdragen kwamen op haar grondgebied tot stand.

¹⁾ Zie Supan: *Die territoriale Entwicklung der europäischen Kolonien*, blz. 162.

²⁾ Zie Cobban: *Edmund Burke and the revolt against the eighteenth century*.

Op geestelijk terrein was het door haar Universiteiten, dat de Republiek een ware schakelpositie innam tusschen de haar omringende landen; hier vond de uitwisseling van gedachten plaats. Een groot aantal buitenlanders bevond zich onder de hoogleraren. Daarnaast treffen we in dien tijd een uitgebreiden kring van godsdienstige en politieke banelingen aan, waarvan, zooals Descartes, velen tot de intellectueelen gerekend mochten worden. De Republiek bood hen de gelegenheid in vrijheid hun gedachten te uiten. „A cette époque, plus d'une pensée anglaise, vêtue à la française, se dirigea vers l'Allemagne et la Suisse, en passant par la Hollande”¹⁾. Wel ging in den loop der XVIIIe eeuw haar positie als groote Mogendheid verloren, één kostelijk goed bleef binnen de grenzen der Republiek bewaard: de vrijheid; in het beschavingswerk bleef zij de taak van intermediair behouden. En al kwijnden in den loop dier eeuw vele takken van bestaan weg, de uitgeverij bleef een winstgevend bestaan. Ontelbaar waren de geschriften in vreemde, vooral Fransche, taal, welke hier ter perse gingen. Een groot deel der publicaties staat op naam van den uitgever van het Stadhoudershof, Gosse te 's-Gravenhage. Geld verdienen was echter de eenige leuze; bij dezen hofdrukker verscheen in 1770, gevolgd door eenige herdrukken, Raynals *L'Histoire des Indes*, een werk dus van den man, die in 1748 *L'Histoire du Stadhouderschap*, het wereldberucht schotschrift tegen het stadhouderschap, geschreven had²⁾.

Geven we tenslotte een, nauw met het koloniale stelsel verbandhoudend, concreet voorbeeld van de hierboven geschetste geestelijke wisselwerking tusschen Engeland, Frankrijk en de Republiek. In 1754 verscheen te Leiden *Elemens du Commerce* van den encyclopedist Francois Véron de Forbonnais. In 1763 bereisde Adam Smith het continent en bracht geruimen tijd te Parijs door, waar hij met vele vooraanstaande mannen omgang had, o.a. met Quesnay³⁾;

¹⁾ Zie Huizinga in *Du rôle d'intermédiaires joué par les Pays-Bas entre l'Europe occidentale et l'Europe centrale.*, wiens betoog we hier volgden.

²⁾ Vergelijk voor analoge verhoudingen aan het Fransche hof: Mornet: *Les origines intellectuelles de la Rév. Fr.*, blz. 133.

³⁾ *Intr.* van Nicholson, blz. 5, op *Wealth of Nations*.

de publicaties van De Forbonnais zijn hem toen vanzelfsprekend niet onbekend gebleven. Na zijn terugkeer in Engeland in 1766, maakte hij een aanvang met het schrijven van het werk, hetwelk hem onsterfelijk zou maken en waar we in het hoofdstuk „On Colonies” opvattingen omtrent vrije concurrentie vinden, die geheel parallel loopen met de gedachten van De Forbonnais. Twee jaar na het verschijnen van „The Wealth of Nations”, in 1778, verscheen er te 's-Gravenhage de Fransche vertaling van.

Zoo werd ook de geestelijke akker der Republiek op koloniaal gebied bevrucht door „den geest des tijds” en de denkbeelden der „Verlichting”, waarvan de wortelen diep in het eind der XVIIe en het begin der XVIIIe eeuw verscholen liggen¹⁾.

Het is onze taak, in de volgende hoofdstukken na te gaan door welke fasen de algemeen-Europeesche gedachten tenslotte in het Regeerings-Reglement van 1815 neersloegen.

¹⁾ Vgl. Hazard: *La crise de la Conscience européenne.*

HOOFDSTUK I.

DE FRANSCH E WORTEL.

Gedurende de XVIIIe eeuw en daarvoor reeds, was Frankrijk de kruisridder en held van de menschheid geweest, het land, dat zijn mode deed regeeren. Heel de wereld maakte den geweldigen omkeer mee, die daar in de XVIIIe eeuw aanschouwd werd: Aan het eind van de XVIIe eeuw, een absoluut koningschap, slechts afhankelijk van de Gratie Gods; een denkwereld gericht op het verleden; het heden de gouden eeuw der volmaakte nabootsing en voortzetting van de oudheid. Een eeuw later weer een absoluut vorst, maar als drager van de souvereiniteit des volks; het verleden bedekt; het jaar van den staatsgreep het begin der jaartelling; de archieven verbrand; de blik gericht op den toekomst; morgen zal de gouden eeuw aanvangen!¹⁾

Geen terrein des levens, dat door dezen omkeer onberoerd werd gelaten. En niet in het minst op koloniaal terrein had de geest der eeuw gewerkt! Het Nederland van 1814, nog maar nauw staatkundig bevrijd en geconstitueerd in den vorm waarin wij het sindsdien kennen, was in geestelijk opzicht nog eng aan het Frankrijk der Revolutie verbonden. Dat bleek ook bij de oplossing van een der belangrijkste problemen waarvoor het zich bij zijn herstel geplaatst zag: het inrichten van het bestuur over de weergegeven koloniën. Beschouwen we tot goed begrip van die oplossing dus eerst den aard van de Fransche leeringen.

Onder de schrijvers, die men gewoon is aan te duiden als de voorloopers der Revolutie, zijn Montesquieu, Rousseau en Voltaire goede bekenden. Toch is de invloed van den

¹⁾ Samenvatting van gedachten ontleend aan Hazard: *La crise de la conscience etc.*; Mornet: *Les origines etc.*; en Fajj: *La Franc-Maçonnerie etc.*

thans niet meer gelezen en vergeten schrijver Raynal veel grooter geweest dan van hen wier namen hier boven genoemd werden en bij wie hij, als denker, niet in de schaduw kan staan, noch verdient in een adem genoemd te worden. Eén eigenschap echter had Raynal, waardoor hij in zijn tijd, in populariteit en invloed, de waarlijk grooten ver achter zich liet, hij was een geboren journalist. En een goed journalist, die wist hoe hij zijn lezers moest boeien en opzweepen. In deze kwaliteit moeten we hem dan ook vooral zien. Zouden we hem met, b.v., Voltaire vergelijken, zooals Fueter doet¹⁾, dan is hij inderdaad in onzen tijd het noemen nauwelijks meer waard. Doch al was zijn werk slechts oppervlakkige journalistiek, het is nu eenmaal zoo, dat handig journalistenwerk een veel grooteren invloed op de publieke meening heeft, dan het gedegenste studiewerk. Anders gezegd, de geleerde, die de resultaten van zijn werk tot de massa wil laten doordringen, kan de hulp van hem, die aan die resultaten een populaireren vorm weet te geven, niet ontberen; Raynal heeft zulks gedaan voor de filosofen in Frankrijk. Hij heeft de verwarde en tegenstrijdige verlangens en denkbeelden van zijn tijd weten te hanteeren en in een gretig gelezen vorm het publiek voorgezet. Daardoor was hij in den meest directen zin „un précurseur de la Révolution”, gelijk Feugère hem noemt²⁾.

Hij verliet de Jesuitenorde, waarin hij was opgevoed, omdat hij daarin den niet roem zou kunnen verwerven, dien hij zocht. Als zoovelen voor en na hem trok hij naar Parijs, om zich naam te maken. Schitterend stilist³⁾, ging hij

¹⁾ Eduard Fueter: *Geschichte der neueren Historiographie.*, blz. 363. „Keiner der französischen Historiker der Aufklärung verdient neben ihm (Voltaire) auch nur genannt zu werden. Am wenigsten der Abbé Raynal. (Guillaume Thomas Raynal, geboren 1713 zu Lapanouze, zeitweise Jesuit, gestorben 1796 zu Chaillot), dessen *Histoire philosophique et politique des établissemens et du commerce des Européens dans les deux Indes* (Amsterdam 1770; anonym) lange Zeit unverdienten Ruhm genosz. Raynal war ein gewandter Journalist, der sich den Zeitströmungen anzupassen wuszte”. „Dasz er dabei vielfach fremdes Gut ohne weiteres übernahm, ist noch der geringste Fehler seines Buches. Raynal war kein unbegabter Mensch. Aber nie kam er über liederliche Vielschreiberei hinaus”.

²⁾ Anatole Feugère: *Un précurseur de la Révolution. L'Abbé Raynal.* Verscheidene gegevens voor dit hoofdstuk zijn hieraan ontleend.

³⁾ Feugère roemt den stijl van Raynal zeer: hij wist met woorden uit niets iets te maken, waardoor hij door velen voor een schepper werd aangezien. Hij deelt aan

schrijven en dan natuurlijk over een onderwerp, hetwelk in het middelpunt der belangstelling stond, de revolutie in Holland van 1747, partij kiezende tegen den Stadhouder en het stadhouderschap, waarin volgens hem den zoo verfoeiden geest van het absolutisme belichaamd was¹⁾.

In het midden van de XVIIIe eeuw werd de belangstelling voor literatuur verdrongen door die voor politiek en de brug tusschen die werelden was de filosofie, een brug waar Raynal al heel gemakkelijk overheen kwam. Hij verkeerde dagelijksch in de „salons philosophiques” en had vele connecties onder regeeringspersonen, die hij graag te vrind hield. Werken als *L'Esprit des lois* bewonderde hij zeer, maar meer werd hij bekoord door de actieve werkelijkheidspolitiek, zoodat hij in het boekje over het stadhouderschap, daarin het absolutisme veroordeelende, in zijn, ongeveer gelijktijdig verschenen *Histoire du Parlement d'Angleterre* een lans er voor brak ten gunste van den Koning, tegen het parlement. N'importe, zoo was het regeeringsstandpunt ten opzichte van deze landen en Raynal wilde gelezen worden en bij Buitenlandsche Zaken een wit voetje krijgen. Doctrinair was hij dus in het minst niet. „La première qualité de l'écrivain c'est d'être lu”, was zijn meening.

Waren in dezen man niet alle eigenschappen vereenigd om de schrijver te worden van een werk, dat over de geheele wereld gelezen zou worden en diepen indruk maken? Dit is dan ook gebeurd met zijn *Histoire philosophique et politique des établissemens et du commerce des Européens dans les deux Indes*, in welk werk, in verbinding met het onderwerp in den titel aangegeven, alles behandeld werd waar in de XVIIIe eeuw maar sprake van was. „L'Histoire des Indes,

iemand een aantal misdadige zaken mee, en schrijft dan: „Si c'était des vertus que j'eusse eu à peindre, la chose aurait été plus aisée, j'en aurais trouvé le modèle dans vous”. (*Un précurseur*, blz. 41). Ook zijn tegenstander in 1748, bij het debat over de gebeurtenissen van dat jaar in de Republiek, Rousset, ziet in Raynals stijl de hoofdreden van zijn succes: „Le Lecteur trouvera de la différence entre notre Stile et celui du savant Abbé Raynal; le sien est fleuri; limé étudié; ce ne sont que Fleurs de Rhétorique, le notre est simple, uni, cavalier, mais c'est la pure Vérité, etc.” Zie *Histoire du Stadhouderat depuis son origine jusqu'à présent*, par Mr. L'Abbé Raynal, revûe, corrigiéé, chatiée, et purgée de ses Faussetés par Mr. Rousset, Amsterdam 1749, blz. XV.

¹⁾ G. T. Raynal: *Histoire du Stadhouderat depuis son origine jusqu'à présent*.

est devenu le bréviaire de la génération qui va faire la Révolution française" ¹⁾). Hoe algemeen het werk gelezen werd, blijkt wel uit het getuigenis van tijdgenooten, dat in de Engelsche koloniën in Noord Amerika alleen al 25.000 exemplaren verspreid waren ²⁾).

Het werk beleefde tallooze drukken, te beginnen met een anonyme uitgave te Amsterdam in 1770. De tekst in de verschillende uitgaven is niet gelijk en de veranderingen geven een zekere ontwikkeling in Raynals denkbeelden te zien, voor ons echter van minder belang. Zoo kunnen we hier ook de vraag laten rusten, welk gedeelte van het werk aan Raynal zelf toegeschreven mag worden; Diderot schijnt wel de voornaamste leverancier voor *l'Histoire des Indes* geweest te zijn. Het oordeel van Feugère ³⁾, dat „Raynal avait élevé le plagiat à la hauteur d'un principe", is dienstiger aan een oordeel over Raynal zelf, dan dat het iets zegt over de betekenis van zijn werk. De tijd was rijp geworden waarin het mogelijk was, dat een groot publiek een werk ontving en in zijn brede lagen liet doordringen, in hetwelk alle vraagstukken van den dag behandeld werden ⁴⁾).

Waar ging nu in zijn tijd de algemeene belangstelling naar uit? en hoe heeft Raynal, door haar te bevredigen de publieke meening beïnvloed?

A. Belangstelling voor den handel.

In de XVIIIe eeuw kwam, door het verval van den adel en de opkomst van de tiers état, de almacht van het geld steeds meer op den voorgrond, waardoor ook bij den eersten stand, via de kringen der litteratoren, de aandacht op handelsaangelegenheden gevestigd werd. De handelman kreeg

¹⁾ Feugère, blz. IV intr.

²⁾ Zie Feugère: *Bibliographie critique de L'Abbé Raynal*.

³⁾ Feugère, blz. 6.

⁴⁾ D. Mornet: *Les origines intellectuelles de la révolution française.*, blz. 235, geeft een duidelijk beeld van Raynals plaats tusschen de voorloepers der Revolutie.

De intellectuele oorsprong der Revolutie wordt door Mornet verdeeld in drie fasen. Ten 1e „Les premiers conflits", van 1715—1748, ten 2e „La lutte décisive", van 1748—1770 en ten 3e „L'exploitation de la gloire", van 1770—1787. In de laatste periode plaatst hij Raynal. Deze bracht niets nieuws meer, maar verdedigde en verspreidde, in heftiger bewoordingen dan ooit voor hem gedaan, al hetgeen door de filosofen reeds was betoogd, als tolerantie, humaniteit, haat van tyrannen, geheiligde vrijheid, volkssouvereiniteit, enz.

in verschillende schrijvers zijn verdedigers en in Engeland was het voorbeeld reeds gegeven, dat „zelfs” een handelsman zeer gezien kon zijn en een belangrijke maatschappelijke plaats innemen.

Halverwege dier eeuw kwam ook de reactie op het mercantilisme; door de Economisten werd vrijheid van handel geëischt. Zij waren verzameld rond Quesnay en hadden in Montesquieu hun geestelijken vader gevonden. In dien kring verkeerde ook Raynal. Zijn *l'Histoire des Indes* is a.h.w. een voortzetting van Montesquieus studie in *Esprit des lois*, waarin hij de geschiedenis van den handel naging van de oudheid tot de ontdekking van Amerika. In de phraseering vinden we bij Raynal vaak Rousseau terug, hoewel deze laatste zich nooit aan een studie over den handel heeft gezet, maar meer theoretische beschouwingen gaf. In 1774 behaalden de Economisten de overwinning, daar Turgot toen minister werd onder Lodewijk de XVIe; de Compagnie des Indes was ook geen overtuigend pleidooi voor de handhaving van een privilege geweest, haar aandeelen zakten steeds, zoodat reeds voor Turgot, in 1769, haar monopolie werd opgeheven, hoewel de vaart op de koloniën toen toch nog alleen maar voor Franschen opengesteld was. Een gedeeltelijke overwinning was deze opheffing slechts voor de nieuwe denkbeelden, daar het hen die nu voortaan medeprofitereen konden van den kolonialen handel, weer terugbracht in het kamp van hen die van vrije, internationale concurrentie niets wilden weten.

B. Smaak voor al wat exotisch was.

Waar de filosofen, voor hun critiek op de samenleving, teruggrepen naar de ideale mensch in natuurstaat, om door hem het verkeerde van de beschaafde maatschappij uit hun tijd, te kunnen belichten, verwondert het ons niet dat in dien tijd reisbeschrijvingen grif gelezen werden, omdat men door hen, die de ideale mensch meegemaakt hadden, ingelicht wilde worden. De smaak voor het exotische werd hierdoor sterk aangewakkerd. De Encyclopedie b.v. is vol van dergelijke verhalen en heeft tot die belangstelling zeker het hare bijgedragen.

Raynal heeft, onder de jesuiten verkeerende, de verhalen van de missionarissen onder hen, uit de eerste hand verkregen. Heel zijn werk is doorspekt met verhandelingen over vreemde producten en etnografische gegevens van alle streken der aarde, waarbij hij den lezer de pikante bijzonderheden niet spaarde, hetwelk de uitgebreidheid van zijn lezerskring ook slechts ten goede kon komen.

De combinatie van A en B leidde tot:

C. Belangstelling voor koloniale politiek.

Het was een tijd van achteruitgang van de Fransche koloniale macht. Al het getheoretiseer was niet gunstig geweest voor een strak gerichte werkelijkheidspolitiek. „Il faut l'avouer, l'influence des grands écrivains et des théoriciens spécialistes ne semble guère favorable à l'esprit de colonisation" ¹⁾). Voltaire vond het dwaasheid in den vreemde, voor enkele morgen land, elkaar te gaan bevechten ²⁾). Rousseau, die de luxe veroordeelde, zag in de import van koloniale producten een stimulans voor de neiging naar luxe, dus keurde hij die af.

Frankrijk werd ook zeer geïntimideerd door het voortdurend succes van Engeland, waardoor een pessimistische geest ontstond, van maar af te zien van een plaats als grootkolonisator.

Van dezen geest vinden we de sporen bij Raynal terug; overall, ook in zijn hoofdstuk over de Hollandsche koloniën ³⁾, waarschuwt hij tegen het bezetten van groote territoiren, hetgeen ruineus is door de uitgaven welke het vergt voor bewapening etc. In den geest waarin Silhouette, Duplex instrueerde 13 Sept. 1752 ⁴⁾: „On ne veut plus se rendre une puissance politique dans l'Inde; on ne veut que quelques établissemens en petit nombre . . . et quelques augmentations de dividendes”.

Niettemin werd ook door Raynal begrepen, dat de Engelsche praktijk grootscher was dan die van zijn landgenooten

¹⁾ Feugère, blz. 141.

²⁾ *Candide ou l'optimisme*, blz. 135. Frankrijk en Engeland „sont en guerre pour quelques arpents de neige vers le Canada”, hetgeen „une espèce de folie” was.

³⁾ Tom. I, livre II.

⁴⁾ Nader hierover Feugère, blz. 146.

en straalt herhaaldelijk duidelijk zijn bewondering voor Engeland door.

Engeland vond in mannen als Dupleix zijn benijders, die de houding van het Engelsche Gouvernement bewonderden, welke de koloniale ondernemingen steunde. Deze opvatting is eveneens weerspiegeld in *l'Histoire des Indes*, waaruit weer een van de tegenstrijdigheden, welke we telkens aantreffen, geboren wordt ¹⁾). Raynal wekt de Franschen op het Engelsche voorbeeld te volgen en, tot behoud der territoriale macht in Amerika, alle aandacht aan de ontwikkeling van de marine te besteden, voor de luister van hun land. De tegenstelling laat zich wel verklaren, het is de tegenstelling filosoof-politicus. Als filosoof is voor hem de koloniale verhouding op zichzelf al veroordeeld „... toute colonie, supposant l'autorité dans une contrée, et l'obéissance dans une autre contrée éloignée, est un établissement vicieux dans son principe. C'est une machine dont les ressorts se relâchent, se brisent sans cesse, et qu'il faut réparer continuellement” ²⁾). Echter is Raynal ook politicus en zoeken we bij hem niet tevergeefs de werkelijkheidszin als zoodanig. Het laatste citaat is het besluit van een hoofdstuk, getiteld: „Moyens qui restent à la compagnie (de Oost Indische Compagnie) pour rétablir ses affaires”. In dat hoofdstuk legt hij heel nuchter de fouten bloot welke het compagniesstelsel aankleven en die in dien tijd langzamerhand algemeen bekend geworden waren. B.v., dat het bestuur in Europa te gecompliceerd is, waardoor de noodige eenheid, vereischt voor vruchtbaar zaken doen, ontbreekt; de houding tegenover de vorsten is door de onkunde der ambtenaren verkeerd en veroorzaakt telkens botsingen; de vestigingen zijn te talrijk en daardoor de uitgaven voor het bestuur te hoog; de onregelmatigheden door de compagniesdienaren gepleegd zijn ruineus. En met het aanwijzen der fouten dringt hij aan op het aanbrengen van verbeteringen. Zoo keurt hij den strijd tegen de vrije handelaars af en voorspelt groote vooruitgang

¹⁾ Tom. III, livre XIII.

²⁾ Tom. I, blz. 245.

en rijkdommen, welke het vrijlaten van den handel in Indië zal meebrengen.

Na zooveel nuchter betoog, wint de filosoof het weer even van den politicus, „Après les améliorations que nous nous sommes permis de proposer, l'ordre se trouveroit rétabli pour quelque tems. Nous disons, pour quelque tems, parce que” — en dan volgen de hierboven reeds geciteerde zinnen — „toute colonie est un établissement vicieux dans son principe”. Over het recht van kolonisatie moet hij dan ook niet te serieus genomen worden. Trouwens, welke de bezwaren, in naam van de heerschende principes naar voren gebracht, ook mogen zijn, het hebben van koloniën is nooit absoluut veroordeeld geworden. Montesquieu keurde de koloniale verhouding goed, vond er althans een grond voor. Met het feit had men nu eenmaal te maken en daarom liet er zich ook wel een rechtsgrond voor construeeren, b.v. de zegening die er van de vestiging van beschaafde menschen voor die landen zou uitgaan¹⁾.

Wél zeer stellig plaatst Raynal zich op het standpunt van den vrijhandel, ten gunste van de koloniën. In tegenstelling met Montesquieu, die de afhankelijkheid van de koloniën van het moederland predikte en hun exploitatie ten bate van dat land, door exclusieven handel, verdedigde.

Raynal stelt tegenover exploitatiepolitiek, zegening van de koloniën met vrije internationale concurrentie. Zij zullen dan goedkoper kunnen inkoopen en voordeelijker hun waren van de hand doen, hun afzetgebied zal daardoor worden vergroot, zij zullen weer meer kunnen koopen, enz., in steeds stijgende lijn van welvaart voor moederland en kolonie. Geen derven van een oogenblikkelijk handelsvoordeel mag het grootere doel, de duurzame band met het moederland en de welvaart van de kolonie, uit het oog doen verliezen.

De mengeling ontstaan door het samenvoegen van de punten A, B. en C. is in *l'Histoire des Indes* gedrenkt in een filosofische saus. Het eerste doel, hetwelk Raynal met zijn boek beoogde, was persoonlijk succes, dus moest hij zijn

¹⁾ Tom. III, livre XIII.

werk inrichten naar de mode van den dag. Die mode schreef een filosofisch gewaad voor. Atheïsme, schimpscheuten op de geestelijkheid, ophemelen van de natuurmensch, terugkeer tot de natuur, het werd alles vastgeknoopt aan economische en politieke beschouwingen.

Dergelijke passages konden uit de pen van Rousseau gevloeid zijn. Over de Hottentotten b.v., vraagt hij zich af of zij gelukkig zijn¹⁾, „Mais sont-ils heureux, me demanderez-vous? Et moi je vous demanderai, quel est l'homme si entêté des avantages de nos sociétés, si étranger a nos peines, qui ne soit quelque-fois retourné par la pensée au milieu des forêts, et qui n'ait du moins envié le bonheur, l'innocence et le repos de la vie patriarcale? Eh bien, cette vie est celle de l'Hottentot. Aimez-vous la liberté? il est libre, Aimez-vous la santé? il ne connoit d'autre maladie que la vieillesse. Aimez-vous la vertu? . . .” enz. Gedenkt hij de „beschaving” welke hen zal worden gebracht door een koloniseerende mogendheid, in casu de Hollandsche, dan wordt hij eerst recht meeslepend en voegt hij de bewoners van de Kaap toe: Vlucht ongelukkige Hottentotten, vlucht, verberg U in Uw wouden. De verscheurende dieren die ze bewonen, zijn minder te vreezen dan de monsters onder welker rijk gij zult vallen. De tijger zal U misschien verscheuren, maar hij kan slechts Uw leven nemen. De anderen zullen U berooven van de onschuld en de vrijheid.

Met zooveel onderwerpen in één boek, kon het wel niet uitblijven, dat hij zich herhaaldelijk tegensprak, maar om van dat alles een eenheid te maken, „tel est le tour d'esprit de Raynal”²⁾).

Zoodanig was de onbezonden ideologie, waardoor het bestaande koloniale stelsel ondermijnd werd.

¹⁾ Tom. I, blz. 204.

²⁾ Feugère, blz. 196.

Als voorlooper van de Revolutie heeft Raynal grootere beteekenis gehad dan kon blijken uit hetgeen wij hier van hem bespraken. Hij valt zeer sterk de Kerk aan en heeft door de populariteit van zijn geschriften in hooge mate bijgedragen tot een van de ernstigste oorzaken van de Revolutie, de anti-godsdiensstigheid. Zulks zij hier, volledigheidshalve echter slechts in een noot, meegedeeld; de uitwerking van dit punt, evenals zijn uitvoerig pleidooi voor de afschaffing van de slavernij, valt buiten het bestek van deze studie.

HOOFDSTUK II.

DE ENGELSCH E WORTEL.

Voor politiek-verantwoorde hervormingen in het bestaande koloniale bestuursstelsel bood de Fransche ideologie voorloopig weinig houvast. De vage, nog niet aan de werkelijkheid der koloniale verhoudingen getoetste denkbeelden, hoe meeslepend zij den omwentelingsgezinden ook in de ooren klonken, waren nog te weinig gerijpt, om in nieuwe, uitvoerbare, koloniale regeeringsreglementen te worden vastgelegd.

Al te zeer pleegt men in de opheffing van de Compagnie een gevolg te zien van de Fransche revolutie ten onzent: ook zonder de omwenteling zou het lot van de Compagnie, als een gevolg van haar finantieele moeilijkheden, spoedig bezegeld zijn geweest.

Het getuigt van Engelslands politieke vormkracht, dat het er in is geslaagd, de invloeden van de XVIIIe eeuw, ook in zijn koloniaal stelsel, op te nemen en te verwerken, zonder daarbij zelf in een omwenteling te gronde te gaan: het heeft de lijn van zijn koloniale ontwikkeling na het verlies zijner Amerikaansche koloniën niet afgebroken, maar doelbewust omgebogen in een richting, die het tot de onbetwist-machtigste staat der XIXe eeuw zou maken.

Dat Nederland, zoo kort na den ondergang der Compagnie en zijn ondergang als koloniale mogendheid, er in is geslaagd, deze nieuwe, door zijn rivaal getrokken lijn op te vatten, en, zijn eigen behoeften volgend, een nieuwe koloniale toekomst voor te bereiden, danken wij aan Dirk van Hogendorp, die met open oogen de ontwikkeling van het moderne bestuursstelsel in de Engelsche kernkolonie beoosten de Kaap had gadegeslagen; zij daarom dit hoofdstuk gewijd aan die ontwikkeling en aan de, zoo vruchtbare, aanraking, welke die jonge compagniesdienaar er mee kreeg.

Zooals in Frankrijk Raynal, de gedachtengang van een Montesquieu en een Rousseau doortrekkende, de wereld de consequenties van den nieuwen geest voor de koloniale verhouding voorhield, vinden we in Bolts voor Engeland een overeenkomstige figuur, met wien aldaar het element der ethiek zijn intrede deed in de koloniaal politieke beschouwing.

In hetzelfde jaar als Raynals werk, in 1770, verscheen van Bolts: *Etat Civil, Politique et Commercant du Bengale*¹⁾. Het boek beleefde in verschillende vormen vele drukken en hoewel we vóór Bolts ook reeds sporen van de nieuwe strooming in de literatuur aantreffen, begon met hem de beïnvloeding van de publieke opinie. In 1775 verscheen het als een vervolg op *l'Histoire des Indes*²⁾, waardoor men een tijdlang Raynal als de auteur er van heeft aangezien. Vrijhandelsgezindheid en humaniteit zijn de hoofdtrekken van des schrijvers betoog; het heerschende compagnies- of monopoliestelsel wordt veroordeeld als in lijnrechten strijd daarmee; zulk een stelsel was niet alleen een belemmering voor den vrijen handel, maar in zijn uitwerking (handelslichaam als souverain) had het tot onderdrukking en uitbuiting van de geregeerden geleid.

Bolts was een oud-compagniesdienaar, die het tot rechter in het hof te Calcutta had gebracht en Raynal een Fransch pennevoerder; uit het verschil in antecedenten van deze schrijvers is reeds op te maken, welk verschil in inzicht en daarmee samenhangend verschil in behandeling van hun onderwerp, we kunnen verwachten. Op eenzelfde wijze toonen zij aan, dat het onbehoorlijk voor een staat is om, tegen een zekere som per jaar, koloniën door een handelslichaam te laten regeeren. Volgens beider redeneering moet dat op den ondergang van de compagnie en het verlies van de koloniën uitloopen.

¹⁾ We gebruiken hier de Fransche vertaling van M. Demeunier, verschenen in 1775 bij Gosse & Zn. te den Haag, omdat in dezen vorm Bolts' werk het meest bekend en verbreid is. Oorspronkelijke titel: *Considerations on Indian affairs*.

²⁾ In een editie, welke eveneens bij Gosse & Zn. te den Haag werd uitgegeven. Zie: A. Feugère: *Bibliographie critique de l'Abbé Raynal*, blz. 25.

Terwijl Raynal echter filosofeert over „le génie oppresseur du monopole” in een compagnie, waarom zij, geprivilegeerd althans, onhoudbaar is, gaat Bolts verder; deze heeft in de praktijk de funeste werking van de E.I.C. meegemaakt en zijn verontwaardiging is daardoor gewekt. Als jurist toont hij aan de onhoudbaarheid der staatsrechtelijke figuur van handelslichaam met soevereine rechten, de wetten van het Koninkrijk verbieden zulks ook uitdrukkelijk¹⁾. Vooral de handhaving van het recht komt onder een compagnie zeer in de verdrukking, want „Le Gouverneur & le Conseil de la Compagnie, sont tout à la fois Partie publique qui poursuit les délinquants, Magistrats qui les emprisonnent, Juges qui les condamnent, Souverains qui ordonnent l'exécution de la Sentence”²⁾. Daarom is het volgens Bolts belachelijk om aan een vereeniging van kooplieden onbegrensde soevereiniteit te geven, zulks is een belediging voor den Koning en het volk en al evenzeer beledigend „aux Princes et aux Sujets du Bengale”³⁾. De Koning moet ook daarom soverein zijn over de koloniën, omdat anders de mogelijkheid niet uitgesloten is, en die mogelijkheid alleen is al onteerend, dat de bezitters hun rechten zouden overdoen aan mededingers en vijanden van Groot-Bretagne.

Eigenaardig is echter, dat Raynal op een ander punt, n.l. waar hij de suggestie geeft van het toekennen van landeigendom aan de inlanders, weer aan Bolts ver vooruit is in een kwestie, welke jaren later brandend zou zijn. Raynal richt zich⁴⁾ tot het Engelsche volk, hun bezwerend dat zij hervormingen in hun koloniën zullen aanbrengen; dat alleen is echter niet voldoende, „mais vous n'aurez point assez fait pour votre gloire. Il vous restera un préjugé à vaincre, & cette victoire est digne de vous. Osez faire jouir vos nouveaux sujets des douceurs de la propriété. Partagez-leurs les campagnes qui les ont vu naître; ils apprennent à les cultiver pour eux. Enchaînés par ce bienfait, plus encore qu'ils ne

¹⁾ Zie *L'Etat du Bengale*. Dl. II, blz. 173.

²⁾ *Ibid.*, blz. 181.

³⁾ *Ibid.*, blz. 189.

⁴⁾ *L'Histoire des Indes*, Tom. I, blz. 390.

l'étoient par la crainte, ils paieront avec joie des tributs qui seront imposés avec modération”.

Wat aangaat den invloed door Bolts' boek uitgeoefend, het is niet met Raynals' werk te vergelijken, het was ook beperkter van inhoud, daarentegen serieuser van betoog en van fundeering van het betoog, waardoor het den Engelschen beter paste. Engeland heeft dan ook geenszins, gepakt door schoone leuzen, de hervorming van zijn koloniaal beheer ter hand genomen. Literatuur, waarvan we Bolts' boek als voorbeeld noemden, heeft ongetwijfeld stimuleerend gewerkt en het werk van Raynal is in Engeland ook niet onbekend gebleven, maar louter practisch-politieke feiten zijn de onmiddellijke aanleiding geweest tot een regeeringsingrijpen in de compagnieszaken, waarvoor de XVIIIe eeuwse geest de richting en de terminologie aangaf.

Het Rijk van den Mogol in Voor-Indië, welks grondslagen Akbar in de XVIe eeuw gelegd had¹⁾, was verdeeld in provincies (subahs), onder een gouverneur (suhbadar of nawab) staande. De provincies waren weer gesplitst in gedeelten (sarkars) en elk gedeelte bestond uit een aantal districten (parganas). Het district vormde de administratieve werkeenheid. De verdeling van de bestuursmacht was zoo geregeld, dat het mogelijk was zoo vele, door verovering verkregen provincies, bijeen te houden. Alle bevoegdheden waren namelijk niet in een hand gelegd; de finantieele contrôle, ruggegraat van bestuursuitoefening, ontbrak aan den gouverneur, hij was slechts de hoogste militaire en rechterlijke autoriteit en onafhankelijk van hem was er, als schatgaarder, de dewan. De dewan ontving de belasting van de geheele provincie, waarvan hij een vast bedrag naar Delhi, waar de Mogol resideerde, moest zenden. De zamindars waren voor hem weer de belastinginzamelaars in de parganas. Voor het finantieel beheer was de dewan alleen verantwoordelijk aan

¹⁾ In 1576 annexeerde hij Bengalen. In 't algemeen geldt voor dit gedeelte een verwijzing naar: *The Cambridge History of India.*; *Dunbar: A History of India from the earliest times to the present day.*; *Kaye: The Administration of the East India Company.* en *Keith: A Constitutional History of India.*

het centraal gezag, terwijl deze autoriteit ook het burgerlijk bestuur uitoefende; de dewan en de nawab werkten als rem op elkaar. Bovendien werden voor de havens en belangrijke strategische punten bestuurders door het centraal gezag aangewezen; mocht er toch nog opstand uitbreken, dan stond den Mogol een belangrijke legermacht ten dienste om in te grijpen.

Met den dood van Aurangzeb in 1707, de laatste der groote Mogols, verzwakte het centraal gezag en werden de gouverneurs absoluut heerscher in alles behalve in naam, die „had nothing to fear but an army from Delhi which was always coming but never came”¹⁾).

Bij den dood van Aurengzeb was Murshid Quli Khan gouverneur van Bengalen; hij maakte het gouverneurschap onafhankelijk en erfelijk en vereenigde de burgerlijke en militaire administratie met de volledige finantieele contrôle. Practisch had de E.I.C. dus alleen met dezen nawab en zijn opvolgers te maken. Met den nawab Mir Jafar sloot zij in 1757 een verdrag, waarbij haar over 24 parganas de zamindari rechten toevielen, een jaarlijksche opbrengst van £ 28.000. Souvereine rechten waren het niet, daar de Compagnie slechts „landholder” werd onder den nawab, die in feite onder haar en in theorie onder den Mogol stond. Van opvolgende nawabs verkreeg de Compagnie nog meer stukken land waarvan zij de belasting inde.

In 1763 verklaarde de nawab Mir Kasim den Engelschen den oorlog; hij verbond zich met den nawab van Oudh en den Mogol Shah Alam II. In 1764 werden zij door Munro bij Buxar verslagen. Mir Jafars zoon werd als nawab erkend. De politieke bedoeling om den nawab, zij het als naam en schaduw te handhaven, was om zich tegenover andere mogendheden achter hem te kunnen verschuilen, die zich dan met hun klachten tot hem en niet tot de Britsche Kroon of E.I.C. zouden wenden.

In 1765 kwam Clive terug als Gouverneur, met als eerste taak, om de politieke relaties tusschen de E.I.C., den Mogol

¹⁾ Dunbar, blz. 199.

en den nawab van Oudh te regelen. De laatste herstelde hij in zijn macht over een gedeelte van den grond, als bufferstaat, de rest gaf hij aan den Mogol, die in ruil daarvoor de Compagnie de dewani gaf over Bengalen, Orissa en Behar, tegen een jaarlijksche betaling aan den keizerlijken minister van finantiën. Het was van den Mogol slechts een formeele schenking, daar de nawab in 1707 de dewani reeds aan zich had getrokken. In feite verkreeg de E.I.C. in 1765 dus de genoemde provincies in eigendom en hiermee belangrijke territoriale inkomsten. In Engeland ontwaakte toen een meer algemeene belangstelling voor de Indische zaken.

Clive had de moeilijkheden van een compagniesregering voorzien en op een overnemen van de macht door de Britsche regering aangedrongen¹⁾; ook Warren Hastings was deze gedachte toegedaan, maar de Compagnie regeerde in naam van den Mogol. Voor de Engelsche Kroon was het derhalve geen eervolle constructie, om in de plaats van de E.I.C. te treden. Van 1766 af, komt de E.I.C. herhaaldelijk in de parlementaire debatten voor; toen zij in 1772 om een leening moest vragen, was dit de aanleiding tot de Regulating Act van 1773. De benoeming van den Gouverneur Generaal, de Raden en de rechters werd daarin aan de Kroon opgedragen, ook werd de regering te Fort William gesteld boven die van Bombay en Madras. Steeds meer brak de gedachte aan contrôle in het Parlement door. In 1781 werd de Compagnie verplicht brieven betreffende haar verhouding tot de heerschers in India aan de regering ter inzage te geven, zoo ook haar besluiten omtrent oorlog en vrede. In hetzelfde jaar werd er een Select Committee ingesteld tot onderzoek der rechterlijke administratie. Fox's India Bill van 1783, waarvan de hoofdpunten waren: de benoeming van 7 directeuren door het Parlement voor de politieke- en 9 directeuren benoemd door de eigenaars voor de handelsaangelegenheden, staande onder de eersten, kon de eindstreep niet halen. De Compagnie had invloedrijke relaties in het Parlement; Fox's verdediging was niet altijd even tactisch en de Koning beïnvloedde het

¹⁾ Zie Dunbar, blz. 364.

Hoogerhuis om tegen te stemmen, teneinde de door hem zoo gehate regeering Fox-North, weg te werken.

Een jaar later bereikte Pitt practisch hetzelfde als hetgeen hij onder Fox bestreden had, maar hij was er beter in geslaagd de oppositie van den kant der Compagnie te neutraliseeren. Pitts India Bill behelsde de benoeming door den Koning van een Board of Control, waarin eenige ministers zitting hadden, welk lichaam door middel van een geheim comité van directeuren, bevelen naar India kon zenden buiten de contrôle van den raad van eigenaars om.

Zonder nu verder te treden in de parlementaire geschiedenis van India, of een beschrijving te kunnen geven van de ontwikkeling van het bestuur in India onder de Engelschen, willen we bij enkele punten een oogenblik stilstaan om daarmee aan te toonen hoe de denkwijze van de XVIIIe eeuw, waarvan *het algemeen belang* een van de groote gedachten was, die ontwikkeling heeft beïnvloed, waarmee we dan tevens de geestelijke sfeer geschetst hebben waarin Dirk van Hogendorp kwam te verkeerem.

Kaye begint zijn boek¹⁾ met een typeerende anecdote. Sir George Barlow, de ontwerper der Bengal Regulations van 1793, ving dit stuk aan met de woorden: „The two principal objects which the Government ought to have in view in all its arrangements, are to insure its political safety, and to render the possession of the country as advantageous as possible to the East India Company and the British Nation”. Sir William Jones²⁾ wien het stuk ter inzage werd gezonden, haalde de eerste drie woorden door, inplaats van „the two principal objects”, schreef hij „two of the primary objects”, met in de marge deze verklaring: „I have presumed to alter the first words. Surely the principal object of every Government is the happiness of the governed”. Keith deelt mee³⁾, dat het Select Committee van 1781 „had

¹⁾ *The Administration of the E. I. C.*

²⁾ Voorzitter van de rechtbank te Calcutta, adviseur van Cornwallis in justitieele aangelegenheden.

³⁾ *A Const. Hist.*, blz. 105.

been instructed to aim at securing inter alia the happiness of the native population”.

Zonder ons nu den toestand van de geregeerden als ideaal voor te stellen, geven deze voorbeelden wel duidelijk de veranderende geestesgesteldheid van de regeerders aan, welke de geregeerden toch slechts ten goede kon komen. In de tweede helft van de XVIIIe eeuw had een geleidelijke omzetting plaats, langzamerhand vormde de E.I.C. van een handelslichaam met dienaren-kooplieden een regeering met ambtenaren. In deze ontwikkeling was de benoeming in 1786 van een buitenstaander, niet in compagniesdienst opgeklimmen, Gouverneur Generaal Lord Cornwallis, een belangrijke schrede. Als welgesteld landedelman, was zijn integriteit boven alle verdenking verheven, van hem kon een open oog voor het rijksbelang verwacht worden. Onder zijn bestuur groeide een vast systeem van administratie en wetgeving¹⁾. Zijn leidende gedachte was, dat de wetgevende, de uitvoerende en de rechterlijke macht, in afzonderlijke handen behoorden te worden gelegd. Hij erkende de eigen gewoonten van de bevolking en zag als een hoofdbestanddeel van zijn taak de bescherming van die bevolking. In zijn regeerperiode voltrok zich de omzwaai van een puur despotisme naar werkelijk regeeren. De belastingheffing en de uitoefening van de rechtspraak waren de hoofdpunten waarop de nieuwe geest tot uiting moest komen, als de terreinen op dewelke een intense aanraking met de bevolking plaats had.

De vraag, wie eigenaar van den grond was, werd niet opgelost, maar de maatregelen die genomen werden, en genomen moesten worden door de behoefte aan geld, getuigden van een verlichten geest, welke die periode kenmerkte, al hebben zij wel eens het tegendeel uitgewerkt van hetgeen beoogd werd. Cornwallis ging bij het nemen van zijn maatregelen niet over één nacht ijs. Talrijk zijn de rapporten door zijn medewerkers over deze materie bij hem ingeleverd. Zijn instructies waren zeer nadrukkelijk, uit welke instructies bleek, dat de Court of Directors haar dienaren in India in

¹⁾ Zie *Kaye*, blz. 89.

humaniteit ver vooruit was. Zoo groeide de opvatting, dat een regelmatige en weinig drukkende belastingheffing, waaruit de humane bedoeling van den wetgever duidelijk bleek, voor ryot en Compagnie het voordeeligtst was. Een goede politieke constructie van het hand in hand gaan van twee belangen.

Ook de rechtspraak onderging onder Cornwallis een groote verandering; hij had nagenoeg een vrijbrief daartoe. Hetgeen de Court of Directors hem dienaangaande voorschreef, is een typeerend voorbeeld van common sense, n.l.: „to accomodate their views and interests to the subsisting manners and usages of the people, rather than to any abstract theories drawn from other countries, or applicable to a different state of things”¹⁾. Een van de voornaamste misstanden, dat de fiscale autoriteit rechter was in de Civil Court, werd door hem, door een scheiding van deze beide ambten, opgeheven²⁾.

Onder Clive en Hastings was de omvorming der compagniesdienaren van kooplieden tot bestuursambtenaren begonnen; Hastings maakte van de kooplieden belastingambtenaren, Cornwallis maakte er rechters van.

In dezen tijd, in hetzelfde jaar als Lord Cornwallis, kwam Dirk van Hogendorp in Bengalen. Hij maakte daar kennis met Lord Cornwallis en vele hooge ambtenaren, met wie hij uitvoerig over koloniale politiek sprak. Dezen voorzagen hem ook van de literatuur die er over dit onderwerp rijkelijk verschenen was. Op zijn stillen post te Patna doodde Dirk van Hogendorp den tijd met deze lectuur, en zoo verkreeg hij de kennis die hem geschikt maakte om de verbindingschakel te zijn tusschen Engeland en Nederland in den ontwikkelingsgang der koloniale politiek.

Nog gehecht aan de meer abstracte teekening van den ontwikkelingsgang, zooals tot nu toe gegeven, is het verleidelijk de lijn op die manier door te trekken tot op het einddoel

¹⁾ *Kaye*, blz. 333.

²⁾ *ibid.*, blz. 338.

van onze studie, het Regeerings Reglement. Maar bij het geschiedenisschrijven is het niet geoorloofd zich te veel te hechten aan fijne en bewerkte gedachten van superieure geesten. Voor den filosoof is dat misschien van meer belang dan voor den historicus, de laatste zoekt het punt waar het begrip en het belang verbonden zijn.

En dan blijft het simpele feit, dat Nederland den stoot ontving voor de verlichte koloniale politiek, doordat het Dirk van Hogendorp mislukte onder het bestaande stelsel spoedig rijk te worden.

Jong, ambitieus en vol vuur trekt hij naar Indië om fortune te maken. Na eenige jaren als officier aldaar gediend te hebben, krijgt hij, op voorspraak van den Stadhouder, de post van onderkoopman te Patna in Bengalen, welke post veel winst beloofde op den handel in opium¹⁾.

Patna was een van de Voor-Indische factorijen van de Comp. in Bengalen, n.l. in de eigenlijke provincie Bengalen, hoewel de provincies Behar, Orissa en Bengalen tesamen meestal Bengalen heeten, en later, wanneer de Engelschen er het bestuur voeren, geheel de vlakte van Opper-Indië, vanuit Fort William bij Calcutta bestuurd, Bengalen genoemd wordt.

Door den grooten invloed, welke op Dirk van Hogendorp is uitgegaan van zijn verblijf te Patna waardoor de Engelsche verlichte koloniale politiek aan Nederland ten voorbeeld werd, is de beteekenis van deze plaats ver uitgestegen boven zijn belang voor den handel van de O.I.C. Daarom, en om

¹⁾ Patna had steeds in den reuk gestaan van tot de vette posten der Comp. te behooren. Falck schrijft in zijn *Gedenkschriften* (blz. 54) over zijn Vader: „Mijn vader bekleedde (± 1760) achterevolgens de ambten van boekhouder, secretaris, fiscaal op de hoofdplaats Chinsura, ook wel naar de rivier Heugli genaamd, en werd eindelijk Resident te Patna aan den Ganges, de voornaamste plaats voor den inzaam van opium. Dit moet een voordeelige post geweest zijn, want in de zes jaren die hij er doorbracht en op welke hij nog in zijn ouden dag als op den gelukkigsten tijd zijns levens plagt terug te zien, heeft hij een vermogen verworven van naar mijn schatting nader bij de drie dan bij de tweemaal honderd duizend guldens, en dit niettegenstaande hij, van den beginne af, onbekrompen in de behoeften zijner te Lochem woonachtige moeder en zuster voorzien, ook de kosten van zijn broeders opvoeding en Academische studien gedragen, en daarenboven naar zijn vrolijken en gezelligen aard op een voet van ruimte en gastvrijheid geleefd had die niet nalaten kon zware uitgaven te veroorzaken, maar welke men hier als schier onvermijdelijk achten moest voor iemand die de eer der natie niet prijs wilde geven aan de bedilling der mede in Patna of in de nabijheid gevestigde vreemde Factorijen”.

Dirk v.
Hogendorp

ons het verblijf van Dirk aldaar goed te kunnen voorstellen, dienen we de geschiedenis en de werkzaamheden van die factorij hier in 't kort aan te geven.

Uit eenige verspreide artikelen¹⁾ blijkt, dat de vestigingen in V-Indië niet geheel aan den aandacht van onze schrijvers zijn ontsnapt, maar een volledig beeld van hun geschiedenis geven zij toch niet. Het zou echter het minder fraaie beeld zijn van kortzichtig winstbejag, waardoor de Comp. aan voortdurende moeilijkheden met de bevolking, en later aan de vernederingen van de Engelschen, de nieuwe macht-hebbers, bloot stond.

Bij de oprichting van de O.I.C., was Hougly aan de Ganges, mede door de vestiging van de Portugeezen, de belangrijkste handelsplaats van die streek. Maar nadat de Mogol hen had verdreven, kreeg de Comp. in 1634 vasten voet aldaar en het recht van vrijen handel tegen betaling van eenigen tol. Deze loge overstroomde in 1656, waarna de factorij naar Chinsura werd verplaatst en tevens bestemd tot hoofdfactorij in Bengalen. De nawab ontving voor deze vestiging een jaarlijksche betaling. Handel werd gedreven in salpeter, opium, zijde en lijnwaden. Door verschillende elkaar opvolgende firmans (keizerlijke bevelschriften in plechtigen vorm) werd dit recht bevestigd. Deze firmans, ook wel van den nawab uitgaande, werden meest tegen groote sommen en dure gezantschappen verkregen, maar omvatten dan ook langzamerhand veel meer dan het recht van handel. Zoo kwam de Comp. op den duur toe het recht tot het neerzetten van gebouwen, de jurisdictie, niet alleen over eigen menschen, maar ook over de, op de factorijgronden woonachtige, inlanders, het recht tot het vermunten van zilver en het inrichten van een eigen loodsdienst. Patna²⁾, vroeger Sri Nagara (Heilige stad) geheeten, waar de Comp. ook een factorij vestigde, was stroomopwaarts aan de Ganges gelegen, ressorteerde onder Chinsura en was voor al de genoemde producten van belang.

¹⁾ Zie in de literatuurlijst onder P. H. v. d. Kemp, G. C. Klerk de Reus en J. C. Baud, waaraan de hier volgende gegevens zijn ontleend.

²⁾ Voor bijzonderheden over Patna zie: *The Imperial Gazetteer of India.*, Vol. XI, blz. 90 vv.

Oorspronkelijk stond dit geheele complex van Chinsura onder den Gouverneur van Coromandel, maar reeds in 1656 kreeg het om zijn belangrijkheid een eigen directeur en raad, den Houglyschen Raad. In 1725 werd het noodig de hoofdplaats te versterken met het fort Gustavus ter beveiliging tegen omzwervende rooverbenden.

Twee machten waren intusschen aan het opkomen, die elk het hunne er toe zouden bijdragen om onzen ondergang te bewerkstelligen.

Op dezelfde wijze n.l. als de Hollanders, waren, in 1695, ook de Engelschen zich in Bengalen gaan vestigen, om hun voorgangers naderhand geheel te overvleugelen. In 1699 kwamen zij te Calcutta, waar zij langzaam en ongemerkt aan fort William bouwden. De andere bron van moeilijkheden, samenhangend met den staatkundigen bouw van het rijk van den Mogol, was het opkomend gezag van den nawab ten koste van dat des Keizers, zoodat we ook dezen machthebber met groote kosten te vrind moesten houden.

Hij maakte het de beide Compagnieën zeer moeilijk, de Hollanders volstonden met door groote sommen verwoesting van gebouwen te voorkomen en de rechten bij firmans verleend te behouden, maar door nooit krachtdadig partij te kiezen hielden zij noch den nawab, noch de E.I.C. te vrind.

Lord Clive versloeg in 1757 den Nawab Sri Uddoula en erkende Jaffir Ali Khan als nawab. Het ging met de Hollanders toen snel bergaf. De nieuwe nawab was geheel van de Engelschen afhankelijk en stond hen een groot aantal districten af, maar wat belangrijker was, ook het recht op de geheele salpeterinzameling. De nawab werd toen verder hun strooman, achter wien zij zich verschuilden, maar die door hen gebruikt werd om de positie van de Hollanders afbreuk te doen. De Engelschen traden van toen af met politiek gezag op, zij het in naam ondergeschikt aan den Mogol, op grond van wiens firman zij de Comp. vanaf 1763 dan ook nog eenige salpeter afstonden.

In 1759 werden er vanuit Batavia eenige schepen en troe-

pen gezonden om de geschokte positie van de Hollandsche factorijen te versterken. In naam van de inlandsche overheid werden toen door de Engelschen de schepen verslagen. Tegelijkertijd werd Chinsura door den nawab bedreigd. De O.I.C. restte toen niets anders dan een verdrag te sluiten met den nawab, onder garantie van . . . de Engelschen. Het kwam neer op ontwapening van de factorijen, korten tijd er na moest ook fort Gustavus geslecht worden. Zoo ging het achteruit tot in 1764 de Engelschen den Mogol bij Buxar versloegen.

De E.I.C. trad van toen af op als dewan van den Mogol en bezat daarbij de macht van den nawab, was practisch dus soeverein.

Alleen om naar buiten niet al te zeer den indruk van achteruitgang te geven, besloot de regeering te Batavia zich toen nog niet geheel uit Bengalen terug te trekken.

Tijdens het bestuur van Warren Hastings, die de Hollanders niet slecht gezind was, wendde in 1775 de Houglysche Raad zich tot hem met een uitvoerige memorie met klachten, waaruit bleek dat de Comp. in elk harer verkregen rechten werd tekort gedaan; zonder veel succes echter. Ook de opium werd hierin behandeld.

Voor het verkrijgen van opium, dienden gomasta's, inlandsche makelaars, als tusschenpersonen. Door hen verstrekte de Comp. voorschotten aan de landbouwers, wat een sterke stimulans was om dat product te verbouwen. Als dewan schonk Warren Hastings in 1775 het monopolie van den opiumhandel aan de E.I.C. Naar firman van den Mogol had de O.I.C. nog steeds recht op dien handel. Het eenige echter wat de Comp. gedaan kon krijgen op al haar vertoogen, was de levering te Patna tegen inkoopsprijs van 450 kisten. Dit is zoo gebleven tot door Cornwallis 31 Jan. 1787 werd bepaald, dat de Comp. voortaan nog slechts 500 kisten kon koopen te *Calcutta* tegen den prijs dien de Engelsche Comp. er zelf voor betaalde en in de kwaliteit als daar zou voor komen.

Deze daad van Cornwallis nu, deed de plannen van Dirk

van Hogendorp, om na eenige jaren rijk van Patna naar Holland terug te keeren, in duigen vallen. Het verval van krachten van de Comp. in Bengalen, leidde de energie van Dirk, van het streven naar het ideaal om als gezeten man in Holland te gaan leven, naar het bestudeeren van de koloniale politiek. Hiervoor was hij juist op een zeer belangrijk moment in Bengalen gekomen (de benoeming van Cornwallis) en door zijn vriendschap met hooge ambtenaren, heeft hij dezen tijd zeer nuttig besteed.

Het eerste doel van Dirk van Hogendorp met zijn gaan naar Indië, was: fortuin bijeenbrengen. Geenszins echter om daarna rustig en onopgemerkt de vruchten er van te genieten, „je voudrais bien encore dévénir quelque chose dans ce monde”. Op welke wijze dat zou gebeuren stond hem nog niet duidelijk voor oogen, maar elke gelegenheid om zijn kennis te vermeerderen greep hij gretig aan, niet om der wille van studie en wetenschap, maar om als practische kennis voor zichzelf te kunnen aanwenden in zijn streven naar eer in belangrijke posities. Het behoeft dan ook wel geen nader betoog, dat wanneer we in zijn denkbeelden een sterken Engelschen invloed vinden, dit te danken is aan zijn verblijf te Patna waar hij de Engelsche hervormingen meemaakte en bestudeerde en waar hij dientengevolge onder den indruk kwam van den geest waarin dit geschiedde. Deze aanraking is een zeer belangrijke schakel in den keten van ons betoog over den loop van de XVIIIe eeuwsche koloniale politiek. We dienen het smeedwerk er van dus nauwkeurig te bezien.

Uit een brief van 18 Oct. 1786 aan zijn broer Gijsbert Karel¹⁾, leeren we al onmiddellijk den aard van de eerste kennismaking kennen. Dirk schrijft daarin:

„Ik ben voorleeden week, met de Heeren Titsingh²⁾ en van Haugwitz,

¹⁾ R.A., (Van Hogendorp), No. 82.

²⁾ I. Titsingh; geb. 1745 te A'dam; 1773 2e administrateur van het graanmagazijn te Batavia; 1778—1784 Hoofd van de factorij te Decima, in rang staande onmiddellijk onder den Raad van Indië. In 1784 besloot de regeering te Batavia Hollands verzwakte positie te Bengalen te versterken en den handel aldaar te herstellen. Titsingh werd er toen heen gezonden als Hoofd van de factorij te Chinsura, met den rang van Extra-ordinaris Raad van Indië; 1794

de eerste nationale visite, aan Lord Cornwallis gaan geeven. Zijn Lordschap heeft ons bijzonder beleefd en vriendelijk ontfangen. Wij hebben alle dagen bij hem, of met hem bij Leden van den Hoogen Raad te Calcutta gegeten. Hij maakt veel veranderingen, en verminderingen, die de Engelschen niet al te wel aanstaan. Door Zijn Hooge Geboorte, en Rang in Engeland, geeft hij niets om Voorspraak, en Protectie; en door Zijn Rijkdom, en groote Inkomens, is hij niet door Geld om te kopen; dus schijnt hij de regte man te zijn, om de vervallen Zaaken der Engelsche Maatschappije, te herstellen; en om de Weelde, Pracht en Hoogmoed deezer Natie een perk te stellen. Als een Goed Soldaat, is hij bezig de Subordinatie, en goede Orde weder bij de Armée in te voeren, die zedert Lord Clive, en nog meer zedert Generaal Coote, bijna onbekend geworden waren. Kort, hij schijnt veel kennis van Zaaken te hebben, en een vast voornemen, om alle misbruiken ten strengsten nategaan, en bij de Wortel uitteroeijen. Wij zijn hier tien dagen te Calcutta geweest, en ik heb gelegenheid, gedurende dien tijd gehad, om met verscheide Liederen van groot verstand in Kennis te geraaken. Onder anderen met den Colonel Ross General Adjutant, en eerste Secretaris van Lord Cornwallis . . . .”

Hij deelt in dezen brief ook mee, dat hij al goed met de Engelschen kan opschieten en dat hij de Engelsche taal leert spreken. Zijn belangstelling voor alles wat hij daar zal kunnen leeren is zeer groot. In denzelfden brief gaat hij dan ook verder met de woorden:

„Mijn hoofd is nog te weijnig in rust, en ik ben ook nog te weijnig van Zaaken onderrigt, om U regt grondelijk, over de Staatsomwentelingen van dit Land (weijnig en heel oppervlakkig in Europa bekend) te kunnen schrijven, maar mijn verblijf op Patna zal mij hiertoe wel gelegenheid bezorgen, en dan beloove ik U het regt uitvoerlijk te doen. Onder tusschen ben ik reeds bezig, om er alles over te leezen wat er maar te krijgen is, en veel vrienden onder de Engelschen zijn mij hiertoe behulpelijk . . . .”

Wie deze vrienden zijn zegt Dirk in dezen brief niet, maar in zijn Mémoires¹⁾ lezen we daarover nog het volgende: „Je retournai depuis plusieurs fois à Calcutta, où j'étais reçu avec amitié par Lord Cornwallis, et où je fis la connaissance

zending naar China; Mei 1795 terug te Batavia, waar hij zitting kreeg in den Raad van Indië; repatrieerde in 1809. (Volgens *Nederland's Patriciaat* 13e jrg. in 1801). Heeft veel bijgedragen tot de kennis van Japan. (Nw. Ned. Biogr. Wb. Dl. III, blz. 1241).

¹⁾ *Mémoires du général Dirk van Hogendorp*, blz. 61.

de Sir Robert Chambers, premier juge de la haute cour de Justice, et de Sir William Jones, président de la Société Asiatique¹⁾, ce qui me donna toutes les facilités possibles pour comparer l'administration Anglaise avec les principes que suivoit notre Compagnie".

Merkwaardig is het wel dat het deze Sir William Jones is van wien we elders (pag. 27) een opmerking aanhaalden, die typeerend is voor den geest des tijds, waarmee hij wel niet zal hebben nagelaten, een leergierig jongmensch als Dirk van Hogendorp bij zijn informaties te doordringen.

Wé kunnen ook wel voor zeker aannemen, hoewel Dirk van Hogendorp het nergens noemt, dat hij in dien tijd het werk van Bolts, boven genoemd, heeft gelezen, temeer daar Bolts een Hollander was.

In den tijd van Dirks verblijf in Bengalen werden tevens de grondslagen gelegd voor een nieuwe constitutie, eerst in 1833 tot stand gekomen, met als uitgangspunt: „The necessity of constructing a comprehensive code of laws for the protection and restraint of our Anglo-Indian subjects, of all colours and creeds", zooals Kaye het uitdrukt²⁾.

Hebben we met een en ander meer in het algemeen aangegeven hoe D. v. H. beïnvloed werd, uit een eenvoudige lezing van zijn *Bericht en Stukken*³⁾, blijkt punt voor punt de Engelsche invloed, bovendien verwijst hij op nagenoeg iedere bladzijde naar „de Engelschen in Bengalen".

Nemen we daarom slechts een enkel punt, het belangrijkste, nader in beschouwing.

Bij een beheer van de koloniën als eigendom van den Staat, is het voornaamste vraagstuk, de vorm waarin de belasting geheven zal worden, en de oplossing hiervan hangt weer ten nauwsten samen met de positie van den cultivateur ten opzichte van den grond. Onder het bestuur van Cornwallis kreeg deze kwestie in Bengalen haar beslag.

De compagniesdienaren waren geen geleerden om de rech-

¹⁾ Zijn geheugen speelde hem hier een oogenblik parten, en heeft hem de functies van de twee genoemde personen doen verwisselen.

²⁾ *The administration of the E.I.C.*, blz. 101.

³⁾ Zie literatuurlijst.

ten van de verschillende klassen der bevolking vast te stellen, maar de gedachte was algemeen gegroeid, dat men een regeling diende te treffen met de zamindars. Het verschil van meening liep er slechts over, voor welken tijdduur die regeling zou moeten gelden. Een belangrijk rapport hierover werd geschreven door Thomas Law, een van de meest vooraanstaande pleiters voor een „Perpetual Zemindaree settlement”. Het hieronder te citeeren rapport schreef hij in 1778, toen hij nog Collector van Behar was, later werd hij lid van de Council of Revenue. Hij schreef¹⁾:

„Every year (under the permanent system) increases confidence by length of possession. Every man will lay out money in permanent structures, as such works enhance the value of his estate, and promise future benefit. If a scarcity happens, the landholders will forego demands, and encourage cultivation to preserve their tenants, who become a part of their necessary property. The increasing independence will raise a class of native gentlemen proprietors, who will gradually have established themselves in good houses, with the various comforts of live”.

In dit rapport verklaarde Law ook, dat dit geen speculatieve beschouwingen waren, maar, dat in de districten waar hij het fiscale beheer voerde „the expectation²⁾ of the permanent settlement had produced the happiest results”. Hij verklaarde, dat „the results were developing themselves in an increase of general confidence and a corresponding increase of revenue”. Gelijkkluidend ook met hetgeen Munro eenige jaren later zei: „We have only to guard the Ryots from oppression, and they will create the revenue for us”³⁾. Cornwallis' beslissing viel uit ten gunste van een eeuwigdurende regeling.

De woorden van Law en Munro, het worde hier slechts terloops opgemerkt, stemmen zij niet merkwaardig sterk overeen met de woorden van Raynal waarmee deze zich tot de Engelschen wendde in zijn pleidooi voor het verleenen van landeigendom: „Ils apprendront à les (les campagnes) cultiver

¹⁾ Kaye, blz. 177.

²⁾ Ik cursiveer.

³⁾ *ibid.*, blz. 209.

pour eux", „ils paieront avec joie des tributs qui seront imposés avec modération"? 1).

Een enkele blik nu in Van Hogendorps *Bericht*, en we zien de parallel met dezen gedachtengang, waar hij pleit voor eigendom van land, b.v. 2): „Wie toch kan meerder en een nader recht hebben tot het eigendommelijk bezit van landen, dan hij, die dezelve bearbeidt en vruchtbaar maakt? En is er een land in de waereld bekend; waar de landman gelukkig, vrij, en wél gezeten is, zonder eigendom van land te hebben?" en 3) „Waar de landman geen eigendom van land heeft; waar hij niet zeker is, dat hij het toekomstende jaar denzelfden akker zal mogen beploegen; waar hij niet weet, hoeveel hij van de vrucht zal moeten afgeven; en waar hij alleen eene zaak met zekerheid weet, naamelijk, dat hem niet meer zal gelaaten worden, dan wat hij tot voedsel voor zich en de zijnen noodig heeft; ja, waar hij dit zelfs als een groot, een buitengewoon geluk moet beschouwen! — kan men daar verwagten, dat de landman moeite zal aanwenden om zoo veel voordeel uit den grond te trekken, als deszelfs vruchtbaarheid zoude toelaaten?" In welke mate Dirk het Engelsche voorbeeld voor oogen stond, moge tenslotte nog blijken uit dit citaat 4): „De Engelschen hebben hun territoriaale bezittingen door een beter bestuur, door het geeven van eigendom van land aan hunne inwoners, en door het bestuur en de inkomsten van die bezittingen af te zonderen van de commercieele belangen, en onder een bijzonder bestuur te brengen, dezelve voor hun van veel grooter belang en voordeel gemaakt, daar wij, bij het oude blijvende, de commercieele belangen tot het hoofddoel maakende, onze territoriaale bezittingen geheel verwaarloosd hebben".

Dit alles echter schreef hij eerst na zijn terugkeer uit Indië in 1799. Zoover was hij tijdens zijn verblijf in Bengalen nog geenszins. Zijn ideeën hebben zich eerst langzamerhand, en

1) Zie blz. 23/24.

2) blz. 40.

3) blz. 58.

4) blz. 143.

voor een belangrijk deel is dit te danken aan de ondervonden tegenslagen, tot een systeem ontwikkeld.

In de correspondentie met zijn broeder Gijsbert Karel, vinden we in zijn Voor-Indischen tijd nagenoeg geen enkele opmerking van politieke aard; Dirk was nog te zeer vervuld met zijn geldzorgen. De doorwerking van hetgeen hij in Patna had geleerd moest nog komen. Gewapend met deze ervaringen stond hij, in Indië teruggekeerd, niet meer louter kritisch tegenover het beheer van de Compagnie, maar wist hij aan zijn critiek ook een opbouwenden inhoud te geven. We bepaalden ons in dit hoofdstuk er toe, om na te gaan van welken aard de Engelsche invloed was en hoe hij in sterke mate op Dirk van Hogendorp kon inwerken; zien we in een volgend hoe die invloed in Dirk tot ontwikkeling kwam en, door het overnemen van Dirks denkbeelden door Gijsbert Karel, van groote beteekenis is geweest voor de richting waarin zich de koloniale politiek tijdens de Bataafsche Republiek ontwikkelde.

HOOFDSTUK III.

DE NEDERLANDSCHE WORTEL.

De vrede van Parijs van 30 Nov. 1782, waarbij Engeland de onafhankelijkheid der Vereenigde Staten erkende; het verdrag van 3 Sept. 1783, waarbij Engeland vrede met Frankrijk en Spanje sloot en het tractaat van 20 Mei 1784, waarbij het zich, voor zoolang het duurde, met zijn berooiden oud-bondgenoot, de Republiek, verzoende, beteekenen een belangrijk keerpunt in de koloniale geschiedenis; het zwaartepunt van de koloniale politiek verlegde zich van het westelijk naar het oostelijk halfmond¹⁾; in den Indischen Oceaan zou de eindstrijd over de koloniale hegemonie, en daarmee over de wereldmacht, gestreden worden.

Waarin lag nu, na het herstel van den algemeenen vrede, het verschil in de ontwikkeling van de Engelsche en de Hollandsche koloniale macht beoosten de Kaap? In beide landen had de Compagnie den tijd overleefd waarin haar, door exclusief octrooi beschermd, bestaan finantieel rendabel en economisch verantwoord was. Terwijl echter Engeland na 1784, de reeds aangevangen hervorming van zijn E.I.C. wist voort te zetten en te voltooien, zonken de pogingen der Republiek tot hervorming van O.I.C. weg in onvruchtbaar geredeneer. Sporen we de oorzaak van dit opvallend verschil op, dan blijkt het, dat zij ligt in den staatsvorm van beide landen. In de Republiek ontbrak de eenheid van regeering, terwijl bovendien in de Statenvergaderingen familie- en provinciale belangen de aandacht gevangen hielden. Het is te begrijpen, dat in de regentenkringen, waar de beteekenis van de Compagnie afgemeten werd naar den stand harer aan-

¹⁾ Zie Supan: *Die territoriale Entwicklung.*, blz. 143/146.

deelen en zij een bron van inkomsten was voor de regenten en hun connecties, het als een belang geoordeeld werd de Bezittingen overzee in een staat te houden, welke deze inkomsten beloofde te bestendigen.

In Engeland daarentegen, was het de positie van de Kroon en het Parlement, als centraliseerende nationale krachten, die een ingrijpen in de zaken van de E.I.C., in het Rijksbelang, mogelijk maakten. Naast elkaar in positie tegenover de Kroon, waren er gelijkwaardige partijen, die nu eens als oppositie, dan weer als regeeringspartij, voor de wrijving zorgden waaruit de energie gewekt werd om met kracht een nieuwen koers te kunnen inslaan. Spreken we van Oranje- en Statenpartij, dan heeft het woord partij een heel andere beteekenis, dan indien we er Whigs en Tories mee aanduiden. De eersten zijn meer als lagen te beschouwen. De bovendrijvende laag was bovendien nog in zeven deelen, provinciegewijs, gesplitst en alleen daardoor al tot krachtig regeeren niet in staat. Deze „staatswagen met zeven wielen” kon niet recht spooren, en daarin stuurde de Compagnie nog weer haar eigen koers. Een krachtige parlementaire regeering, die haar de geheimen van haar beleid kon ontrukken, was er niet. Zelfs toen zij om een leening moest vragen, omstandigheid waaronder de Engelsche Compagnie de leiding van de regeering moest aanvaarden, werd er in Holland niet verder ingegrepen dan door het uitzenden van een commissie, die in Indië aangekomen, door het compagniesapparaat werd opgeslokt. Het ontbrak de Republiek aan de kracht om een Cornwallis naar Indië te zenden, of om geleidelijk de souvereine macht van de Compagnie over te hevelen naar de moederlandsche regeering en haar handelsbeginselen in overeenstemming te brengen met den geest van vrijhandel, welke de wereld begon te beheerschen.

Reeds bij een geheime Resolutie van 4 Mei 1782 hadden de Staten van Holland bepaald, „dat de Bewindhebbers der O.I. Comp. in de respectieve Kamers binnen deze Provincie geëtablisseed, zullen zijn verplicht om successievelijk wegens de zaken der O.I. Comp. zoodanige opening en inzicht aan

Hun Ed. Gr. Mog. te verleenen, als hoogstdezelve zouden mogen requireeren" ¹⁾). Maar al hetgeen een oogenblik wees op een overeenkomst met Engeland heeft de O.I.C. niet van den ondergang kunnen bewaren en de verzwakte positie van de Republiek als groote mogendheid en de verwaarloozing van de defensie heeft zelfs tot het verlies van de koloniën geleid. De geschiedenis van de staatsinmenging is er verder een van commissies en oneenigheid tusschen de Staten, het geheel getrokken in den sfeer van den partijstrijd, bij voorbaat gedoemd om zonder uitwerking te blijven, daar men bovendien bleef ronddraaien in den kring van de direct belanghebbenden.

Overzien we den loop der koloniale aangelegenheden in de verschillende staatscolleges ²⁾ en de ontwikkeling der koloniale paragraaf in de Staatsregeling ³⁾, dan zien we, dat in het begin van de revolutionaire periode de staatkundige positie van de Bezittingen een wijziging onderging, maar er geen wezenlijke verandering in hun bestuur plaats vond. Het „Committé tot den O.I. Handel en Bezittingen", ingesteld 24 Dec. 1795, trad op in plaats van de Bewindhebbers en de bezittingen van de Comp. werden genationaliseerd doordat in art. 78 van het Reglement van de Nat. Verg. van 21 Jan. 1796, zij „de beschikking over de bezittingen van den Staat in Oost en West Indie" ⁴⁾ aan zich trok. Niettegenstaande de rijkdom aan schoonklinkende leuzen, begreep men zeer wel, hoezeer de één en ondeelbaarheid van de Bataafsche Republiek voorop stond, dat de revolutiebeginselen met voorzichtigheid gehanteerd moesten worden, zeker in het toekennen van burgerlijke vrijheden en rechten aan de inwoners van de Bezittingen. Over vrije vaart b.v. werd nog niet gedacht en de adviezen van het Committé waren nog geheel in compagniesgeest. Daarbij kwam, dat het nog iets anders was „het eens te zijn over zekere algemeene beginselen en het

¹⁾ Zie G. J. A. van Berchel: *Bijdrage tot de gesch. v. h. Europeesch opperbest. over N.-I.*, blz. 5.

²⁾ Zie Van Berchel, Hfdst. I en II.

³⁾ Zie D. J. P. Oranje: *Het beleid der Com. Gen.*, blz. 9 vv.

⁴⁾ Van Berchel, blz. 73.

uitmaken hoe deze in toepassing te brengen" ¹⁾). „Het Gouvernement stond tegenover de eigenaardige samenkoppeling van handels- en politieke functies in de Comp.^{ie} en de groote moeilijkheid was nu, te beslissen welke gedragslijn daarin zou moeten worden aangenomen" ²⁾).

De overname van de Comp. door den Staat was niet het logisch gevolg geweest van een algemeen gerijpte overtuiging, dat het sedert 1602 gevolgde systeem onhoudbaar was geworden, zoodat het land met de overname eenige aandeelhouder geworden zijnde, zich voor dezelfde moeilijkheden geplaatst zag, als waaraan den ondergang van de Compagnie te wijten was geweest. Zij had geen oplossing kunnen vinden voor den vicieuzen gang der feiten, dat bij verdedigde factorijen de handelswinst door de kosten der verdediging overtroffen werd en onverdedigde factorijen verloren gingen, en een eenvoudige nationaliseering van haar bezittingen bracht geen uitweg uit de impasse. Zeker, de Compagnie als zoodanig had voor ieders bewustzijn afgedaan; zelfs Nederburgh, de meest verklaarde aanhanger van haar systeem, gedacht haar nog wel in een weemoedige lofspraak, maar liet daar op volgen ³⁾): „Zij is niet meer! — zo deeze herinnering mij, die zeedert vijftien jaaren zo naauw aan haare lotgevallen verbonden was, op het gevoeligst moet treffen, verbiedt mij echter de Staatsregeling, welke haar lot onherroepelijk beslist heeft, alhier de vraage te verhandelen: of haare vernietiging al of niet als heilzaam moet worden beschouwd"; niemand echter, die, de Compagnie ondergegaan zijnde, vergemakkelijkt door dit feit, de consequenties trok uit de oorzaken, welke tot haar ondergang geleid hadden en bestek maakte om een nieuwen koers aan te geven. Ja, toch een was er, die reeds voor haar val de opheffing van de Compagnie bepleitte en langzamerhand een geheel nieuw koloniaal stelsel ontwikkelde, Dirk van Hogendorp. Hij en zijn volgelingen, waarvan zijn broeder Gijsbert Karel de voornaamste was en zelfs boven hem zou uitstijgen, brachten de nieuwe

¹⁾ *Clive Day: Ned. Beheer over Java*, blz. 139.

²⁾ *Id.*

³⁾ *Nederburgh: Verhandelingen*, blz. 85.

gedachte in de Bataafsche Republiek tot verspreiding. Beschouwen we daarom eerst, in aanvulling van hetgeen we in het vorige hoofdstuk over hem schreven, Dirk van Hogendorp in zijn groei tot koloniaal hervormer en in samenhang met hem, Gijsbert Karel van Hogendorp.

De Amerikaansche vrijheidsoorlog maakte grooten indruk op Dirk en deed zijn zin voor politiek ontwaken. De heftige discussies, welke dezen opstand tot onderwerp hadden, waren gevuld met de woorden: vrijheid, onafhankelijkheid en rechten. Voor deze liberale gedachten stond de vurige en ontvankelijke jongeman open: „Je ne savais trop ce que je voulois”, schreef hij in zijn autobiografie¹⁾ „cependant je brûlois du désir de prendre part aux affaires publiques”. Het zijn deze woorden waarmee hij zichzelf raak typeerde en waarmee ons de jongen en later de man geteekend wordt, die een vurig voor of tegenstander kon zijn al naar zijn gevoel hem ingaf. Vergeten we daarbij niet, dat de *impetus* voor dat gevoel dikwijls zijn eerezucht was. Evenals zijn broeder voelde hij zich voor groote dingen in de wieg gelegd.

In Maart 1783 vertrok Dirk met een eskader onder Van Braam naar Indië. Dat zijn critiek op de Indische toestanden begon bij het leger, is wel te begrijpen. Hij had immers zijn opleiding tot officier in Pruisen gehad. In Indië zag hij hoe zelfs een schoenmaker het tot officier kon brengen en dat stak hem. De manier waarop men, al schrijvende, vanaf de onderste sport tot Gouverneur-Generaal kon klimmen, en al vechtende, het tot een hoogen rang in het leger kon brengen, waren geen waarborgen, dat het leger ooit aanzien en beteekenis zou krijgen. Het is in dezen tijd louter nog critiek op personen, terwijl hij eerst later is begonnen in te zien, dat hervormingen bij het stelsel moesten aanvangen.

Volgens zijn autobiografie, heeft den dood van zijn vader Willem van Hogendorp, die op een compagnieschip thuisvoer waarvan taal nog teeken meer is vernomen, meegewerkt om hem een afkeer in te boezemen van het compagniestelsel. Door de slechte betaling werden de compagnies-

¹⁾ *Mémoires*, blz. 18.

dienaren a.h.w. genoodzaakt op ongeoorloofde wijze hun inkomsten te vermeerderen. De schepen waren daardoor zoo volgepakt met contrabande, dat ze, overbelast, de thuisreis aanvaardden en bij slecht weer groot gevaar liepen, soms zelfs vergingen. Aan deze oorzaak wijt hij ook den dood van zijn vader.

In 1786 ging hij over in burgerlijken dienst en werd hij te Patna geplaatst¹⁾. De veel, zij het ongeoorloofde, winst belovenden handel in opium, werd kort na zijn aankomst aldaar, verboden. Zoo moest hij, diep in de schuld, zitten wachten op een voordeelijker plaatsing. Van Lord Cornwallis, van wien het verbod was uitgegaan en tegen wien hij eerst hoog had opgezien, deugde toen niets meer. „Ik vervloek Lord Cornwallis, die uit een Engelschen eigenzin, en die Natie eigene Trotschheid, zonder eenige andere reden, de Leverancie van opium heeft ontnomen, en mij daardoor geruineerd en van het genoeg beroofd, schielijk na Europa te kunnen gaan”²⁾.

Den tijd, welke hij met geldverdienen had willen doorbrengen, slijt hij nu met koloniale politiek. Van een ethische, noch van een economische overtuiging, bemerken we iets bij hem; hij wacht slechts op een vetten post bij de Compagnie; het herstel van het stadhoudelijk gezag in het Vaderland, maakte op hem, als patriot, niet meer indruk, dan dat daardoor zijn kansen op voorspraak door dien stadhouder er weer gunstiger kwamen voor te staan.

Een gedeelte van den hierboven geciteerden brief echter, had een belangrijkeren inhoud: Na de bezittingen van de Franschen en de Engelschen beschreven te hebben, zegt hij van de Fransche, dat zij nagenoeg van geen beteekenis zijn, maar dat het hof te Versailles de gelegenheid wel afwacht om zijn slag te slaan, en dan³⁾:

„Les Portugais et les Danois sont de ci peu de conséquence; qu'ils ne méritent pas qu'on feusse mention d'eux; aussi ne pourrait on dire plus, que ce qu'on trouve dans *Raynal*, et d'autre

¹⁾ Zie blz. 34 vv.

²⁾ Uit een brief aan G. K. v. H. van 7 Juni 1788. R.A. (Van Hogendorp) No. 82.

³⁾ blz. 10 van dien brief.

écrivains¹⁾, qui ont écrit sur le Commerce des Europeens avec les Indes. Mais la Compagnie Hollandaise est plus interessante. Je soutiens que dans ce moment même, sa situation est meilleure, et moins précaire, que celle de la Compagnie Anglaise. Elle a infiniment de ressources; moins de dangers et moins de dépenses à soutenir. Les Isles des Epicerries, gardées avec entendement, et fermeté, valent mieux que tout les mines de Perou. L'isle de Java bien gouvernée, et bien cultivée, est le Coeur qui doit donner de la vie et du mouvement à la machine.

On a besoins de bien moins de réforme, qu'on ne pense; beaucoup de changemens, feraient plus de mal que de bien. L'Etat militaire doit être changé entierement . . . ”

Bengalen, Suratte en Coromandel, zijn louter commercieel, zoodat er geen fort en soldaten noodig zijn; Malabar en Cochin moeten we verlaten, of er zooveel troepen heenzenden, dat we het land kunnen veroveren, om uit de revenuën de onkosten te kunnen dekken.

Het hier aangehaalde is vrijwel de eenige opmerking over koloniale politiek, welke van zijn briefwisseling uit dien tijd, zoover zij bewaard is, voorkomt. Geld- en promotiezorgen hebben hem vermoedelijk belet de belofte, zijn broeder uitvoerig in te lichten, na te komen. Zeer dringend zijn telkens zijn verzoeken hem voor promotie aan te bevelen. Een dier verzoeken, is, gezien zijn latere slechte verhouding met Nederburgh, wel typisch²⁾: „Je m'imagine, que vous serez en bonne connaissance avec Mr. Nederburgh, qui est dévenu Avocat de la Compagnie . . . je vous supplie mon cher ami et frère, de bien vous servir de cette circonstance heureuse pour mon bien Etre . . . l'Avocat de la Compagnie est certainement l'homme, qui a le plus d'influence, auprès de G.G. . . . ”

Na zijn verblijf te Patna in 1789 in Indië teruggekomen, eerst als resident van Djapara en later gezaghebber van Java's Oosthoek, werd hij in zijn handelsondernemingen ten zeerste gehinderd door de clique te Batavia. En zijn critiek op hen en op het stelsel, hetwelk zulke handelingen mogelijk maakte, werd steeds heviger. Hierbij werd hij sterk gesteund door zijn ondervindingen van het Engelsche stelsel te Benga-

¹⁾ Ik spatieer.

²⁾ Zelfden brief, blz. 13.

len. Zoo kwam hij tot het inzicht, dat de Compagnie niet meer te handhaven was, niet langs de lijn van dogmatische redeneeringen over het onjuiste van de samenkoppeling in een lichaam van politieke- en handelsfuncties, maar door de praktijk. Waar hij b.v. fulmineerde tegen de belasting, welke de Compagnie ging heffen van 25% op alle inkomens, stond het hem niet helder voor oogen, dat zulks onbillijk was omdat de Compagnie geen staat was, maar de redeneering, welke hij er over opstelde, leidde wel tot de conclusie, dat de Staat voor de Compagnie in de plaats moest treden. In de „Korte en vrije Aanmerkingen over den tegenwoordigen staat in de Oost-Indische Maatschappij en de Belangens van den Staat in de Oost-Indische Bezittingen en Handel”¹⁾, legde hij in 1792 deze overwegingen neer en zond ze aan Gijsbert Karel, nog geenszins met het doel er publiciteit aan te geven. In de brief ter begeleiding van de „Korte en vrije Aanmerkingen”²⁾, schreef Dirk: „Il me semble que la grande question, à proposer devant toute la République, et à faire résoudre par le Souverain, est celle ci: Une Compagnie de Marchands, peut elle, en même tems, être une Puissance?

De fait elle l'est, mais porte sa propre Destruction dans son Essence. De droit elle ne l'est, que par la Concession, et au nom du veritable Souverain”.

De „Aanmerkingen” geven Van Hogendorps systeem in eersten aanleg weer. De exclusieve handel is onrechtvaardig en op den duur nadeelig en het is ook niet te verdedigen, dat de Staat een handeldrijvend lichaam steunt met het geld van alle ingezetenen, waarvan de meesten geen deel hebben aan dat lichaam, aldus de inhoud van dat stuk. In par. 23 stelde hij er tegenover: „Zoude het dus niet beter, voor den Staat zijn, de onnoemelijke voordeelen, die de Oost Indische Bezittingen, onder eene wijze, en billijke Regeering kunnen opleeveren, voor zig zelve te neemen; daar voor de onkosten van derzelve Beheering zelve te draagen; Den Handel van de Specerijen Peper, Coffij, amfioen, en eenige andere pro-

¹⁾ J. A. Sillem: *Dirk van Hogendorp*, geeft op blz. 50 vv. een overzicht van dit stuk.

²⁾ R.A. (Van Hogendorp) No. 82.

ducten uijtsluitend voor zig te behouden; dien na Japan Jaarlijks aan Particulieſen te verpagten; den Handel in alle overige Producten, van en na Indien, mits op vragt in Scheepen van den Staat, aan Ieder Ingezeten open te stellen en toetestaan? De vrije vaart in Indien zelf, overlaaten en zelfs sterk begunstigen, voor alle Dienaaren, en vrij Burgers". In par. 24 kwam hij voor het eerst tot deze conclusie: „Om dit uijttevoeren, diende het octroij, wanneer het nu ten einde is, niet weder vernieuwd, maar dit Lichaam ontbonden en vernietigd te worden".

Toch waren zijn plannen, vooral op dit laatste punt nog niet geheel vaststaand. Hij kon zich de verbeteringen ook nog wel in het kader van de Compagnie denken. Den 2en Dec. 1792 schreef hij nog aan Gijsbert Karel, dat hij zijn plannen aan Nederburgh wilde voorleggen¹⁾. Toen echter de Commissarissen Generaal er eenmaal waren, zag hij met hun medeweten zooveel onrecht gebeuren, dat hij geheel gedesillusionneerd werd. Dat hij van Nederburgh op een schrijven, waarin hij hem aanbood zijn gedachten hem mede te deelen, niet eens antwoord kreeg, was voor hem de druppel die de emmer deed overloopen en schreef hij 4 Oct. '94 aan zijn broeder²⁾ den, hieronder volgenden zeer belangrijken brief, waarin ook voor het eerst gewag gemaakt werd van het toekennen van landeigendom.

„Le sijsthème féodal, est mortel pour toute activité, et industrie. Il est ici dans sa plus grande vigueur. C'est ce sijsthème, bien plus que le Climat, qui est la cause, de l'Indolence, et de l'apathie du Javanois. Osons rompre la glace; osons (Comme les Anglais, ont fait avec succes au Bengale) donner les terres en propriété, ou en ferme héréditaire, au Cultivateur Javanois, nous aurons d'abord des Hommes, au lieu d'Esclaves, au d'animaux de Somme, qu'ils sont à présent; osons abolir les Corvées, et les servitudes personelle; et introduire l'Impôt territorial en nature, et une Capitation légère. Des millions, oui des millions! nous aurons de cette belle Isle, la plus fertile de l'Univers.

J'ai conçu le Plan; Je l'ai médité; Je me suis fait, et me suis fait faire par des gens instruits, toutes les objections possibles. Je connais à fonds le Pays, et toutes les Circonstances. Et J'ose assurer que le Plan est prac-

¹⁾ R.A. (Van Hogendorp) No. 82.

²⁾ R.A. (Van Hogendorp) No. 82.

licable. J'ose entre prendre de le mettre en execution, et offre ma tête si j'échoue! mais le voudra t'on? J'en doute. On me traitera de rêveur de tête chaude; de faiseur de projets".

Met dezen brief is het systeem van Dirk van Hogendorp in zijn principes afgerond.

Hij liet het hier echter niet bij, en gevoelende dat zijn kennis nog te gering was, studeerde hij ijverig verder. Verscheidene punten werkte hij nader uit, waarbij zijn Bengaalsche tijd goed te stade kwam. Een en ander culmineerde in een memorie van 2 Juli 1796¹⁾, waarin de sporen van de literatuur en den Engelschen geest waarmee hij in Bengalen had kennis gemaakt, zijn aan te wijzen, versierd met XVIIIe eeuwse tirades over natuurrecht.

Zijn gedachten over vrijhandel ontwikkelden zich in het raam van de Engelsche praktijk, hoewel dit op het eerste gezicht niet wel mogelijk lijkt, daar toch in 1793 het octrooi van de E.I.C. weer voor twintig jaar was verlengd geworden. Samenhangend met de geleidelijke omvorming van compagniesbezittingen in door den Staat beheerde koloniën, had Engeland aan zijn Compagnie nog wel een octrooi verleend, maar stond practisch reeds op de basis van vrijhandel. G. K. van Hogendorp in zijn: *Verhandelingen over den Oost-Indischen Handel*, 3e deel, dit octrooi besprekende, zag er bijna een verdediging van den vrijen handel in.

Het schrijven van de memorie van 1796 is als een hoogst belangrijk moment in onze koloniale historie te beschouwen. Daarmee werd de ethische koloniale politiek, door Engeland reeds in gang gezet, in ons land geïntroduceerd. Het was het geheele systeem, later ook door Gijsbert Karel voorgestaan, in een notendop. Het was ook het keerpunt in de ontwikkelingslijn van de vier Van Hogendorpen, welke lijn parallel loopt met die van onze koloniale politiek. Willem van Hogendorp ging naar Indië om fortuin te maken, welke zaken synoniem waren. Zijn zoon Dirk eveneens, maar die ontwikkelde zich tot een politicus, zij het ook om rede van fortuin. Gijsbert Karel was in 1814 onvoorwaardelijk bereid de toe-

¹⁾ Ook hiervan geeft J. A. Sillem op blz. 60 vv. een overzicht.

passing der nieuwe beginselen dwingend voor te schrijven, de verwachte resultaten echter bleven uit, zoodat we de lijnen zien kruisen en zijn zoon Willem zich tot een koloniaal-ethicus ontwikkelde, op een oogenblik, dat de nood dreef tot het voeren van een batig-slot politiek.

Het was XVIIIe eeuwsch om naar Indië te gaan met als eenig doel: rijk worden, maar het lag in den geest van diezelfde eeuw, een verlicht mensch te wezen. In de memorie en in de latere publicaties van Dirk lag de verbinding van deze elementen. Hij dischte zijn zakelijke opmerkingen op met een gangbaar natuurrechtelijk sausje; dit was juist hetgeen waarmee hij in Holland terecht kon, en waar zijn broeder zich bij kon aansluiten. Evenals we bij Dirk een mengeling van Engelschen en Franschen invloed bespeuren, zien we dit ook bij Gijsbert Karel, maar, overeenkomstig hun aard, namen ze ieder op hun wijze deze invloeden op. Dirk, vol dadendrang, tot het overhaaste toe, onderging in de praktijk den Engelschen invloed en zijn weetgierigheid deed hem kennismaken met de Fransche literatuur in haar populaireren vorm. Met zijn vurigheid had hij de groote verdienste G.K. te stimuleeren, die meer welbewust zich aan de studie van de problemen van zijn tijd zette. Dat deze daarbij behalve voor den, voor de hand liggenden, Franschen geest, ook ontvankelijk was voor den Engelschen, hield verband met zijn Oranjegezindheid, waardoor voor hem niet, zooals voor de meesten van zijn landgenooten, alles wat Fransch was, sympathiek, wat een Engelsche herkomst had, vijandig was, terwijl ongetwijfeld Dirks mededeelingen zijn aandacht nader op de Engelsche praktijk gevestigd hebben.

Van jongs af had G.K. al een levendige belangstelling voor koloniale aangelegenheden getoond en ze beschouwd in het licht van zijn vrijhandelsgezindheid, waarbij hij den directen invloed van de Encyclopedisten onderging. Tijdens zijn reis naar Amerika¹⁾ las hij *Les Elemens du Commerce* en schreef hij²⁾: „Je me suis beaucoup instruit dans ce livre”.

¹⁾ Zie over deze reis, *Verberne: Gijsbert Karel's leerjaren.*

²⁾ R.A. (Van Hogendorp) No. 12, aan zijn moeder, Aug. 1783.

Het boek was in 1754 te Leiden verschenen¹⁾, de schrijver was Francois Véron de Forbonnais, medewerker aan de Encyclopedie, zooals ook uit het voorwoord blijkt, waar we lezen: „Quelques-uns des Chapitres qui composent cet Ouvrage, ont déjà paru dans l'Encyclopédie, à un petit nombre de changemens près, que j'ai cru nécessaires. Le reste y aura place à son tour, s'il en est jugé digne". Het werk maakt den indruk van een leerboek te zijn en is vaak op onderwijzenden toon geschreven. Een indruk van de literatuur waaruit Gijsbert Karel zijn lessen trok, krijgen we uit het volgende gedeelte, waarin de schrijvers, op een aan duidelijkheid niets te wenschen overlatende wijze, te velde trekt tegen den monopoliehandel²⁾:

„Le grand ressort de cette culture, est le commerce, & le commerce n'a d'activité que par la concurrence des négocians. Leur ambition fournira toujours plus d'avances aux habitans cultivateurs, & fera mieux valoir leurs denrées qu'une compagnie exclusive maîtresse dès-lors du prix des ventes, des achats, du terme des payemens, sans compter les vexations & les maneges odieux que les commis de ces compagnies ne manquent pas d'employer à leur insçu. Aucune colonie de culture n'a encore réussi, & ne réussira jamais dans de pareilles entraves."

Bij de stukken welke hij tegelijkertijd las over den Nederlandschen handel, bevond zich ook het rapport van Van Imhof (van 1741), het eerste geluid uit compagnieskringen ten gunste van vrijhandel. In denzelfden brief aan zijn Moeder, getuigt hij van zijn lectuur „Toute cela est fort intéressant et je m'instruit sur la navigation aux Indes chez mes deux marins. Je conclus que les propositions, de ce sage gouverneur n'ont eu d'effet que par rapport aux emplois Subalternes, tandis que d'autres abus invétérés subsistent".

Ter voltooiing van het beeld van de geestelijke sfeer waarin zijn onbegrensde weetgierigheid haar voedsel tot zich nam, diene nog, dat hij op deze reis ook de politieke werken van Franklin las, waarvan hij getuigde, dat zij hem zeer bekoorden.

Al even belangrijk was zijn, hoewel niet persoonlijke, ont-

¹⁾ De 2e dr., welke we hier citeeren eveneens.

²⁾ Dl. II, blz. 32.

moeting met Pitt. De beteekenis, van psychologischen aard, daaraan toegeschreven, (de jonge staatsman Pitt heeft diepen indruk op hem gemaakt en sterk op zijn verbeelding gewerkt¹⁾), krijgt voor ons nog een bijzondere beteekenis.

Op den terugweg landde hij 25 Juni 1784 te Falmouth in Engeland; den korten tijd, negen dagen, welke hij in Londen doorbracht, besteedde hij voor een groot deel aan het bijwonen der parlementaire debatten, sterk geboeid door de figuur van Pitt²⁾. Zouden, voor een meer algemeene behandeling van den persoon van G. K. van Hogendorp, de debatten buiten beschouwing kunnen blijven, bij ons onderwerp mag deze merkwaardige coincidentie niet onvermeld blijven, dat den 2en Juli in het Lagerhuis de zaken van de East India Company besproken werden en den 6en Juli Pitts India Bill in behandeling genomen werd³⁾. Welke de beteekenis was van de parlementaire behandeling van de Indische zaken, toonden we in het vorige hoofdstuk aan en we kunnen verwachten, dat Van Hogendorp, scherp toelisterende, heeft begrepen, hoe de E.I.C. gezien werd als een rijksbelang, waarvoor zelfs charters, heilig als ze den Engelschen waren, moesten wijken. Sprak Pitt daar niet⁴⁾: „In it (n.l. zijn ontwerpen van wet) were involved the prosperity and strength of this country; the happiness of the natives of those valuable territories in India which belonged to England.”? Een zienswijze door Van Hogendorp in zijn geschriften gedeeld, welke hij zich stellig toen reeds eigen maakte; is niet het oogenblik van hooren en ontmoeten van een groot man beslissender dan het bestudeeren van zijn ideeën? Zoo groeide G. K. van Hogendorp tot den representant van een geestesrichting, welke in het Regeerings Reglement van 1815 haar uitdruk-

¹⁾ Zie *Verberne*, blz. 142.

²⁾ De intense belangstelling waarmee hij Pitt in het Parlement heeft gevolgd, spreekt duidelijk uit hetgeen G. K. er over aan zijn Vader schreef (*Br. en Gedenkschr.*, Dl. I, blz. 374). Pitt komt aan de regeering, „dans ce moment remarquable j'arrive en Angleterre, je vole à Londres j'y assiste aux assemblées de le Parlement où les intérêts de la nation, l'état des finances, la situation de la Compagnie des Indes, sont discutés avec une émulation, un esprit d'aigreur quelquefois, qui sert d'autant plus a faire connaitre la vérité . . .”

³⁾ *Hansard: Parliamentary History*, Vol. XXIV, blz. 1034 en 1085 vv.

⁴⁾ *Hansard*, blz. 1086.

king vond en werd hij, bij Dirks terugkeer, onmiddellijk een warm aanhanger van diens voorstellen. Samen beïnvloedden zij toen het publiek, het woord in de beperkte beteekenis van die dagen op te vatten, door hun geschriften¹⁾). Een publiek, hetwelk toch reeds niet meer geheel en al vreemd moet hebben gestaan tegenover het betoog dier geschriften. In de Republiek, als uitgeverij van Europa, had in 1770 Raynals werk het licht gezien en de Fransche vertaling van „The Wealth of Nations” was in 1778 te 's-Gravenhage verschenen. Een veelgelezen boek in de Republiek was *Luzac: Hollands Rijkdom*, welk werk een geest van vrijhandel ademde en waarin Raynal een herhaaldelijk geciteerd auteur was. Voor een indruk van hetgeen in de laatste decennia der XVIIIe eeuw reeds tot de nationale lectuur te rekenen was, volgen we een oogenblik het betoog van Luzac in zijn hoofdstuk: „Beschouwing van de Middelen, welken de Colonien tot opbeuring van Vaart, Koophandel, en Manufactuuren aan de hand geven”²⁾). Men zou kunnen zeggen, aldus Luzac, „volg de gronden en oogmerken, vervat in 't Octrooij aan Suriname verleend, en Uwe Volkplantingen zullen welvaren”. De volksplantingen dienen op zoodanigen voet gebracht te worden, „dat eene vermeerdering van alle neeringen en hanteeringen” er het gevolg van zal zijn „en niet het onvruchtbaar voordeel voor eenige bijzondere lieden, of families, om over eene Bevelhebbersplaats of ander voordeelig ampt te kunnen beschikken”³⁾). Koophandel en scheepvaart in 't algemeen, worden benadeeld door octrooien; Bewindhebbers, die voor zich en deelgenooten handelen, kennen de koloniën niet, kennen hun waar belang niet, kennen het ware belang der algemeene welvaart niet en zullen nooit in *het algemeen belang* handelen, aldus Luzac.

In de Bataafsche Republiek heeft men dus wel niet algeheel afwijzend gestaan tegenover de geschriften van de Van Hogendorpen, aanknoopingspunten waren er. Het verlies van de koloniën had de schade en de schande gebracht waardoor

¹⁾ Zie de literatuurlijst.

²⁾ Dl. IV, Hfdst. 20, blz. 444 vv.

³⁾ Dl. IV, blz. 459.

men wijs moest worden; het compagniesgebouw was weggevaagd en de nieuwe geest had zijn omheining van vooroordeelen tegen koloniale hervormingen, ondermijnd. Dirk van Hogendorp is het geweest, die den stormloop heeft ingezet, waardoor de weg geheel werd vrij gemaakt. Hij is overschaduwd door Gijsbert Karel, in 1814 de leidende figuur, maar vergeten we niet, dat Dirk in de jaren 1800 en volgende de spits heeft afgebeten. In zijn Vaderland heeft Dirk bij zijn leven geen erkenning van verdiensten genoten, zijn gedrag gaf er de begrijpelijke aanleiding toe; in ballingschap zocht hij zijn troost in de overweging, dat hij het toch geweest was, die met zijn geschriften de hoofdaanleiding gegeven had tot een omkeer in het koloniaal systeem en zijn verzuchting: „Er zal, zonder twijfel, eens eenen tijd komen, dat de nakomelingschap mij regt doen, en tot een der burgers, welke zich bij het vaderland verdienstelijk maakten, verklaren zal”¹⁾, is bewaarheid.

In Sept. 1799 kwam Dirk in het Vaderland terug en reeds in Dec. zag zijn „Bericht van den tegenwoordigen toestand der Bataafsche Bezittingen in Oost-Indie en den handel op dezelve” het licht. Voor hen wien het nieuwe geluid te schel mocht zijn, preludeerde hij met een citaat van Raynal²⁾ als betrouwbare introductie, ongeacht het feit, dat de aangehaalde zinsnede voorkomt in het hoofdstuk: „Motifs que peut avoir la république pour ne pas laisser périr la compagnie”.

Het behoeft wel geen betoog, dat we in Dirk van Hogendorp geen leerling van Raynal vinden, maar voor een ieder, zoo ook voor Dirk, was er wel iets van Raynal over te nemen. Het lag Dirk geenszins zich als filosoof-encyclopedist voor te doen, de problemen waarmee hij dan zou hebben te worstelen gehad, loste hij nu in een handomdraaien op, getuige daarvan beschouwingen als: „Het zoude even ijdel als nutteloos zijn, te onderzoeken of nategaan, met welk recht wij de

¹⁾ Uit zijn voorrede bij: *Koloniaal systema in Frankrijk*. Zie *Levensschets van D. v. H.* in *Hand. en Geschr. v/h Ind. Gen. te 's-Grav.*, 3e jrg. 1856, blz. 123/124.

²⁾ *Hist. des Indes*, Tom. I, blz. 252: „Si la république ne regarde pas comme imaginaire les dangers que l'amour du bien général des nations nous fait pressentir pour son commerce et ses possessions des Indes, elle ne doit rien oublier pour les prévenir. C'est un des soins les plus importants qui puisse l'occuper”.

genoemde landstreeken op het eiland Java bezitten, Afstand der vorsten, bij overeenkomst, of overwinning, zijn de eenige titels die wij kunnen bijbrengen. Dan, dit zij hoe het wil, opgeeven kunnen wij dezelve thans zeker niet" ¹⁾). en „De staatkundige vrijheid, waar toe zeker alle menschen uit de natuur een onbetwistbaar recht hebben, zoude thans in den onvolmaakten staat van beschaaving, waar in de Javaanen als nog zijn, het allernadeeligste geschenk wezen, dat men hun zouden kunnen geeven" ²⁾). Het ware fout Dirk van Hogendorp te willen indeelen als leerling van die of gene, de praktijk heeft hem gevormd, Willen we zijn plaats bepalen, dan is hij, als XVIIIe eeuwsch mensch in kennis gekomen met het Engelsche stelsel, de trechter waardoor de stroomingen van het kenterend getij naar ons land werden gevoerd. Zijn broeder was het, die den stroom opvangende, hem bedding gaf en leidde naar het Regeerings Reglement van 1815; het verband met Dirk gaf hij zelf aan, schrijvende: „Eenige stukken wederom in de hand nemende, de Beschrijving onzer Oost-Indische Bezittingen door den heer Dirk van Hogendorp, voor twee maanden uitgekomen, lezende, kwamen er zooveele oude denkebeelden in mij op, dat ik voornam, dezelve in orde te brengen, en een besluit daarvan op te maken" ³⁾). Gijsbert Karels geschriften geven een beter gefundeerde behandeling van hetgeen door Dirk werd voorgestaan ⁴⁾).

Bij Dirks terugkeer zat daar Vader Staat met de, zonder beneficie van boedelbeschrijving, aanvaardde erfenis van haar dochter de O.I.C. en een ieder, die kans zag de zaken rendabel te maken, was welkom. Goede getuigschriften, dewelke b.v. blijk zouden geven, dat de voorsteller daartoe van onverdacht verlichten huize was, waren niet vereischt, en zoo

¹⁾ Bericht, blz. 8.

²⁾ Ibid., blz. 9.

³⁾ Uit het voorwoord van het Ie Dl. van zijn *Verhandelingen*.

⁴⁾ Zijn publicaties over koloniale onderwerpen worden behandeld door Van Rees in: *De verdiensten van Gijsbert Karel van Hogendorp, als staathuishoudkundige ten aanzien van Nederland*. In dit, overigens belangrijke, geschrift moeten we den daarin uitgedrukten twijfel, of G.K. *The Wealth of Nations* wel gelezen zou hebben, voor rekening van dien schrijver laten. G.K. noemt Smith nooit, maar als geesteskind van Smith over „de echte beginselen" sprekende, bedoelt hij die der klassieke school.

zien we de voormalige advocaat der Compagnie, Nederburgh met zijn arrestant Dirk van Hogendorp, gezamenlijk in een commissie geplaatst, om den koers aan te geven voor het schip van koloniën, waarop de laatste tevens als kaptein hoopte te fungeeren. De leden van de sectie Marine en Koloniën van het Staatsbewind, Besier, de Beveren en Queijsen, waren Van Hogendorps richting toegedaan, aan wie hij ook zijn benoeming te danken had. Zijn werken¹⁾ rouleerden intusschen bij de officieele instanties. De Raad der Aziatische Bezittingen zond in Oct. 1801 de beide boeken ter beoordeeling aan den G.G. Van Overstraten²⁾; op zijn beurt kreeg den Raad 4 Nov. 1801 ze ter beoordeeling toegezonden van de sectie van Marine en Koloniën³⁾. „De Raad verklaarde zich ten sterkste tegen invoering van het koloniaal systema (d.i. de invoering van eigendom van land)“⁴⁾. Ook was hij tegen de vrije vaart gekant. Uit zijn rapport⁵⁾ blijkt echter toch, dat de nieuwe ideeën veld wonnen, want de Raad was geneigd eventueel een proef te nemen, *gezien de vele voorstanders.* De groepen van voor- en tegenstanders, *aanhangers van Hogendorp en van Nederburgh, begonnen zich toen duidelijker af te teekenen en onder de eersten ontmoeten we degenen, die in 1814 een aandeel hadden in de samenstelling van het Regeerings Reglement.* Queijsen⁶⁾ noemde we reeds als lid van het Staatsbewind. In den Raad der Az. Bez. en Etabl. van Mei 1800 had als geestverwant zitting De Mist⁷⁾, uitgesproken vrijhandelsgezind en verklaard

¹⁾ Het reeds genoemde *Bericht en Stukken raakend den tegenwoordigen toestand der Bat. Bez.*

²⁾ *Van Berckel*, blz. 134.

³⁾ *ibid.*, blz. 135.

⁴⁾ *ibid.*, blz. 137.

⁵⁾ Secr. Res. v. d. Raad van 26 Febr. 1802, Bijl. No. 26. Zie *Van Berckel*, blz. 138.

⁶⁾ Biografische bijzonderheden op blz. 100.

⁷⁾ J. A. de Mist: geb. 20 April 1749; 1 Juli 1768 te Leiden gepromoveerd in de rechten, waarna hij zich te Kampen als advocaat vestigde; 1778 tweede stadssecretaris aldaar; Mei 1796 door Deventer naar de Nationale Verg. afgevaardigd. Federalist. In 1797 wederom lid van de nieuwe Nat. Verg.; lid van de commissie tot redactie van de constitutie; Jan. 1798, bij de staatsgreep van Daendels, gevangen gezet op het Huis ten Bosch; 4 Aug. benoemd tot lid van den Aziatischen Raad; April 1802 Commissaris Generaal over de Kaap; Juli 1805 weer lid van den Aziat. R.; Juli 1806 Secr. Gen. van Kooph. en Kol. en Staatsraad in buitengew. dienst onder Koning Lod.; Mei 1807 landdrost van Maasland en lid van den R. v. St., voorzitter van de 4e sectie (K. v. K.); tegelijkertijd te president van het Hof van Rekening, ook tijdens de in-

tegenstander der Compagnie. In de staatscommissie van 11 Nov. 1802 heeft Van Hogendorp geen geestverwanten aangetroffen, zijn invloed was er nihil¹⁾). De blijvende winst uit het werk van deze commissie is, dat er een geraamte van wetgeving opgetrokken werd, waar heel de eeuw de wisselende ideeën ingepast konden worden. Nederburgh, hoewel tegenstander der nieuwe denkbeelden, kan als ontwerper er van worden aangewezen. De aanbeveling van Dirk van Hogendorp door de sectie van Marine en Koloniën bij het Staatsbewind voor den post van Gouverneur Generaal, in April 1803, had geen succes²⁾). De Raad der Az. Bez. van Maart 1804 zou over de benoeming van een G.G. nog om advies gevraagd worden³⁾). Deze Raad was conservatiever van samenstelling dan zijn voorganger; tot de leden behoorde⁴⁾ Scholten van Aschat, de zoon van een 1748er, aanhanger van het compagniestelsel, als hoedanig hij zich ook in 1814 liet kennen⁵⁾, ten tijde van de Compagnie was hij lid van het „vijfde departement” geweest⁶⁾). Van IJzendoorn was in dezen Raad de eenige, die een lans voor den persoon en het stelsel van Dirk van Hogendorp brak, hij heeft zijn benoeming tot G.G. voorgestaan. Van IJzendoorn was met de Van Hogendorpen bekend en een actief aanhanger van hun koloniaal stelsel. In 1804 schreef G.K. van Hogendorp een, het werk prijzende, voorrede op Van IJzendoorns vertaling van het boek van Henry Brougham Jr.: „De Staatkunde der Europeesche Mogendheden nopens het bestuuren van Volksplantingen, onderzocht en beoordeeld”, een werk, waarin het koloniaal beheer naar de beginselen van Adam Smith bezien werd⁷⁾).

lijving. Onder Willem I lid van den R. v. K. en K. Later noemde hij zich Uitenhage de Mist. (*Van der Merwe: Die Kaap onder die Bataafsche Republiek*, Hfdst. I, waar hij tevens, gestaafd door citaten uit zijn rapporten, beschreven wordt als een tegenstander van de Compagnie en voorstander van vrijhandel).

¹⁾ Zie *Stapel: Uit de wordingsgeschiedenis v. h. Charter van 1804*.

²⁾ *ibid.*, blz. 428.

³⁾ *ibid.*, 428/429.

⁴⁾ Ook Nederburgh, zie hierover blz. 61, No. 17.

⁵⁾ Zie blz. 86.

⁶⁾ Het „vijfde departement” werd gevormd door de Staatscommissarissen, in 1786 ter contróle aangesteld, bij de Kamer van Amsterdam, een verandering van geest had dat niet gebracht, de leden voelden zich bewindhebbers der Comp.

⁷⁾ „De Heer van IJzendoorn is onophoudelijk werkzaam en bereid gedurig voor

Wel was in 1802 Nederburghs „Verhandeling over den Oost Indischen handel” verschenen en was, in antwoord op de toezending van Dirks boeken, uit Indië bericht gekomen, dat men daar sterk tegen het nieuwe systeem gekant was¹⁾, toch wonnen Van Hogendorps gedachten veld. Het verlies van Ceylon bij den vrede van Amiens, maakte den overgang naar vrijhandel gemakkelijker, daar de Republiek er de belangrijkste monopolie-specerij, de kaneel, mee verloren had. Het Staatsbewind had bij de vaststelling, den 27en Sept. 1804, van het ontwerp-Charter van 31 Aug. 1803, aan de cultuurvrijheid voor kruidnagelen, notenmuscaten en amfioen, koffie en peper toegevoegd, voorwaar geen geringen stap²⁾.

Met zijn „Nadere uitlegging en ontwikkeling van het stelsel benevens een schets voor toekomstig bestuur en handel op de Bataafsche Bezittingen”, hetwelk Dirk van Hogendorp in 1802 schreef in antwoord op het werk van Nederburgh, volmaakte hij zijn systeem nog. Zijn beweringen verloren den heftigen toon en de overdrijving eigen aan het revolutionaire karakter van zijn eerste publicaties, hetgeen de sympathie voor zijn streven ongetwijfeld ten goede gekomen is. In den Raadpensionaris Schimmelpenninck, vond hij een medestander³⁾ en onder Koning Lodewijk kunnen we zeggen, dat, in theorie, de nieuwe koloniaal staatkundige denkbeelden de heerschende geworden waren en in dienzelfden tijd, door Daendels' praktijk, de invoering er van in 1815, werd voorbereid.

Het koningschap van Napoleons broeder heeft in Nederland de krachten gewekt tot vorming van het nationale Koninkrijk. Velen zal het in dien tijd, gewild of ongewild, vergaan zijn als Falck, die verklaarde⁴⁾ met tegenzin de

al wat in het vervolg te pas kan komen. Hij heeft een groote verzameling belangrijke stukken, die het wel te wenschen ware, dat hij na zijn dood aan het Departement van Colonien liet. Hij is zijn geheel leven lang nuttig voor den Staat geweest . . .”, schreef G. K. aan den Vorst 24 Juli 1815. (*Br. en Gedenkschr.*, Dl. VI, blz. 157).

¹⁾ Van Berckel, blz. 142.

²⁾ Voor een vergelijking tusschen ontwerp- en definitief-Charter, zie Stapel: *Uit de wordingsgeschiedenis v/h Charter van 1804*.

³⁾ Zie D. W. Schiff: *De koloniale politiek onder R. J. Schimmelpenninck*, en D. J. P. Oranje: *Het beleid der Commissie Generaal*, blz. 24.

⁴⁾ *Gedenkschriften*, blz. 42.

komst van Lodewijk Napoleon tegemoet gezien te hebben, maar, dat hij, toen het koningschap er eenmaal was, zich er spoedig mee verzoende, door de kenteekenen van eenheid, welke het bestuur droeg boven partij- en geloofsverdeeldheid. Zijn rhetorische vraag: „Heeft Lodewijk Napoleon de Nederlandsche natie gewend aan het koningschap, en zoo ja is dit een dienst geweest, en behooren wij hem daarvoor dankbaar te zijn?”¹⁾ moet bevestigend beantwoord worden. Voor het koloniale springt het duidelijk in het oog, hoe de hervormende krachten onder Lodewijk convergeerden. In zijn Staatsraad zien we bijeen de toekomstige leden van de Commissie uit den Raad van Koophandel en Koloniën, die het R.R. van 1815 ontwierpen²⁾, Goldberg³⁾ als voorzitter van de Sectie voor Finantiën, De Mist als voorzitter van de Sectie voor Koophandel en Koloniën, en Van IJzendoorn, benevens den toekomstigen rapporteur uit den Raad van State, Queijsen⁴⁾.

In dezen tijd werd er een belangrijken bundel stukken bijeengebracht, om Daendels als bron van inlichtingen te dienen bij zijn beleid als Gouverneur Generaal⁵⁾. Na 28 Jan. 1807 benoemd te zijn, vertrok Daendels 18 Febr. 1807 naar Indië, voorzien van een, hem alle vrijheid verleerende instructie en een „Register van (21) stukken de Oost-Indische Bezittingen specteerende — ten dienste van den Gouverneur Generaal Daendels”⁶⁾, gedagteekend 14 Febr. 1807 en gewaarmerkt door De Mist als Secr. Gén. van het Dept. van

¹⁾ *ibid.*, blz. 61, noot 3.

²⁾ Zie Dl. II, Hfdst. I.

³⁾ Johannes Goldberg; geb. 8 Mei 1763 te A'dam; assuradeur aldaar; actief patriot in de jaren voor 1795; 29 Jan. 1794 lid van een Comité revolutionaire; 16 Febr. te A'dam gekozen tot lid van het intermediair provinciaal bestuur van Holland, hield zich veel met de finantieele zijde van de zaken bezig, confereerde b.v. namens het bestuur met de commissie over de finantiën uit de Nat. Verg.; Unitaris. 31 Mei 1799, door het Uitv. Bew. tot Agent voor de Nationale Economie benoemd, bleef in die functie tot Oct. 1801. Onder Schimmelpenninck lid van den R. v. St., voorzitter van de afdeeling Finantiën. Voorstander van een inlijving bij Frankrijk. 30 Juni 1806 door Koning Lod. in zijn positie in den R. v. St. bevestigd; 3 Dec. 1807 gezant te Berlijn, alwaar hij bevriend werd met den lateren Koning Willem I. Tijdens de inlijving ambteloos; 6 April 1814 Staatsraad in buitengew. dienst en lid Raad van K. en K.; 14 Sept. 1814 Directeur Generaal van Kooph. en Kol.

⁴⁾ Zie Dl. II, hfdst. II.

⁵⁾ Vgl. art. 25 Instr. CC.GG., Bijlage No. XXII.

⁶⁾ R.A. (Daendels), No. 171.

Kooph. en Kol. De eenige tegenstander van de nieuwe koloniale politiek, die in dezen bundel aan het woord gelaten werd, was Nederburgh, in No. 7, maar slechts voor een zakelijke beschrijving van de Bezittingen. Een greep uit de overige stukken, waarbij we de verschillende memories de verdediging betreffende voorbijgaan, doet zien, dat de richting Nederburgh, officieel had afgedaan.

No. 9 „Memoire sur les possessions Hollandaises des Indes Orientales” van Mr. de Hogendorp, waarmee, naar den heftigen stijl geoordeeld, Dirk bedoeld is. In dit stuk toont Dirk van Hogendorp de groote waarde aan, welke de koloniën hebben, door de territoriale inkomsten, die er van te trekken zijn, en den handel, welke er mee te drijven is. Dat het onder de O.I.C. zoo slecht ging, was te wijten aan „le systeme dé sastreux de monopôle ou de commerce exclusif” waardoor alle industrie, cultuur en ijver gedood werden. Na de geschiedenis der O.I.C. nagegaan te hebben, zegt hij dan: „Il est presque incroyable, comment un systeme ainsi absurde a pu se soutenir, et qu'on ne soit pas parvenu à remonter à la véritable source du mal”. De inlanders zijn indolent, aldus de schrijver, omdat ze zuchten onder despotisme en dan geeft hij aangaande die inlanders het geheele gamma van Raynal ten beste.

No. 16 „Note et Mémoire, où l'on cherche à démontrer les grandes inconveniens des prohibitions et des privilèges exclusifs dans les Colonies” door Van IJzendoorn. De titel is reeds genoegzeggend. „Les loix prohibitives d'une Société ou Compagnie mercantile et privilégiée ont toujours été, et seront à jamais la ruïne de la culture.” is het thema waarop de schrijver borduurt, zich daarbij herhaaldelijk beroepend op het door hem vertaalde werk van Brougham.

No. 17 „Précis historique de la controverse sur les affaires des Indes.” door Goldberg, waarin deze beschrijft, hoe de zending van Nederburgh en zijn Commissie naar Indië mislukte, doordat Siberg en zijn schoonzoon Alting eveneens in de Commissie zitting kregen, hoe Van Hogendorp daar tegen op kwam en de controverse belichaamd werd in de personen

Nederburgh en Van Hogendorp. Vervolgens schets hij den invloed van deze personen in de Staatscommissie van 1802; het Staatsbewind wijzigde haar ontwerp in den geest van Van Hogendorp; in 1804 werd de Aziatische Raad gereorganiseerd en kregen Nederburgh en vele anderen, gehecht aan het oude systeem, er een plaats in. Toen Schimmelpenninck, Elout en Grasveld wilde uitzenden, droeg hij dien Raad op een Reglement te ontwerpen. Van die opdracht maakte de Raad gebruik om de veranderingen, door het Staatsbewind aangebracht, weer ongedaan te maken. Schimmelpenninck echter wijzigde het Reglement weer in den vroegeren geest en versterkte dien door een geheime instructie, waarin zeer beslist werd aangedrongen, om over te gaan tot den nieuwen staat van zaken.

No. 21 „Mémoire écrit dans l'Été de l'année 1805 sur l'administration de l'Isle de Java.” door G. K. van Hogendorp. In deze memorie laat G.K. nog eens al de punten de revue passeeren, waarop door hem en zijn broeder herhaaldelijk in hun publicaties gewezen is.

In het Koninkrijk Holland, met een vreemdeling aan het hoofd, werkten nationale krachten, slechts door het gebruik van de Fransche taal on-Nederlandsch aandoende, aan den opbouw van het Koninkrijk der Nederlanden; krachten, welke bij de vestiging van dat Koninkrijk, zonder meer ingeschakeld werden in het vernieuwde nationale leven. Uit de overstelpende hoeveelheid bouwstoffen, in de jaren 1795—1814 bijeengebracht voor de vorming van het Nederlandsche koloniale rijk, deden we in dit hoofdstuk slechts een greep en moesten dan nog volstaan met aan te duiden; maken we, door opname in de Bijlagen, voor één stuk een uitzondering, een memorie van Van IJzendoorn, dan is dat niet alleen, om deze onbekende, maar toch belangrijke figuur meer naar voren te brengen, maar vooral omdat den weg dien het stuk gegaan is, typeerend is voor den overgang van het Koninkrijk Holland naar het Koninkrijk der Nederlanden. Van IJzendoorn, als lid van Koning Lodewijks Staatsraad, bracht in 1808 een rapport¹⁾ aan hem uit, waarin hij zich voor vrijheid van han-

¹⁾ Bijlage No. IV.

del en cultuur uitsprak. In 1814, lid van den Raad van K. en K. zijnde, zond hij hetzelfde rapport, voorzien van een toelichting¹⁾ over den oorsprong er van, aan den Souvereinen Vorst.

Toen de teruggave der koloniën aanstaande was en het bestuur er over dus ingericht zou moeten worden, ontving de Vorst van meerdere zijden inlichtingen over koloniale aangelegenheden. Niet alle inlichtingen echter werden, zooals we van Van IJzendoorn kunnen veronderstellen, zonder bijbedoelingen verstrekt. G.K. van Hogendorp maakte het geven van inlichtingen tevens dienstbaar aan de belangen van zijn broeder Dirk, die hij gaarne tot Gouverneur Generaal benoemd zou zien. Hij legde hem daarom vier vragen ter beantwoording voor, welke vragen hij, met hun antwoord, aan den Vorst zond²⁾. Dat de inhoud van die antwoorden volkomen strookte met zijn eigen opvattingen, is vanzelfsprekend. In verband met de meer algemeene weergave van de ideeën van de Van Hogendorpen, hiervoor, willen we dit hoofdstuk besluiten met een overzicht van deze memorie. De volgende vier vragen werden beantwoord³⁾:

1e Wanneer de E(ngelschen) ons de O.I. Bezittingen teruggeeven, hetzij op den voet van 1794, of van 1802, en dan over eenigen derzelve willen handelen, dewelken zouden wij dan kunnen missen?

2e Welk een Magt zouden wij nodig hebben, om onze terug gekreegen Bezittingen te bezetten?

3e Welk een Magt om ze te bewaaren, in den tegenwoordigen staat van zaken?

4e Hoe zullen wij dezelve beheeren, ten meesten nutte van onze Commercie en Finantien?"

Het antwoord op de laatste vraag⁴⁾, die ons in 't bizonder interesseert, willen we hier resumeeren.

¹⁾ Bijlage No. III.

²⁾ *Brieven en Gedenkschr. van Van Hogendorp*, Dl. V, blz. 397. G. K. aan den S.V. 19 Juni 1814. „Ik heb aan mijnen broeder vier kapitale vragen omtrent de Oost-Indische bezittingen voorgelegd, en alzo het antwoord op de eerste mij voorkomt van dienst te kunnen zijn op dit oogenblik, meen ik hetzelve onder het oog van U.K.H. te moeten brengen”.

³⁾ R.A. (D. van Hogendorp) No. 50.

⁴⁾ R.A. (Kabinet des Konings) No. 404, ligt een uitvoeriger antwoord op de 4e vraag dan in de coll. D. v. Hogendorp.

Het uitgangspunt bij de beantwoording van deze vraag was, aan te geven hoe, los van vroegere inrichtingen, de koloniën de onkosten van bestuur en verdediging zelf konden goed maken, de schatkist van het moederland stijven en naast eigen welvaart de commercieele belangen van het rijksgemeen zouden bevorderen.

De inkomsten der regeering zullen daartoe alleen bestaan uit hoofdgeld, landtax en uitgaande rechten. Om dit mogelijk te maken zal die regeering slechts een politieke administratie moeten zijn, die den inlanders het ongestoord genot van de voortbrengselen van hun vlijt zal verzekeren, onder bepaling hoeveel daarvan als belasting moet worden opgebracht, echter zullen die verplichte leverantiën niet meer via de regenten geïnd, maar regelrecht van den cultivateur gevraagd worden. De regenten krijgen dan een vast salaris. Hun verhouding tot de inlanders blijft eender. Uiterlijk is de vorm van regeering dus weinig veranderd, zoodat zonder schokken de inlander a.h.w. vanzelf het nieuwe systeem zal kiezen. Alleen, zonder dit woord te noemen, maakt *eigendom* van grond, de basis van dit systeem uit, want de inlander zal de waarde hiervan leeren kennen als hij vaste belasting betalende, niet meer willekeurig van zijn grond zal kunnen verjaagd worden.

Zijn leveringen zal hij mogen blijven doen in natura, maar de vrijheid zal hem gelaten worden in geld te betalen. Door de vrijheid van handel zullen de producten in waarde stijgen, zoodat hij niet zal aarzelen de laatste manier te kiezen en zoodoende is de grondbelasting vanzelf ingevoerd.

Op dezelfde manier kunnen ook de heerendiensten afgeschaft worden, n.l. door die evenredig over alle inwoners te verdeelen, de wijze van voldoen vrij te laten, men zal betaling in geld verkiezen, en het hoofdgeld is ingevoerd.

Vrijen handel en vrije cultuur gaan hier hand in hand mee. — Alle ingezetenen zal het geoorloofd zijn op Indië handel te drijven. Alle voorwerpen mogen heen, en alle producten mogen terug gevoerd worden. Door den aard van sommige landen en producten kan deze grondstelling gewijzigd wor-

den. De handel op China en Japan blijft verboden. Te Banda moet het Gouvernement zich de uitsluitende levering van nootenmuscaat verzekeren en de nagelen van Ambon zou men zoo lang mogelijk exclusief kunnen houden, zonder alle andere cultuur en industrie te belemmeren.

De producten waarvan de Compagnie zich den uitsluitenden handel had voorbehouden (contingenten) mogen door kooplieden opgekocht worden, die ze opslaan ten verkoop aan thuisvarende kooplieden. De wet van vraag en aanbod zal de cultuur van die producten in het leven houden, ze zal zelfs veel sterker toenemen dan onder gedwongen verkoop tegen vastgestelden prijs.

De koffijcultuur zal vanzelfsprekend ook vrij zijn, maar zoo noodig aangemoedigd worden. Vraag en aanbod zal ook hier reguleerend en stimuleerend werken, en anders zou het Gouvernement tegen vasten prijs kunnen opkopen.

Groot voordeel voor het moederland is er in gelegen als de producten naar zijn havens gevoerd worden. Door uitvoerrechten ware dit te bereiken. Indien alle rechten in Indië geheven worden en geen in de havens van het moederland, is het het voordeeligst daar binnen te loopen. Voor de contrôle daarop zullen dan een aantal havens aangewezen worden van waaruit het alleen geoorloofd zal zijn uit te voeren. Door van schepen onder vreemde vlag hooger rechten te vorderen, wordt de Vaderlandsche handel mede bevoordeeld.

De contracten omtrent levering door de Compagnie met verschillende vorsten gesloten dienen onderhouden te worden.

Het landeigendom van partikulieren zal in waarde sterk stijgen door den vrijen handel en de vrije cultuur, waardoor ze onder verponding gebracht kunnen worden (b.v. in de Ommelanden).

Burgers mogen alleen op verlobf van het Gouvernement zich vestigen, en eigendom van grond voor suikermolens e.d. wordt uitsluitend verleend op door niemend gebruikte stukken lands.

De handel in Indië zelf moet ook vrij zijn, waardoor vele producten te Batavia ter markt gebracht zullen worden.

De justitie dient onafhankelijk te zijn van de Hooge Regeering en dus moeten haar dienaren ruim bezoldigd worden. Trouwens alle ambtenaren behooren een ruim en vast tractement te hebben waardoor het hun verboden zal kunnen worden bij-inkomsten te hebben die altijd tot knevelarij van de inlandsche bevolking geleid hebben. Batavia wordt het centrum van de *centrale* regeering, zoodat maatregelen voor een goede hygiënische toestand aldaar dienen genomen te worden. Koophandel en industrie aldaar worden daardoor vanzelf aangemoedigd.

Het onderscheid tusschen vestigings-, handels- en territoriale bezittingen blijft gehandhaafd, zoodat de landen die de Compagnie in eigendom had (en dat was practisch geheel Java) nu het eigendom van den Staat worden; de bosschen komen onder een aparte directie.

Zeden, gewoonten en godsdienst worden den inlander gelaten, het aangegeven systeem is zonder kwetsing daarvan in te voeren. Met den inwendigen toestand en het bestuur der vorsten moet men zich dan ook niet inlaten, meer dan het bewaren van vrede en rust vorderen.

Mocht al, bij Nederlands herstel, eenige restauratiegedachte, in den zin van een verbinden met het ancien regime, aan G. K. van Hogendorp niet vreemd geweest zijn, ten opzichte van de koloniale politiek, vinden we bij hem geen spoor van een voortzetten der historische lijn. Hier werd hem de gelegenheid geboden zijn theorieën om te zetten in voorschriften van wetgevenden aard. Hier lag voor hem een schoone lei, om met het stift van het dogma het ideale bestuursgebouw te teekenen, hetwelk onderdak moest verleen aan een staathuishoudkundig interieur van liberale architectuur.

IIe DEEL
DE FORMULEERING

*No plan of government for India
that human wisdom could suggest, was
capable of perfection.*

PITT.

INLEIDING.

Volgens artikel 36 van de Grondwet van 1814, had de Souvereine Vorst, bij uitsluiting, het opperbestuur over de Koloniën. De strijd, welke later ontbrandde over de betekenis van dit artikel, n.l. of ook de wetgevende macht daar onder begrepen moest worden, was in 1814 nog niet actueel. Bij het opstellen van zijn *Geheime Aanteekeningen*, onder het hoofd: *De Raad van State*¹⁾, drukte Van Hogendorp in: *Brieven en Gedenkschriften van G. K. v. Hogendorp* zijn twijfel er over uit, of het Regeerings Reglement van 1815 wel zonder de Staten Generaal had mogen worden vastgesteld. Hij interpreteerde het artikel in dien zin, dat een compagnie er door uitgesloten werd. Ook in 1824, in zijn *Bijdragen*²⁾, betoogde hij, dat dit artikel de medewerking van de St. Gen. aan de wetgeving, niet uitsloot. Deze latere interpretatie zal echter wel toe te schrijven zijn aan de veranderde stemming bij G.K., na zijn achteruitzetting. In 1814 was zoo'n artikel, opperbestuur bij den Vorst, en bij stilzwijgen der Grondwet geen invloed bij de St. Gen., volkomen in den geest van Van Hogendorp. Kranenburg³⁾ deelt nog mee, dat „bij de behandeling van het desbetreffende artikel in de Grondwetscommissie van 1815 vroeg het Belgische lid Dotreng: „wie heeft de legislatie-magt in de Koloniën?” Daarop antwoordde Hogendorp: „De Koning; dit is althans de intentie geweest””. Slechts geldgebrek was later oorzaak, dat de Koning zelf de koloniale aangelegenheden in de Kamers bracht⁴⁾.

Alle latere uitleggingen ten spijt, was het volkomen wettig,

¹⁾ Geschreven in 1817; gedrukt dl. V, blz. 94.

²⁾ 2e dr. dl. IV, blz. 158 vv.

³⁾ *Nederl. Staatsrecht*, 4e dr., dl. II, Hoofdst. IX.

⁴⁾ Zie: E. de Waal: *Ned. Indië in de St. Gen.*

dat de Vorst 3 Jan. 1815, zonder medewerking van de St. Gen. het Reglement op het beleid van de Regering, het Justitiewezen, de Cultuur en den Handel in 's Lands Aziatische Bezittingen, arresteerde, waartoe hij in een Souverein Besluit den Raad van Koophandel en Koloniën het ontwerpen van een wet voor het bestuur der Koloniën opdroeg.

De totstandkoming van het Regeerings Reglement van 1815 in engeren zin, heeft zich afgespeeld in vier maanden tijds, en wel tusschen 1 Sept. 1814 en 3 Jan. 1815. 1 Sept. de datum van het S.B. aan den Raad van Koophandel en Koloniën, en 3 Jan. de datum van het S.B., waarbij het R.R. werd gearresteerd.

In deze periode zijn duidelijk drie fasen te onderscheiden. De eerste van 1 Sept. tot 21 Oct., toen de Raad van K. en K. zijn advies met ontwerpen aan den S.V. uitbracht¹⁾, daarna, als tweede fase, 21 Oct. tot 21 Dec., waarin het ontwerp gewijzigd werd, onder invloed van het advies van den Raad van State, welk advies 6 Dec. werd uitgebracht, en tenslotte de derde fase, van 21 Dec. tot 3 Jan., waarin n.a.v. een bespreking van den Vorst met Gijsbert Karel, het ontwerp zijn definitieven vorm kreeg.

¹⁾ Over dit eerste gedeelte is reeds een en ander bekend. In een artikel van P. H. v. d. Kemp: *Eene bijdrage tot de geschiedenis der R.R. van Ned.-Indië*, in: *Bijdr. T. L. en V. van N.I.*, 1907, is het S.B. van 1 Sept. en het daarop gevolgde advies van den R. van K. en K. afgedrukt. De eer van de eerste openbaarmaking van die stukken komt dezen schrijver toe, maar meer dan een publicatie is het ook niet, een studie is het niet te noemen. De vraag, welke hij zich in dat artikel stelt, n.l.: „is het R.R. van 1815 zonder voorafgaande gezette beschouwing tot stand gekomen?“, is geenszins beantwoord met de publicatie van deze twee stukken, evenmin door daarbij mee te deelen hoe groot het salaris van de leden van den Raad van K. en K. was.

Volledigheidshalve, zijn deze stukken door ons in de Bijlagen, onder de no's VI en XIV, nogmaals afgedrukt.

HOOFDSTUK I.

HET ADVIES VAN DEN RAAD VAN KOOPHANDEL EN KOLONIËN.

Terwijl Daendels de laatste hand legde aan zijn *Staat der Oost-Indische Bezittingen*, om het den Vorst aan te bieden en nog wel niet alle hoop op het Gouverneur Generaal-schap had verloren, en G.K. van Hogendorp er nog op uit was voor zijn broer Dirk dit hooge ambt te verkrijgen, waarbij én voor Daendels, én voor D. van Hogendorp, als aanbeveling bij de „sollicitatie” dienden hun, door Indische ervaring gesteunde, voorstellen omtrent het koloniaal beleid der toekomst, werd er 1 Sept. 1814 reeds, een, in zekeren zin principieele, beslissing genomen over dit beleid. Niet door de benoeming van een Gouverneur Generaal, in wiens persoon een aanwijzing lag van welken aard dit beleid zou zijn, maar door het Souverein Besluit van dien datum¹⁾, waarbij aan den Raad van Koophandel en Koloniën opgedragen werd, de wetgeving voor de, binnenkort aan Nederland terugkerende, Oost-Indische Bezittingen te ontwerpen.

In dit besluit werden door den Vorst de bouwstoffen voor het te maken ontwerp aangewezen: het, in 1803, door de Commissie Nederburgh ontworpen Charter (27 Sept. 1804 door het Staatsbewind vastgesteld), het door Schimmelpenninck, 27 Jan. 1806, gegeven Reglement (met Instructies) en hetgeen tijdens het bestuur van den Gouverneur Generaal Daendels was tot stand gekomen.

In positieven zin is hier uit op te maken, dat de Souvereine Vorst zich voorstelde voort te bouwen op de ontwikkeling, welke de koloniale politiek in de jaren van zijn ballingschap gekregen had, daarbij steunende op hetgeen door *Hollanders*

¹⁾ Bijlage No. VI.

was verricht. Daaruit moest dus wel een wet ontstaan, welke naar haar geestelijke vaders, Nederburgh, Dirk van Hogendorp, Schimmelpenninck en Daendels, zeer vele mogelijkheden inhield, en zoo, in haar toepassing de gelegenheid zou bieden, de nieuwe denkbeelden aan de realiteit te toetsen.

In negatieven zin, valt uit dit besluit nog scherper de bedoeling van den Vorst te concludeeren, want weggelaten is een verwijzing naar hetgeen door *buitenlanders* was verricht. Met hetgeen onder het bewind van Daendels was tot stand gekomen, moest de Raad wel rekening houden, maar zijn Instructie, door Koning Lodewijk den 9en Febr. 1807 hem gegeven, werd voorbijgegaan. Niet de instellingen in de laatste jaren in Indië tot stand gekomen, diende de Raad in het oog te houden, maar alleen die, welke onder Daendels waren ingevoerd. De periode van het Engelsche bestuur, waaronder Indië reeds drie jaar stond en waarvan het bekend was en zeker ook verwacht mocht worden, dat het zijn sporen zou nalaten, werd overgeslagen. En tenslotte het feit, dat deze opdracht gegeven werd, (in plaats van dat er een Gouverneur Generaal benoemd werd in wiens persoon de Vorst zich tevens uitsprak voor een bepaalde politiek,) dit alles laat duidelijk zien, dat hij zich niet wenschte uit te spreken vóór denkbeelden, welke, door den geest van den tijd voortgebracht, en met nadruk hem voorgehouden, een experiment beteekenden indien hij er mee in zee ging, in een tijd welke geen experimenten gedoogde, maar waarin het zaak was de eindjes aan elkaar te knooien, zonder in dien knoop de opkomende denkbeelden te verstikken.

Voorwaar, dit besluit, getuigend van staatsmanswijsheid, is een fraaien inzet, van de koloniale wetgeving in het Koninkrijk der Nederlanden.

Aan de hier uitgestippelde lijn hield de Vorst vast, getuige de personen, die hij tot Gouverneur- en tot Commissarissen-Generaal benoemde, geen van allen geporteerd voor een bepaald stelsel, en de rem welke hij aanlegde op den grooten invloed van G. K. van Hogendorp, wanneer hij niet

inging op diens advies, het R.R. aan te passen aan hetgeen Raffles in Indië had verricht¹⁾.

De Raad van Koophandel en Koloniën vergaderde in een kamer van het Departement van Binnenlandsche Zaken. Uit de notulen van den Raad²⁾ blijkt, dat 3 Sept. het S.B. ter tafel kwam en in handen gesteld werd van een Commissie uit den Raad. In die Commissie hadden zitting de heeren Goldberg, De Mist, Scholten van Aschat en Van IJzendoorn. In de jaren voorafgaande aan de vestiging van het Koninkrijk, hadden drie van hen reeds een rol gespeeld op koloniaal gebied, en behoort tot een groep van personen, ideeëndragers, welke we in het vorige hoofdstuk bespraken. Scholten van Aschat behoorde niet daartoe; bij hem treffen we een, van zijn medeleden afwijkende, meening aan³⁾. Dat de Commissie haar taak zou opvatten en uitvoeren in den verlichten geest, overeenstemmende met de opvattingen van de Van Hogendorpen, stond dus bij voorbaat vast. Goldberg en Van IJzendoorn genoten beiden het vertrouwen van Gijsbert Karel. Goldberg was door hem voorgedragen voor de portefeuille van Koophandel en Koloniën⁴⁾. In zijn *Brieven en Gedenkschriften*⁵⁾ schrijft hij, dat zijn keus op Goldberg viel, omdat hij zeker van zijn beginselen was. Goldberg gaf G.K. nogal eens kennis van de zaken, omdat hij wist dat deze hem voorgedragen had. „Ik had mij op hem bepaald, omdat hij het meest voor een liberaal bestuur over de Koloniën gezind was.

Van eenige vrijheid in de behandeling van hun opdracht, welke, gezien de personen, dus te wachten zou zijn, bespeuren we echter niets. De Commissie ging nauwkeurig naar de letter van het S.B. te werk.

¹⁾ Zie blz. 114.

²⁾ R.A. (Koloniën na 1813). Alleen de notulen van de jaren 1814 en 1815 zijn op het Rijksarchief aanwezig. Nader over den R. v. K. en K. zie *v. d. Kemp: Teruggave*, blz. 118 vv.

³⁾ Zie blz. 86.

⁴⁾ *Br. en Gedenkschr.*, dl. V, blz. 414. G.K. a/d S.V., 6 Sept. 1814: „na de onder-
vinding, die ik sedert eenigen tijd heb van de heldere denkbeelden en de verkregen
kundigheeden ook in deeze zaak van den Heer Goldberg, weet ik geen beter, ja zelfs
geen ander aan UKH voor te dragen”. Zie ook Bijlage No. XI.

⁵⁾ Dl. VI, blz. 510 vv.

In de papieren van Goldberg¹⁾ bevinden zich vele nota's en memories, waaruit de behandeling door den Raad is af te leiden. Uit eenige kladjes blijkt, dat Goldberg de verschillende Reglementen met elkaar heeft vergeleken, ook b.v. het, door het Staatsbewind 27 Sept. 1804, vastgestelde Charter bij het concept-Charter van 31 Aug. 1803 van de Commissie Nederburgh²⁾. De veranderingen door het Staatsbewind er in aangebracht, (vrijheid van koffie- en pepercultuur) hadden vanzelfsprekend zijn sympathie. Het ontwerp-Charter las hij „met de pen in de hand, om de veranderingen die er nu inkomen moeten te noteren.”

Bij een vergelijking van het Reglement en Instructies van 27 Jan. 1806³⁾ met de Instructie van Daendels van 9 Febr. 1807⁴⁾, bleek het hem, dat de laatste geheel kon vervallen. Telkens vinden we aangetekend: „'t eerste veel beter”. Bij artikel 28 (1807), waarin den G.G. werd opgedragen de maatregelen door vorige besturen getroffen betreffende het monopolie van koffie en peper, te handhaven, teekende hij aan: „handhaving van het oude, dit is in den geest dezer geheele instructie”. Bij art. 34 (1807), waarin op spaarzaamheid werd aangedrongen, zoo, dat alle uitgaven door territoriale inkomsten, eventueel aangevuld met de inkomsten uit den verkoop van producten te Batavia, welke anders naar Holland gezonden werden, gedekt zouden worden, teekende hij aan: „is een artikel van omstandigheid voor de toenmalige oorlog gewenscht, 't raakt de verkoop van producten te Batavia, 't vervalt nu geheel”. Bij de vergelijking van art. 19 van de Instructie voor den G.G. en Raden (1807) met art. 24 van het Reglement van 1806, dat de G.G. niet in Indië gerechtelijk mag worden aangesproken, teekende hij aan, dat de woorden van art. 19 (1807) „zonder ons uitdrukkelijk bevel” behouden konden worden. De Commissie heeft deze meening

¹⁾ R.A. (Goldberg), No's 149 en 152. Zonder nadere aanduiding, zijn de geciteerde nota's e.d. hierin gevonden.

²⁾ Deze veranderingen zijn opgegeven door F. W. Stapel in zijn artikel: *Uit de wordingsgeschiedenis van het Charter van 1804*, in: *Bijdr. T. L. en V. van N.I.*, 1933.

³⁾ Gedrukt bij D. W. Schiff: *De koloniale politiek onder den Raadpensionaris R. J. Schimmelpenninck*, in: *Bijdr. T. L. en V. van N.I.*, 1864.

⁴⁾ Gedrukt bij Mijer: *Verzameling van Reg.-Instr. voor N.I.*

van Goldberg blijkbaar niet gedeeld, want in art. 24 van haar ontwerp vinden we deze woorden niet terug. Ter herinnering noteerde hij wel, dat hij Daendel's *Staat* moest inzien, om eenige bepalingen te maken „ter conservatie van 't geen hij goed gedaan heeft”. Wat echter de Instructie van Daendels betreft, concludeerde hij, samenvattend, dat het was:

„Een onvolkomen stuk, in hetwelk veel zaken geomitteerd, veel anderen te veel uitgebreid zijn; het stond in verband met geen enkele grondwet en althans geheel niet met het Charter van 1804, nog 't Reglement van 1806 — het is eene instructie misschien voor de omstandigheden van dat oogenblik niet ongeschikt, maar nu geheel onbruikbaar.

Het zijn derhalven alleen de zaken die Daendels in de Indien verrigt heeft en die staande gehouden kunnen worden, welke in aanmerking komen kunnen bij de instructien die wij ontwerpen zullen.”

De bedenkingen welke bij hem gerezen waren, toen hij naar de letter van de opdracht de verschillende te gebruiken bronnen had nagegaan, deelde hij 6 Sept. aan Falck mee¹⁾. De voornaamste bedoeling van deze „voorlopige reflectien” was, om, via Falck, er bij den Vorst op aan te dringen, reeds nu een Gouverneur Generaal te benoemen, omdat het voor de Commissie gemakkelijker zou zijn een Reglement te ontwerpen, met den persoon van dien G.G. voor oogen. Reeds eerder was hierop bij den Souverein aangedrongen door Van Hogendorp²⁾.

Den 9en Sept. deelde Falck³⁾, in antwoord hierop, aan Goldberg mee, dat Z.K.H. van plan was Commissarissen-Generaal te benoemen om den Gouverneur Generaal te installeeren en dat voor deze Commissarissen en Gouverneur een instructie noodig zou zijn. Zijns inziens waren Cultuur en Handel dé punten waar het om gaan moest. En hierin stond Goldberg met zijn verlichte denkbeelden niet alleen

¹⁾ Bijlage No. VII en VIII.

²⁾ *By. en Gedenkschr.*, dl. V, blz. 411. G.K. a/d S.V. 1 Sept. 1814. „Hetgeen naar mijn inzien weinig uitstel lijdt is de inrigting van het Departement hier, en de benoeming van de Hooge Regeefing daar. Het werk zal beter vlotten als de baazen bekend zijn.”

³⁾ Bijlage No. IX.

in de Commissie. Ook Van IJzendoorn had zijn gedachten hier over laten gaan en ze schriftelijk aan Goldberg medegedeeld in een memorie ¹⁾). In die memorie deelde hij mee, dat zijn eerste gedachte was, om in Indië te werk te gaan naar het Reglement van Schimmelpenninck, als zijnde het meest liberaal, en vervolgens voor de toepassing daarvan voor te schrijven, dat er rekening moest worden gehouden met hetgeen Daendels had verricht, geheel in overeenstemming dus met de opdracht van Z.K.H. Toen hij echter tot de ontdekking was gekomen, dat Daendels toch niet onverdeeld voor vrije cultuur was ²⁾), helde hij er toe over, ietwat voorzigtiger te zijn met de verwijzing naar Daendels, want dat kon wel eens in het nadeel van het liberale cultuursysteem uitvallen.

Intusschen had de Vorst over de benoeming van een Commissie-Generaal beslist en daarmee voldaan aan het verlangen van den Raad van K. en K. Falck berichtte 14 Sept. aan Goldberg ³⁾), dat het zeer waarschijnlijk zou zijn, dat Buyskes als Commandant van de zeemacht, Elout en Van der Capellen als Commissie-Generaal naar Indië zou vergezellen; de laatste zou tevens bestemd worden om als Gouverneur Generaal daar te blijven. Een zelfde bericht zond hij ook aan G. K. v. Hogendorp ⁴⁾). Goldberg werd tegelijkertijd Directeur Generaal van het Dep. van K. en K. Buyskes was toen dus nog niet bestemd om deel uit te maken van de Commissie-Generaal ⁵⁾).

Tijdens het bewind van Daendels was Buyskes Luitenant Gouverneur Generaal. In zijn *Staat*, blz. 38/39, vermeldde Daendels dezen functionaris en schreef:

„de Heer Schout bij Nacht Buyskes, die kort daarna op *Java* aankwam, was in mijn oog een allezins geschikt persoon ter waarneming van dien post. Hij toch was door de Hollandsche Regering benoemd tot Gouverneur-Generaal, in geval ik niet op *Java* mogt aangekomen zijn.

¹⁾ Bijlage No. X.

²⁾ Zie noot 1 Bijlage No. X.

³⁾ R.A., (Goldberg) No. 122. Gedrukt in v. Deventer: *Het Ned. Gezag.*, blz. 44.

⁴⁾ Bijlage No. XI.

⁵⁾ Hij verving later in de Commissie-Generaal Muntinghe, zie hierover *Oranje.*, *Het beleid der Commissie Generaal.*, blz. 40.

Ik kon mij dus verzekerd houden, dat deze keuze de goedkeuring van het Hollandsche Gouvernement zou wegdragen; terwijl ik uit aanmerking van de achting, welke hem hier, alwaar hij door twee vorige reizen bekend was, werd toegedragen, niet twijffelen kon, of deszelfs benoeming zou tevens in dit werelddeel algemeen aangenaam zijn; gelijk ik mij daaromtrent ook geenszins bedrogen heb gevonden.

Ingevolge van den rang, met welken hij naar Oost Indiën was vertrokken, heb ik gemeend hem den titel van Luitenant Gouverneur-Generaal te moeten opdragen. Voorts heb ik hem belast met het bevel over de militaire magt te Batavia, gedurende mijne afwezigheid."

De Mist had intusschen de justitieele artikelen opgesteld en, in overeenstemming met hetgeen de Commissie zich had voorgesteld omtrent het overleg met de nieuw benoemden, deze ter beoordeeling aan Elout toegezonden. Hoe deze redactie er precies uitzag, is van minder belang, maar de voornaamste veranderingen, welke Elout er in bracht, teekende deze op in een P(ro) M(emorje), welke hij 4 Oct. met een begeleidend schrijven aan Goldberg zond¹⁾. Uit deze P.M. en uit de gemaakte veranderingen kunnen we de beteekenis van Elouts beoordeeling opmaken. In de redactie van De Mist ontbraken de artikelen 51, 61, 73 en 74 (ontwerp), deze zijn dus door Elout ingevoegd. De laatste drie heeft Elout ontleend aan het Charter van 1803, respectievelijk de artikelen 68, 82 en 83. Het eerste, 51, had nog geen precedent, dit is dus door Elout nieuw opgesteld, en luidde: „Er zal allomme in Indie regt gesproken worden uit naam van en van wege den Souvereinen Vorst der Vereenigde Nederlanden". In een beantwoording van Elouts P.M. verklaarde De Mist zich eens met de gemaakte veranderingen en zette hij nog enkele opmerkingen recht¹⁾. Aangaande dit artikel 51, merkte hij daar op: „De onzekerheid *welken titel* Onze Vorst te Weenen bekoomen zal; heeft mij dit uit delicatessie doen weglaten". Verder verklaarde Elout, dat hij enkele vereenvoudigingen en verschikkingen had gemaakt en de geheele serie justitieele artikelen opnieuw had opgesteld. In het ontwerp-Reglement zijn ze geplaatst als art. 51 t/m 80²⁾. De

¹⁾ R.A., (Goldberg) No. 152.

²⁾ Bijlage No. XVII. Als definitieve redactie in Bijlage No. XVIII als art. 46 t/m 76.

Raad heeft ze dus letterlijk overgenomen. Uit de P.M. blijkt ons verder nog welke zinsneden we in 't bijzonder aan Elout kunnen toeschrijven. Allereerst heeft hij in enkele artikelen het voorbehoud hetwelk daar voor den G.G. was gemaakt, meer algemeen gesteld. Uit de aanwezige papieren is niet op te maken, welke artikelen Elout hier bedoelde, maar o.i. kan dit alleen slaan op de telkens terugkerende woorden: Gouverneur Generaal in Rade, (b.v. in de art. 55, 58, 59 e.a., ontwerp), waarmee Elout den nadruk heeft willen leggen op den collegialen regeeringsvorm.

In art. 69 (ontwerp) heeft Elout een principieele verandering aangebracht. Dit artikel droeg aan het Hoog Gerechtshof het toezicht op over de lagere rechterlijke colleges. Zulk toezicht kon, volgens Elout, leiden tot een vernietiging van genomen maatregelen, maar ook tot de noodzakelijkheid van het geven van een nieuwe verordening. N.a.v. art. 58 van het R.R. van 1806, had De Mist ook blijkbaar voorgesteld, dat hiertoe „de meest geschikte middelen zullen worden daargesteld” en hierbij wel niet willen raken aan het principe van de scheiding der machten, maar zich voorgesteld, dat een eventueele „daarstelling” door de Hooge Regeering zou plaats hebben, maar Elout wilde een nog nauwkeurigere afscheiding van de wetgevende en de justitioneele macht, waarom hij het artikel zoodanig redigeerde, dat het Hoog Gerechtshof de bevoegdheid kreeg, tot een goede uitoefening van het toezicht „alle zoodanige algemeene maatregelen aan de Hooge Indische Regeering voor te dragen, als hetzelve tot het bedoelde einde nuttig oordeelt”.

De Raad heeft deze redeneering van Elout overgenomen en de gemaakte afwijking van art. 58 (1806) apart in zijn advies aan den Koning meegedeeld¹⁾.

Betreffende art. 68 (ontwerp), n.l. dat de G.G. zijn fiat op elk doodvonnis moest geven, had Elout in zijn P.M. eenige bedenkingen, hij schreef daarover het volgende:

„De redeneringen door den H(eer) De M(ist) bijgebracht dat niet alleenlijk op Gr. Java, maar ook op andere plaatsen en etablissementen

¹⁾ Bijlage No. XIV, reg. 249—255.

de executie der doodvonniszen zoude behoren te worden uitgesteld, tot de fiatering van den Gouv. Gen., hebben zekerlijk hare waarde maar er zijn veel andere gewigtige redenen voor het tegengestelde systema bij te brengen. De meerder moeijelijkheid van administratie is eene groote reden; in het eene geval kan dus zulk een uitstel hard zijn, in het andere nadeelig voor de administratie der justitie en de algemeene rust en veiligheid voor welke een prompte en spoedige justitie hoogst belangrijk is — in zulk een maatregel is tegen opzettelijke kwade trouw geen waarborg — wanneer men toch in een Regter zulke verregaande kwaadaardigheid onderstelt, dan kan men evenzeer verwachten dat hij, ten einde zijn doel te bereiken, den aangeklaagden niet tot den dood, maar tot de zwaarste straf na den dood condemneren zal. Meent men echter dat ook op die plaatsen iets zou moeten gestatueerd worden van dien aard, dan zou het fiat van den plaatselijken gouverneur of gezaghebber genoegzaam zijn."

Niettegenstaande dit, werd het artikel niet veranderd en heeft Elout, als lid van den Raad van State, waar voor hetzelfde artikel een redactioneele wijziging werd voorgesteld¹⁾, deze wijziging niet meer geadviseerd, althans niet in 's Raads advies geplaatst gekregen. Elouts opmerking werd door De Mist als volgt beantwoord²⁾:

„De contra bedenking van den Heer E(lout) is mij niet geëchappeerd — en ik zou de *daadlijke* executie der Doodvonniszen in de zwaare gevallen, van Hoog Verraad, Oproer, Brandstigten, Opzettelijke Moord, Vrouwenkracht, Maagdenschennis enz. enz. ook wel durven toelaten — maar bij andere gevallen, bij welker straf geen zoodanig periculum in mora is, als b.v. Manslag Vegtenderhand, Kindermoord dikwijls uit wanhoop geboren enz. enz., vinde ik het niet van *wreedheid*, ik zou haast zeggen, niet van *absurditeit* (sit venia verbo) vrijtespreken, dat een misdadige op Java en in Batavia, waar hij de *beste* Advocaten, als ordinario modo tegen hem moet geprocedeerd worden, vinden kan, nog daar boven alle benificen der surcheances, en mooglijkheid van gratie vóór zich heeft — en dat een gelijk misdadige, door ellendelingen van Rechters, en soms geene voorspraken ter wereld bij zich hebbende, op Banda zonder genade ter galge gedoemd en gehangen wordt. *En beide zijn onze medeburgers of liever de Vorst is beider Vader*"³⁾.

¹⁾ Bijlage No. XV, reg. 597—607.

²⁾ Zie blz. 77, noot 1.

³⁾ In zijn advies deze kwestie vermeldende, Bijlage XIV reg. 256 vv., gebruikte De Raad deze motieven van De Mist.

De laatste zinsneden zetten ons den verlichten mensch De Mist duidelijk voor oogen. Deze hooggestemde ethiek echter, klinkende munt als het in dien tijd was, ging Elout, hoewel een zelfde geesteshouding toegedaan, betreffende art. 77 (ontwerp) te ver. Hier dreigde de politieke wijsheid er door in het gedrang te raken. De 1e alinea had De Mist, gelijk in het ontwerp-Charter art. 86 en R.R. 1806 art. 76, wel behouden, n.l., dat de rechtspleging onder de inlanders naar hun eigen wetten en gewoonten zou geschieden. Daartegenover had hij in zijn ontwerp er blijkbaar met nadruk op aangedrongen, dat die wetten herzien moesten worden. Elout heeft dit geschrapt omdat „de zaak wel goed (is), maar zoo uitgedrukt zou zij mogelijk den Inlander verkeerden argwaan inboezemen”.

Intusschen, het zij hier reeds opgemerkt, heeft de eerste alinea de eindstreep niet kunnen halen. Op advies van den Raad van State is zij weggelaten¹⁾. Zij zou aan de beschaving en verlichting, die men den Inlander ging brengen, in den weg staan. De verandering door Elout aangebracht te niet doende, betoonde de R. v. St. zich, gelijk De Mist, à tort et à travers: Verlicht!

Ook over de andere deelen van het Reglement heeft Elout, op verzoek van de Commissie, zijn gedachten laten gaan. Slechts enkele veranderingen waren het resultaat hiervan, en wel in de ontwerp-artikelen 2, 31, 32 en 33.

Zeer merkwaardig zijn daarbij de veranderingen in art. 2. De daarin gestelde verantwoordelijkheid van den Gouverneur Generaal aan den Minister, is op advies van den Raad van State, gewijzigd in verantwoordelijkheid aan den Souverein²⁾, welke redactie later het conflict Elout-Van der Capellen mede ten gevolge heeft gehad³⁾. Het merkwaardige is nu, dat de woorden van het ontwerp art. 2, 3e al.: „De Gouverneur Generaal is aan gemelden Secretaris van Staat ondergeschikt en verantwoordelijk”, en 4e al.: „alle zoo-

¹⁾ Bijlage No. XV, reg. 613 vv.

²⁾ Zie Hoofdstuk II, blz.

³⁾ Over dit conflict zie *Coolhaas: Het R. R. van 1827.*, blz. 26 vv.

danige orders als hun door voornoemden Secretaris van Staat, op Onze autorisatie", door Elout zijn aangebracht. De woorden van al. 2: „Deze Hooge Regering van Indie, is aan Onzen Secretaris van Staat voor de zaken van den Koophandel en Koloniën rekening en verantwoording schuldig", stonden reeds in het ontwerp voor Elout het kreeg, maar Elout was dus van het belang van deze redactie zoo doordrongen, dat hij ze ook in de 3e en 4e al. stelde.

De artikelen 31, 32 en 33, betreffen de administratie over de financiën en domeinen. Nieuw was daarin de mogelijkheid, welke gelaten werd, tot het instellen van administraties over koffieteelt, wegen, bruggen en posterijen, kennelijk in navolging van hetgeen Daendels had ingesteld¹⁾. Art. 33, waarin deze directies behandeld worden, is van de hand van Elout. Daendels had deze directies, geheel overeenkomstig het Napoleontisch systeem, aan één persoon opgedragen; de Raad van K. en K., nadat hij in zijn advies deze administraties had opgesomd²⁾, deelde mee, dat hij aan CC.GG. de keus wilde laten tusschen het eenhoofdig- en het collegiaalstelsel. Dit advies is afkomstig van Elout, want in de art. 31 en 32, zijn de woorden: „Raad of Administrateur", door Elout gesteld.

Uit deze redactie, in verband met den nadruk, welken Elout legde in art. 2 op de verantwoordelijkheid aan den Minister, blijkt, dat hij niet onverdeeld de autoritair-liberale opvattingen aanhing.

Hoe deze directie ook uit zou vallen, zeer beslist adviseerde de Raad³⁾, dat geen lid van de Hooge Regeering daarvan mocht deel uitmaken, of welke andere post ook mocht bekleeden; eveneens, hoewel in het advies niet vermeld, in navolging van Daendels⁴⁾.

Tenslotte, wat betreft Elouts aandeel, de geheele Instructie voor den Gouverneur Generaal⁵⁾ is door hem ontworpen en

¹⁾ Zie Daendels: Staat, blz. 49 vv.

²⁾ Bijlage No. XIV, reg. 70 vv.

³⁾ Bijlage No. XIV, reg. 64—68.

⁴⁾ Zie Daendels: Staat, blz. 28.

⁵⁾ Bijlage No. XXIII.

letterlijk door den Raad overgenomen en bij zijn advies gevoegd.

De Instructie voor Commissarissen Generaal¹⁾ is al eveneens geheel door Elout ontworpen en, met geringe wijziging slechts, door den Raad overgenomen. Art. 26 ontbrak, dit artikel, over het muntwezen handelende, werd door Goldberg ingevoegd. Het muntwezen, een terrein waarop Goldberg zich, misschien niet geheel terecht, deskundig voelde²⁾. Ook art. 30 ontbrak bij Elout en is dus door de Commissie ingevoegd.

Bij het ontwerpen van deze Instructies heeft het R.R. van 1806 tot richtsnoer gediend. Zulks is niet alleen achteraf uit de gelijkkluidendheid te concludeeren, maar Elout liet het ook duidelijk uitkomen. De artikelen 35—38 b.v. had hij niet eens opgeschreven, maar eenvoudig gezet: „overnemen uit 1806”. Van de art. 53 en 54 (instr. CC.GG. 1806) teekende hij aan: „samengetrokken in 31”.

De twee deelen, waarin de vraag: hoe de grondwet voor Indië ingericht moest worden, uiteen viel, waren: de inrichting van het bestuur en de voorschriften voor handel en cultuur. Uit de koninklijke opdracht van 1 September, bleek zulks reeds. De Raad van K. en K. zou namelijk overwegen: 1e de inrichting van het koloniaal bestuur, en 2e de voorschriften voor den handel. In de reeds vermelde brief van Falck aan Goldberg, van 9 Sept.³⁾ treffen we die scheiding ook aan. Na eenige punten betreffende de bestuursinrichting aangeroerd te hebben, zegt Falck daar: „De reëel belangrijke questies, zoo het nog questies zijn, blijven het sijstema van landbouw, de verpligte leverancien en de handel op Indien.”

Over het eerste punt deelden we mee hetgeen er in de Commissie uit den Raad te doen geweest is, voor het rapport tot stand kwam. Ook over het tweede punt zijn eenige gegevens bewaard gebleven, hoewel minder dan over het eerste, die niet onvermeld mogen blijven.

¹⁾ Bijlage No. XX.

²⁾ Zie v. d. Kemp: *De Teruggave der O.I. Kol.*, blz. 114, waar deze zich niet zeer vleiend over de deskundigheid van Goldberg uitlaat.

³⁾ Bijlage No. IX, zie ook blz. 75.

Had De Mist geadviseerd inzake Justitie, Van IJzendoorn, die we als overtuigd vrijhandelaar kennen, wijdde in 't bizonder zijn aandacht aan handel en cultuur. Reeds had hij zijn bezwaren over Daendels naar voren gebracht¹⁾, nu maakte hij ook nog eenige notities in verband met deze onderwerpen. Deze notities in een memorie ondergebracht, zijn kennelijk in antwoord op de ontwerpen, welke de voorzitter der Commissie, als resultaat van de besprekingen, hem gezonden had. Van IJzendoorn schrijft tenminste: „De teruggaande bladen, ofschoon met een goede letter, zijn met zulk eene bleeke inkt geschreven, dat ik met twee kaarsen groote moeite had hetzelfde te lezen”. Deze „teruggaande bladen” die het ontwerp bevatten, zijn niet meer aanwezig, de gemaakte opmerkingen zijn daardoor niet alle meer thuis te brengen. Er blijkt wel uit, dat het oorspronkelijk de bedoeling is geweest, om een apart artikel over de koffie in te voegen. De zakelijke inhoud daarvan moet ongeveer de volgende zijn geweest: dat de handel en invoer van koffie uit Oost-Indië in Nederlandsche havens, alleen voor de Nederlandsche scheepvaart, vrij zal zijn.

Naar het gevoelen van Van IJzendoorn, kon dit artikel vervallen, aangezien art. 89 van het R.R. van 1806 (gelijkluidend aan art. 96 van het door het Staatsbewind vastgestelde Charter), in het ontwerp was overgenomen, waarin de koffie was vrijgelaten, omdat zij niet meer genoemd werd. Van IJzendoorn doelde alleen op het eerste gedeelte van beide artikelen, het luidde: „De handel en invoer van alle goederen en handelswaren in Oost-Indien verhandeld wordende, zoo met Bataafsche als vreemde schepen uit de Bezittingen van den Staat, zowel als die van vreemde Mogendheden, regtstreeks uit Oost-Indien binnen deze Republiek, is vrij en geoorloofd, uitgezonderd alleen nagelen en moernagelen, noten-muscaten, gawe en rompen, zogenaamde mannetjesnoten, foelie en de olijen der opgenoemde specerijen en thee”. In art. 91²⁾ vinden we dit artikel letterlijk terug,

¹⁾ Zie blz. 76.

²⁾ Bijlage No. XVII.

enkele redactioneele wijzigingen daargelaten. Mocht het publiek in onzekerheid verkeeren, hoe het met de koffie nu eigenlijk stond, dan zou ter gelegenertijd een aanschrijving aan de Kamers van Koophandel, kunnen uitgaan, om de aandacht op die vrijheid te vestigen. Niet onmogelijk is het, dat deze suggestie van Van IJzendoorn de „Notificatie”¹⁾ ten gevolge heeft gehad.

Echter die reserveering van de koffie voor de Nederlandsche vaart bleef nog over. Volgens Van IJzendoorn, behoorde die bepaling te vervallen. De redenen, welke hij hiervoor aanvoerde, getuigen van een principieele vrijhandelsgezindheid en een ruimen blik, want hij schreef:

„Dan, bij nader overweging ben ik voor alle bepalingen bang geworden. De Hoofdzaak moet zijn de koffie aan onze markt te brengen, hieraan kan ook met vreemde (schepen) voldaan worden, waarom zij ook bij de voorm. Staatsbesluiten niet zijn uitgesloten geweest en waartoe zullen wij difficielder wezen dan onze voorgangers. — Met de vreemde schepen op onze havens te lokken, is de algemeene welvaart verbonden. Een vreemd schip dat een lading brengt, komt ook eene lading halen. En ten aanzien van onzen eigen vaart, deze is genoeg bevoorreed wanneer dezelve in onze Bezittingen bevoorreed wordt door preferentie en minder lasten.

De koffij eindelijk uitsluitend aan hollandsche schepen te verbinden is het Gouvernement in de waagschaal stellen, om dupe te wezen van Associatiën tot bedwang der prijzen van inkoop — en al mede afhankelijk te maken van den ijver op die vaart, welke wel kan aanwakkeren, maar ook verslappen en dan staat het Gouvernement bloot om tegen wil en dank al de produkten zelf thuis te halen.”

Hiermee liep hij vooruit op het advies van den Raad van State, die tot enkele helder gestelde artikelen²⁾ adviseerde³⁾, daarmee tevens de beperking opheffende, welke het Van IJzendoorn niet gelukte met dit pleidooi uit den weg te ruimen. Het voorgestelde artikel is wel geschrapt, maar in art. 91 werden de woorden: „mitsgaders voor de vreemde schepen de koffij, die voor als nog alleen voor de nederlandsche Scheepvaart blijft gereserveerd”, geplaatst.

¹⁾ Bijlage No. XVI; zie ook tekst blz. 120.

²⁾ Bijlage No. XVIII, art. 86 en 87.

³⁾ Bijlage No. XV, reg. 723 vv.

Deze bepaling is de eenige oorspronkelijke in de serie artikelen betreffende de cultuur en den handel. Alle artikelen zijn, behoudens redactioneële wijzigingen, overgenomen, met hun min of meer verwarrende uitdrukkingen, uit het R.R. van 1806.

De Raad van State zou ze eerst vervangen door artikelen, duidelijk en zonder voorbehoud uitdrukking gevend aan den vrijen handel.

Wel had de Commissie in deze reeks artikelen nog eenige veranderingen aangebracht. Uit art. 81, hetwelk overeenstemt met art. 83 van 1806, over de vrije cultuur waarvan specerijen uitgezonderd bleven, werd weggelaten de vermelding van 1806, dat er ten aanzien van de peper- en koffiecultuur maatregelen genomen moesten worden ter vermeerdering van die producten en bevordering van de welvaart. En in art. 85, welk overeenkomt met art. 82 van 1806, over het overvoeren en voor rekening van den lande verkoopen van producten, en het Reglement van Schimmelpenninck schreef: „Dat gedeelte derzelve producten, welke voor de Europeesche markt geschikt is, doet de Staat voor zijn rekening enz.”, stelde de Commissie voor: „Alle zoodanige voorraad van producten als welke voor de nederlandsche markt geschikt, *in Indië overkocht mogt blijven*¹⁾, enz.”

Beide veranderingen ten doel hebbend cultuur en handel een weinig meer vrij te laten, waarmee het zooeven besproken art. 91 echter in tegenstelling was.

Ingevoegd werd art. 89, waarin voor schepen het hebben van passen verplicht werd gesteld. Tenslotte werd in het 99ste artikel, overeenkomende met art. 99 R.R. 1806, bijgevoegd de bepaling, dat vreemde schepen slechts gouden en zilveren muntspeciën mochten invoeren. In het definitieve Reglement komt deze bepaling niet meer voor. Het kwam voort uit de behoefte in Indië aan edele metalen specie, en beperking van het circuleerend koper, waardoor zulk een verwarring in het muntwezen was ontstaan. Behoeften welke

¹⁾ Ik cursiveer.

Goldbergs aandacht als „muntspecialist” in ’t bijzonder hadden. In de „Notificatie”¹⁾ komt een dergelijke bepaling weer terug, n.l., dat de inkomende en uitgaande rechten moeten worden betaald in „klinkende zilveren specien”.

De notulen van den Raad van Koophandel en Koloniën vermelden, dat den 14en October het rapport van de Commissie ter tafel is gebracht en besproken. Omtrent deze bespreking geven de notulen niets. Het rapport heeft daarna onder de leden van den Raad gecirculeerd, die er hun aanmerkingen op stelden. Deze aanmerkingen komen ons niet belangrijk genoeg voor om te vermelden. Het zijn in ’t algemeen vragen, van de leden die er vreemd tegenover stonden.

Uit een schrijven van Van IJzendoorn aan Van der Poll²⁾ blijkt, dat de laatste het rapport niet volledig had gevonden, omdat het geheele systeem er niet uit viel op te maken, maar Van IJzendoorn antwoordde hem:

„Bij de kabinetsorder moesten wij drie stukken vergelijken, en ten grondslagen leggen. Wij hebben dus gemeend, aan het oogmerk van Z.K.H. te voldoen, met te zeggen wat uit die stukken behoorde overgenomen en wat daarin diende veranderd te worden, ten einde een nieuw geheel te leveren en in dit oogpunt beschouwd, meenen wij dat het rapport genoegzame volledigheid heeft.”

Naar hetgeen reeds uit de bespreking van de werkzaamheden van de Commissie is gebleken en in verband met hetgeen Van IJzendoorn hier zelf verklaarde, was het niet te verwachten, dat er veel nieuws door den Raad van K. en K. zou worden voorgesteld. De lezing van het advies bevestigt deze verwachting geheel.

In een zitting van 18 Oct. werd dit advies door den Raad aangenomen, waarbij Scholten van Aschat in de notulen liet aantekenen³⁾:

„dat ofschoon Hij zoo wel in zijne betrekking van Rapporteur, als in die van Lid van den Raad, zich in het generaal met het zoo even gearresteerde Rapport heeft geconformeerd, Hij echter met opzigt tot

¹⁾ Bijlage No. XVI; zie ook blz. 82.

²⁾ R.A., (Goldberg) No. 152.

³⁾ V. d. Kemp in Bijdr. R.R., geeft deze notulaire opmerking ook.

het realiseren der producten met de Commissie tot de Indische zaken van den jare 1803 en op diezelve gronden van oordeel is, dat even zoo wel als omtrent de fijne specerijen wordt geproponéerd, ook de verkoop van koffij en peper, hier te Lande, en voor 's Lands rekening had behoren voorgedragen te worden, met uitzondering alleen van enkele gevallen, waarin de hooge nood zulks onmogelijk maakt."

Na het voorafgaande, behoeven we van het rapport zelf nog maar weinig te zeggen. Behalve de in dit hoofdstuk reeds vermelde gedeelten, verdienen nog enkele nadere aandacht, het overige behoeft geen commentaar, daar zulks slechts een herhaling van de woorden van het advies zou beteekenen.

In regel 103 vv. deelde de Raad mee, dat waar in vorige Reglementen aan de onderste twee klassen van ambtenaren, toegestaan werd handel te drijven, hij bij de keus deze toelating tot alle klassen uit te breiden, of voor alle ambtenaren in te trekken, dit laatste heeft gekozen, om misbruiken te voorkomen, bovendien zouden de handelaars zelf er wel op bedacht zijn hun agenten naar Indië te zenden (zie art. 46 ontwerp).

Op dit punt heeft stellig geen eenstemmigheid in den Raad geheerscht, want in de papieren van Goldberg troffen we een ontwerp-artikel van Van IJzendoorn aan, waarin hij lijnrecht tegen de woorden van het advies inging, het luidde:

„Het zal aan elk en een iegelijk Ambtenaar, van alle klassen zonder onderscheid, even als aan alle andere vrije Burgers of Ingezetenen, geoorloofd zijn voor eigen rekening of in Commissie of als zaakgelastigden voor anderen, handel te drijven, of in landbouw, fabrieken of trafiken deel te nemen, met uitzondering nothans van den handel in zoodanige produkten of koopwaren welke onder of tot deszelfs eigen administratie is behoorende, of bij algemeene wetten mogten zijn uitgesloten."

Wel typisch is, dat evenals in zijn bedenkingen tegen de beperkende bepaling voor den koffiehandel¹⁾, hij ook op dit punt door den Raad van State in het gelijk gesteld zou worden, die tegen het verbod van handel voor alle ambtenaren, adviseerde²⁾, en dit advies opgevolgd zag.

¹⁾ Zie blz. 84.

²⁾ Zie Bijlage-No. XV, reg. 490 vv.

Over de justitie werd uitvoerig uitgeweid, reg. 120—318; nadrukkelijk werd daarin verwezen naar het werk in 1803 reeds verricht, de aandacht door het Staatsbewind er aan besteed en het feit, dat Schimmelpenninck, als rechtsgeleerde, er geheel meer accoord ging en de artikelen van 1803 letterlijk overnam. Dit alles deed den Raad in vol vertrouwen eveneens deze artikelen overnemen. Het eenige verschil was, dat de Raad soms meer algemeene bewoordingen bezigde, omdat er rekening diende gehouden te worden met hetgeen de Engelschen tijdens hun bewind hadden ingevoerd en de aanpassing daaraan. De Raad zal hier gedoeld hebben op b.v. art. 74 in vergelijking met art. 73 van 1806. Het laatste artikel gaf de functies van den magistraat van Batavia aan, het eerste bepaalde eenvoudig: „De functien van den Magistraat zullen bij eene nadere instructie worden bepaald”. Trouwens, in het algemeen was de Raad van oordeel, dat een reglement in algemeene bewoordingen behoorde gesteld te zijn (zie reg. 291).

Bij de toelichting van de artikelen over den landbouw, reg. 319 vv., zien we hoe de Raad aan de aanmaning van Van IJzendoorn, neergelegd in zijn memorie aan Goldberg¹⁾, om voorzichtig te zijn met de verwijzing naar Daendels²⁾, heeft gehoor gegeven. Zijn raad, om te adviseeren, dat de door Daendels aangevoerde argumenten tegen een langzamerhand invoeren van een meer liberaal stelsel van cultuur, den Raad niet afdoende waren voorgekomen en dat de beslissing hierover nog wel uitgesteld kon worden, is zoo getrouw opgevolgd, dat de veronderstelling gerechtvaardigd is, dat het betreffende gedeelte van het advies, reg. 319—340, van de hand van Van IJzendoorn is.

Bij het onderwerp: koophandel, reg. 344 vv., hebben de rapporteurs uiting gegeven aan hun vrijhandelsgezindheid, waarom zij ook wat de peper en koffie betrof, het R.R. van 1806 volgden.

De fraaie redeneering echter, dat de koffie wel vrijgegeven

¹⁾ Bijlage No. X.

²⁾ Zie blz. 76.

moest worden, omdat de vrijhandel anders maar een wassen neus zou zijn, was wel eenigszins onwaarschijnlijk, waar de Raad tegen den zin van Van IJzendoorn¹⁾ de koffie voor de Nederlandsche vaart reserveerde en in het advies daarvan geen melding maakte.

Wat de vrije vaart betrof, had de Raad zich geheel aangesloten bij hetgeen de vorige Reglementen hieromtrent bepaald hadden, maar wees er op, reg. 410 vv., dat wel spoedig de vaart op de Molukken toegestaan zou moeten worden, aangezien de dagen van het specerijmonopolie geteld schenen.

Het geheele werk van den Raad van Koophandel en Koloniën was een teruggrijpen naar het oude. En het „oude”, beteekende toen al niet meer: hetgeen vóór 1795 was, restauratie dus compagniesstelsel, maar het revolutionaire van na 1795 voor zoover het reeds algemeen gerecipieerd was. Als uitvoering van het Souverein Besluit van den 1en Sept., kon ook niet anders verwacht worden. Met een kleine wijziging zou de qualificatie van Goldberg van de Instructie van Daendels²⁾, van toepassing zijn op het werk van zijn Commissie: „handhaving van het oude, dit is de geest dezer geheele werkzaamheid”.

Hetgeen dit Reglement zou onderscheiden van zijn voorgangers, werd er eerst ingelegd op advies van den Raad van State.

¹⁾ Zie blz. 84.

²⁾ Zie blz. 74.

HOOFDSTUK II.

HET ADVIES VAN DEN RAAD VAN STATE.

Het 1e lid van art. 32 van de Grondwet van 1814 luidde: „De Souvereine Vorst pleegt alle de daden van de Souvereine waardigheid, na de zaak in overweging te hebben gebragt bij den Raad van State”.

De wetgeving voor de Koloniën behoorde tot die daden van de Souvereine waardigheid en dus, alvorens Reglement en Instructies te arresteeren, zond de S.V. het ontwerp van den Raad van Koophandel en Koloniën om „consideratien en advijs” aan den Raad van State.

Het advies van den eerstgenoemden Raad was den 21en Oct. uitgebracht en werd den 25en Oct. onder No. 74 aan den R. v. St. bij kantbeschikking toegezonden om bericht en raad. Hiermee was het Reglement in de tweede fase van zijn wording gekomen.

Deze tweede fase is beslissend geweest voor het karakter van het R.R. van 1815, beslissend voor den geest, welke er uit sprak, en waarin het zich onderscheidde van de voorafgaande Reglementen.

Bij de behandeling in den Raad van K. en K. had alleen Van IJzendoorn zich vooruitstrevend getoond, maar was er niet in geslaagd zijn meening te doen zegevieren. De R. v. St. echter werd bij afwezigheid van den Vorst voorgezeten door den Vice-President G. K. van Hogendorp, en het is zijn domineerende persoonlijkheid die op het advies van den Raad zoo sterk haar stempel drukte, dat het met Van Hogendorps meening mag worden vereenzelvigd.

De leden van den Raad van K. en K. waren in 't algemeen, als geestverwanten van Gijsbert Karel te beschouwen; Goldberg en Van IJzendoorn kunnen zelfs in 't bijzonder als

zijn vertrouwensmannen voor koloniale aangelegenheden worden genoemd. Maar de Raad had zich strikt gebonden geacht aan de letter van 's Vorsten opdracht. Die opdracht zelf was al een streep door Van Hogendorps rekening geweest. De openlijke erkenning en de gelegenheid tot invoering van de denkbeelden van zijn broer en van hemzelf, werd er mee afgesneden. Het was dus te verwachten, dat hij de laatste mogelijkheid, welke hem nog restte, om zijn denkbeelden te verwerkelijken, zou aangrijpen. Deze mogelijkheid gewerd hem toen het ontwerp-R.R., om advies, aan den R. v. St. gezonden werd. Daar kon hij, waar zijn persoonlijke vertoogen de gewenschte uitwerking op den Vorst gemist hadden, zonder onbescheidenheid zijn beginselen bij den Vorst nogmaals voordragen in den vorm van een onpersoonlijk advies van 's Vorsten grondwettigen Raad.

Ook na 1 Sept. was hij steeds doorgegaan met den Vorst in te lichten over onderwerpen de koloniën betreffende, om hem voor zijn denkbeelden te winnen en tevens zijn broer Dirk naar voren te schuiven als Gouverneur Generaal. Maar hij was niet de eenige, die in dien tijd, ook langs niet-ambtelijken weg, de richting van het toekomstig koloniaal beleid trachtte te beïnvloeden: ook Daendels had de pen geslepen om zijn *Staat der Oost-Indische Bezittingen* in 't geding te kunnen brengen, en alvorens Van Hogendorps invloed in den R. v. St. geoefend te beschrijven, willen wij een oogenblik bij diens pogingen stilstaan.

Hoewel de Vorst den 1en Sept. den volledigen *Staat* nog niet ontvangen had, droeg hij wel reeds kennis van den hoofdinhoud. Uit een brief van Daendels aan Falck van 29 Aug. ¹⁾ blijkt, dat hij, vóór het geheel in druk verschenen was, het aan Falck bij gedeelten toezond ²⁾. Falck had zich over het werk gunstig uitgelaten en, blijkens dezen brief ³⁾, hem aan-

¹⁾ Gedrukt in: R.G.P. No. 23, blz. 676.

²⁾ Bijlage No. V, brief van Falck aan Daendels, waarin deze hem de goede ontvangst van eenige stukken berichtte.

³⁾ „P.S. Na deze geschreven te hebben, word ik door den heer Malecotius geïnformeerd (een Haagsch advocaat, die hem bij het ineenzetten van den *Staat* had geholpen), dat Uwe Exc. van opinie was dat ik het werk over de O.-I. bezittingen aan Z.K.H. in persoon moest overhandigen, 't geen ik te Brussel mij de eer zal geven te doen, om tevens mijne opwagting bij Uwe Exc. te komen maken”.

bevolen, zijn werk aan den Vorst aan te bieden. Daendels betoogde in den juist genoemden brief, dat zijn organisatie van de administratie, finantiën en justitie een afgerond geheel vormde, zoodat het wenschelijk zou zijn, dat Z.K.H. een commissie benoemde om dit stelsel te onderzoeken en te adviseeren of het, als geheel, gehandhaafd of verworpen moest worden. De stellige beweeing in denzelfden brief, dat hij niet voor G.G. in aanmerking wenschte te komen, kunnen we in zooverre voor het tegendeel opnemen, dat hij wél aan G. K. zijn wensch toevertrouwde¹⁾, om als Commissaris Generaal mee uitgezonden te worden, teneinde den G.G. behulpzaam te zijn, zijn instellingen te handhaven. Mocht hem dit niet te beurt vallen, eenig succes had hij wel. Falck had den Vorst op de hoogte gebracht van Daendels' werk, want in het S.B. van 1 Sept. vinden we een verwijzing naar „de belangrijke instellingen gedurende het Bewind van den heer Daendels tot stand gekomen”. Hier vinden wij voor 't eerst de splitsing der stof, welke we later telkens ontmoetten in: de onderscheiding, eenerzijds, van inrichting van het bestuur en, anderzijds, van voorschriften voor den handel, waarbij het eerste punt als vrijwel beslist beschouwd werd. Uit de meer dan eens²⁾ aangehaalden brief van Falck aan Goldberg van den 9en Sept., bleek dit, toen hij schreef, dat er reeds met stelligheid over de nieuwe inrichting van het bestuur gesproken kon worden, te meer daar de ondervinding van Daendels ter beschikking stond. Daar tegenover waren handel en landbouw de belangrijke questies, die nog waren opengebleven. In het hierover handelend gedeelte van het Reglement, werden dan ook op advies van den R. v. St. de meest ingrijpende veranderingen aangebracht.

Blijkens een brief van den S.V. aan Van Hogendorp³⁾, bood Daendels 18 Sept. den Vorst zijn *Staat* aan: „De Generaal Daendels is hier (Brussel) en geeft mij heden (18 Sept.) zijn boek; zijne ervaringen en anstalten zullen zoo

¹⁾ Zie: *Gedenkschriften* dl. V, blz. 413. G. K. aan den Vorst.

²⁾ Blz. 75 en 82.

³⁾ *Gedenkschriften* dl. V, blz. 417.

ik hoop niet verloren zijn voor de aanstaande Gouverneur Generaal". Tijdens dit bezoek zal het hem ook wel duidelijk geworden zijn, dat er niet meer op een benoeming in het zoo begeerde ambt, voor hem te rekenen viel. Immers, 14 Sept. had de Vorst zijn keus reeds bepaald¹⁾). Daarna echter trok Daendels zich nog geenszins terug. In een brief van 22 Sept. aan Van der Capellen²⁾), wenschte hij dezen geluk met zijn benoeming tot G.G. en bood hij aan, hem over allerlei Indische zaken in te lichten. In een brief van 27 Sept.³⁾) bedankte Van der Capellen hem, met de mededeeling, dat hij gaarne van zijn inlichtingen gebruik zou maken. We behoeven niet te twifelen of dit ook gebeurd zal zijn, Daendels' voortvarendheid staat hier borg voor⁴⁾). Bij Van der Capellen was hij trouwens ook aan het juiste adres om voor zijn meer behoudende denkbeelden instemming te vinden⁵⁾).

Niet dat Daendels elders in 't geheel geen waardeering vond, het was Van Hogendorp zelf, die in een schrijven van 6 Sept.⁶⁾) den Vorst aanbeval, Daendels te ontvangen en te spreken over de Oost Indische aangelegenheden. Hij had hem reeds gezegd, „dat hij het ijs gebroken, een monster van bestuur vernietigd en een goede politieke administratie in de plaats gesteld (had)". Alleen bleek uit dezen brief ook weer⁷⁾), dat Van Hogendorp de landbouw- en handelspolitiek van Daendels niet zou wenschen over te nemen, maar het koffiemonopolie vervangen door inkomsten uit verponding op de landerijen en in- en uitgaande rechten. Toch ging hij in zijn aanbeveling zoo ver, dat hij, tevens Dirk nog eens naar voren schuivend, meende te kunnen schrijven:

„Mijn broeder is eigenlijk de auteur van het Charter van 1803, vervaardigd door eene Commissie, waarin hij met Nederburg zat, en

¹⁾ Zie Bijlage No. XI.

²⁾ Bijlage No. XII.

³⁾ Bijlage No. XIII.

⁴⁾ Goldberg kreeg ook talrijke inlichtingen van hem. Op het R.A., (Goldberg) No. 152, liggen verscheidene aantekeningen met de hand van Daendels over de kosten van het leger.

⁵⁾ Zie over de houding van Van der Capellen bij *Oranje: Het beleid der Commissie Generaal*, blz. 100 den aldaar gepubliceerden brief van dezen aan den S.V. van 6 Jan. 1815.

⁶⁾ *Gedenkschriften* dl. V, blz. 412.

⁷⁾ Zie Bijlage No. I.

waarin de Compagnie 's denkbeelden van Nederburg voor de administratieve denkbeelden van mijn broeder gestreeken hebben. De instructien van Daendels zijn daaruit voortgevloeid, zo dat alle de verrigtingen van Daendels en alle de voorstellen van mijn broeder in het algemeen op een en hetzelfde uitkomen. Wij hebben nu slechts de zaken zo te laten als Daendels ze ingesteld heeft, onze tegenwoordige expeditie in dien geest te beschikken, een Gouverneur aan te stellen, die met kunde van de zaak al verbeterende voortgaat. Ten einde dit in alle zijne bijzonderheden te ontwikkelen denk ik, dat mijn broeder en Daendels gezamenlijk aan het werk dienden gesteld te worden, en dat dit stuk zoude kunnen worden onderzocht door den Raad van Koophandel en Colonien, terwijl die Raad naar mijn inzien niet opgewassen is om zulk een stuk te maken. Misschien zoude de kortste weg deeze zijn, dat UKH. de leden van den Raad, met welke deeze zaak commissoriaal gemaakt is, authoriseerde om de Generaals van Hogendorp en Daendels te consulereen".

Hieruit blijkt nog weer eens duidelijk, hoe Hogendorp met den Vorst aan de door de revolutie getrokken lijn wilde vasthouden en elke restauratiegedachte hem vreemd was. 16 Sept. berichtte Van Hogendorp aan Falck¹⁾, dat Elout, die „in het algemeen de zuiverste beginselen omtrent de Indische zaken bezit", Daendels' *Staat* „met een ware liefhebberij onder handen genomen (had)".

Daendels' activiteit beperkte zich niet tot het geven van inlichtingen, nauwelijks wist hij zijn kans op het G.G.-schap verkeken, of hij deelde Falck zijn plan tot een associatie voor handel en kolonisatie mee²⁾, en tot na de vaststelling van het R.R. toonde Daendels zijn activiteit, door in Febr. 1815 zijn aanmerkingen op dat Reglement den S.V. toe te zenden³⁾.

Het streven van Daendels was aan Van Hogendorp niet onwelgevallig, maar noch daardoor, noch via zijn broeder Dirk, gelukte het hem den Vorst zich openlijk voor zijn

¹⁾ Gedrukt in: R.G.P. No. 23, blz. 679.

²⁾ Bij een brief van 24 Sept. 1814; gedrukt in: R.G.P. No. 23, blz. 691. Dit plan werd op advies van Goldberg van 2 Dec. 1814 afgewezen, hoewel Van Hogendorp in een brief van 9 Oct. aan den Vorst (R.G.P. No. 23, blz. 700) zijn instemming er mee betuigd had. Eerst de nood, zou den Koning, in den vorm van de Handel Mij., op een dergelijk plan doen terug komen. Wat dit plan zelf betreft, het is hier niet de plaats er op in te gaan, zulks valt buiten het bestek van dit werk.

³⁾ Zie *Oranje*, blz. 99.

denkbeelden te doen verklaren. Dirk van Hogendorp werd zelfs totaal uitgeschakeld. De S.V. trad niet in het voorstel hem den 6en Sept. gedaan; wel bood G.K. bij een brief van 12 Sept.¹⁾ den Vorst een memorie van Dirk aan, waarin deze zijn gedrag te Hamburg verdedigde²⁾, maar geen reactie daarop vonden we, waaruit bleek, dat de Napoleontische generaal als koloniale leider in het nieuwe Rijk aanvaardbaar geacht werd. Ook Falck heeft niets ten gunste van Dirk van Hogendorp kunnen, of willen, doen, ondanks den aandrang door Gijsbert Karel en Goldberg en Dirk zelf daartoe op hem uitgeoefend³⁾.

Dan zien we hoe Van Hogendorp den steven wendt en het over een anderen boeg gooit. Intusschen waren berichten over het Engelsche bestuur in Nederland ontvangen en Van Hogendorps indruk daarvan deed hem den S.V. schrijven, dat: „het stelsel-Van Hogendorp ingevoerd (was)”⁴⁾. Nu was hij in zijn verwachtingen van deze invoering wel wat overdreven, maar in het doorgaan op het Engelsche spoor, zag hij een nieuwe mogelijkheid zijn denkbeelden voor de praktijk voorgeschreven te krijgen.

Van Alphen⁵⁾ lichtte Van Hogendorp in over het Engelsche stelsel en deze bracht die inlichtingen over aan Z.K.H.⁶⁾ en aan Goldberg. Van Alphen heeft deze mededeelingen vervolgens voor G.K. op schrift gesteld⁷⁾.

In dit stuk zette hij de groote beteekenis van Java uiteen. De laatste jaren van het Hollandsche bestuur had Java zichzelf kunnen bedruipen. Alle cultures echter geschieden

¹⁾ *Gedenkschr.* dl. V, blz. 416.

²⁾ Hij zou zich daar als Napoleons Gouverneur aan wreedheden hebben schuldig gemaakt.

³⁾ Zie de correspondentie hierover gewisseld in: R.G.P. No. 23, de blz. 684, 693 en 695.

⁴⁾ Zie R.G.P. No. 23, blz. 700, G.K. aan den S.V., 13 Oct. '14.

⁵⁾ Jhr. D. F. van Alphen. Na als Oranjegezind zeeofficier te zijn afgezet in 1796, ging hij in 1797 in burgerlijken dienst in Indië over en bracht het tot Resident van Soerabaja. In 1808 verliet hij Java en verbleef eenigen tijd in N.Amerika. In het Vaderland teruggekeerd, stond hij in contact met de Engelsche Regeering over de teruggave van Java, waarvoor hij wel naar Londen reisde (*Nw Ned. Biogr. Wb.*, dl. I).

Hij was dus als welingelicht te beschouwen over hetgeen de Engelschen op Java hadden verricht. Later is hij bekend geworden als de Indische specialist in de IIe Kamer.

⁶⁾ Zie R.G.P. No. 23, blz. 678, G.K. aan Falck, 15—16 Sept. '14.

⁷⁾ Gedrukt in R.G.P. No. 23, blz. 679.

onder dwang en de landbouwer zelf trok er nagenoeg geen profijt van, 't geen zijn ijver doofde. Tijdens de Engelsche overheersching, daalde de koffie sterk in prijs, waarom de Engelschen de koffiecultuur verwaarloosden. Voor de suiker stonden zij vrijen uitvoer toe, maar ook die cultuur leverde niet veel meer op, was zelfs in een dermate ongunstige toestand gekomen, dat suiker uit Bengalen met winst op Java verkocht werd. De pepercultuur op Java ook achteruit gegaan, werd door de Engelschen vrijgesteld. De gemaakte veranderingen bestonden verder hierin, aldus in het stuk van Van Alphen, dat alle contingenten, verplichte leverantiën en heerendiensten waren afgeschaft, de Javaansche regenten waren nog slechts titulair regent en alleen eenigermate met de politie belast, de residenten waren collecteurs van de inkomsten der verpachte landerijen. Landerijen werden aan den meestbiedende in pacht afgestaan, een heel district aan een hoofdpachter, die het weer in kleinere pachten verdeelde. Het collectieve systeem dus, gelijk te Bengalen. Daar de koloniale waren weinig beteekenis meer hadden, dreyen de Engelschen op de territoriale inkomsten; dat zij met tekorten te kampen hadden, werd veroorzaakt door de groote uitgaven; welke zij zich voor de defensie getroostten. Naar de meening van Van Alphen zou zulks onder een economisch beheer, gelijk de Hollanders altijd gevoerd hadden, niet behoeven plaats te hebben. Volgens opgave van Raffles, bracht Java 5.000.000 piasters op¹⁾, waaronder niet begrepen waren de winsten op de koffie.

Deze voorstelling van zaken, de praktijk was minder ideaal, lag geheel in de lijn van Van Hogendorp, evenals Van Alphens conclusie, dat het aanstaande Hollandsche bestuur moest beginnen met het Engelsche stelsel voort te zetten, terwijl dan n.a.v. de rapporten van de uit te zenden regeerders nader in Holland beslist zou kunnen worden. In de brief, waarbij Van Hogendorp deze missive van Van Alphen aan Falck zond²⁾, zeide hij dan ook, dat: „degenen welke met

¹⁾ 1 piaster is 64 stuiver, dus f 16.000.000.

²⁾ Gedrukt in: R.G.P. No. 23, blz. 678.

het vertrouwen van Z.K.H. vereerd naar Indiën zullen gaan, hoezeer men dezelve bij instructie aan vaste *beginselen* binden moet, echter zeer ruime handen in de *toepassing* zullen dienen te hebben" ¹⁾).

13 Oct. zond G.K. den Vorst ²⁾) nog een artikel uit een Engelsche courant, waarin van een toename van den Javaanschen handel gewaagd werd, welke toename te danken was aan de maatregelen door de Engelschen genomen, die behalve Sourabaja en Semarang, nog meerdere havens hadden opengesteld. Over de statistische gegevens door hen verzameld, en van groot nut voor hun systeem, werd in dat artikel hoog opgegeven. Het slot behelsde juist datgene, waarvan G. K. van Hogendorp den Vorst wenschte te overtuigen, n.l.:

„The result has justified the opinion, that the native inhabitants of Java are susceptible of the improvements which a more enlightened administration in British India has dictated, and that the revenues of the Colony are of sufficient importance and consideration to bear every expence, charge and trouble attending their collection under such an improved system. Java must ever be considered as a great agricultural country, and as the granary of the Eastern Islands. To remove every restriction on the agriculture and commerce of the country is alike conducive to the happiness of the people, and to the interests of government”.

Ten laatste richtte hij zich zeer openlijk tot Z.K.H., en schreef hij den 21en November dit korte briefje: „Nadat ik het uitvoerig rapport van het verrigte door den L. Gouverneur Generaal Raffles ³⁾) met oplettendheid gelezen heb, agt ik mij verplicht een oogenblik aan UKH. te vraagen, ten einde aan Denzelven een zakelijk berigt bij monde te geeven" ⁴⁾). Of dit onderhoud ooit heeft plaats gehad, is ons niet bekend, maar de Vorst antwoordde ontwijkend, door het onderhoud uit te stellen en te schrijven, dat het boek van Raffles hem

¹⁾ Ik cursiveer.

²⁾ Zie R.G.P. No. 23, blz. 700.

³⁾ Bedoeld is: *Substance of a minute etc.*, Londen 1814.

⁴⁾ *Gedenkschriften* dl. V, blz. 426. Het briefje is kenmerkend voor de reeds verkoelende verhouding. G. K. heeft reeds bemerkt, dat de S.V. van zijn dogmatische vertoogen niet gediend is; hij vreest daarom geen gehoor te zullen krijgen, en tracht het te forceeren door er den nadruk op te leggen, dat hij een *zakelijke* mededeeling heeft te doen.

bekend was ¹⁾). Indien het nooit had plaats gehad, zou het ons niet verwonderen; steeds heeft de Vorst afwijzend gestaan tegenover G.K.'s aandrang, in 't bijzonder als hij voorstelde op het Engelsche systeem voort te bouwen. Na het advies van den Raad van State, zou hij dit nog eens duidelijk uitspreken ²⁾).

Met de tot hier toe weergegeven gang van zaken, zou de indruk gewekt kunnen zijn, dat de invloed van Van Hogendorp op de totstandkoming van het R.R. van 1815 niet zeer belangrijk is geweest.

Doch wij mogen het advies van den R. v. St. vrijwel geheel aan hem toeschrijven. Het is dit advies, waardoor het Reglement en de Instructies werden gedrenkt in een geest, die aan Van Hogendorp kon vergoeden, dat hij niet al zijn denkbeelden in artikelen gepreciseerd kreeg. Materieel zijn de veranderingen naar aanleiding van het advies op het stuk van den landbouw aangebracht, niet zeer ingrijpend geweest, het Reglement liet nog steeds ruimte voor gedwongen cultuur ³⁾, maar het ging uit van de vrije cultuur. Trouwens ook later is er nooit een absolute uitspraak ten gunste van een bepaald stelsel zonder meer geweest, want tijdens het cultuurstelsel, was, omgekeerd, de mogelijkheid voor vrije cultuur opengelaten. Doch terwijl toen echter de gedwongen cultuur regel, de vrije uitzondering was, stelde men zich in 1814 de vrije cultuur als regel der toekomst voor, terwijl de gedwongen cultuur, waar zij bestond, als uitzondering en bij wijze van overgang nog voor korten tijd zou blijven gehandhaafd.

In dezen geest moesten Commissarissen Generaal in Indië te werk gaan. Meer dan het Reglement, was hun Instructie een bindend voorschrift, waarin hen wel in vele zaken de vrije hand werd gelaten, maar duidelijk voorgeschreven was, dat zij naar bedoeling en strekking van het Reglement moesten handelen. Deze bedoeling en strekking spraken uit het advies

¹⁾ Gedenkschriften dl. V, blz. 427.

²⁾ Zie blz. 114.

³⁾ Zie Bijlage No. XIX, art. 78.

van den R. v. St., waarin heel de „verlichte” denkwijze van G. K. van Hogendorp is uitgedrukt. 3

Van Hogendorp deelt in zijn *Gedenkschriften* onder het hoofd *De Raad van State*¹⁾ een en ander over de werkwijze in den Raad mee. Hieruit, en uit Bijlage No. XV, waar het advies is gepubliceerd zooals we het in het Archief van den R. v. St. aantreffen²⁾, wordt het duidelijk hoe Van Hogen-

¹⁾ Dl. V, blz. 94.

²⁾ Het advies van den R. v. St. van 6 Dec. 1814, No. 3, bevindt zich niet bij de retro-acta van het S.B. van 3 Jan. 1815, de plaats, waar het normaliter, op het Rijksarchief zou moeten liggen. Het stuk is na 1815 nog door vele handen gegaan en daardoor waarschijnlijk niet meer op zijn oorspronkelijke plaats teruggelegd.

In een brief van 22 Mei 1822 No. 45/2, van het Dept. van Onderwijs (toentertijd gecombineerd met Koloniën, met Falck als minister) aan de Staatssecretarie, vroeg de minister het advies van 6 Dec. 1814 No. 3 aan, omdat hij het wenschte te gebruiken voor het maken van een rapport aan den Koning, of het provisieele R.R. van '18 definitief dat van '15 zou kunnen vervangen.

Den 30en Mei 1822, onder No. 134, is het advies door de Staatssecretarie aan het Dept. van Onderwijs gezonden. Wat er verder mee gebeurd is, is op het R.A. niet na te gaan.

In R.A. (Baud) No. 862, troffen we aan een *Nota over de verantwoordelijkheid van den Gouverneur Generaal over Nederlandsch-Indië*. Hierin zijn de regels 257—368 (Bijlage No. XV) van het advies aangehaald, van het advies zelf echter geen spoor.

Veertig jaar na de opstelling, bleek het advies nog diensten te kunnen bewijzen; in de Memorie van Toelichting van 15 Dec. 1853, op het ontwerp-R.R., bij art. 9, over de samenstelling van den Raad van Indië, (gedrukt in: *L. W. C. Keuchenius: Handelingen der Regering en der St.-Gen. betreffende het R.R.*, IIe dl., blz. 196), noemde de Regeering het Raadsadvies van 6 Dec. 1814 en wel het gedeelte handelende over den Raad van Indië en verklaarde zich eens met de daar gegeven motiveering, waarom de Raden geen andere vaste bedieningen mochten bekleeden. In het Voorloopig Verslag der Commissie van Rapporteurs van 22 April 1854, werd het verzoek gedaan aan de Regeering, om het, door haar als zoo belangrijk afgeschilderde advies, aan de Kamer te overleggen (*Keuchenius*, dl. II, blz. 359). Bij de Memorie van Beantwoording van dit V.V. (ongedateerd, maar naar uit het archief van de Griffie der Tweede Kamer bleek, 15 Juni 1854 ingekomen) voldeed de Regeering in zoverre aan dit verzoek, dat zij het desbetreffende gedeelte van het advies ter Griffie, voor de kamerleden ter inzage legde. Het waren de regels 262—309 (Bijlage No. XV). Het stuk ter Griffie geeft echter geen aanwijzing voor de ligplaats van het geheel. Ook in het archief van het Ministerie van Koloniën is het advies niet bij de stukken, welke den minister gediend hebben bij de behandeling van het R.R. van 1854.

De hoop dat het stuk ooit te voorschijn zou kunnen worden gebracht, zou hiermee vervlogen zijn, en de vermelding van ons onderzoek ernaar, zou achterwege kunnen blijven, ware het niet, dat *I. H. J. Hoek* in zijn: *Het herstel van het Ned. Gezag over Java en Onderhoorigheden*, op blz. 303, van het advies melding maakte en in een noot meedeelde, zonder nadere aanwijzing: „Aanwezig op het Rijksarchief”. In het jaar waarin dit boek verscheen, 1862, was echter noch het archief van de Staatssecretarie, noch dat van het Dept. van Koloniën, op het Rijksarchief aanwezig, zoodat hij met deze noot op een wel daar aanwezige particuliere collectie doelde. In deze richting het onderzoek uit strekken, zou gelijk staan met het zoeken naar een naald in een hooiberg. De, zij het negatieve, resultaten van ons onderzoek hebben we hier meegedeeld, om andere onderzoekers van dienst te zijn. Mogen zij een meer gelukkige hand hebben. Het stuk kan van belang zijn, omdat de aantekeningen van den Koning, waar Falck in zijn brief van 21 Dec. 1814 aan Van Hogendorp op doelt, zie blz. 115 er misschien op gesteld zijn. Niettemin, de volledige inhoud is ons uit de minuut uit het archief van den R. v. St. bekend geworden en de noodzaak om dat stuk te gebrui-

dorp het heeft kunnen gedaan krijgen, dat het advies zoo geheel in zijn geest geredigeerd werd.

Als Vice-President-voorzitter van den R. v. St., was het Van Hogendorp reeds in 't algemeen mogelijk grooten invloed op den loop der discussies uit te oefenen, maar op verschillende manieren wist hij ook in 't bijzonder zijn stempel op het advies te drukken.

Voor elk advies dat de Raad moest uitbrengen, werd een Commissie van rapporteurs benoemd, meestal uit twee of drie leden bestaande, welke leden door den voorzitter, dus door Van Hogendorp, benoemd werden. Hierbij placht hij altijd een meer en een minder bekwaam lid bij elkaar te zetten. Zooals van zelf spreekt school in dit recht van benoeming reeds een belangrijke mogelijkheid tot beïnvloeding, welke Van Hogendorp niet onbenut liet. Immers, uit de notulen van den Raad¹⁾ blijkt, dat 25 Oct. de Raad van den Souverein het advies van den R. v. K. en K. met ontwerp-R.R. en Instructies, ontvangende, besloot deze stukken te stellen in handen van de leden Fagel²⁾ en Queijsen³⁾. De eerste als de minder, de laatste als de meer bekwame en tevens als geestverwant van den voorzitter. Fagel zelf had tegenover Van Hogendorp wel uitgelaten, dat hij zich minken, heeft tot onverwacht interessante resultaten geleid, daar de schrijvers der verschillende gedeelten ons er uit bekend zijn geworden. (ZIE DE VERKLARING AAN HET BEGIN VAN BIJLAGE No. XV).

¹⁾ Archief Raad van State.

²⁾ Jacob baron Fagel; geb. 1766 te 's-Gravenhage. Studeerde te Leiden. 1793 gezant van H.H.Mog. te Denemarken; 1795 bij de Omwenteling van dezen post ontheven en vertrokken naar Engeland. Een van de aanzienlijkste leden van de Oranjepartij. In 1813 woonde hij te den Haag en werd door het Voorloopig Bestuur, met De Perponcher naar Engeland afgevaardigd om den Prins uit te noodigen zich aan het hoofd der zaken te komen stellen; 1827 ambassadeur te Frankrijk. Overl. 1835. Broeder van den bekenden gezant te Engeland Hendrik Fagel. (Nw. Ned. Biogr. Wb., dl. III).

³⁾ Willem Queijsen; geb. te Zwolle 1754. Studeerde te Leiden, daarna advocaat te Zwolle. Behoorde tot de patriottische partij, waardoor hij vóór 1795 geen bijzondere betrekkingen bekleedde; 1796 vóór het kiesdistrict Zwolle tot lid van de Nationale Vergadering gekozen. Lid van de Commissie tot het ontwerpen van een Constitutie, heftig federalist. Nadat het ontwerp was verworpen, werd hij niet in de Commissie herkozen. Lid van de Commissie voor Buitenlandsche Zaken. Na de staatsgreep van 22 Jan. 1798, eenigen tijd gevangen gezet; 1801 door het intermediair Uitv. Bew. tot lid van het Staatsbewind gekozen; 1805 door Schimmelpenninck tot lid van den Raad van State benoemd, wat hij bleef onder Koning Lodewijk; 1809 Landdrost van Oost-Friesland. Tijdens de inlijving ambteloois; 1814 werd hij lid van den R. v. St. (Nw. Ned. Biogr. Wb., dl. VIII).

Als lid van het Staatsbewind behoorde hij tot de sectie van Marine en Koloniën en betoonde hij zich met Besier een voorstander van de denkbeelden van Dirk van Hogendorp.

der bekwaam wist. Uit de antecedenten van beiden, gezien het onderwerp hetwelk zij te behandelen kregen, is dat ook wel op te maken. In het rapport staat dan ook geen woord van Fagel, maar het is geheel door Queijsen opgesteld ter tafel gekomen. Omtrent Queijsen schreef Gijsbert Karel¹⁾: „De Reglementen op de Oost en de West kwamen ook bij den Raad van State voor, en nu nam ik de gelegenheid waar, om het stelsel, daar ik zo veel over geschreven heb, door te zetten, hetwelk met hulp van den Heer Queijsen volkomen gelukte”. Over alle gewichtige zaken raadpleegden de rapporteurs Van Hogendorp, voor zij hun rapport in den Raad brachten, zoodat de geheele Raad om Van Hogendorp draaide. Over een zaak van groot gewicht als het R.R., dat G.K. zoozeer ter harte ging, zal dit zeker het geval geweest zijn. Het rapport, tevens concept-advies van Queijsen is dus sterk door Van Hogendorp beïnvloed, hetgeen in de redactie merkbaar is (zie b.v. de regels 89—93).

Kon een rapport, n.a.v. de besprekingen in den Raad, op eenvoudige wijze veranderd worden, dan deden de rapporteurs dat gewoonlijk zelf, een belangrijke omwerking geschiedde echter door den Secretaris. Deze functie werd toen bekleed door J. G. de Mey van Streefkerk. „Een Secretaris moet in de oogen van den President lezen”²⁾, dit verstond De Mey en hij was dan ook in hoog aanzien bij Van Hogendorp. Zoo komt het, dat een groot deel van het advies, de regels 369—635 en de verbindende zinsneden tusschen de verschillende deelen, door De Mey geschreven zijn. Hierbij zal hij wel in de oogen van G. K. gelezen hebben. Klaarblijkelijk waren er in den Raad bezwaren gerezen over hetgeen Queijsen over de, in het bovengenoemde stuk behandelde onderwerpen, had geschreven, waardoor een omwerking noodzakelijk werd. Met het recht van gratie, hierin behandeld, zal Elout zich in 't bizonder ingelaten hebben, daar deze bij de regels 404 vv., in de marge, redactioneële verbeteringen heeft aangebracht.

¹⁾ *Gedenkschriften* dl. V, blz. 107.

²⁾ *Gedenkschriften* dl. V, blz. 100.

Het kwam ook wel voor, dat de Vice-President eenige punten zelf eerst ging uitwerken, als de zaak tijdens de bespreking erg ingewikkeld was gebleken. Dit verklaart, dat we in het advies gedeelten aantreffen die door Van Hogendorp, of diens secretaris, geschreven zijn en dit zijn juist de belangrijkste gedeelten, waarvan de directe invloed op het Reglement en de Instructies is na te wijzen.

Op de meeste van deze suggesties is de Vorst eigener beweging ingegaan en heeft hij Falck dienovereenkomstig de artikelen van het ontwerp doen wijzigen. Het zijn de artikelen waarvan we de definitieve redactie vinden in Bijlage No. XVIII. Aan de regels 665' vv., Van Hogendorps advies over de specerijen, gaan we daarom hier voorbij, om er in Hoofdstuk III op terug te komen. De regels 723 vv., over handel en vaart, hebben de artikel 86 en 87 (Bijlage No. XVIII) ten gevolge gehad. Over dit onderwerp had de R. v. K. en K. een serie artikelen voorgesteld¹⁾, die grootendeels overgenomen was uit de vorige Reglementen en „gebouwd op een onderstelden staat van zaaken, welke al lang niet meer bestaat”²⁾. De vaart en handel werd daarin veroorloofd aan 's Lands ingezetenen en die van de Aziatische Bezittingen, op Batavia, Semarang, Soerabaja, Malakka en de West van Indië, waaronder verstaan werd alle landen ten oosten van de Kaap de Goede Hoop tot Straat Soenda en Straat Malakka, vice versa. Een beperkte nationale vrijhandel dus. In tegenstelling daarmee, was de bepaling, dat schepen van vreemde naties te Batavia en te Malakka ten handel werden toegelaten, hoewel niet voor de koffie³⁾. Het waren artikelen waar geen systeem in zat en waarin veel zaken herhaald werden. In het concept-advies werden er eenige opmerkingen over gemaakt⁴⁾, maar Van Hogendorp de stof ter hand nemende, zette in heldere bewoordingen, in de regels 723—795, uiteen, dat de Engelschen alle havens op Java voor een ieder hadden opengesteld onder een vast systeem van in- en uit-

1) Bijlage No. XVII de No's 87—100.

2) Bijlage No. XV, reg. 790.

3) Zie blz. 84.

4) Zie de regels 618—626, 658—664 en 691—722, Bijlage No. XV.

gaande rechten, waardoor de handel op en in Indië sterk was gestimuleerd, zoodat het zaak was op dit spoor van internationalen vrijhandel voort te gaan. Alleen, Nederlandsche schepen, waaronder ook die toebehoorende aan de ingezetenen der Indische Bezittingen werden verstaan, zouden minder aan in- en uitgaande rechten te betalen hebben dan vreemde schepen. Ter bevordering van de nationale scheepsbouwindustrie, golden op den duur als Nederlandsche schepen alleen die, welke tevens in Nederland of in Indië gebouwd waren. Om den handel zoo veel mogelijk op Nederland te lokken, stelde hij tevens voor, dat schepen, welke in Indië uitgaande rechten betaald hadden, in Nederlandsche havens aankomende, van de betaling van zulke rechten vrijgesteld zouden zijn. De Raad, in casu, Van Hogendorp, sprak daarbij de hoop uit, dat CC.GG. van de mogelijkheid directe inkomsten uit die rechten te verkrijgen, met voorzichtigheid gebruik zouden maken, daar de bevordering van handel en landbouw het land op den duur meer ten goede zou komen, dan een oogenblikkelijke verruiming van de reuven. Een vergelijking tusschen de art. 86 en 87 van het R.R. met de vijf punten door Van Hogendorp in dit gedeelte van 's Raads advies neergelegd, doet zien, dat zijn voorstellen door den Vorst zijn overgenomen en door Falck in duidelijk gestelde artikelen zijn verwerkt.

Tijdens de revolutionaire periode was wel reeds de rijks-eenheidsgedachte gegroeid. Nederlanders en Aziaten werden voor den handel op één lijn gesteld, maar geremd door min en meer beperkende bepalingen. Van Hogendorp heeft ook deze bepalingen doorbroken en de verhouding van de rijks-eenheid tot den wereldhandel aangegeven.

Bij de bespreking van de Instructie van C.C.G.G. stelde de Raad een geheel nieuw artikel voor, voor de formuleering waarvan Van Hogendorp de pen ter hand nam, en welke redactie van zijn voorstel, regel 967 vv., in de Instructie letterlijk is opgenomen als art. 1. Als curiositeit geven we hier de eerste twee alinea's van dit artikel zooals ze, in het karakteristiek-hooghartige handschrift van Van Hogendorp.

in de minuut van het advies van den Raad voorkomen.

„De opperste Macht in
„Nederlands Indië be-
„rust geheel en onverdeeld
„in den Overzem van
„Commissarissen Gl., zo
„lang als zy in Bunde
„Zynen.

„Zy zullen hunne Bestin-
„ten eens vooral en by
„uitsluiting ters uit-
„voering opdragen
„aan den Gouverneur Gl.

De Raad had n.l. in zijn advies, de reg. 800 v.v., ge-
wezen op de moeilijkheden, welke konden ontstaan door
gelijktijdig met het optreden van de Commissie Generaal,
de Hooge Regeering, G.G. en Raden, in werking te stellen,
zooals het ontwerp van den R. v. K. en K. in art. 4, 1e al.
voorschreef. Er zou wel dit nut in gelegen zijn, dat de
Raden in dien tijd zich reeds konden inwerken, waardoor
na het aftreden van de Commissie Generaal de continui-
teit gewaarborgd was, maar aan den anderen kant was
het een bron van conflicten en tijdverlies. Art. 31 zou die
moeilijkheden niet kunnen wegnemen, maar eer vermeer-

deren. In dat artikel werden eenige rechten, welke in gewone tijden aan G.G. en Raden toekwamen, zooals het sluiten van verdragen en het uitoefenen van het recht van gratie, aan CC.GG. opgedragen. Het artikel zou echter tot deze interpretatie aanleiding kunnen geven, dat alle hier niet opgenoemde werkzaamheden aan G.G. en Raden bleven voorbehouden. De Raad achtte het daarom gewenscht art. 31 te laten vervallen en aan CC.GG. alleen de geheele Hooge Regeering op te dragen en eventueel aan den G.G. de uitvoering der besluiten.

De mogelijkheid, in de laatste al. van het voorgestelde artikel, aan CC.GG. opengelaten, om op verzoek van den G.G. één of meer Raden van Indië aan te stellen om hem in zijn executieve macht bij te staan, werd vooraf in het advies niet besproken en is zonder commentaar door Van Hogendorp er bij gevoegd; principieele verandering bracht ook deze bepaling niet.

In verband met de voorgeslagen wijziging in de Instructie voor CC.GG., diende ook de Instructie voor den G.G. gewijzigd en voorzien worden van een overeenstemmend artikel, regelende diens positie tijdens het optreden van de Commissie Generaal. De hiertoe door Van Hogendorp in regel 1156 vv. voorgestelde redactie is eveneens letterlijk, als art. 1 en 2¹⁾, in de Instructie opgenomen.

In de 3e al. van art. 28 ontwerp-Instr. CC.GG., had de Raad van K. en K. het vage voorschrift gegeven, dat CC.GG. moesten beproeven om de Europeanen te doen deelnemen aan Bijbelgenootschappen. Uit de, in het advies niet opgenomen, regels 1074 vv., blijkt, dat Queijsen hieromtrent iets anders had willen voorstellen, wat, valt er echter niet uit op te maken. De 3e al. kwam niettemin geheel te vervallen, want de Raad, in casu Van Hogendorp, kwam met een geheel ander voorstel, in de regels 1042—1063²⁾; n.l. met

¹⁾ Bijlage No. XXIV.

²⁾ De regels 1042—1049 van dit gedeelte zijn weliswaar door De Mey geschreven, maar dit vond hierin zijn oorzaak, dat Van Hogendorps woorden voor het goede verband verplaatst moesten worden, want, doorgehaald, komen ze in de hand van Van Hogendorp voor in de regels 1067 vv.

een artikel voor de zending, inhoudende, ten 1e, dat CC.GG. de zending bijzonder in bescherming moesten nemen, daar het Christendom de beschaving en de verbetering der zeden in Indië teweeg zou brengen; ten 2e, dat CC.GG. er voor moesten waken, dat de zendelingen met middelen van een „zachte overtuiging”, „redelijk onderwijs” en een „geregeld maatschappelijk leven” te werk gingen, daar met „blinde ijver” en „onberedeneerde voortvarendheid” slechts schade aangericht kon worden; ten 3e, dat de zendelingen ten nauwsten voeling moesten houden met de Hooge Regeering om voortdurend verslag van hun werkzaamheden uit te brengen; en ten 4e, voorafgaande aan deze drie punten welke in één ontwerp-artikel vereenigd waren, adviseerde Van Hogendorp, dat de zendelingen, om in de Koloniën toegelaten te worden, voorzien dienden te zijn van een certificaat van goedkeuring van het Dept. van K. en K.

Dit advies is in hoofdzaak opgevolgd, doordat een artikel¹⁾ ingelascht werd, waarin de onder ten 2e en ten 4e genoemde punten verwerkt waren.

Het artikel had geen precedent en was dus de eerste formulering van het thans nog beruchte artikel 177 van de Wet op de Staatsinrichting van N.-I.; ook laat het zich niet, gelijk de artikelen betreffende handel en cultuur, vanzelfsprekend afleiden uit den algemeenen gedachtengang van dien tijd, redenen waarom we ons een oogenblik nader willen bezinnen op den historischen grond van Van Hogendorps advies.

In het 1e punt herkennen we Gijsbert Karels waardeer-
ing van het Christendom, als zijnde nuttig voor beschaving
en verlichting; eerbied voor het Opperwezen, als maatschap-
pelijke deugd, was ook voor een regelmatig politiek bestuur
over de koloniën onmisbaar. De voorstellen in de laatste drie
punten vervat, kwamen niet voort uit een zucht naar staats-
inmenging in zaken den godsdienst betreffende, maar er lag
een direct practische ervaring aan ten grondslag. Van Hogen-
dorps kolonisatieplan voor de Kaapkolonie, had hem in
nauwe aanraking gebracht met de bestuurspraktijk van den

¹⁾ Bijlage No. XXI, art. 27.

Commissaris Generaal aldaar in de jaren 1802—1806, De Mist; en het is diens ondervinding van de zending aldaar geweest, die G.K. het ontwerp-artikel in de pen gegeven moet hebben¹⁾, want De Mists ervaringen en maatregelen, worden volkomen opgevangen door Van Hogendorps voorstellen.

Hetgeen uit het 1e punt van G.K. is af te lezen, drukte De Mist letterlijk uit toen hij aanbeval het werk van de zendingsgenootschappen te steunen²⁾, omdat daardoor, „de Inwooneren, eerst *gelukkig* — dan deugdzaam en daarna *getrouw*, aan het Gouvernement (gemaakt worden)”. Hij trad de zending dus zeer welwillend tegemoet en den indruk, welke het werk van de Moravische zending op hem maakte, rechtvaardigde een welwillende houding; een 1000-tal Hottentotten, wien arbeidzaamheid was bijgebracht, woonden daar in ordelijke huizen aan rechte straten gebouwd. In schrille tegenstelling daarmee was het werk van Van der Kemp³⁾, zendeling in dienst van het Londensch Zendingsgenootschap. Een man, die van de voorrechten der beschaving afstand had gedaan en uit nederigheid zelfs een vrijgekocht slavenmeisje had getrouwd, evenals zijn helper Read. „Zijne kleeding bestond in eenen afgesleten zwarten rok; kamizool en broek waren van hetzelfde goed; hemd, halsdoek of das en kousen droeg hij niet, maar aan de voeten droeg hij veldschoenen, zoo als ze de Hottentotten dragen . . . een groote, magere en eerbiedwekkende gestalte, met sporen in het helder gelaat, dat hij voorheen een zeer schoon man was geweest, terwijl in zijn oog thans nog een vuur schitterde, waaruit men de kracht opmaken kon, die hij in vroegere jaren moest bezeten hebben”⁴⁾. Een aangrijpend beeld van boetedoening voor een mislukt leven, aangrijpend, temeer omdat het ook als boetedoening in dienst van de zending, door verkeerde methoden moest mislukken. Zijn nederzetting, aan de Algoabaai, was het toonbeeld van armoede en vervuiling. Het

¹⁾ Nader over Van Hogendorps connecties met de zending in Afrika zie *Verberne: G. K. en Z.-Afrika.*, in *Hist. Tijdschr.* 14e jrg. 1e afl., blz. 25 vv.

²⁾ Zie: *Van der Merwe: Die Kaap onder die Bataafse Republiek 1803—1806*, blz. 252.

³⁾ Officier-medicus, een losbandig leven leidend, was hij, getroffen door den dood van zijn vrouw en kind, die hij voor zijn oogen had zien verdrinken, theologie gaan studeeren en daarna zendeling geworden. Zie *Van der Merwe*, blz. 255.

⁴⁾ *Van der Merwe*, blz. 256.

tijdelijk welzijn van zijn leerlingen had hij geheel verwaarloosd, hun natuurlijke arbeidsschuwheid eer aangewakkerd. Een en ander leidde tot verwijdering tusschen kolonisten en zendelingen, waarbij nog moeilijkheden met het Gouvernement kwamen, zoo ernstig, dat hem een proces werd aangedaan wegens onluststokerij; de Gouverneur zag zich genoodzaakt hem uit zijn nederzetting te verwijderen; recruten, onder zijn discipelen aangeworven, liepen weg, omdat zij liever in luiheid eenige uren per dag godsdienstonderwijs aanhoorden dan soldatendienst te doen. Janssens teekende Van der Kemp als een verstandig man, maar op het punt van de zending „heeft hij zulke zonderlinge begrippen, immers gedraagd hij er zich zo zonderling in, dat het bedreigd heeft groot gevaar te veroorzaaken”¹⁾.

Vergelijken we deze ervaring met Van Hogendorps 2e punt, dan begrijpen we, hoe hij zijn voorstel nog eens overlezende, in de marge er bij voegde: „gepaard met een geregeld maatschappelijk leven”²⁾.

Regeeringsbemoeiing met de zending was dus noodzakelijk gebleken, temeer nog, waar er van den kant van de Kaapsche predikanten ook al klachten over het optreden van de zendelingen waren gekomen, die wel kolonisten onder hun gehoor verzamelden en soms zulk een aanhang verwierven, dat het kerkbezoek er afbreuk door werd gedaan.

Wij kunnen niet verder ingaan op de maatregelen betreffende de zending, door De Mist genomen: men leze daarover het reeds vaker geciteerde werk van Van der Merwe³⁾. Daaruit blijkt, dat die maatregelen Gijsbert Karel voor oogen hebben gestaan toen hij zijn advies neerschreef; het 3e punt, de verplichting tot het uitbrengen van een verslag van hun werkzaamheden, en het 4e punt, het certificaat van goedkeuring, stemmen geheel overeen met de Kaapsche regeling door De Mist gegeven.

Een verwijzing naar de Engelsche inrichtingen op het stuk van handel en cultures, in Indië, door Van Hogendorp per-

¹⁾ Van der Merwe, blz. 258.

²⁾ Bijlage XV, reg. 1054.

³⁾ B.v. blz. 276.

soonlijk, meerdere malen aan den Vorst gedaan, kwam, zooals te verwachten was, ook in 's Raads advies voor. Met de inleidende woorden, door De Mey geschreven en door Queijsen aangevuld, dus uit de deliberatie in de raadsvergadering voortgekomen, werd onder voorbehoud het advies den S.V. aangeboden. Er werd, zij het met andere woorden, in te kennen gegeven, dat men maar half werk had kunnen doen, omdat sedert het ontwerp door den R. v. K. en K. gemaakt was, er belangrijke berichten waren binnengekomen omtrent de veranderingen door de Engelschen aangebracht, welke berichten, zoo ze dien Raad bekend waren geweest, tot een geheel ander ontwerp aanleiding zouden hebben gegeven. De wensch was hier kennelijk de vader der gedachte, want het S.B. had den Raad daartoe geen ruimte gelaten. Echter zou de R. v. St. nu maar adviseeren alsof ook hem die berichten nog niet bereikt hadden. Behalve dat Van Hogendorp bij de onderwerpen specerijen en handel in zijn pleidooi voor liberaliteit, zich op de Engelschen had beroepen, kwam de Raad aan het eind van zijn advies¹⁾ op de inleidende opmerkingen terug, maar nu met den aandrang om rekening te houden met den waren staat van zaken, n.l. met het feit, dat het feodaal systeem door het Engelsche Gouvernement grootendeels vernietigd was, waardoor alle voorschriften voor cultuur en handel in de ontworpen Reglement en Instructies gegeven, van geen nut meer waren. De Raad adviseerde daarom aan Z.K.H. de ontwerpen te laten omwerken en in overeenstemming te doen brengen met „de nu bestaande staat van zaken”. Queijsen had hier nog bij willen voegen, dat eventueel ook het Reglement met Instructies konden blijven bestaan, maar dat dan den CC.GG. in een apart besluit meegedeeld moest worden, dat zij aan al wat hen in die stukken in den weg stond om hun bestuur bij den nieuwen staat van zaken aan te passen, mochten voorbij gaan. Dit gedeelte, de regels 1212 tot het einde, is echter niet in het advies opgenomen. Ware dit wel gebeurd, dan zou dit een derde mogelijkheid geweest zijn, want de Raad was in zijn

¹⁾ Regel 1175 vv., door Queijsen geschreven.

advies in zooverre niet consequent, dat hij twee mogelijkheden open liet: aan den eenen kant sprak hij als zijn meening uit, dat Reglement en Instructies totaal veranderd moesten worden, als zijnde niet in overeenstemming met den waren toestand in Indië, aan den anderen kant adviseerde hij tot wijzigingen, welke, zij het minder radicaal, tot hetzelfde resultaat konden leiden. Deze betrekkelijke inconsequentie, betrekkelijk omdat beide adviezen uit dezelfde overwegingen voortvloeiden, was hierdoor veroorzaakt, dat Van Hogendorp niet alles op één kaart durfde zetten. Liefst had hij den Vorst bewogen om een geheel nieuw systeem, desnoods alleen uit overweging dat de Engelschen het reeds hadden ingevoerd, in het R.R. vast te leggen; echter de Hollandsche wijsheid, dat het halve ei te verkiezen is boven den leegen dop, deed hem tegelijkertijd partieele wijzigingen in denzelfden geest voorstellen. En deze adviezen vinden we zooals bleek, dan ook vrijwel alle in Reglement en Instructies verwerkt.

Uit de inleidende beschouwing, door Queijsen geschreven in de regels 40—185, blijkt, dat hij geheel doordrongen was van de gedachtengang van Van Hogendorp. In dit gedeelte werd den Vorst ten overvloedde nog eens voorgehouden, dat de tijd van de Compagnie met zijn exploitatie der Indische Bezittingen ten eigen bate, voorgoed voorbij was en dat de taak van den staat t.o.v. zijn koloniën was, beschaving, verlichting en welvaart te brengen, op welke veel menschelijkere basis voor het moederland tevens grootere welvaart zou kunnen opbloeien. Nergens vond de Raad, aldus de inleiding, deze bedoeling van den Souverein met zooveel woorden duidelijk uitgedrukt, eerder het tegendeel, want in art. 12 van het ontwerp-Instr. voor CC.GG., over het verbeteren van het lot van den inlander, was voorgeschreven, dat zulks moest geschieden met behoud van 's lands zeden en gewoonten, en daardoor zou een verbetering onmogelijk zijn; hun zeden immers waren barbaarsch en hun godsdienst (het ontwerp sprak niet van godsdienst), een „verbasterd”, „dom”, „bijgeloovig” en „onredelijk” Mohammedanisme, ten eenemale ongeschikt om den inlanders de zegeningen van de be-

schaving deelachtig te maken. Op de suggestie een geheel nieuw voorschrift te geven, is de Vorst niet ingegaan, aan het voorstel tot weglating van die beperkende zinsneden omtrent het behoud van de inlandsche zeden en gewoonten, werd wel gehoor gegeven¹⁾.

De Raad had echter niet alleen aanmerkingen, eenige door den R. v. K. en K. voorgestelde artikelen, onderstreepte hij met zijn goedkeuring. Dit was het geval met de, in de eerste dertig artikelen, voorgestelde organisatie van de Hooge Regeering: met een dergelijke verhouding van den G.G. tot zijn Raden, zou een goede gang van zaken gewaarborgd zijn. Alleen de verantwoordelijkheid van de Hooge Regeering aan den Secretaris van Staat voor de Koloniën, kwam den Raad voor niet juist uitgedrukt te zijn, dat moest wezen: verantwoordelijk aan den Souverein, want op niets en niemand kon een gedeelte van de verantwoordelijkheid afgewenteld worden, al zou het contact tusschen Souverein en Hooge Regeering gewoonlijk via den Secr. v. Staat plaats hebben. In dezen zin werden in alle artikelen de noodige wijzigingen aangebracht en zelfs het woord *Ons*, indien daar Souverein mee bedoeld werd, door dit laatste vervangen²⁾. Hiermee had de behandeling van dit gedeelte van het ontwerp beëindigd kunnen zijn, zoo niet de Raad, door zijn voorzitter meege-deeld was, dat men den Vorst over de wenschelijkheid gesproken had, den G.G. niet door Raden te laten bijstaan en dat Z.K.H. hierover nader het oordeel van den Raad wilde hooren. Wie deze „men” is of zijn, is ons uit geen enkel stuk gebleken. Gissen we er naar, dan zou het voor de hand liggen aan Daendels te denken, als een man uit de school van Napoleon, voorstander van eenhoofdig bestuur. Maar afgezien van de personen, hier reeds een oogenblik de vraag: eenhoofdig of collegiaal bestuur?, een strijdpunt uit de revolutionaire periode overgekomen, het eerste als reactie op het tweede. De Raad verklaarde zich vóór het collegiaal bestuur³⁾,

¹⁾ Vgl. Bijlage No. XX, art. 12 met Bijlage No. XXI, art. 11. Id. 77 met id. 73 in verband met reg. 613 vv., Bijlage No. XV. Zie ook blz. 80.

²⁾ Vgl. de naast elkaar gedrukte Bijlagen XVII en XVIII. Zie ook blz. 80/81.

³⁾ In de regels 235—368. Zie ook reg. 990 vv., n.a.v. art. 6 ontwerp-Instr. CC.GG.

waarop de ontwerp-artikelen van den R. v. K. en K. onveranderd in het R.R. overgingen.

Het moederland bij zijn herstel onder een eenhoofdige regeering gesteld, stelde zijn koloniën onder een collegiaal bewind en naarmate de positie van den Koning, als Opperbestuurder, minder absoluut werd, werd juist de positie van den G.G. tegenover de Raden onafhankelijker¹⁾.

Voorzover zij niet nader ter sprake gebracht zijn in de Hoofdstukken I en III, geven de overige gedeelten van het advies geen aanleiding tot een beschouwing, evenmin als de naar aanleiding daarvan aangebrachte veranderingen. Een vergelijking van de Bijlagen XVII en XVIII, met de betreffende gedeelten uit het advies, spreekt voor zichzelf.

Het rapport van de gecommiteerden Fagel en Queijsen, is, blijkens de notulen van den R. v. St., in den Raad in twee gedeelten behandeld, en wel in de zitting van Maandag 28 November het gedeelte betreffende het concept-Reglement, en in de zitting van den volgenden dag het gedeelte behandelende de concept-Instructies voor de CC.GG. en den G.G. In de zitting van Maandag was tevens reeds besloten, tot de bespreking van het concept-advies uit te noodigen den tot G.G. benoemden Van der Capellen, en de met de portefeuille van Koophandel en Koloniën belaste Directeur Generaal Goldberg²⁾.

Vrijdag 2 December had de vergadering plaats, waar met de uitgenoodigden van gedachten gewisseld werd over het concept-advies. De eindbeslissing zou door den Raad op Maandag 5 Dec. genomen worden. Dien dag stond deze zaak als laatste punt op de agenda, waarschijnlijk in verband daarmee, dat Elout, die zich uit hoofde van zijn benoeming tot Commissaris Generaal, verlangde te onthouden van de eindbeslissing over het advies, de vergadering kon verlaten.

¹⁾ Zie *Knibbe: De Vestiging der Monarchie*, Besluit.

²⁾ In zijn *Gedenkschr.* (dl. V, blz. 108) deelde Van Hogendorp aangaande de behandeling van het R.R. mee: „Ik (N.B.) riep de Heeren Goldberg en Van der Capellen in den Raad om hunne gedagten vrij te kunnen zeggen, eer wij tot een besluit kwamen, en alles schikte zich met een volkomen eensgezindheid”. „Met den Heer Elout ben ik ook op alles eens geweest”.

De besprekingen zijn echter dien dag niet beëindigd, maar den volgenden dag, eveneens zonder Elout, en „na voortgezette deliberatien heeft de Raad zich over het algemeen met de voordragt van deszelfs gecommitteerden vereenigende het advijs gearresteerd”.

HOOFDSTUK III.

HET ADVIES VAN G. K. VAN HOGENDORP.

Bleek uit het vorige hoofdstuk, dat het advies van den Raad van State welhaast een advies van Van Hogendorp genoemd mocht worden, nog werd Gijsbert Karel in de gelegenheid gesteld persoonlijk een advies te geven, voordat de Vorst het Reglement arresteerde.

Den 21ten December zond Falck aan G. K. van Hogendorp uit Brussel een brief, waarvan we, het gedeelte op ons onderwerp betrekking hebbende, wegens de belangrijkheid in den tekst overnemen. De brief luidde als volgt¹⁾:

„Z.K.H. heeft langen tijd onder zich gehouden en inmiddels in den waren zin van het woord *bestudeerd* het uitgewerkte Rappt. v. d. R. v. St. over de O.I. zaken en zich, op weinige punten na, daarmede vereenigd. De conclusie in de vier laatste regels heeft speciaal bedenkingen gebaard, te dat *de nu bestaande staat van zaken* eene wat al te stellige uitdrukking of benaming was voor de inrigtingen van Raffles, en deze inrigtingen nog niet zoo nauwkeurig bekend zijn als het in verband brengen van onze veranderingen zoude vorderen; ze dat de revisie der Instructien en Reglⁿ, zoo ze aan derzelve eerste makers opgedragen wierd, tot vele zwarigheden en langwijligheid aanleiding zoude geven. Tijd ondertusschen scheen er niet te mogen worden verspild. Het resultaat van alles is geweest het begeeren van zijne K.H., dat het werk hier en onder zijne oogen en onverwijld zoude verrigt worden. Dat bij deze redactie genoegzaam aan Hoogst-

¹⁾ Gedrukt in: *Gedenkschriften* dl. VI, blz. 511 vv.; we volgen hier den tekst van het origineel, zooals we dat vonden in R.A. (Van Hogendorp) No. 100, in een enkel woord afwijkend van de *Gedenkschriften*.

deszelfs intentien op de materie en bijgevolg aan de denkbeelden van d. R. v. St. voldaan is, daarvoor zoude ik, hoewel in haast en à bâton rompu gewerkt hebbende, wel durven instaan, maar iets anders is het verband, dat er tusschen de Instructien onderling en tusschen deze en het Regl^t. zijn moet. De meening van den R. v. St. daaromtrent kwam mij ook niet in allen opzichte duidelijk voor; apparent omdat het rapport onder twee verschillende impressien gesteld is, die der monopolische beschroomdheid, welke vóór de apparitie van Raffles werk plaats vond, en die van een heugelijk uitzicht op Europesche regelmatigheid en vrijheid, hetwelk eerst door dat werk geopend is.

In deze mijne ongerustheid zend ik de stukken hiernevens met verzoek dat ze door U onder assumptie, desverkiezende van den Heer De Mey, of zelfs van den Heer Queijsen eens nagegaan worden, en waar door bijvoeging, weglating of verschikking van eenige woorden een hiatus aangevuld of eenig noodzakelijk verband verduidelijkt kan worden, heb de goedheid van daar vrijelijk de pen te gebruiken en aldus de revisie te completeeren. Om verder U de bewustheid te bezorgen, dat door deze veranderingen niets van het zakelijke verloren gaat, zooals Z.K.H. het heeft gelieven te bepalen, zend ik ook bij dezen, doch verzoeke vervolgens terug te krijgen, Hoogstdeszelfs eigenhandige aantekeningen¹⁾.

Op elke andere zaak zoude ik minder angstvallig zijn geweest en vooral vermijd hebben U, mijn hooggeachte vriend, te importuneeren. Maar deze is zoo gewichtig en aan Uwe zorgen reeds zooveel verschuldigd, dat ik gemeend heb voor de voltooiing op Uwe medewerking te mogen rekenen, en hoe gemeenzamer Ued met het ontwerp is, hoe gemakkelijker de bedoelde revisie wezen zal".

Het origineel van dezen brief draagt nog een naschrift²⁾, in de *Gedenkschriften* niet vermeld, hetwelk we hier nog laten volgen:

„Eene buitengewone Belgische drukte de afdoening der

¹⁾ Van deze aantekeningen op het Rijksarchief helaas geen spoor te vinden.

²⁾ Den 23sten geschreven, zooals uit den inhoud blijkt.

zaak van eergisteren tot gisterenavond hebbende doen verschuiven is door Z.H. het verlangen te kennen gegeven dat na Uwe herziening, er nog eens een woord over gewisseld konde worden. Er is dus geene haast meer bij, zoo als ik eergisteren schrijvende mij verbeeldde, want eerst Woensdagavond¹⁾ zal Z.K.H. t'huis zijn en wordt het besluit dan in het eind der week en van het jaar geteekend is het wel".

Uit de bij het S.B. van 3 Jan. 1815 gevoegde retro-acta in verband gebracht met dezen brief blijkt, dat de gang van zaken aldus is geweest:

Nadat de S.V. het rapport van den R. v. St. van 6 Dec. betreffende het advies van den R. v. K. en K. van 21 Oct. gelezen en, volgens Falck, bestudeerd had, besprak hij met Falck de naar aanleiding daarvan te maken veranderingen in het ontwerp van den Raad v. K. en K. Falck, als Algemeen Secretaris van Staat, bracht die wijzigingen in het Reglement en in de Instructies aan op het exemplaar door den R. v. K. en K. bij zijn advies gevoegd en liet daar een afschrift van maken. Tevens stelde hij het S.B. op, gedateerd: Brussel 21 Dec. 1814. Dien dag legde hij den Vorst het Besluit ter teekening voor. De gewijzigde stukken echter waren den Souverein nog niet naar den zin, er rezen bedenkingen.

Het resultaat was, dat het S.B. dien dag nog niet geteekend werd, maar dat Falck in een schrijven Van Hogendorp de gerezen bezwaren uiteenzette, met het verzoek de stukken dienovereenkomstig te reviseeren. Bij nader inzien wilde de Vorst, blijkens het naschrift van den boven afgedrukten brief, G. K. over die herzieningen ook nog spreken.

Met dit schrijven kwam het Reglement in de derde fase van zijn wording.

Welk een voldoening moet Falcks brief, en in 't bizonder het naschrift, aan Gijsbert Karel gegeven hebben. Falcks immer vlotte en hoffelijke wijze van schrijven deed hem zich bij Van Hogendorp excuseeren over het feit, dat hij hem lastig moest vallen, maar zulks was in dit geval werkelijk overbodig. De Vorst had het rapport van den R. v. St. bestu-

¹⁾ 28 Dec. 1814.

deerd en er zich mee vereenigd; en we kunnen ons voorstellen hoe Van Hogendorp met gretigheid de stukken heeft doorgebladerd om zich er van te vergewissen in hoeverre het Reglement overeenkomstig zijn denkbeelden was omgewerkt. Bovendien was het verzoek aan hem gericht nog eenige voorstellen te doen en zelfs had de Vorst den wensch te kennen gegeven hem daarover te spreken. In een oogwenk had hij de resultaten van het advies overzien: grootendeels opgevolgd; de voorstellen omtrent vaart en handel letterlijk overgenomen; alleen op het stuk van de specerijen nog niets veranderd. Dat Z.K.H. thans uitdrukkelijk liet blijken, dat hij van een algeheele omwerking in verband met de Engelsche inrichtingen, niets wilde weten, zal hem nauwelijks tegengevallen zijn; zeker, in 's Raads advies was het denkbeeld geopperd, maar slechts zoo terloopsch, dat er duidelijk uit bleek, dat de voorstellers er niets van verwachtten. Iets was bereikt, en snel zijn Van Hogendorps gedachten gegaan over hetgeen daar nog aan toegevoegd zou kunnen worden. Gewikt en gewogen heeft hij, hoe nog enkele verlangens den Vorst aannemelijk te maken tijdens de bespreking, welke binnenkort plaats zou hebben. Het overleg met de heeren De Mey en Queijsen leverde geen moeilijkheden op, met Van Hogendorp heeft, althans zeker Queijsen, het belang van deze laatste mogelijkheid ingezien; en, van 's Vorsten terugkomst onderricht, schreef G. K. hem 28 Dec., den dag van terugkomst:

„Ik heb met de HH. Queijsen en De Mey de stukken van de Oost zeer nauwkeurig nagezien en in staat van conclusie gebragt. Alles ligt gereed ter beschikking van UKH. Ik geloof, dat Dezelve tijd en moeite spaaren zal met mij te vergunnen om een mondeling verslag er van te doen”¹⁾.

Tusschen 28 Dec. en 3 Jan. heeft de bespreking dus plaats gehad en uit een vergelijking tusschen de Bijlagen No. XVIII en XIX en tusschen XXI en XXII, zijn de resultaten daarvan op te maken.

Falcks bezorgdheid, naar aanleiding waarvan hij den brief

¹⁾ Gedrukt in: *Gedenkschriften* dl. V, blz. 433.

aan G. K. eigenlijk schreef, dat hij het advies van den R. v. St. niet goed begrepen had waar het handelde over het verband hetwelk er zijn moest tusschen de Instructies onderling en van deze met het Reglement, was ongegrond. In het vorige hoofdstuk ¹⁾ bespraken we reeds de veranderingen op advies van den Raad hiertoe aangebracht, doordat de concept-artikelen van Van Hogendorp, regelende de positie van den G.G. tijdens het optreden van de Commissie Generaal, overgenomen werden. Mocht het advies niet in alle deelen duidelijk geweest zijn, de regels 935—943 werken inderdaad verwarrend vooral na de verandering door De Mey daarin aangebracht, Falck had de bedoeling goed begrepen, want n.a.v. de bespreking met Van Hogendorp, zijn er geen wijzigingen op dit punt meer aangebracht. Dat Falck verzocht de revisie te completeeren, was wel nuttig, want ze was door hem inderdaad „à bâton rompu” uitgevoerd. De vervanging van „verantwoordelijk aan den Secretaris van Staat” in „verantwoordelijk aan den Souverein”, was wel geaccepteerd ²⁾, maar bij lange na niet consequent in alle artikelen gesteld; Van Hogendorp bracht de noodige veranderingen daartoe alsnog aan ³⁾. Enkele artikelen kwamen in derde instantie nog te vervallen, hetzij om eenige wijdloopigheid te niet te doen omdat de inhoud er van reeds in andere artikelen begrepen was ⁴⁾, hetzij omdat Falcks slordigheid ze had laten staan, terwijl ze, in verband met reeds aangenomen wijzigingen, hadden moeten vervallen ⁵⁾. De overige veranderingen zijn van redactioneelen aard en spreken voor zichzelf.

Echter waar het voor Van Hogendorp op aankwam, waren de artikelen aangaande den landbouw, en de geheele reeks, 78—82, werd op voordracht van Gijsbert Karel, zij het niet ingrijpend, gewijzigd. In het Raadsadvies ⁶⁾ had hij zijn mee-

¹⁾ blz. 104/105.   ²⁾ Zie blz. 111.

³⁾ Zie b.v. de wijziging in art. 2, Bijlage No. XIX, welk soort wijziging in het heele Reglement werd doorgevoerd.

⁴⁾ Zie b.v. art. 39 (ontwerp) hetwelk verviel omdat art. 38 en art. 9 Instr. CC.GG. voldoende waren; zoo ook art. 49 en 50 (ontwerp), welke voorschriften eerder in een Instructie thuis hoorden en waarin met de art. 7 en 11 Instr. CC.GG. was voorzien.

⁵⁾ Zie b.v. art. 23 (ontwerp) Instr. CC.GG., in verband met het wegvallen van art. 91 (ontwerp) van het Regl.

⁶⁾ Bijlage No. XV, reg. 665—690.

ning daarover reeds gezegd, maar de Vorst had daarin nog geen aanleiding tot eenige wijziging gevonden. Het notenmuscaatmonopolie wilde Van Hogendorp nog wel handhaven, omdat de groei van de muscaatnoten beperkt was tot het eiland Banda, waardoor het mogelijk was een werkelijk monopolie te handhaven zonder schade aan den algemeenen vrijen handel en vaart. Tegen het handhaven van contingenten en verplichte leverantiën waar zij nog bestonden, gelijk in het ontwerp van den Raad van K. en K. was voorgesteld, had Van Hogendorp geen bezwaren ingebracht, maar tegen een eventueele uitbreiding daarvan was hij uiteraard sterk gekant en daar de mogelijkheid hiertoe in de ontwerp-artikelen was opengelaten, stelde hij den Vorst nog eenige veranderingen voor. Het duidelijkst blijkt de aard van deze wijzigingen uit art. 83 (ontwerp), waar bepaald werd, dat de Indische Regeering, tegen vastgestelde betaling, de producten ontvangt welke haar „uit hoofde van subsisterende of nader te maken¹⁾ verbindtenissen moeten worden opgebracht” en waar de reeds recursiveerde woorden „of nader te maken” uitgelicht werden alvorens het artikel, als definitief art. 80, in het Reglement overging; de andere wijzigingen hadden denzelfden strekking.

Aan art. 20 (ontwerp) Instr. CC.GG., waarin een onderzoek naar den staat der verplichte leverantiën en contingenten werd voorgeschreven, werd een zinsnede toegevoegd. Voor Ambon twijfelde G.K., in tegenstelling met Banda, wél aan het effect van het monopolie. In het advies van den R. v. St. had hij dan ook voorgesteld²⁾, om CC.GG. te laten onderzoeken, of de opheffing er van niet beter zou zijn; de uitbreiding van art. 19, waarvoor hij den Vorst heeft weten te vinden, stemt vrijwel overeen met de bewoordingen van dit gedeelte van het advies.

Tenslotte, bij art. 25 Instr. CC.GG., smaakte Van Hogendorp het genoeg een alinea bijgevoegd te krijgen, waarin iets naar voren werd gebracht van wat leek op een aanpassing aan hetgeen de Engelschen hadden ingevoerd. Er staat tegen-

¹⁾ Ik cursiveer.

²⁾ In regel 681 vv.

over, dat hij den Vorst blijkbaar heeft moeten toegeven, dat er totnogtoe weinig definitiefs bekend was van de Engelsche inrichtingen, zeker wat de praktijk aanging, want de inhoud van de bijgevoegde alinea was: dat al hetgeen voorgeschreven was omtrent mindere regeeringscolleges, justitiewezen, landbouw, handel en scheepvaart, bij de invoering moest worden aangepast aan den toestand waarin CC.GG. de bezittingen aantreffen bij het overnemen uit handen van het Engelsche bestuur, omdat . . . bij het maken van het Reglement niet voldoende bekend was in welken staat de bezittingen zich bevonden.

De als gevolg van deze bespreking aangebrachte wijzigingen zijn door Falck op de, reeds 21 Dec. gereedgemaakte, stukken aangebracht.

De dateering van het S.B.: Brussel 21 Dec. 1814, is door den S.V. eigenhandig veranderd in: 's-Gravenhage 3 Jan. 1815.

Art. 4 van het S.B. van 3 Jan. 1815 No. 48 luidde: „Ten behoeve van de commercierende Ingezetenen en verdere belanghebbende zal bij notificatie van het Departement van Koophandel en Kolonien publiek worden gemaakt op welken voet en onder welke bepalingen den Handel op de Kolonien van den Staat in de Oost-Indien zal worden gedreven, overeenkomstig de tot die materie betreffelijke artikelen van het bovengenoemde Reglement”.

Bij een publicatie vanwege het Departement van Koophandel en Koloniën van den 28en Februari 1815, werd aan dit artikel van het S.B. voldaan. In deze Notificatie¹⁾ onteekend door Goldberg, vinden we in het kort terug den inhoud van de artikelen 78 t/m 88 van het R.R., een beschrijving dus van de te huldigen opvattingen omtrent handel en cultuur. Het ware voldoende geweest deze Notificatie in de bijlagen, volledigheidshalve, af te drukken; echter baarde de weergave van de artikelen 81 en 82 Goldberg eenige moeite, en de oplossing van deze op zichzelf niet zeer belangrijke kwestie, mag hier toch niet onvermeld gelaten worden, aangezien zij een helder licht werpt op de beteekenis van de

¹⁾ Bijlage No. XVI.

bewoordingen van die artikelen en, juist met deze weinig beteekenende zaak, een bewijs te over geleverd wordt, dat Van Hogendorp bij de samenstelling van het R.R. de centrale figuur was.

De 5e alinea van de Notificatie was door Goldberg oorspronkelijk aldus ontworpen:

„. . . . .verpligte leverantien of in voldoening van grondlasten, het eigendom van het Gouvernement zullen worden, doch voor deszelfs eigen behoeften *niet benoodigd zijn mits voor den Indischen handel geschikt in Indie voor rekening van den Lande zullen worden verkogt, ...*”

en de 6e alinea:

„Dat de voorraad van producten voor de Nederlandsche markt geschikt, welke in Indie onverkogt mogt blijven, bij gelegenheid van het overzenden van de gereserveerde specerijen, zijnde kruidnagelen, nootenmuscaat en foelij, het zij met ingehuurde schepen, of te wel op vracht voor rekening van den lande, zal worden herwaarts overgezonden, en hier te lande, ...”

Van IJzendoorn, wien Goldberg het ontwerp blijkbaar ter inzage heeft gezonden, had er bezwaren tegen, welke hij als volgt formuleerde:

„In 't Reglement Art. 81 zou schijnen dat geene goederen in Indië zullen verkocht worden, dan die voor de Indische markt geschikt zijn, want er staat *mits etc.* — Nochtans wordt in Art. 82 gezegd, alle goederen voor Holland geschikt welke in Indië *onverkocht blijven*, enz. Hieruit zoude volgen, dat ook goederen voor de Holl. markt geschikt mede ten deele in Indië verkocht zullen worden. Dit nu schijnt te strijden met het vorige *mits*.

Ik vind dezelfde duisterheid in de Notificatie overgebleven, er staat: Dat de produkten die . . . ., doch voor deszelfs eigen behoeften niet benoodigd zijn, mits voor den Indischen handel geschikt in Indië . . . . zullen worden verkocht.

De duisterheid zou weg zijn, indien er stond: Dat de produkten, die . . . . voor deszelfs eigen behoeften niet benoodigd zijn, zullen worden verkocht”.

Naar de meening van v. IJzendoorn zou dus dat woord *mits* een uitsluiting inhouden, in dit geval zou het de goederen voor de Hollandsche markt geschikt, uitsluiten. Deze duisterheid was dus het gevolg van een onlogische en niet

voor de hand liggende interpretatie. Merkw aardiger is echter dat Goldberg zich door deze opmerking in de war liet brengen en toen zelf de beteekenis van art. 81 niet meer begreep.

Van Hogendorp was het, die met enkele forsche zinnen de zaak oploste. Goldberg heeft hem blijkbaar, ten einde raad, om inlichtingen gevraagd. Tusschen Goldbergs papieren ligt namelijk een stuk; waar hij zelf op zette „Ophelderingen van G. K. v. Hogendorp”¹⁾). Daarin deelt Van Hogendorp mee, dat in verband met het voorgaande en volgende artikel de beteekenis van artikel 81 is:

„Alle de producten van het Gouvernement worden in Indien verkogt, die voor den Indischen handel geschikt zijn geheel en al, die voor de Nederlandsche Markt geschikt zijn zoo veel mogelijk, de rest van deze laatsten zal overgezonden worden naar het Vaderland”.

In aansluiting hierop, schetste Van Hogendorp toen meteen maar, hoe dat gedeelte van de Notificatie moest luiden, enkele redactioneele wijzigingen daargelaten, vinden we die schets geheel door Goldberg gevolgd in de Notificatie terug.

Daar de bespreking van de Notificatie meebracht een toelichting op den inhoud van eenige artikelen, kunnen we in dit verband tevens een onduidelijkheid oplossen uit art. 16 van de Instr. voor CC.GG. Er wordt daar voorgeschreven aan de Commissie Generaal, om de „Nieuwe Statuten van Batavia” te wijzigen, voorzoover zij zulks raadzaam oordeelt. Hoek²⁾ vraagt zich af welke wetten hiermee bedoeld waren; de „Nieuwe Statuten” waren niets dan een ontwerp en de „Bataviasche Statuten” van 1642 beschouwde men als hét ordonnantieboek. Moest nu het ontwerp Nieuwe Statuten worden veranderd en ingevoerd, of het woord „nieuwe” als „oude” gelezen worden? Dit laatste was het geval, want Elout, in zijn rapport aan den Minister van Koloniën van 27 Sept. 1819, deelde mee³⁾, dat de herziening van de „Bataviasche Statuten” door de Commissie Generaal nog niet had plaats gevonden, omdat zij wilden afwachten hoe

¹⁾ R.A. (Goldberg) No. 152. Ook de andere hier geciteerde stukken liggen daar.

²⁾ In: *Het herstel van het Ned. Gezag*, blz. 236.

³⁾ *Elout Bijdragen* 1851, blz. 20.

de rechterlijke bedeeeling in het Vaderland zou uitvallen. Hieruit blijkt dus, dat CC.GG. uit de uitdrukking „Nieuwe Statuten van Batavia”, „Bataviasche Statuten” begrepen hebben, welke opvatting ongetwijfeld in overeenstemming is geweest met de bedoeling, immers, Elout had het artikel zelf ontworpen¹⁾.

Het geheel van wording en resultaat overziende, springt het provisorisch karakter van de tot stand gekomen wetgeving dadelijk in het oog. In 't bijzonder droegen de voorschriften omtrent handel en cultuur dit karakter. Op de scheiding van het Reglement in twee hoofddeelen, n.l. in inrichting van het bestuur en regeling van cultuur en handel, wezen we reeds²⁾. Het bleek daarbij, dat het eerste punt als beslist beschouwd werd, maar het tweede nog een onderwerp van rijp beraad moest uitmaken. Deze opvatting heeft mede het voorloopig karakter van de wetgeving bepaald en de woorden van het S.B. hadden daar alle aanleiding toe gegeven. De Raad van K. en K. werd daarin opgedragen te overwegen: ten 1e hoe de inrichting van het koloniaal bestuur moest zijn en ten 2e welke *provisioneele* voorschriften omtrent handel en cultuur aan den G.G. dienden te worden medegegeven. In alle fasen van de wording vinden we de gedachte, veroorzaakt door onbekendheid met den toestand waarin CC. GG. de bezittingen zouden aantreffen, dat aan de Commissie Generaal de ruimte tot vrijheid van handelen gelaten moest worden, terugkeeren. Reeds citeerden we³⁾ een uitlating van Van Hogendorp, dat de beginselen vastgelegd moesten worden, maar dat in de toepassing daarvan aan CC.GG. de vrije hand gelaten diende te worden. Sloeg dit op het beleid inzake cultuur en handel, zelfs aangaande de andere onderwerpen had De Mist, ten besluite van zijn beantwoording van Elouts P.M.⁴⁾, gezegd:

„... en ik blijve voor het *justitieele*, zo wel als voor het *politique*,

¹⁾ Zie blz. 77.

²⁾ Blz. 75 en 92.

³⁾ Blz. 79.

⁴⁾ Zie blz. 79.

civile, financieele, administrative etc. alsnog van die opinie, dat alle voorschriften van hier medeteneemen, alleen *Patroonen* zijn, naar welke het geheele stuk in *Indien* moet worden afgewezen en dan na hier gezonden, om gelood te worden”.

In het slot van het advies gaf den R. v. K. en K. aan deze opvatting uitdrukking, waar ook hij te kennen gaf, dat het ondoenlijk was nauwkeurig bepaalde voorschriften te geven en dat alles afhing van het optreden van de CC.GG. en de wijze waarop zij 's Vorsten bedoeling, in het Reglement „gemanifesteerd”, in praktijk zouden brengen. De R. v. St. verklaarde zich ¹⁾ met deze meening volkomen eens.

Hoewel we gewoonlijk spreken van het R.R. van 1815 en daarbij het Reglement, de Instructie voor CC.GG. en de Instructie voor den G.G. onder die benaming samenvatten, moet er met het oog op het voorloopige karakter van het Reglement een oogenblik onderscheid gemaakt worden tusschen het Reglement en de Instructies; de laatste zetten het eerste op losse schroeven, gaven CC.GG. practisch een vrijbrief, speciaal met art. 25, waarin het Reglement „den leidraad hunner werkzaamheid” genoemd wordt.

Is het dit karakter van het R.R. en het feit, dat het in Indië niet in werking is gebracht, waardoor het nog nooit aan een eenigszins ernstige beschouwing is onderworpen geworden? Zijn beteekenis voor de ontwikkeling van de koloniale politiek onder Willem I, is dan wel volkomen over het hoofd gezien, want hoe ruim gesteld, het was dan toch maar den „leiddraad” voor het beleid van de Commissie Generaal. Bij iederen ²⁾ schrijver, die, slechts volledigheidshalve, het R.R. van 1815 noemt, vinden we als eenige toelichting er op, dat het was overgenomen van een vorig Reglement; de meeningen loopen slechts uiteen, of het een afspiegeling is van het concept-Charter van 1803 (Meinsma), van het Charter van 1804 (De Louter), of van het Reglement van 1806 (Van der Kemp). Deze, dus algemeen aanvaardde opvatting, heeft

¹⁾ Bijlage No. XV, reg. 48—53.

²⁾ Colenbrander uitgezonderd, die den geest van liberaliteit van het R.R. van '15 noemt en dit terecht aan den invloed van Van Hogendorp toeschrijft. (*Koloniale Gesch.*, dl. III, blz. 3).

er stellig niet toe bijgedragen, om de bestudeering van het R.R. van 1815 aantrekkelijk te maken. Het behoeft thans wel geen betoog meer, dat met de bewering, dat het R.R. overgenomen is van een vorig Reglement, groot onrecht wordt gedaan aan de belangstelling en het gevoel van verantwoordelijkheid, door den Vorst en zijn raadslieden getoond bij het vaststellen en het ontwerpen van de wetgeving voor Indië.

Weliswaar heeft de Raad van K. en K. een ruim gebruik gemaakt van het werk van de Commissie Nederburgh en gelijkkluidendheid van vele artikelen met die van het Charter is daarvan het gevolg geweest, overneemen was ook het uitgangspunt van den Vorst in het S.B., maar hieruit en uit de gelijkkluidendheid van vele artikelen, mag nog geen conclusie getrokken worden. De bedoeling van den Vorst was niet om zich met een copie te vergenoegen, maar behalve dat hij zelf reeds verwees naar de praktijk tijdens het bewind van Daendels, heeft hij ook voor Van Hogendorps theorie een plaats in het Reglement ingeruimd. Had Van Hogendorp zijn zin gekregen, zeker er zou een heel ander Reglement ontstaan zijn; men vergelijke slechts zijn systeem, zooals we het in Hoofdstuk III van het Ie Deel weergaven, met hetgeen hij nu bereikt had. Er bleef voor hem nog veel te wenschen over, maar de Vorst wenschte een werkelijkheidspolitiek te voeren. Van Hogendorps ideeën werden daarom nergens imperatief voorgeschreven. De Souverein heeft aan zijn eigen lijn vastgehouden en slechts in zooverre aan Van Hogendorp toegegeven, dat, indien men er in Indië kans toe gezien had en het voordeel er van klaarblijkelijk was geweest, Gijsbert Karels systeem ingevoerd had kunnen worden.

AANGEHAALDE WERKEN.

- BAUD (J. C.) — *Proeve van eene geschiedenis van den handel en het verbruik van opium in Nederlandsch Indië*. Bijdr. tot de T. L. en V. van N.-I., Ie deel 1853, blz. 79 vv.
- BERCKEL (G. J. A. VAN) — *Bijdrage tot de geschiedenis van het Europeesch opperbestuur over Nederlandsch Indië 1780—1806*. Leiden 1880.
- BOLTS (M.) — *Etat civil, Politique et commercant, du Bengale*. Vertaling van M. Demeunier. 's-Gravenhage 1775.
- BROUGHAM JR. (H.) — *De Staatskunde der Europeesche Mogendheden nopens het bestuuren van Volksplantingen, onderzocht en beoordeeld*. Vertaling van P. van IJzendoorn. 's-Gravenhage 1804.
- The Cambridge History of India*. Cambridge 1922 vv., Ve deel.
- COBBAN (A.) — *Edmund Burke and the revolt against the eighteenth century*. Londen 1929.
- COLENBRANDER (H. T.) — *Gedenkschriften van Anton Reinhard Falck*. R.G.P., kleine serie, No. 13. 's-Gravenhage 1913 (Zie A. R. Falck). id. — *Koloniale geschiedenis*. 's-Gravenhage 1925.
- COOLHAAS (W. PH.) — *Het Regeerings Reglement van 1827. Het werk van 1818 aan de ervaring getoetst*. Utrecht 1936.
- DAENDELS (H. W.) — *Staat der Nederlandsche Oostindische Bezittingen, onder het bestuur van den Gouverneur Generaal Herman Willem Daendels in de jaren 1808—1811*. 's-Gravenhage 1814.
- DAY (CLIVE) — *Nederlandsch beheer over Java gedurende drie eeuwen*. 's-Gravenhage 1909.
- DEVENTER (M. L. VAN) — *Het Nederlandsch gezag over Java en onderhoorigheden sedert 1811*. 's-Gravenhage 1891.
- DUNBAR (SIR GEORGE) — *A History of India from the earliest times to the present day*. Londen 1936.
- ELOUT (P. J.) — *Bijdragen tot de kennis van het koloniaal beheer getrokken uit de nagelaten papieren van wijlen den minister van staat C. T. Elout*. 's-Gravenhage 1851.
- FALCK (A. R.) — *Gedenkschriften van Anton Reinhard Falck*. (Zie H. T. Colenbrander).
- FAÿ (B.) — *La Franc-Maçonnerie et la révolution intellectuelle du XVIIIe siècle*. Parijs 1935.

- FEUGÈRE (A.) — *Un précurseur de la Révolution. L'Abbé Raynal*. Angoulême 1922.
 id. — *Bibliographie critique de l'abbé Raynal*. Angoulême 1922.
- FUETER (E.) — *Geschichte der neueren Historiographie*. München en Berlijn 1936.
- FORBONNAIS (F. VÉRON DE) — *Elemens du Commerce*. Leiden 1754.
- GOSLINGA (W. J.) — *De rechten van den Mensch en Burger*. 's-Gravenhage 1936.
- GRASHUIS (G. J.) — *De Regeerings-Reglementen van Nederlandsch-Indië*. Leiden 1893.
- HANSARD (F. C.) — *The parliamentary history of England*. XXIVe deel. Londen 1815.
- HAZARD (P.) — *La crise de la conscience européenne*. Parijs 1934.
- HEERES (J. E.) — *Corpus Diplomaticum Neerlandico-Indicum*. Bijdr. tot de T. L. en V. van N.-I., LVIIe deel 1907.
- HOEK (I. H. J.) — *Het herstel van het Nederlandsch gezag over Java en onderhoorigheden in de jaren 1816—1819*. 's-Gravenhage 1862.
- ✓ Dirk van Hogendorp. (Zie J. A. Sillem).
- HOGENDORP (D. VAN) — *Bericht van den tegenwoordigen toestand der Bataafsche Bezittingen in Oost-Indië en den handel op dezelve*. 2e dr., Delft 1800. (1e dr. 1799).
- id. — *Mémoires du Général Dirk van Hogendorp, Comte de l'Empire etc.* 's-Gravenhage 1887. (Uitgegeven door D. C. A. van Hogendorp).
- id. — *Nadere uitlegging en ontwikkeling van het stelsel benevens een schets voor toekomstig bestuur en handel op de Bataafsche Bezittingen*. 's-Gravenhage 1802.
- id. — *Stukken raakend den tegenwoordigen toestand der Bataafsche Bezittingen in Oost-Indië en den handel op dezelve*. 2e dr., 's-Gravenhage/Delft 1801. (1e dr. ook in 1801).
- HOGENDORP (G. K. VAN) — *Brieven en Gedenkschriften van Gijsbert Karel van Hogendorp*. V^e en VIe deel, 's-Gravenhage 1901/'02. (Uitgegeven door H. Graaf van Hogendorp).
- id. — *Verhandelingen over den Oost-Indischen Handel*. Amsterdam 1801/'02.
- ✓ HUIZINGA (J.) — *Du rôle d'intermédiaires joué par les Pays-Bas entre l'Europe occidentale et l'Europe centrale*. Publications de la Conciliation internationale. Bulletin No. 7, 1933.
- The Imperial Gazetteer of India*. XIe deel, blz. 90 vv. (over Patna). Londen 1886.
- KAYE (J. W.) — *The administration of the East India Company*. Londen 1853.
- KEITH (A. B.) — *A Constitutional history of India 1600—1935*. Londen 1936.

- KEMP (P. H. VAN DER) — *De Nederlandsche factorijen in Vóór-Indië in den aanvang der 19e eeuw.* (hierbij een kaartje van Patna en omgeving). Bijdr. tot de T. L. en V. van N.-I., LIIIe deel 1901, blz. 285 vv.
- id. — *De teruggave der Oost-Indische Koloniën 1814—1818.* 's-Gravenhage 1910.
- id. — *De teruggave der Nederlandsche factorijen in Hindostan krachtens het Londensch tractaat van 13 Augustus 1814.* Bijdr. tot de T. L. en V. van N.-I., Le deel 1899, blz. 247 vv.
- id. — *Een bijdrage tot de geschiedenis der Regeerings-Reglementen van Nederlandsch-Indië.* Bijdr. tot de T. L. en V. van N.-I., 7e volgreeks, VIe deel 1908, blz. 421.
- id. — *Het Nederlandsch-Indisch bestuur in het midden van 1817.* 's-Gravenhage 1915.
- KLERK DE REUS (G. C.) — *Vermeestering van Chinsura in 1781.* Verh. van het Bat. Gen. van K. en W., XXXVIIIe deel.
- KNIBBE (W. A.) — *De vestiging der Monarchie. Het conflict Elout—Van den Bosch in verband met de voorgeschiedenis der Regeerings-Reglementen van 1830 en 1836.* Utrecht 1935.
- KRANBURG (R.) — *Het Nederlandsch Staatsrecht.* 4e dr. Haarlem 1933.
- LOUTER (J. DE) — *Staats- en Administratiefrecht van Nederlandsch-Indië.* 6e dr. 's-Gravenhage 1914.
- LUZAC (E.) — *Hollands Rijkdom.* Leiden 1780. (IVe deel 1783).
- MEINSMAN (J. J.) — *Geschiedenis van de Nederlandsche Oost Indische Bezittingen.* Delft/'s-Gravenhage 1871/'72.
- MERWE (J. P. VAN DER) — *Die Kaap onder die Bataafse Republiek.* 1803—1806. Amsterdam 1926.
- MOLHUIJSEN (P. C.), P. J. BLOK en F. H. H. KOSSMANN — *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek.* Leiden 1911 vv.
- MORNET (D.) — *Les origines intellectuelles de la Révolution française.* 2e dr. Parijs 1934.
- MIJER (P.) — *Verzameling van Regerings-Instructien voor Nederlandsch-Indië.* Batavia 1848.
- NEDERBURGH (S. C.) — *Verhandeling over den Oost-Indischen Handel.* 's-Gravenhage 1802.
- NICHOLSON (J. S.) — *The wealth of Nations with an introductory Essay and Notes.* Londen 1884. (Zie Adam Smith).
- ORANJE (D. J. P.) — *Het beleid der Commissie Generaal. De uitwerking der beginselen van 1815 in het Regeerings Reglement van 1818.* Utrecht 1936.
- RAYNAL (G. T.) — *Histoire du Stadhouderrat depuis son origine jusqu'à présent.* 's-Gravenhage 1747.
- id. — *Histoire philosophique et politique des Etablissemens et du Commerce des Européens dans les deux Indes.* Genève 1780.

- X REES (O. VAN) — *Verhandeling over de verdiensten van G. K. van Hogendorp als staathuishoudkundige ten aanzien van Nederland*. Gesch. en Lett. Verh. van het Prov. Utr. Gen. Nw. reeks, Ie deel 1859.
- SCHIFF (D. W.) — *De koloniale politiek onder den Raadpensionaris Rutger Jan Schimmelpenninck*. Bijdr. tot de T. L. en V. van N.-I., Nw. volgr., VIIIe deel 1864.
- X SILLEM (J. A.) — *Dirk van Hogendorp*. Amsterdam 1890.
- X SMITH (ADAM) — *The wealth of nations*. (With an introductory Essay and Notes) (Zie Nicholson) Londen 1884.
- X STAPEL (F. W.) — *Uit de wordingsgeschiedenis van het Charter van 1804*. Bijdr. tot de T. L. en V. van N.-I., XCe deel 1933.
- SUPAN (A.) — *Die territoriale Entwicklung der europäischen Kolonien*. Gotha 1906.
- X VERBERNE (L. G. J.) — *Gijsbert Karel en Zuid-Afrika*. Historisch Tijdschrift, XIVe jrg., 1e afl. 1935.
id. — *Gijsbert Karel's leerjaren*. Amsterdam 1931.
- X VOLTAIRE (F. A.) — *Candide ou l'Optimisme*. Uitgave Gründ, Parijs.
- WAAL (E. DE) — *Nederlandsch-Indië in de Staten Generaal sedert de Grondwet van 1814*. Ie deel. 's-Gravenhage 1860.

BIJLAGEN

I

G. K. VAN HOGENDORP OVER DAENDELS, 27 Juni 1830.¹⁾

Deze papieren zijn van de hand van den vermaarden Generaal Daendels. Lodewijk Napoleon had hem als G.G. naar Indië gezonden. Maar Napoleon gaf hem Janssens tot opvolger. Hij heeft inmiddels veel in die gewesten verrigt. Het is daarom van geen klein belang te weten, wat hij daarvan dacht in 1814 en bij de aanstaande teruggave van die groote en rijke bezittingen. Hij schetst hier met groote trekken en cijfert met ronde sommen. Des te gemakkelijker vat men zijne denkbeelden.

Daendels zoude gaarne zijn bestuur over Indië hervat hebben. Hij gaf te dien einde een zeer uitvoerig verslag uit, niet alleen van zijn gehouden bewind, maar ook van den staat der bezittingen. Dit werk moet hem tienduizend guldens gekost hebben en is heden genoegzaam vergeten. Hij bragt er mij de hoofdstukken van, naarmate zij gedrukt waren, en dan spraken wij veel over den inhoud. Maar zijn eerste beginsel was monopolie, en op monopolie kwamen alle zijne ontwerpen uit. Wij konden het dus niet eens worden.

II

DAENDELS AAN G. K. VAN HOGENDORP, (ongedateerd).²⁾

Mij word verzekert, dat het Engelsch Gouvernement genegen zou zijn de O.I. aan ons dadelijk en zonder de vrede af te wagten terug te geven, en neme de vrijheid Uwe Excellentie hier bij over te leggen mijne opinie

¹⁾ R.A., (Van Hogendorp) No. 42.

Deze opmerkingen o.m. schreef Gijsbert Karel op den omslag, waarin hij het onder II afgedrukte schrijven van Daendels bewaarde. De 2e alinea is ook afgedrukt in: *Brieven en Gedenkschriften van G. K. van Hogendorp*, dl. VI, blz. 513.

²⁾ R.A., (Van Hogendorp) No. 42. Dit stuk is vermoedelijk in Maart 1814 te stellen „Voor 't vertrek na Amsterdam”, kan dan beteekenen, de reis tot bijwoning van de Groote Vergadering, 28 Maart, tot bekrachtiging van de Grondwet. Terwijl het dan ook nog zin heeft te denken aan overname in de periode na „het laat van Aug.”.

over het interes voor ons Land, dat die overgave zoo veel mogelijk vervroegd wierd; aantonende tevens op welke eene wijze, die overgave zou kunnen geschieden, zonder dat ons gouvernement gelden benodigt had, alsmede eene . . .¹⁾

Wenschende deze gedachten mondeling nader te developperen, en door officiële en authentieke stukken te stavens, solliciteere ik, dat Uwe Excellentie mij occasie geve, $\frac{1}{2}$ uur hoogstdenzelven voor 't vertrek na Amsterdam²⁾ daar mede te occupeeren.

Memorie.

Indien het Eiland Java door het Engelsche Gouvernement kon worden teruggegeven, alvorens de koffij van dit jaar in de pakhuizen was afgevoerd, 't welk met het laast van Aug.²⁾ beginnd en drie maanden aanhoud, zou zulks ruim Rksd. 3.000.000 zilvergeld voordeel zijn voor de Colonie.³⁾

De vragt en transport, met de vivres erbij, dienden in Indien met produkten betaald te worden.

Java.

Als de O.I.C. niet wederom mogt worden hersteld in het bezit van deze Colonie, 't geen ik onmogelijk rekene en zelfs tot ruïne der participanten zou uitloopen, indien zulks al plaats zou hebben, zijn er drie wegen in te slaan tot het debiet der producten.

1e. Om alle producten voor rek. van den Lande na Holland te doen komen en aldaar in 's Lands pakhuizen op te slaan.

2e. Om de vaart op Indien generaal open te zetten voor alle Natien en den afhaal der producten te permitteren, zonder de retour ladingen in Holland te brengen, dan wel

3e. den afhaal van koffij en peper en van zoveel specerijen, als Europa consumeert, alleen te permitteren aan Hollandsche schepen, in Holland uitgerust en cautie stellende van in een der Havens van 't Vaderland met de retourladingen te zullen binnenvallen.

Ik prefereer verre weg deze laaste cijnosure, waarbij den Lande alle de inkomende en uitgaande regten geniet en alle de voordelen op den Handel door 's Lands ingezetenen wordt genoten, waarvan wederom een gedeelte in 's lands schatkist terugkeerd: Terwijl de 2e gevolgd wordende vreemde natien van de voordelen zouden jouisseren, en het Eerste middel de deur op nieuw openstellen voor alle abuijzen, zo in Indien, op reis, als hier.

Ik geloof door het reeds verrigte te kunnen aantonen, ten genoeg van deskundigen, dat Java kan fourneren, jaarlijks vier millioenen guldens, tot een amortissements cas, indien mijne bepalingen gevolgt en het 3e middel geamplecteert word.⁴⁾

¹⁾ Slechts de gedeelten welke op ons onderwerp betrekking hebben zijn hier afgedrukt.

²⁾ Zie noot 2 op blz. 133.

³⁾ Volgt een en ander over militaire zaken.

⁴⁾ Volgt dan nog een raming van Inkomsten en Uitgaven.

III

VAN IJZENDOORN AAN DEN KONING, (ongedateerd).¹⁾

PRO MEMORIE.

De Koning in het begin van 1802,²⁾ hoop gevat hebbende op eenen spoedigen algemeenen Vrede, vond goed een aantal vragen betrekkelijk de Aziatische Bezittingen en de West Indische Colonien, ter beantwoording aan de 4de Sectie van zijn Staats-Raad op te dragen. Het rapport eenige maanden daarna, geteekend door den President dier Sectie, die zich daarmede geconformeerd hadde, ingediend zijnde, waren de uitzigten verdwenen, en de zaak bleef zonder gevolg.

Volgens onderhandsche informatien zou dit rapport, tentijde van de inlijving in Frankrijk, door of op last van den franschen Minister van Marine en Colonien, uit de Archives van den Staatsraad, destijds nog te Amsterdam verzegeld liggende, afzonderlijk geligt en naar Frankrijk zijn overgevoerd geworden.

Dit Rapport geheel den arbeid geweest zijnde van den Ondergetn., heeft hij zich dan ook alleen in staat bevonden een nieuw afschrift te leveren, hetwelk hij met eigen hand vervaardigd heeft ten einde hetzelfde aan Zijne Koninklijke Hoogheid, hoogstonderdaniglijk, aan te bieden.

Zonder zich voor te stellen, dat de antwoorden, bij het Rapport vervat, boven alle tegenspraak zullen bevonden worden, vermeent de steller echter, dat dezelve tot veelvuldige informatie dienstbaar zijn kunnen.

Men heeft er bij gevoegd een afzonderlijk stuk, strekkende tot eene beknopte Zamenstreking van het geheel.

[BIJGEVOEGD:]

IV

RÉSUMÉ ET CONCLUSIONS DU GRAND RAPPORT³⁾

concernant les Etablissements Asiatique et les Colonies; suivant l'ordre des questions qui ont été proposées par le Roi à la quatrième section du Conseil d'Etat.

Question 1

La Charte et l'Instruction du Grand Pensionnaire étoient elles parfaites et convenables en tout?

Cette première question embrasse une immensité d'objets, et pour

¹⁾ R.A., (Kabinet des Konings) No. 399. Dit stuk in den loop van 1814, althans voor 1 Sept. aan den Koning aangeboden.

²⁾ Bedoeld is 1808.

³⁾ Dit *Grand Rapport* bevindt zich eveneens in het R.A., (Kabinet des Konings) No. 399.

en faire à V.M. un tableau fidèle, nous avons repris cette matière à l'époque de 1802, où le Gouvernement nomma des Commissaires pour l'examiner à fond.

Leur rapport contient les bons principes pour l'organisation de l'administration civile et du pouvoir judiciaire et même, à l'exception d'un seul point, pour la législation de l'agriculture et du commerce.

Le Gouvernement adopta ce rapport, mais corrigea le point essentiel que nous venons d'indiquer. Il s'agissait d'exclure de la liberté du commerce et de l'agriculture, non seulement la Muscade et la Gérofle, ainsi que la navigation du Japon, mais encore les deux principales denrées de l'île de Java pour les marchés de l'Europe, le Café et le poivre. Le Gouvernement ne put consentir à cette dernière prohibition, et rendit les deux denrées (le poivre & le café) à l'industrie agricole et commerciale. La Charte arrêtée moyennant cette correction, et quelques autres de moindre importance mais bien vues, passa entre les mains du Grand Pensionnaire, qui nomma de nouveaux Commissaires pour l'examiner. Le Rapport de ceux-ci fut conforme en général à la Charte, mais ils opinèrent sur les deux denrées susdites en faveur du monopole. Le Grand-pensionnaire alors pésa les avis opposés, et conclut en faveur du commerce libre. Il changea la forme de la Charte en celle d'un Règlement, et dressa une Instruction pour le Gouverneur Général.

Telle est, Sire, cette pièce sur laquelle porte la première question de V.M., pièce qui est évidemment le fruit de longues et mûres délibérations, qui ont duré plusieurs années, et à laquelle ont concouru deux Commissions et deux Gouvernemens, pièce enfin, qui a réuni tous les avis sur la plupart des points, et ne les a laissé partagés que sur un seul point essentiel.

Nous avons cru devoir le discuter encore une fois, afin de terminer cette longue controverse.

Nous avons établi, en général, que le monopole tend à sa propre destruction, et qu'en fait de Culture ses bornes sont très retrécies.

En effet, la récolte du Café, malgré tant de peine que s'est donnée la Compagnie, ne s'est jamais élevée au delà du produit insignifiant de douze millions de livre pesant, ni celle du poivre au delà de deux ou trois millions.

Ce monopole des principales denrées pour le marché de Europe entrainerait d'ailleurs la ruine de toutes les autres, qui dans l'île de Java doivent alimenter le commerce avec la Métropole, parceque les vaisseaux n'y trouvant pas des cargaisons complete, ne reviendraient plus. Ce n'est pas par des profits directs sur l'agriculture & l'industrie d'un peuple, que le Gouvernement prospère. Il doit abandonner aux individus tous ces moyens de prospérité, et en prendre sa part indirectement par la voye des impôts. Il n'y a pas de difficultés à prévoir dans l'introduction d'une administration fondée sur des principes aussi sages, et aujourd'hui si

universellement adoptés. Les anciennes Constitutions dans l'île de Java, par rapport à la culture du riz, principale production du sol, n'accordaient au Souverain qu'une part déterminée à la récolte, et assuraient le reste au Cultivateur pour récompense de ses labours. Cette part du Souverain, appelée *Contingent*, n'a pas suffi à ceux qui ont introduit la culture du poivre, du Café, et d'autres denrées tropicales. Ils ont imaginé une nouvelle législation, ils ont forcé le Cultivateur à livrer au Gouvernement toute sa récolte, ils ont fixé un prix vil; et dès-lors, enforçant les habitudes de ces peuples, on n'a plus obtenu de récolte que par la violence. Pour prouver que ses livraisons forcées, ces corvées qui y tiennent, et ce monopole qui en est le principe, loin d'être analogues à l'esprit national du Javanais, lui pèsent au contraire comme un joug insupportable, nous avons cité divers témoignages de Employés de la Compagnie, qui mettent la matière dans le plus grand jour; tels qu'un mémoire de Mr. van Boekholtz de l'an 1781 — par rapport aux *Corvées*, un autre du Directeur-Général van IJsseldijk de l'an 1805 par rapport aux *Contingents* et un troisième du dernier Gouverneur-Général Wiese de la même année, par rapport aux *livraisons forcées*. On a élevé la difficulté, qu'en encourageant trop la culture des denrées Coloniales, on pourrait nuire à celle du riz; mais il y a du terrain en abondance à défricher, et le même Sol n'est pas propre au riz et au Café, qui sont les deux principales productions. Autre difficulté, vous manquez de bras; mais Mr. van IJsseldijk nous allègue sa longue expérience du contraire, nous assure que dans tout le Gouvernement de Java, le salaire des ouvriers ne monte qu'à trois sols, et nous savons d'ailleurs que dans tout pays la population augmente en proportion de l'industrie. Autre difficulté, les fraudes tant sur l'impôt ou contingent, que sur les droits de Sortie; mais, depuis deux cents ans la Culture du riz y est exposée sans qu'on y ait remarqué d'inconvénient, et d'ailleurs cette difficulté a lieu partout, et n'arrête personne. Toutes ces difficultés ensemble n'ont pas d'autres fondement que le pouvoir de l'habitude, qui fait qu'on se forme une idée erronée de l'esprit national des Javanais. Elles ne sauraient surtout exister dans l'ancien territoire de la Compagnie, situé à l'entour de Batavia, et nommé par cette raison *Ommelanden*, d'où les anciens habitans ont été expulsés, où les terres ont été distribuées en propriété; où des indigènes sont venus s'établir sous les loix hollandaises. Ce territoire étendu et fertile peut recevoir tout de suite et sans autre préparation le bienfait d'une administration éclairée, tandis que les nouvelles provinces doivent être amenées au même point par degré et avec tems. Dans les *Ommelanden* il faudra en conséquence mesurer les terres, encourager les défrichemens, asséoir un impôt foncier, introduire les droits d'entrée et de Sortie, à la manière européenne, en suivant une marche, que nous avons indiquée. Dans les nouvelles provinces, il faudra user de plus de ménagement par rapport à celles de *Jacatra*, *Preanger* et *Cheribon*, parce qu'elles sont le siège du monopole, et des

loix agricoles, qui en dérivent. Il faut y avoir égard à deux points essentiels, de ne pas se priver d'un grand revenu en denrées, et de ne pas heurter de front les habitudes. Pour cette effet nous avons fait plusieurs propositions, qui tendent au même but, savoir, l'abolition graduelle du monopole. Quelles que soient les mesures que le Gouverneur Général adopte, en choisissant parmi celles, que nous proposons, il en resultera toujours que le revenu de V.M., qui nait aujourd'hui des livraisons forcées, restera le même sous le nom de Contingent, et dans la suite d'impôt foncier, et que le Cultivateur qui aujourd'hui est frustré du fruit de ses peines, jouira de tout ce qu'il aura produit au déla de son contingent. Quant aux nouvelles provinces, que nous avons acquises en dernier lieu, et qui sont comprises sous le nom de *Gouvernement de Java*, celles offrent moins de difficultés, tout-au-moins autant de ressources. Les livraisons forcées, y sont en horreur, et fondé sur la connaissance, de l'esprit de ces peuples, un homme qui a vielli dans les emplois aux Indes, Mr. Eckenholm, n'a pas craint de proposer l'introduction parmi eux de la propriété des terres et d'une administration toute européenne, dont nous avons joint un extrait à notre travail. Le reste de l'île contient les Souverainetés indigènes du Sousouhanna ou l'Empereur, et du Sultan, qui règnent sur les débris de l'ancien empire du Mattaran, et le Royaume de Bantam. La Compagnie a obligé ces Princes à ne vendre leurs denrées qu'à elle seule et à des prix fixes, et il en resulte que les païs produisent peu pour l'exportation. Mais nous pouvons changer la livraison en des contingens à payer sur l'ancien pied, et accorder pour toutes les denrées, qui iront au déla des prix analogues à ceux du marché, ce qui ne manquera pas d'exciter l'industrie.

Notre exemple fera le reste, ces princes apprendront à gouverner leurs sujets, suivant des principes plus éclairés, et un jour tous ces peuples de Java, sujets ou alliés, pourront jouir d'une égale liberté de commerce.

En vertu d'une discussion si franche du seul point qui pouvait sembler douteux, nous ne craignons pas de repondre affirmativement, que la Charte et l'Instruction du Grand-Pensionnaire sont convenables en tout, puisqu'il n'y a qu'une révision à faire, pour les adapter au Gouvernement monarchique. Nous n'hésitons pas même à les nommer parfaites, parce que tous les principes s'y trouvent; mais nous croyons que se serait les rendre plus parfaites encore, que d'y ajouter le développement de quelques parties de l'administration. Telles sont après celles que nous avons déjà touchées, la multiplication, des marchés, l'amélioration des routes, l'abolition des fermes qui sont principalement entre les mains des chinois, surtout de celles de maisons de jeu, et du sel, dont il convient de diminuer le prix — L'encouragement de la Culture du Coton, et la navigation libre aux pôrts de Samarang et de Sourabaja, aumoins pour la pavillon hollandaise. Objets qui tous méritent une place, soit dans le Reglement, soit dans l'instruction.

V

FALCK AAN DAENDELS, 1 Sept. 1814.¹⁾

Hoewel de missive²⁾ van den Generaal Daendels ons het vooruitzicht opent op zijn spoedig arrivement in Brussel wil ik echter niet dat Zijn WeledGeb. inmiddels in de onzekerheid blijve over de goede bestelling der dezer dagen aan mij gerigte stukken. De wegsnijding van het polemieke doet mij veel plaisier en ik bedank daarvoor des te gereeder omdat ik mij verzekerd houde dat het werk er niets bij verloren heeft,

Weinige zaken zijn zoo gewichtig in mijn oog als de regeling der Oost-Indische. Ongelukkig is het dat juist daarin de partijgeest levendig gebleven is, terwijl op zoo vele andere punten zij is ingesluimerd.

Even ongelukkig dat de Engelschen door overhaaste stappen en onbekookte maatregelen het gebouw hebben aan het waggelen gebracht. Er zal al de penetratie en waarheidsliefde van onzen Souverein vereischt worden om in deze verwarring, het beste te kiezen en tot stand te brengen.

VI

SOUVEREIN BESLUIT VAN 1 Sept. 1814.³⁾

Bij de Raad van Koophandel en Coloniën zal worden in overweging genomen:

1e. Welke inrigting van het Coloniaal Bestuur der Oost Indische volksplantingen de verkiezelijkste is en door Ons zoude moeten worden gearresteerd.

2e. Welke provizioneele voorschriften omtrent het stuk van den Handel op de volksplantingen aan den Gouverneur-Generaal zouden behooren te worden medegegeven, en hoe dezelve producten ten mees-ten voordeele van den Staat moeten worden gerealiseerd?

Wij verlangen dat daarbij worden in het oog gehouden het in 1803 ontworpen charter, de nadere bepalingen bij gelegenheid der zending van den heer *Elout* gemaakt, en de belangrijke instellingen gedurende het Bewind van den Heer Daendels tot stand gekomen.

En daar deze materie sedert lang een voorwerp van de overdenkingen, en deze arbeid van vele Leden van gemelde Raad geweest is, vertrouwen Wij dat deszelfs deliberatiën spoedig tot een vruchtbaar einde zullen

¹⁾ Uit Brussel. R.A., (Daendels) No. 144.

²⁾ Bedoeld is de brief van Daendels aan Falck van 29 Aug. 1814. Gedrukt in R.G.P., No. 23, blz. 676.

³⁾ R.A., S.S., S.B. 1 Sept. 1814, No. 5; gedrukt bij P. H. v. d. Kemp: *Eene Bijdrage tot de geschiedenis der R.R. van Ned. Indië*, in: *Bijdragen T. L. en V. van N.I.*, 1907.

kunnen worden gebracht en het begeerd advis, nog in den loop dezer maand zal opgemaakt en ingediend worden.

Laken, den ten September 1814.

WILLEM.

VII

GOLDBERG AAN FALCK, 6 Sept. 1814.¹⁾

De ondergeteekende neemt de vrijheid den Heer Falck aan te bieden de bedenkingen die hem zijn voor den geest gekomen bij de eerste vlugtige doorloping van de voornaamste stukken die dienen zullen tot de overwegingen der Commissie, bij den Raad, tengevolge der kabinetsorder van te dezer benoemd en aan welker hoofd de ondergeteekende zich bevind, den Heer Falck de vrijheid latende om van deze bedenkingen bij Z.K.H. zoodanig gebruik te maken als Zed. ten nutte der zaak zal goedvinden, alleen vertrouwend de ondergeteekende dat bij de lecture derzelve in het oog gehouden zal worden, dat dezelve in haast geformeerd en in derzelve defectueusen form gelaten zijn om de spoedige beoordeling der daarbij aangestipte zaken te bevorderen.

De ondergeteekende hernieuwd den Heere Falck de betuiging zijner oprechte hoogachting.

[BIJGEVOEGD:]

VIII

VOORLOPIGE REFLECTIEN BIJ HET INZIEN VAN DE VOORNAAMSTE STUKKEN DIE DIENEN ZULLEN VOOR DE COMMISSIE BELAST MET HET ONTWERPEN DER INRICHTING VAN DE REGERING EN HANDEL IN DE OOST-INDIEN.

Bij een naauwkeurige vergelijking van de ontwerpen van den Aziatischen Raad met die van het Staatsbewind in A° 1806 geformeerd voor het beleid der Regeering, en de richting aan den landbouw en handel te geven, is mij gebleken dat de veranderingen van het Staatsbewind, en kort daarna door den Raadpensionaris gemaakt, neder komen op de navolgende *drie* punten, te weeten

- 1e. Over de wijze van aanstelling der hoge Ambtenaren, welke benoeming het Nederlandsch Gouvernement aan zich had gereserveert.
- 2e. Over de veranderingen en verbeteringen in het toen nog bestaande sijstema van landbouw, verpligte leverantien, contingenten enz., te maken; alsmede in den Slavenhandel en Slavenbehandeling.
- 3e. Over den handel op en in Indiën.

¹⁾ Uit 's-Gravenhage. R.A., (Goldberg) No. 152.

Ten aanzien van het eerste punt, is het mij voorgekomen dat 't Hooft van Regeering (toen de Raadpensionaris) hoe zeer erkennende de bevoegdheid van de Aziatischen Raad om op de benoeming dezer ambtenaren eenigen invloed uit te oefenen, deze bevoegdheid echter in de gemaakte veranderingen meer voorkomt, als eene begeerte van den R.P. om daarin door den Raad te worden voorgelicht en als eene beleefdheid ten aanzien van den Raad, dan wel als een recht, een vastgestelde form, die in de voorkomende gevallen niet zoude kunnen worden geïmitteerd.

Hoe zeer 't bij de eerste uitzending ten hoogsten nuttig zijn kan, dat den Minister, maar vooral den gedesigneerden Gouverneur Generaal geraadpleegd worde, over de benoeming der voornaamste ambtenaren die de Regeering van Indiën zullen helpen uitmaken, geloof ik echter, dat onder de Regeering van den Souvereinen Vorst, dit punt nog wel meer zal moeten worden ingetrokken en hetzelfde welligt alleen bepaald moet blijven tot de vrijheid aan den Minister om, in het algemeen, geschikte personen voor de regeering van Indiën te mogen voorstellen.

Ten aanzien van het tweede en derde punt, zijn in de veranderingen van het Staatsbewind, de onderscheidene zaken, hoezeer met voorzigtigheid, meer beslissend en met aanduiding van meer overtuiging behandelt dan in het ontwerp van den Aziatischen Raad wordt aan den dag gelegd: er is in die veranderingen meer overgelaten aan de wijsheid en dadelijke voorzieningen van de Commissarissen en Gouverneur Generaal, dan in het ontwerp van den Az. Raad was voorgesteld: op eenige weinige zaken na, had de Raad alles bepaald tot het neemen van informatie en het doen van rapport.

Wanneer de tegenwoordige commissie met eenig succes zal arbeiden en in staat zijn aan Z.K.H. goede resultaten aan te bieden, zal 't nodig zijn dat zij weete 1e of de overneeming der Indische bezittingen zal geschieden door Commissarissen Generaal, dan wel door den te benoemen Gouverneur Generaal zelve, en 2e ware het zeer nuttig dat zij kende den gedesigneerden Gouverneur Generaal.

Dat de kennis van het eerste nodig is laat zich gemakkelijk begrijpen, omdat de form harer ontwerpen daarna moet zijn ingerigt. Dat de kennis van het tweede nuttig is, kan welligt door het volgende bewezen worden.

Men mag en moet onderstellen dat de keuze van Z.K.H. zal vallen op zodanig een man die de zaken, het land en het karakter der Indische volken grondig kent; die de ontworpen verbeteringen hartelijk en zonder de minsten aanhanglijkheid aan het oude, het zij uit vooroordeel, het zij uit vooruitzichten van eigenbelang is toegedaan; die bij eene verstandige voorzigtigheid, eene krachtige en doorzettende geest bezit; een man geschikt om op eenen zoo grooten afstand, te durven beslissen over zaken van zooveel aanbelang, zonder vrees voor zijne verantwoordelijkheid, wanneer hij slechts voor zichzelf overtuigd is den regten weg gekozen, het regte oogenblik waargenomen en de gepaste middelen

ter verzekering en handhaving zijner maatregelen bij de hand genomen te hebben; een man eindelijk die bij een zagt uiterlijk en vriendelijke manieren eene onverzettelijke fermeit bezit en gezind is zijn leven lang in de Indiën te verblijven.

Wanneer Z.K.H. het geluk heeft een zoodanigen man tot den gewigtigen post van Gouverneur Genl. te vinden, dan zeker zijn de veranderingen door het Staatsbewind gemaakt volkomen goed en welligt nog voor eenige meerdere uitzetting hier en daar vatbaar.

Maar, wanneer zodanig een man niet wordt opgemerkt, of aanwezig zijnde, vooralsnog niet in aanmerking zoude komen, dan ware het veel beter meer in den geest te arbeiden van den voormaligen Raad en de meeste nieuwe inrichtingen ter beslissing van het Gouvernement in Nederland te laten.

Ik zoude echter in dat onverhoopte geval prefereeren dat er eene personeele Commissie ad hoc benoemd werd van een klein aantal personen, die als voorstanders van de nieuwe inrichtingen bekend staan en dat de rapporten welke over die inrichtingen uit Indiën zullen inkomen, aan het onderzoek van die Commissie onderworpen werden.

Het is echter verre verkieslijk en voor de belangen van den handel, en voor die van 's Lands Schatkist, den geschikten man te zoeken en aan dezen de autoriteit te verleenen die het Staatsbewind heeft geprojecteerd en door den Raadpensionaris dadelijk is verleend geworden: men zal hiermede meer dan vijf jaaren vroeger genot van de verbeeterde inrichtingen kunnen verkrijgen.

Over het geen in de voorhanden zijnde ontwerpen over den Slavenhandel en Slavenbehandeling voorkomt, zullen nu waarschijnlijk geheel andere bepalingen nodig zijn.

Men zal ook verdagt moeten zijn om het onderzoek hetwelk over de Concessien en uitgiften van landerijen in de ommelanden was ingesteld, te extendeeren, tot de nieuwe verkopen zoo door den Gr. Generaal Daendels als naderhand door de Engelschen gedaan.

IX

FALCK AAN GOLDBERG, 9 Sept. 1814.¹⁾

Met veel genoegen heb ik de ideale schets gelezen die de wel versnede pen van den Heer Goldberg ontworpen heeft van eenen Gouverneur Generaal. De wanhoop om er zulk eenen te ontdekken doet Z.K.H. over hellen tot het benoemen van Commissarissen Generaal, belast met het installeren van dien hoogsten ambtenaar en de regeling van den loop der zaken. Maar hier toe behoeven ook zij een algemeen berigt-

¹⁾ Uit Brussel. R.A., (Goldberg), No. 152.

schrift. De Heer Elout had er een in 1806 zoo ik het wel heb¹⁾). Kon de R.P. toen reeds stelliger spreken over de nieuwe inrigtingen, hoe veel meer wij, dien de ondervinding van den Gen. Daendels te stade komt! Ik ben dus zeer tegen het verlies der vijf jaren, hoewel ik niets wete van de te doene keuze, en zeer voor eene groote mate van gezag, omdat ik vertrouwde dat de gekozene hetzelfde niet misbruiken zal.

De benoeming ook der mindere ambtenaren, voor zoo verre zij uitgezonden worden uit het moederland, schijnt naar aanleiding van het gene in het moederland plaats heeft, door den Souv. te moeten geschieden op voordragt van den minr. — De Slavenhandel in Oost-Indien, waar geene negers, geen doodelijke suikerplantagien, geene buitengewone sterfte is, kan men *vooreerst* ongemoeid laten. De personeele Commissie ad hoc is mede *posterioris curae*.

De reëel belangrijke questies, zoo het nog questies zijn, blijven het sijstema van landbouw, de verpligte leverancien en de handel op Indien.

Mijne gerustheid daarbij is dat zich de Hr. G. aan het hoofd der Commissie bevindt. Ik heb de eer hem vriendschappelijk te groeten.

X

VAN IJZENDOORN AAN GOLDBERG, (ongedateerd).²⁾

Overwegingen wat het best zoude zijn ten grondslagen voor te stellen.

Indien nog in de Oost het werk volgens het Charter begonnen moest worden, dan zou ik mijn bijval moeten geven, om daartoe het *Reglement* van den Heere Schimmelpenninck, als de Landen het meest vrij gevende en dus als het liberaalste, te verkiezen. Dan nu is de kortste weg dat men ziet wat gedaan is, en wat verder gedaan of gelaten moet worden.

Mijn advies zou derhalve geweest zijn, dat vermits de hervorming in de Indische huishouding in overeenstemming met hetgeen reeds bij het ontworpen Charter en volgende staatsbesluiten was goedgekeurd en noodzakelijk geoordeeld, volgens de Memorie en volumineuse Bijlagen van den Genl. D(aendels) tot stand gebragt, en derhalve aan het hoofd-oogmerk van zijn zending voldaan zijnde, men schroomen moet om in een zoodanig Corps van wetten en reglementen welk een zamenstemmend geheel uitmaken eenig gedeelte uit te neemen of te veranderen, zonder gevaar te loopen het overige te verminken of te benadeelen,

¹⁾ Bedoeld is: „Instructie voor C.C.G.G. van Bataafsch Indien,” en „Instructie voor den G.G. van Bataafsch Indien”, door Schimmelpenninck 27 Jan. 1806 vastgesteld; gedrukt bij: F. W. Schiff: *De koloniale politiek onder den Raadpensionaris R. J. Schimmelpenninck*, in: *Bijdr. T. L. en V. van N.L.*, 1864.

²⁾ R.A., (Goldberg) No. 152. 3 Sept. 1814 is de commissie uit den Raad van K. en K. ingesteld. Deze voorloopige beschouwingen zijn vermoedelijk korten tijd daarna opgesteld, zoodat we de datum op ongeveer 10 Sept. kunnen stellen.

wenschelijk derhalve dat het Z.K.H. konde goedvinden den eventueelen Gouverneur, bij de weder overneming of in bezitstelling te gelasten dezelfde inrigtingen, althans provisioneel en tot nader bevind van zaken, opnieuw daar te stellen of te volgen en niets dat voor uitstel vatbaar is, daarin te veranderen, dan met voorafgaande kennis en goedvinden van het Gouvernement alhier.

Ik zou te meer voor deze leiding zijn, omdat D. al mede in zijn Memorie het stelsel heeft van vrijen handel in de koffij en peper — bij het Charter uitgesloten — waarmede dus al veel gewonnen is.

Wat overig de form van regeering aangaat; Dit zou welligt eenige verandering verdragen kunnen. N.B. Zou dit echter wel gevoeglijk kunnen geschieden, zonder D. daarop te hooren. Maar hoe zou het mogelijk zijn in zulk een korten tijd zich voor te stellen een beter gebouw op te rigten? Aan de hoofdbedoeling ingevolge het Charter, en wat verder den handel nog vereischte, is in allen deele voldaan, dat men dan provisioneel tevreden zij en de rest aan den tijd geve.

Zoo dacht ik van den aanvang — maar nu ik zie dat D. bij zijne Memorie Bl. 102 de geheime Instructie van Schimmelpenninck, ¹⁾ en dus het stelsel van vrije cultuur, hoe ellendig ook, attaqueert, nu ben ik des te meer van gedachte, dat de taktiek bij het eerste plan bedoelt, zijn oogmerk missen moet, en dat integendeel met die te gebruiken, door de tegenspraak van D. een nadeelig Besluit zou kunnen provoceeren om de kwestie in nadeel te decideren.

Ik zou derhalve alleen nog bij mijn advies voegen om het daarheen te dirigeren dat de Raad ten slotte op het bovenstaande ten aanzien van de Culture adviseerde, dat wat de vrage aanbelangt of het al of niet geraden zijn zal, om bij vervolg van tijd, een liberaalder sijstema van Culture in de Regentschappen, met voorzigtig en langzame schreden in te voeren de daartegen aangevoerde redenen in de Memorie van den heer

¹⁾ IJzendoorn bedoelt hier: *Daendels: Staat der Ned. O.I. Bez. onder het bestuur van den G.G. H. W. Daendels in de jaren 1808—1811*, blz. 102 v.v. De geheime Instructie, voor zoover mij bekend niet gedrukt, ligt R.A., (Daendels) No. 171 en bevatte bijzondere voorschriften betreffende de invoering van de vrije cultuur en handel, naar aanleiding hiervan, schrijft Daendels, blz. 104, het volgende: „Hunne toestand (v. d. Javanen) was deerniswaardig, en vorderde verbetering, doch dit stond in geen dadelijk verband met de *verpligte leverantien*, maar wel met de wijze, waarop zij gekneveld werden. De Javaan, als planter behandeld wordende, en goede en rigtige betaling ontvangende, is, naar mijn inzien, veel gelukkiger geworden, dan hij, voor als nog, als grondeigenaar of huurder zou kunnen zijn, en, om stellig te spreken, zoo gelukkig, als hij in den nog plaatshebbenden staat van onbeschaafdheid zijn kan. Zonder meerdere behoeften te kennen, dan tot levensonderhoud noodig zijn, bepaalt zich ook doorgaands hier toe al zijne werkzaamheid. Dit is zoo algemeen waar, dat het nog ver af is, van uitgemaakt te zijn, of immer van de Javanen wel eene geregelde belasting zou zijn in te vorderen, terwijl het mij niet bedenkelijk voorkomt, dat de verandering der *verpligte leverantien* in een contingent denzelfden, zoo niet meerderen dwang vereischen zou, zonder den Javaan het voordeel te doen genieten, 't welk de *verpligte leverantien* hem aanbrengen; zoodat het middel de kwaal niet zou verbeteren.”

D. vervat, aan den Raad (of althans zommige van deszelfs leden) niet beslissend waren voorgekomen doch dat de Raad tevens vermeende zulks een onderwerp te zijn, 't welk geen onverwijld onderzoek behoeft, maar zonder hinder opzigtelijk de overige inrigtingen tot nader bekwame gelegenheid en rijper beraad zoude kunnen uitgesteld worden.

Idem.

De resultaten p. 107¹⁾ tot den grond te leggen voor de Instructie. Moet er dadelijk een Instructie voor den G.G. zijn? — Ik geloof, ja om te werken dadelijk na de overneming.

Wanneer men die stukken²⁾ voor zich heeft, dan zal het gemakkelijk zijn, alles opnieuw te maken, met alleen aan te tekenen welke uitvalling en welke nieuwe in de plaats komen moeten.

Wat is er nopens het justitieele bij Elout³⁾ te vinden? Zou die van het Charter niet kunnen dienen? Althans de invoering daarvan aanbevolen worden?

XI

FALCK AAN G. K. VAN HOGENDORP, 14 Sept. 1814. ⁴⁾

Overeenkomstig hetgeen door U als het meest oorbaar aanbevolen was, heeft Z. K. H. heden het portefeuille van Kooph. en Coloniën uit de handen v. d. H(eer) v. d. H(oop) in die van den Heer Goldberg overgebracht, zonder bijvoeging vooralsnog van den titel, maar wel van het tractement v. Dir. Genl. Dien heer daardoor de voorzitting in den Raad bekomende zullen de discussien van eenig aanbelang niet meer overhaast en ook den schroomvalligsten tijd en aanleiding gegeven worden om zijne denkbeelden te uiten. Die van den Hr. v. IJzend(oorn) over de inscheping, proviandeering enz. zullen natuurlijk te pas komen bij de inrigtingen die de Hr. G(oldberg) te maken heeft en dat deze ze verwaarlooze is niet te vreezen. Het stuk der pionniers is waarlijk secundair. In de vermindering der zeeroovers beruste ik en gunne ook die eer aan den Genl. Daendels, zulks stellende onder de mirakelen van zijn bestuur.

Overigens is de hoop van den Genl. Janssens thans vervlogen, daar

¹⁾ Bedoeld *Daendels'*: Staat. Na de moeilijkheden opgesomd te hebben waarmee hij te kampen had, schrijft hij daar: „In weerwil echter van alle hinderpalen zijn de volgende resultaten verkregen.” Volgt dan een beschrijving van de ambtelijke hiërarchie met als hoogste punt de Gouverneur Generaal.

²⁾ Bedoeld Regl. van 1804 en 1806.

³⁾ Bedoeld zijn de Regl. en de Instr. van Schimmelpenninck, zie blz. 143 noot 2.

⁴⁾ Uit Brugge. R.A., (Van Hogendorp) No. 100; gedeeltelijk afgedrukt in: R. G. P. No. 23, blz. 679.

Z. K. H. zich toen hij den Hr. Goldberg koos, tevens zoo goed als stellig bepaald heeft op den Hr. van der Capellen als Gv. Genl. en den Heer Elout om hem daar te gaan installeren en het werk in trein te brengen. Voor Janssens is dat apparent een geluk. Hij zal nu minder streng worden beoordeeld en zijne reputatie, verdiend of onverdiend, in stilte kunnen genieten.

XII

DAENDELS AAN VAN DER CAPELLEN (Concept),
22 Sept. 1814. ¹⁾

Nog spoediger als wij hadden durven hopen, heeft Z. K. H. ons verblijd met de aanstelling van Uwe Excellentie tot G. Gal. en Commissaris Gal. te gelijk met den Heer Elout. Ik voorspel mij eene uitbreiding van Indische producten en daar door een herstel in den Handel, welke den bloey van het Vaderland zal doen herleven, en het verlies der West-Indische Colonien doen vergeten.

Ik durve Uwe Excellentie te animeeren tot eene spoedige overkomst, daar de Raad van Koophandel en Colonien, thans geoccupeerd is om de form van het bestuur en embarcatien te prepareren, en nog vele andere zaken aan de decisie van Z. K. H. zullen moeten worden onderworpen als b.v. de schulden, de relatien met de Inlandsche Vorsten, het contract over tin en peper met Palembang en den handel op Japan; de verkoop der producten, den handel op China, en op geheel Indien; het sijsthema van Colonisatie, zo op als buiten Java; (etc.), biedende ik U mijn dienst aan.

XIII

VAN DER CAPELLEN AAN DAENDELS, 27 Sept. 1814. ²⁾

Uw HEG Missive van den 22e dezer, melding makende van mijn benoeming tot Gouverneur Generaal is mij bijna te gelijk met die benoeming zelve ter hand gesteld. Dezelve was nog niet geschied toen Uw HEdG mij daar mede geluk wenschte; en toen ik de eer had UHedG te Brussel te zien, dagt ik niet dat mij die in allen deelen moeilijke functien zouden opgedragen worden. De zaak zoo zijnde, betuige ik UHedG mijnen welmeenenden dank voor deszelfde aanbod, om mij zoo wel over politieke als particuliere belangen de Oost Indische Colo-

¹⁾ Uit 's-Gravenhage. R.A., (Daendels) No. 142.

²⁾ Uit Brussel. R.A., (Daendels) No. 140.

nien betreffende inligtingen en informatie te willen mededeelen, en zal daarvan gaarne gebruik maken.

Mijn vertrek van hier is nog niet bepaald. Z. K. H. heden van derzelve reijs terug verwacht wordende zal dienaangaande waarschijnlijk spoedig beslissen. Intusschen gevoele ik volkomen dat er nog zeer veel te doen zal zijn, voor het vertrek der expeditie, en de pointen in Uwe missive aangestipt vorderen ongetwijfeld nog veel overleg en veel werk.

XIV

ADVIES VAN DEN RAAD VAN KOOPHANDEL EN KOLONIËN. ¹⁾

's Hage, den 21 October 1814.

Ingevolge de Kabinets order van U.K.H., gegeven op het Huis te Laken te Septr dezes jaars 1814, hebben wij met al die aandacht, welke het gewigt der zake vorderde, de stukken vergeleken naar welke het U.K.H. behaagd heeft onze deliberatiën te verwijzen, om in overweging te nemen:

1e welke inrigting van het civiel bestuur der O.I. Bezittingen voor de verkieslijkste is te houden;

2e welke provisionele voorschriften nopens het stuk van den handel op die bezittingen aan Commissarissen-Generaal en Gouv.-Generaal zouden behoren te worden medegegeven, en hoe hare produkten ten 10 meesten voordeele van den Staat moeten worden gerealiseerd.

En het is in voldoening van Hoogst deszelfs geëerbiedigde bevelen, dat wij na gehouden conferentiën met den Heer Elout als een der door U.K.H. benoemde Commissarissen-Generaal, in overeenkomst en instemming zijner opiniën, de eer hebben het resultaat onzer bevindingen en gevoelens aan U.K.H. aan te bieden:

A. Een Concept-Reglement, en daar op gebouwde en voortspruitende Instructiën, als:

B. De Instructie voor Commissarissen-Generaal.

C. De Instructie voor den Gouv.-Generaal.

Wij hebben al aanstonds in navolging van het geen bij den voormaligen Raadpensionaris Schimmelpenninck is begrepen geworden, gemeend de benaming van Reglement boven die van Charter te moeten verkiezen, ten einde, meer dan het denkbeeld van de laatste benaming schijnt toe te laten, aan U.K.H. voor te behouden, zoodanige veranderingen in de orde van Regering en het geheel beheer der Aziatische bezittingen, bij vervolg van tijd daar te stellen, als Hoogstdezelve in zijne wijsheid zal mogen nodig oordeelen.

¹⁾ R.A., S.S., S.B., 3 Jan. 1815, No. 48; gedrukt bij P. H. v. d. Kemp: *Eene Bijdrage tot de geschiedenis der R.R. van Ned. Indië*, in: *Bijdr. T. L. en V. van N.I.*, 1907.

Door het geen de gewezen Gouverneur-Generaal Daendels, bereids, in overeenstemming, zoo wel met het Charter als met het vorig Reglement, dadelijk heeft in werking en tot stand gebragt, zouden wij, gevoelig, verscheiden artikelen in de beide gemelde Staatsbesluiten vervat, hebben kunnen achterwegen laten, en welligt volstaan kunnen met blotelijk Commissarissen-Generaal tot de wederoprigting en instandhouding der bedoelde inrigtingen en verbeteringen te verwijzen, voor zoo verre zulks nog na occupatie van het Engelsch Gouvernement doenlijk en raadzaam mogte voorkomen, niettemin eene deur openlatende, om naar aanleiding van omstandigheden en bevind van zaken, gelijk ook onder de nodige precautiën, tot andere of betere maatregelen te kunnen overgaan, mits daar van doende rapport. 40

Dan, bij achterlating van zoodanige artikelen als boven bedoeld, zou de inrigting van het Reglement, het welk toch tot den grondslag nopens het beleid van de regering enz. zal moeten verstrekken, deszelfs geheel of volledigheid verliezen, en wij hebben dus beter geoordeeld, alles wat daar toe dienen kan, immers zoo veel de hoofdtrekken aangaat, op nieuw eene plaats te geven.

Wij zullen de aandacht van U.K.H. niet vermoeijen met een vervelend narré, wegens de verschillende artikelen, welke bij derzelve overneming uit het vorig Charter en Reglement eenige nadere redactie, plaats-verschikking, aflating of bijvoeging behoefden; vermeenende 50 meest aan de intentie van U.K.H. te zullen voldoen met ons bij dit Rapport ten aanzien van het Civiel en Justitueel Bestuur, den landbouw, den koophandel en de zeevaart slechts tot het hoofdzakelijke te bepalen.

Wat dat aangaat: Het Civiel Bestuur.

Wij hebben tot het formeren van een ligchaam uitmakende de Hooge Regering (art. 2) voorgedragen, voortaan te zullen bestaan in den Gouv. Gener^l en vier Raden.

Wij hebben gemeend de positie van Raden extraordinair, hoe zeer van ouds plaats gehad hebbende, ter besparing van onnodige traktementen te kunnen achter wegen laten, kunnende altoos wanneer U.K.H. 60 daartoe termen mogte vinden eenige buitengewone Raden door Hoogstdezelve worden benoemd buiten bezwaar van de kas, even zoo als zulks bij den Raad van Staten plaats vind.

Ook hebben wij bij een afzonderlijk artikel (art. 8) bepaald, dat niet gelijk al meede bevorens plaats greep, en tot vele misbruiken leiden konde, eenig lid der Hoge Regering voortaan in eenig ander collegie zal vermogen te presideren of eene administrative post of comptabel ampt te bekleden.

Voorts hebben wij ten grondslage gelegd dat er zijn zal:

- 1e Eene administratie van Financiën en Domeinen (art. 31);
- 2e Een afzonderlijk oppertoezicht over de koffij-teelt (art. 33);
- 3e Eene administratie van de houtbosschen (ib.);

70

4e Eene administratie van wegen en posterijen (ib.);

5e Eene Generale Rekenkamer (art. 34);

6e Een Hoog Gerechtshof van Justitie (art. 52).

Ten aanzien van de organisatie dier afzonderlijke administratiën, waren bij den gewezen Gouv. Gener^l Daendels de hoofddirectien van elk derzelve, in plaatse van aan collegien, gelijk, bij vorig Charter en Reglement was bepaald, aan enkele personen met aan dezelve ondergeschikte Hoofd- en minder administrateurs, opgedragen; hoezeer 80 zoodanig eene inrigting ons toeschijnt meest met de tegenwoordige eenhoofdige Regeringsvorm over een te komen, en zich van de kant van meerder klem en vaardigheid, gelijk tevens ook van minder verdeling of verzwakking in de verantwoordelijkheid aanprijst, hebben wij echter gemeend zulks alternatief te moeten stellen, om ook in deze aan C.C.G.G. eenige ruimte, naar bevind van zaken over te laten.

Wij hebben echter geoordeeld, dat de voormalige kostbare en weinig meer applicabele post van Directeur-Generaal, welke hoge ambtenaar ook tevens, ofschoon ten eene male incompatibel, in de Hoge Regering pleegt sessie te hebben, behoort te blijven afgeschaft, gelijk zulks ook 90 reeds bij het Charter en vorig Reglement was verstaan geworden.

Wat wijders de verdere verdelingen der onderscheide Lands Distrikten en derzelve afzonderlijke administratiën aangaat, hoezeer de vernietiging van het voormalig afzonderlijk Gouvernement van Javas Noord-Oostkust, en de verdeling in Landdrostambten, met derzelve onderdelingen door gem. Gouv. Daendels tot stand gebracht, ons doelmatig is voorgekomen, zoo hebben wij ten dezen aanzien, naar het voorbeeld van het dikwerf gem. Charter en Reglement, als zijnde blotelijk administratief en voor vele wijzigingen ter bereiking van dezelfde doeleinden vatbaar, vermeend geen vaste bepalingen ten dezen aanzien ten grond- 100 slage te moeten leggen, maar veilig zulks aan de thans benoemde C.C.G.G. naar bevind van zaken te kunnen overlaten.

Er blijft nog over te remarqueren, dat hoezeer in het vorig Charter en Reglement de koophandel aan de twee onderste klassen van ambtenaren even als aan alle andere vrijburgers, werd toegelaten, dit punt namelijk, of die vrijheid niet behoorde geëxtendeerd te worden tot alle klassen van ambtenaren dan wel of het niet meer geraden ware alle ambtenaren zonder onderscheid, van zoodanigen handel uit te sluiten, breedvoerig is behandeld geworden, en dat na rijp beraad de Raad gemeend heeft tot het laatste alternatief te moeten verstaan. 110

Te meer daar het te voorzien is, dat de commercianten hier te Lande zich gedisponeerd vindende op de aziatische bezittingen handel te drijven, ook bedacht zullen zijn, hunne agenten, die zich tot dat einde aldaar vestigen zullen, derwaarts te zenden en dat er derhalven geen vrees kan zijn, dat er een genoegzaam aantal vrijburgers tot den handel geschikt zich weldra op Batavia zullen bevinden, terwijl den handel

aan ambtenaren toe te staan, aan te veel inconvenienten en misbruiken onderhevig zoude zijn.

I En nu overgaande tot de Justitie.

Hoe gewichtig en hoogst belangrijk het point der rechtsoeffening in 120 's Lands Aziatische bezittingen ook zijn moge, hebben wij ons echter minder verlegen gevonden, daar omtrend met eene volkomene gerustheid U.K.H. een plan aan te bieden, het welk aan C.C.G.G., en verder aan de Hoge Regering in Indië, tot eene gepaste leidraad zal kunnen dienen, om in die afgelegene gewesten eene prompte en goede wijze van regtspleging óf in te voeren, óf verder te beschaven en te consolideeren.

De hoofdtrekken doch waren daar van met de grootste zorgvuldigheid reeds in den jare 1803 ontworpen, door de hier boven meermalen genoemde Commissie tot de O.I. Zaken, onder welke zich bekwame Staatsmannen en Rechtsgeleerden, en daar onder wijlen den Heer 130 Nederburgh, der plaatselijke omstandigheden daarenboven ten vollen kundig, bevonden.

En de leden dezer Commissie, zich, in een zoo teder point noch niet genoeg op eigene bekwaamheid en ondervinding verlatende, verklaren (pag. 60 van hun rapport) „dat zij daar bij gebruik gemaakt hebben van de doorwrocht kunde van twee voorname rechtsgeleerden binnen de Residentieplaats ¹⁾, welke ten hare verzoeke; en ter liefde van het Vaderland, aan hun wel hadden willen mededeelen derzelve gevoelens over de ontwerpen der commissie tot verbetering van het Justitiewezen in Indië” ²⁾.

140

Het Staats Bewind van dien tijd onder welker Leden zich al mede veele bekwame mannen en kundige Rechtsgeleerden bevonden, heeft met eenige veranderingen, voornamentlijk met weglating van hetgeen door de Commissie ten opzichte der militaire krijgswaarden was voorgesteld, het concept dier Commissie meestal woordelijk overgenomen, en gevolgd in het Charter voor de Aziatische Bezittingen, gearresteerd bij deszelfs Besluit van den 27 September 1804.

De toenmalige tijdsomstandigheden, de invoering der Regeringsvorm in voege dezelve bij opgedagt Charter was voorgesteld, buiten executie gehouden hebbende, maakt het voor ons eene zoo veel te 150 sterkere geruststelling, wanneer wij, bij confrontatie van het bij den gewezen Raadpensionaris Schimmelpenninck op den 27 Januarij 1806 gearresteerd Reglement op het beleid van de Regering en het Justitiewezen in de Aziatische Bezittingen enz. enz. met de beide hiervoren gementioneerde staats-stukken, dezelve, wat het justitieele betreft, meest al woordelijk, immers met zeer weinige, en voor de hoofzaak geene belangrijke veranderingen bij dit Reglement zagen overgenomen.

De artikelen bij het ontwerp der Commissie van 1803 voorkomende

¹⁾ Bedoeld zijn Nederburgh en Six.

²⁾ Vgl. *Mijer: Verzameling van R. R.*, blz. 202.

omtrent de militaire krijgsraden, welke bij het Charter van het Staats Bewind waren weggelaten, zijn bij ons concept wederom op derzelve 160 plaats ingebracht en de genoeg bekende regtskunde van den Heer Schimmelpenninck zelve, gevoegd bij die van veele Leden van den toenmaligen Aziatischen Raad, tot het redigeren van dit Reglement gecommiteerd geweest, en van den Heer Elout, die nevens den Heer Grasveld tot de invoering daarvan was gedesigneerd, en met welken deswegens verscheide preparatoire besognes gehouden waren, moet, naar ons inzien, alle huivering wegnemen, dat dit belangrijke point niet met de meeste bedaardheid, en door de kundigste mannen van ons vaderland in het vak van Rechtspleging aan alle kanten zou zijn bezien, en nu, door eenige jaren nadenkens, als het ware ten vollen be- 170 groeid, niet met gerustheid aan U.K.H., ter aanneming en vaststelling zou mogen worden aangeboden.

De Gouv^r Genl Daendels, voor een groot gedeelte het Justitiewezen op het eiland Java ook op den voet van dit Reglement georganiseerd hebbende, terwijl de door den oorlog gestremde communicatie met Europa en de buitenkantoren in Azia, de geheele invoering daar van, ook door gebrek van genoegzame geschikte sujetten, als toen ondoenlijk maakte, blijft het thans alleen onzeker, in hoe verre het Engelsch Gouvernement, na de in bezit neming van 's Lands Aziatische Bezittingen, de reeds ingevoerde gedeelten van dit nieuwe systema van 180 Rechtspleging geconserveerd, dan wel vernietigd, veranderd, of na de Engelsche wijze van Rechtsbehandeling verbogen hebben.

Deze onzekerheid voor oogen houdende, hebben wij met behoud van het zaaklijke van de hier boven gementioneerde stukken, over het geheel genomen, echter getragt doorgaans bij het hiernevens gevoegd concept zoodanige woorden te bezigen, welke door eene mindere bepaalde omschrijving, zoo wel op de conservatie van de reeds in werking zijnde, als op de invoering van noch niet in werking gebragte, of intusschen weder veranderde gedeelten, van het U.K.H. hier bij aangeboden Concept, gelijklijk van toepassing zijn konden en daar door als van 190 zelve eene strekking hebben, om voor te komen, dat U.K.H. door te veel bepaalde en eenmaal vooruit gegevene orders of instructien zich zoude behoeven terug te houden, om na dat de berigten der uittezzenden C.C.G.G. op plaatselijke en personeele ondervinding van den tegenwoordigen stand van zaken gegrond, U.K.H. zullen zijn aangeboden, als dan zoodanige meer volledige en praecise bevelen en instructien te kunnen geven, als U.K.H. in der tijd ten beste van 's Lands Aziatische Bezittingen zal oordeelen te behoren.

Eenige weinige meest al woordelijke veranderingen, welke de thans aangenome gelukkige constitutie van het moederland, onder U.K.H. 200 Souvereine Regering noodzakelijk maakte, gevoegd bij eenige verschikkingen van volzinnen, of zamenvoeging van, naar ons inzien, bij elkan-

der passende, doch bij de hier boven aangehaalde Staatsstukken meer verspreide bepalingen verdienen naauwlijks eenige plaatselijke aanwijzing en kunnen allen, zoo wij ons niet bedriegen, dienen tot gevoeglijker rangschikking, en beter overzicht van het geheel.

Wij mogen echter U.K.H. niet verbergen, dat wij gemeend hebben ons de volgende meer zaaklijke veranderingen te mogen veroorloven.

Het requisit bij art. 59 van het Charter van den 27 September 1804 en bij art. 51 van het Reglement van den 27 Januarij 1806 gevorderd, 210 dat de Hoge ambtenaren, daar bij genoemd, wanneer die in eene van 's Lands volkplantingen mogten geboren zijn, als dan van Europeesche ouders moeten geboren zijn, is door ons weggelaten, daar het onzes inziens eene onbillijke uitsluiting zijn zoude van de descendenten van Europeesche Familien, die zich vastlijk meter woon in eene van 's Lands buitenlandsche Bezittingen hebben geëtablisseed, dat hunne kleinzonen en verdere afstammelingen aldaar geboren, tot geene van de daar bij uitgedrukte ambten zouden verkiesbaar zijn, wanneer zij anders ook 220 aan alle de overige vereischten der wet voldeden, *alleen* om dat, na hunnen eersten Europeeschen stamvader, alle de volgende generatien dan van Coloniale, en niet meer van Europeesche ouderen afkomstig waren. Dit zou eene anders, zoo wenschelijke, vermeerdering van beschaafde en vermogende Familien in de volkplantingen eerder ontmoedigen en in den weg staan, dan bevorderen.

Bij art. 60 en 52 der beide voorschreve stukken hebben wij door het weglaten van het woord commissien het slot van dat art. zoodanig veranderd, dat het aan den Gouv^r Genl onverlet blijft de leden of ministers van het Hoog Gerechtshof soms tot eene zeer nuttige temporeaire commissie ook van justitieelen aart te kunnen gebruiken, en dat 230 dezelve ook bij wege van promotie of verwisseling ten allen tijde tot andere posten zouden kunnen worden bevorderd.

De bij art. 61 en 53 respectieve gestelde poenaliteit tegens zoodanige leden, welke binnen de eerst komende tien jaren van hun Lidschap in het Hoog Gerechtshof renuntieeren, en derzelve demissie uit hetzelfde vragen en obteneren, om dan ook zoodanige Colonie dadelijk te moeten ruimen, en met of tegen hunnen wil te moeten repatrieeren, is ons voorgekomen te zijn ongepast, en zonder eenig blijkbaar nut.

Het is toch op zich zelve geen misdaad, van een ambt te renuntieeren, en het schijnt reeds poenaliteit genoeg te zijn, door zoodanige 240 praemature demissie alle uitzigt op pensioen te verliezen, zonder daar te boven tot eene gedwongene verhuizing, in effecte met een politiek bannissement gelijk staande, te worden genoodzaakt.

Het is naar onze denkbeelden zelfs schadelijk voor de Colonien, de verhuizing te zeer te faciliteren, wanneer geene dringende redenen van slegt gedrag of vreze van te stigten volksberoerten, of diergelijke daartoe volstrektelijk noodzaken. — Om deze bedenkingen hebben wij dit

gedwongen vertrek uit de Kolonie van een Lid van het Gerechtshof, dat deszelfs ambt heeft geresigneerd, weggelaten.

De bepalingen bij art. 58 van het Reglement van 1806 zijn ons toegeschenen aanleiding te geven tot eene vermenging van magt. Wij 250 hebben daarom eene zoodanige bepaling nopens het voorstellen van maatregelen tot verbetering der gebreken in de Justitie ingericht, welke de grensscheiding tusschen het Gerechtshof en de Hoge Regering duidelijk aanwees, gelijk uit het 60 art. van het door ons ontworpen Reglement blijkbaar is.

Het Fiat van den Gouv^r Genl op Doodvonnissen het welk bij de meergem. Staatsstukken 73 en 64 respectie alleen tot de Rechtbanken op Java bepaald was, hebben wij gemeend tot alle de subalterne Rechtbanken ook op de buitenetablissemten te moeten uitstrekken.

Wij erkennen wel dat daar door de gevangenhouding der Delin- 260 quanten soms zeer lange kan worden gerekt, en derzelver straf, aldus tegen de letter der wet, en tegen de intentie des Rechters kan worden verzuwaard, en dat ook in enkele zeer zeldzame gevallen van oproer, of publiek geweld, eene prompte doodstraf, zijne nuttigheid kan hebben. Edoch de weinige bekommring voor zulke buitengewone gevallen, in welke doch alle wetten zwijgen, en waar in de tegenwoordigheid van Geest van den Hoofdgebieder doorgaans alles beslist, gevoegd bij de waarschijnlijkheid dat de uitoeffening van het Recht op deze buiten kantoren doorgaans aan minder kundige handen zal moeten worden toevertrouwd, dat ook in zulke klijne maatschappijen, driften, 270 wraaknemingen, of eigen belang eerder te vrezen zijn, dan bij een grotere massa van Inwoneren, en dat in allen gevalle de dadelijke executie van een doodvonnis, den gecondemneerden, op een der Buitenkantoren den weg tot het verzoeken, en soms obteneren van surcheance, of van gratie of pardon, onherroepelijk zoude afsnijden, waar door zijn lot oneindig boven dat van een Ingezeten van Java zou worden verergerd, en dat eindelijk de mogelijke conservatie van eens menschen leven, tegen alle bedenkingen ter contrarie, bij ons het overwigt houdt: zoo hebben alle deze redenen te zamen genomen ons overgehaald om ook de executie van Doodvonnissen bij de subalterne Rechtbanken 280 buiten Java uitgesproken, aan het Fiat van den Gouv^r Genl te onderwerpen.

Wij hebben verkozen geene plaatsen tot het op dezelve te formeren subalterne Rechtbanken te specificereen, gelijk zulks bij de art. 84 en 74 der dikwerf aangehaalde Staatstukken geschied is; daar de tijdsomstandigheden meermalen eene verandering in het bezit derzelve zouden kunnen te weeg brengen, of het gering getal van overgeblevene Inwoneren bij zommige, het aan den gang houden van eene afzonderlijke Rechtbank genoegzaam onmogelijk, of immers onnuttig zou kunnen maken.

290

Algemeene bewoordingen, die de executie van alle gewone gevallen, het minst belemmeren, schijnen ons toe het eigenaartige van een Reglement van Regering te moeten uitmaken, en dan al het overige, naar de bijzondere Instructien te verwijzen.

Bij het art., rakende de advocaten-adviseurs (art. 75 en 76) hebben wij gemeend het voor dezelve zoo bezwaarlijk, en in de gevolgen voor 's Lands kasse zoo kostbaar verbod: van het waarnemen van andere bedieningen ofte drijven van handel enz. te moeten wegnemen. Want behalven dat ons Vaderland zelve duizenden voorbeelden opleverd, dat in de zwaarste gevallen, ook decisoire advysen, zelfs over leven en 300 dood, door Rechtsgeleerden, te gelijk aanzienlijke ambten bekleedende, gegeven worden, schijnt het ons bijna onmogelijk toe, dat men eenigzins bekwame sujetten, de pleitbalien alhier reeds met succes eenige jaren hebbende gefrequentieerd, zal kunnen overhalen, om hunne reeds gevestigde praktijk en alle hoop op aanzienlijke eerampten in het Vaderland vaarwel te zeggen, en alleen op de toezegging van een goed tractement, hun leven op zulke afgelegene etablissementen te gaan wagen of in het duister te verslijten; hoe groot zou zulk een tractement wel behooren op te lopen, om eene redelijke schadeloosstelling voor zoo vele opofferingen te kunnen uitmaken? 310

En zouden niet ook deze advocaten-adviseurs, nadat zij door eenige jaren verblijf en oeffening der Lands Zaken aldaar zijn kundig geworden, met vrugt tot nuttige en winstgevende bedieningen, met de Justitie in geene betrekking staande kunnen en mogen worden benoemd, behoudens derzelve bevoegdheid en verpligting, om desgevraagd, echter in zaken van belang, de subalterne Rechtbanken te dienen van derzelve advyzen?

De Landbouw.

Wat deze aanbetreft, hoezeer ten aanzien van een liberaalder stelsel van culture dan de verpligte of geforceerde leverancien, de argumenten 320 van den Gouv. Daendels, tegen het geen den gewezen Raadpensionaris Schimmelpenninck bij geheime instructie, slechts als middel heeft voorgesteld, onvoldoende voorkomen, om het stelsel zelve te bestrijden; en de begunstigers van een vrijer stelsel nimmer bedoeld hebben eene oogenblikkelijke omwenteling in de verouderde gewoonten der Javanen aan te raden, maar integendeel, met langzame schreden, bij wijze van proefneming, in zommige distrikten, ten voorbeelde van anderen, en niet dan met overleg van de meest verstandige onder de Inlandsche Regenten, zoodanig stelsel van vrijer cultuur voor te bereiden en in te voeren, als meest overeenkomt met de aloudste instellin- 330 gen, namelijk die der contingenten, (bestaande in een gedeelte, bij wijze van tienden aan den Heer te leveren) hebben wij geoordeeld, dat het thans ontijdig was, dit onderwerp breedvoerig te bediscutieeren,

de keuze toch nopens de personen door U.K.H. tot de hoge posten van C.C.G.G. benoemd, maken het min noodzakelijk, zelfs onraadzaam hier omtrend eenige bepalingen te maken; te meer daar het Engelsch Gouvernement, gedurende deszelfs occupatie, welligt de verdedigers van een liberaalder stelsel kunnen zijn voor uit geloopen, en het des nog onzeker is, wat wenschelijk zal zijn, van het geen reeds is geschied te behouden of te veranderen. Wij hebben des gemeend te kunnen vol- 340
staan met ten dezen aanzien ons te bepalen tot het plaatsen der art. 81, 82 en 83.

Koophandel.

Zoodra het Land gemeend had de possessien der O.I. Comp. te moeten aan zich trekken en het geexpireerde octrooy niet meer van den uitsluitenden handel op dezelve te moeten vernieuwen, keerde alles weder in den boezem van den algemeenen handel terug, zoolang immers geene daad van oppermagt eene nieuwe beperking op de algemeene vrijheid daar stelde. Dit nu konde van eene wijze en rechtmatige Regering, zonder overwegende redenen van noodzakelijkheid of van het 350
algemeene goede, niet worden verwacht. Inderdaad, werd ook de handel, niet slechts van haven tot haven in de Indische vaarwateren, de Moluccos uitgezonderd, maar ook van hier op Batavia en terug bij publicatie van 1e Maart 1803, vrijgesteld, met uitzondering nogtans van de peper en koffij benevens de fijne specerijen, onder welke laatste verstaan worden, de nagelen en muscaatnoten met derzelve schil of foelie.

Nog gewoon aan de uitsluitende verkopeningen van de Comp. met derzelve gepaarde gaande aloude periodique tijds bepalingen of tusschen vakken van stilstand, scheen men zich, destijds, noch niet los te kunnen maken van het denkbeeld alsof zulks even zoo noodzakelijk 360
voor de peper en koffij, dan wel voor de fijnere specerijen, alzo behoorde. Men zag voorbij, dat zoodanige uitsluitende en periodique verkopeningen nuttig of zelfs noodzakelijk kunnen zijn, in zoodanige artikelen, als welke de Staat uitsluitend van andere natien bezit, gelijk als nog, grotendeels, de fijne specerijen kunnen beschouwd worden, en daar bij van een bepaald debiet zijn; maar dat de peper, welke ook elders wordt gevonden, en de koffij, welke van veelerlei oorden, in het bijzonder van de W. Indie wordt aangebragt, en genoegzaam een onbepaald en altijd toenemend debiet heeft, deze beide n.l. het karaktermatige van artikelen tot monopolie geschikt, ten eenemale kwamen 370
te ontbreken.

Waar bij nog inzonderheid dient aangemerkt, dat de gezegde openzetting van den vrijen handel, wanneer daar bij uitgezonderd bleef de peper en de koffij, zoodanige eene vrij verklaring van handel in der daad, niets betekende, maar veel eer de verwachting van den algemeenen handel opgebeurd, en op de Aziatische Bezittingen aangemoedigd te

zien, geheel te leur stelde. Men had het voorname voedsel van een zoodanigen vrijen handel terug gehouden.

Geene aanmoediging kon er zijn, om benodigdheden van hier naar Batavia enz. uit te voeren, zonder vooruitzigt tevens, van met volle 380 ladingen weder te kunnen te huis varen.

Dit nu konde niet met de Javasche suiker, welke de vracht niet verdragen kan, en slechts tot onderlaag, in plaats van ballast wordt medegevoerd, en van eenige verdere kleinigheden, geschieden.

Deze en meer andere consideratien, welke men nog daar bij zoude kunnen voegen, schijnen dan ook veroorzaakt te hebben, dat bij de latere Staats Besluiten van twee elkander opgevolgde Regeringen, blijkens het gearresteerde Charter bij het Staatsbewind, art. 96, en het Reglement van den Raadpensionaris Schimmelpenninck, art. 89, de peper en koffij niet meer onder de uitsluiting van den vrijen handel 390 zijn begrepen gebleven.

De langdurige stremming van de vaart met eigen vlag, is dan ook te houden voor de eenige oorzaak, waarom niet openlijk met intrekking of liever uitbreiding van voormelde publicatie, deze meerdere vrijheid van handel den volke is aangekondigd geworden. Intusschen is deze vrije vaart, gedurende den oorlog, door Amerikaansche vlag, tot op de uitbarsting van de Amerikaansche onlusten met Engeland, alzoo onafgebroken uitgeoeffend gebleven, gelijk nu door de allèszins gezegende ommekeer van zaken, met Hollandsche vlag zal kunnen ondernomen en voortgezet worden. 400

Wij hebben dan ook gemeend, op het voetspoor der hier gemelde Staats Besluiten geene verandering of nadere bepalingen, ten dezen aanzien te moeten voordragen.

Wij hebben, echter, alsmede volgens rigtsnoer van gezegde Staatsstukken eene deur opengelaten (art. 85) om zodanige produkten, als welke op de Indische markt onverkocht mogten overblijven, te kunnen te huis varen, om het zij door het Gouvernement zelf, of in commissie, benevens de specerijen te kunnen worden te gelde gemaakt.

De Zeevaart.

Behalve wat reeds boven gezegd is, hebben wij ten dezen aanzien 410 nog aan te merken, dat wij gemeend hebben al de artikelen welke de onderscheidene gevallen derzelve bepalen zonder eenige zakelijke veranderingen uit de evengemelde stukken te moeten overnemen.

Haast zouden wij niet geschroomd hebben zelfs de vrije vaart tot op de Moluccos uit te strekken.

De tijd nadert en schijnt nabij, van de voorspelling vervuld te zien, welke oudtijds de schrijver die voor den Raad Pensionaris Joan de Wit de pen voerde, heeft te boek gezet, „dat de Hollanders niet altijd meester van het monopolie der specerijen blijven zouden”.

In der daad, zijn de kruidnagelen reeds lang naar Cayenne, en in 420 deze latere dagen in de Engelsche Bezittingen op Sumatra en Bengalen overgevoerd; en ofschoon de qualiteit der bijsoorten minder zijn moge, de vermenigvuldiging van deze, moet ook het vertier der echte soort krachtdadig aandoen en het vruchtbaar Ambon zal welhaast aan de uitbreiding der cultuur van nog andere rijke voortbrengselen kunnen dienstbaar zijn.

Het monopolie van de muscaatnoot op Banda kan niettemin behouden blijven. Trouwens des zelfs noodlot hoezeer dezelfde vrucht op het eiland Diemen in de Botanybay zeer welig wast, schijnt nog in een ver verschiet verwijderd.

Dan wij achten dat de beslissing van dit object geene verhaasting 430 nodig heeft, om niet alles gelijk te omvatten. En zoo vertrouwen wij dan ook hiermede dezen onzen taak te hebben voleindigd.

Ten slotte moeten wij U.K.H. doen opmerken, dat wij doorgaans, maar boven al in de Instructie voor C.C.G.G. getracht hebben, zoodanige algemeene en voor alle mogelijke gevallen toepasselijke voorschriften te brengen als ons geschikt zijn voorgekomen al die zwaarigheden te prevenieren, welke naar ons inzien onafscheidelijk zijn van het geven van al te bepaalde Instructien op zulke onmeetelijke afstanden, waar niet telkens en op alle punten, soms van dringenden aard 's Vor- 440 sten wil kan worden gevraagd of ingewagt, en waar vele tusschengekomen omstandigheden de situatie van zaken tusschen het moment van het alhier arresteren van zoodanige Instructien, en den oogenblik dat die op de plaats zelve moeten worden in werking gebracht geheel en al hebben kunnen veranderen.

Alles toch komt aan op de talenten, den goeden wil, en de gepaste voorzigtigheid door ernst gerugsteund van hen die in de benoeming tot C.C.G.G. van wegens U.K.H. voor Nederlandsch Indie, met Hoogst deszelfs vertrouwen vereerd zijn, en dat zij van overigens de nodige ruimte hebben, om U.K.H. vaderlijke en wijze bedoelingen in 450 het Reglement op het beleid der Regering gemanifesteerd, op de beste en zekerste wijze te kunnen realiseeren.

Al het welk dan ook U.K.H. minder huiverig zal maken, om aan de ontwerpen, welke wij hiermede de eer hebben Dezelve aantebieden, hoogstdeszelfs goedkeuring te geven, en overigens het Rapport van de Heeren C.C.G.G. uit Indie in te wagten ten einde als dan over deze aangelegen zaak finale dispositien te kunnen nemen.

De Raad van Koophandel en Kolonien.

Van wegen denzelve

MOOYAART,

Secretaris.

ADVIES VAN DEN RAAD VAN STATE VAN 6 DECEMBER
1814, No. 3.

Het hieronder afgedrukte stuk is een copie van de minuut van het advies hetwelk zich bevindt in het archief van den Raad van State.

De spelling, ook waar zij inconsequent is, is onveranderd gevolgd.

De letters links geven aan door wien het daar onder volgende gedeelte is geschreven. Deze letters hebben de volgende beteekenis:

H, G. K. van Hogendorp,

M, J. G. de Meij van Streefkerk,

Q, W. Queijsen, en

S, Een Commies van Staat, Secretaris van G. K. van Hogendorp.

10

De tusschen ( ) geplaatste, en met dit lettertype weergegeven, gedeelten komen in de minuut, doorgehaald, voor, en zijn dus in het officieel advies weggelaten.

De cursief gedrukte gedeelten zijn in de minuut in margine bijgevoegd.

Den 6e December 1814 No. 3.

M Het heeft U.K.H. behaagt bij marginaal appointment van den 25e October No. 74 om consideratiën en advijs aan den Raad van State te renvoyeren de hiernevens terruggaande missive van den Raad van Koophandel en Koloniën van den 21e bevorens daarbij aan Uwe K.H. ter approbatie aanbiedende:

20

A. Een Concept Reglement op het beleid van de Regering en het Justitie-wezen in 's lands Asiatische Bezittingen en van de cultuur en handel in en op dezelve Bezittingen.

B. eene concept Instructie voor Commissarissen Generaal, en

C. eene concept Instructie voor den Gouverneur Generaal.

Alvorens tot het onderzoek der bovengemelde stukken over te gaan, moet de Raad vooraf, in het algemeen, aanmerken, dat zedert den tijd waarop Dezelve door den Raad van Koophandel en Koloniën zijn ontworpen en aan Uwe K.H. voorgedragen, veele andere en belangrijke berigten, ten aanzien van de tegenswoordige gesteldheid onzer 30 Asiatische Bezittingen, en van de inrigtingen aldaar door de Engelsche Regering daargesteld, zijn ingekomen, welke, bijaldien dezelve aan gemelden Raad vroeger waren bekend geweest, gewisselijk tot veele veranderingen in de door denzelfden ontworpen bepalingen aanleiding zouden hebben gegeven;

Q Dat echter de R. v. S. vermeend heeft deszelfs consideratiën op die stukken zo als dezelve zijn liggende aan U.K.H. te moeten aanbieden, zo als de Raad gedaan zoude hebben indien de laatste berigten ook niet waren ingekomen.

De Raad deze stukken met al den aandagt die het groot gewigt der 40 zaak vordert, overwogen hebbende, is van gedagten dat dezelve met veel prudentie, oordeel en kunde zijn opgesteld; over het algemeen datgeen behelzen wat nodig is om deze belangrijke zaak wel te doen gelukken.

De Raad vindt zich echter verplicht enige bedenkingen en consideratiën over hetzelfde onder de attentie van U.K.H. te brengen, en wel in de eerste plaats

Dat de Raad volkomen instemt met de opinie der opstellers dezer stukken, dat het onmogelijk is om thans hier te lande aan Commissarissen veele bepaalde voorschriften te geven omtrent de middelen die dezelve 50 zullen moeten bezigen om aan de intentie van U.K.H. te voldoen, maar dat zulks aan de wijsheid en prudentie der Commissarissen, behoort overgelaten te worden;

Dan even zoo zeer schijnt het den Raad toe dat het convenabel zoude zijn, en dat de aart der zaak schijnt te vorderen, dat U.K.H. tenminste omtrent dit soort van zaken, dewelke op de gehele wijze van bestaan der menschelijke maatschappij op Java invloed hebben zullen, aan de Commissarissen voorschrijve het oogmerk dat zij zich zullen moeten voorstellen, en het doel dat aan U.K.H. wenschelijk 60 toeschijnt te bereiken.

En dit te meer, omdat door al wat sedert enige jaren gebeurt is, omtrent deze belangrijke bezittingen alles geheel en al van gedaante is veranderd, zodanig is veranderd, dat het doel hetwelk U.K.H. zich thans moet voorstellen omtrent het bestaan der bevolking van Java, misschien juist het tegendeel zijn moet van het doel dat de O.I. Compagnie te voren zocht te bereiken.

Het is bekend dat onder de O.I.Comp. de staat der maatschappij op Java vrij wel overeen kwam met het oude leenstelsel in Europa; dat voor de inwoners geen landeigendom bestond, en zelfs in het generaal voor hun het recht van eigendom bijna niets betekende; 70 dat de Landbouw als het ware alleen in Herendiensten werd gedreven; dat er noch beschaving nocht verlichting bestond, noch enige middelen om dezelve aan te kweken:

Een zodanige staat van zaken konde met het but der Comp. zeer wel stroken, toen men zich voorstelde om op het eiland Java juist die producten te doen cultiveren die het meest voor den handel der Comp. geschikt waren, en geen andere, en om vervolgens zich van alle die producten, met uitsluiting van alle andere menschen, meester te maken

voor een bijna niets beduidende prijs, die men zelven bepaalde zoo als men goed vindt. Toen was het zeer doelmatig dat men al wat naar vrij- 80 heid al wat naar beschaving al wat naar verlichting geleek of daar toe konde leiden, zorgvuldig vermijdde. Toen was het doelmatig, dat de gemene man gedwongen, en niet voor zich maar ten profijte van de Comp. en van de inlandsche regenten het land moest bebouwen op die wijze als hem zulks werd geordineerd dat hij om het zoo uit te drukken, eigenlijk niet zoo zeer een mensch, als wel een werktuig van landbouw was, gelijkstaande met een os, of paard, het welk op dezelfde wijze tot het zelfde einde gebruikt wordt.

Dan thans heeft juist het tegendeel plaats dat schone vrugtbare land is thans niet meer het ongelukkig eigendom van enkel winst 90 zoekende kooplieden; het is in den boezem van den Staat te rug gekeerd; de weldadige liberale regering van den Vaderlandschen Souverein, zal daar de mercantiele beheersching vervangen.

Deze is geen huis van Commercie zooals de Comp. zijn hoofddoel is met de producten van het land bijna voor niet in handen te krijgen om daar mede handel te drijven.

Het is zijn doel, zijn wensch, zijn belang, dat die belangrijke bezitting eens worde een bloeiend, welvarend, rijk en gelukkig land, hetwelk tien dubbeld de producten zal op leveren, die men om niet in deszelfs vorige ongelukkige toestand, van het zelve heeft kunnen verkrijgen, 100 en dat ook dan duizenden behoeftens zal hebben, van dewelke deszelfs onbeschaafde bewoners nu zelfs geen denkbeeld hebben, werwaards dus de vaderlandsche handel veel met winst zal kunnen heenbrengen, en veel met winst zal te rug voeren, en onzen handel, en onze scheepvaart, en onzen scheepsbouw, en zelfs onze fabrieken met al den aanleve van dat alles een nieuw voedsel en leven zal verschaffen, en het verval vergoeden, dat dezelve in andere opzichten geleden hebben.

Hieruit schijnt het den Raad toe eigenaastig te volgen: Dat even zoo zeer als de voormalige O.I. Comp. konde wenschen dat de bevolking van Java bleef in den toestand waar in dezelve was, en de instruc- 110 tien van hunne gezagvoerders op dat eiland daarnaar inrichteden, even zoo zeer U.K.H., die wenscht dat de bevolking door gepaste middelen eenmaal tot eene geheel andere wijze van bestaan moge gebragt worden en dus wil dat de Com. Generaal en naderhand de G.G. dat doel van den beginne aan en bestendig in alle hunne maatregelen zullen voor ogen houden, dan ook in hunne instructien deze zijne intentie duidelijk en ondubbelzinnig uitdrukke; de middelen om dit doel te bereiken bijna geheel aan dezelve prudentie en doorzigt overlatende.

En het duidelijk en stellig verklaren van U.K.H. intentie ten dezen opzichte, en de bevelen dien ten gevolge aan de Com. Gen. in der- 120 zelve instructie te geven, schijnt den Raad toe des te noodzakelijker, daar het, naar het inzien van den Raad, als het ware de hoofdzaak is,

van de nieuwe order der dingen die voor dat land begint, en waar van alles zal afhangen.

Indien toch de toestand der bewoners van Java moest blijven zooals dezelve te voren was, zoo de contingenten en verpligte leverantien in te zamelen en daarmede koopmanschap te drijven het enigste zoude zijn dat deze bezittingen van de staat zouden opleveren, dan mogelijk ware het beter die bezittingen te abandonneren, dan zich weer op nieuws bloot te stellen aan het gevaar dat bij iederen oorlog, bij iedere 130 stremming van vaart en handel, die bezittingen weer de afgrond wierden in dewelke 's Lands vermogen bij millioenen verswolgen wiert, en dat zelfs in tijd van vrede, zoals bij de Comp. het geval geweest is, die commercie weer niet een jaarlijks verlies van zeven en agt millioen in zoude worden gedreven. Daar in tegendeel wanneer het mogt gelukken aldaar de menschelijke maatschappij op enen beteren en gelukkigeren voet te brengen eigendom, beschaving, industrie, welvaart, rijkdom bij dezelve te doen plaats vinden alsdan de kosten van bestuur en toereikende verdediging dier bezittingen uit deszelve eigen opbrengsten zullen kunnen worden gevonden niet alleen, maar nog boven- 140 dien aanzienlijke sommen in de algemene schatkist zullen kunnen worden overgebracht; terwijl boven dat die bezittingen in dien toestand, maar ook dan alleen, onze scheepvaart, onze handel, onze welvaart zeer aanmerkelijk zullen kunnen verlevendigen en vermeerderen.

In de concept-instructien ondertusschen vindt de Raad nergens dit denkbeeld duidelijk uitgedrukt, integendeel zoude het uit dezelve kunnen schijnen dat de intentie meer was om de menschelijke maatschappij op Java te laten bestaan op den vorigen voet, dan wel om dezelve op eenen anderen voet te brengen, daar toch bij het bevel om te zorgen dat de plaatshebbende mishandeling van den gemenen man op houden 150 en zijn lot verbeterd worde, deze clausul gevoegd wordt, dat zulks moet geschieden met behoud van 's Lands zeden, gewoontens en godsdienst.

Hieruit kunnen Comm. Gen. wel niets anders opmaken, alsdat zij wel de misbruiken en knevelarijen moeten beletten, maar de staat der maatschappij zooals die is, dat is te zeggen het bestaande soort van leenstelsel maintaineren en doen voortduren; en dus precies het tegendeel doen van dat geen wat, naar het inzien van den Raad, het enigste en zekerste middel is om uitte werken, dat de Staat op den duur in die bezittingen, eene vermeerdering van welvaart en vermogen vinde.

De R. zoude derhalve van oordeel zijn dat in de instructien voor 160 Com. Gen. een artikel behoorde gevoegd te worden, bij hetwelk U.K.H. deszelfs intentie ten dezen opzichte stellig en duidelijk verklaarde, en Com. mogen weten waar aan zich te houden, en hun gedrag naar te regelen; En dat de bovengemelde clausul, dat de verbeteringen moeten geschieden behoudens 's Lands gewoonten zeden en godsdienst worde weggelaten.

Het is toch bekend dat de zeden en gewoontens des Lands weinig voor het gelukkig bestaan van een volk geschikt zijn, maar de kenmerken dragen van barbaarschheid en onderdrukking, en van ene maatschappij in de kindsheid der beschaving; en dat de Godsdienst 170 enige weinige heidenen uitgezonderd, algemeen bestaat in een zeer verbasterd, zeer dom en zeer bijgelovig en onredelijk Mahomedanendom, even weinig geschikt om de zedelijkheid der inwoners te verbeteren, als om hun verstand te verlichten en het geluk der maatschappij te bevorderen. De R. ziet derhalve geen grond om U.K.H. te adviseren om aan H. Deszelfs Commissarissen te bevelen datzij voor de voortdoring van al dat gebrekkige zullen moeten zorgen, maar zoude veel eer van oordeel zijn, dat zij zich een tegengesteld doel ter bereiking zouden behoren voor te stellen. Het spreekt van zelve dat men de gewoontens en godsdienst, vooral van een nog dom volk niet moet brusqueren of 180 verevolutioneren, hoe ellendig dezelve dan ook zijn moge; dan daartegen zullen de door U.K.H. benoemde Com. wel gene voorschriften behoeven; ware dit zo, dan zoude van hunne zending weinig nut te wagten zijn, en er zouden niet zovele en zoo gewigtige zaken aan hunne prudentie hebben moeten worden overgelaten.

Na dit belangrijke point, hetwelk naar het inzien van den R. aan de project instructien ontbreekt te hebben laten voorafgaan, zal de R. deszelfs gedagten en consideratien over het geen in de zelve gevonden wordt open leggen in die order als dezelve in het Project Reglement voorkomen en dus in de eerste plaats omtrent het plaatsen der Hoogste 190 Regering van Indien in hande van den Gouverneur Generaal geadsisteerd door vier Raden.

De wijze waar op die hoogste magt in het reglement is gewijzigd, de verhouding van den Gouver. Gen. tot zijne Raden, schijnt aan den R. toe zeer goed door gezien te zijn, en zodanig ingerigt dat er grond is om te verwagten dat de zaken uit meer dan één oogpunt beschouwd zullen worden, en dat voorzigtigheid en rijpheid van deliberatie, met promptitude en kragt in uitvoering, zullen kunnen gepaard gaan; dat de Gouverneur aan de ene kant tegen overijling en vergissing, dewelke toch ook in den man van de meeste talenten kunnen plaats hebben, 200 beveiligd wordt zonder dat hij aan den anderen kant immer in het nemen of kragtdadig executeren van die mesures, die hij noodzakelijk oordeelt, door verdeling van magt kan worden geëntreveerd of verhinderd.

De R. conformeert zich geheel met hetgeen ten dezen opzichte in het concept reglement wordt voorgeslagen, uitgezondert met het daarin voorkomende omtrent de verantwoordelijkheid aan den Secr. van St. tot de koloniën. Er wordt namentlijk in gezegd, De Hoge Regering is verantwoordelijk aan Onzen Secr. van St. tot de Koloniën, dit schijnt

den R. toe zeer oneigentlijkt en verkeert uitgedrukt; Het spreekt toch 210 van zelve dat de Hoge Regering van Indiën niet aan den Secr. van St. maar aan de Souverein, dus aan U.K.H. verantwoordelijk is; en dat deze verantwoordelijkheid noch gedelegeerd noch op enige wijze van den Souverein afgetrokken, en op een ander overgebracht kan worden, en de R. is van oordeel dat dit verkeerde denkbeeld of tenminste deze verkeerde uitdrukking in gene staatsstukken behoort te worden gevonden. En het is even zoo gelegen met die verantwoordelijkheid van de Gouv. Gen. als bevelhebber der Land en Zeemacht.

De bevelen van U.K.H. komen wel gewoonlijk door middel van den Secr. v. St. tot de Koloniën, aan de Hoge Regering van Indiën, en 220 derzelve rapporten en correspondentie komen wel door het zelfde middel gewoonlijk tot U.K.H., maar dit is een zeer verschillend denkbeeld, dan direct verantwoordelijk te zijn aan dien Secr. v. St.

De R. zoude dus van oordeel zijn dat dit gedeelte, in dien zin zoude behooren veranderd te worden.

De R. is door den Heer Vicepresident geïnformeerd dat men aan U.K.H. de bedenking had geöpperd, of misschien niet het nut dat er gelegen konde zijn in het doen adsisteren van den Gouv. Gen. door vier Raden, zoude kunnen worden opgewogen door het nadeel van het verzwakken van den verantwoordelijkheid van den Gouv. Gen. het- 230 welk door het toevoegen van Raden zoude ontstaan, en teffens dat U.K.H. verlangde dat de R. deze bedenking in overweging zoude nemen en Hoogstdenzelven ook daaromtrent deszelfs consideratien zoude aanbieden.

De R. hieraan voldoende hesiteert geen oogenblik, om aan de bij het concept reglement voorgeslagene wijze de voorkeur te geven, boven het denkbeeld van de gehele Hoge Regering buiten enige inzage of adviserende steun van iemand, geheel alleen individueel aan den Gouv. Gen. op te dragen.

Hoe groot toch immers de talenten van een Gouverneur mogen zijn, 240 hoe uitgebreid zijne kundigheden, hoe schrander ook zijn doorzicht, hoe deugdzaam zijn karakter, hij is en blijft een mensch, en dus onderhevig aan menschenlijke driften, zwakheden, overijlingen, misvattingen en dwalingen en verleidingen.

De zorg voor de belangen van den Staat, en zelfs de edelmoedigheid jegens de Gouverneur af, schijnen den R. te vorderen, dat U.K.H. denzelven niet in dien eervollen maar ook gevaarvollen moeielijken post, zonder hulp of bijstand als het ware noodzaakt, geheel alleen op zichzelf te staan; En maakt de zorg voor de belangen van den staat het, naar des Raads inzien, wenschelijk dat dit denkbeeld niet door 250 U.K.H. worde geädopteerd; iedere Gouverneur Gen. indien hij een waarlijk wijs en waarlijk braaf man is, kan naar het oordeel van de Raad, niet anders dan dit nog vuriger wenschen, wie toch die in staat is alle

de moeielijkheden en gevaren van dien post door te zien zoude verwaand genoeg kunnen zijn te geloven, dat hij alleen aan zijn eigen doorzicht en oordeel overgelaten voor alles genoegzaam zoude wezen.

De voorstanders van het tegenovergestelde gevoelen, zullen mogelijk zeggen dat hoe zeer U.K.H. geen expresse Raden tot adsistentie van den Gouv. bestemt, hij daar om niet verstoken behoeft te zijn van de inlichting die hij van andere kundige ambtenaren ieder in deszelve 260 vak, kan krijgen, gebruik te maken. Dan juist dit komt den R. hoogst nadelig voor.

Alle de menigvuldige vakken van bestuur en administratie lopen bij den Gouverneur als in een middelpunt tesamen; zijn pligt en zijn taak is om te zorgen dat alle die delen zo ingerigt worden, dat zij even als de raderen van een uurwerk, geschikt zijn om den geregelden gang van het geheel te bevorderen; dat er harmonie tusschen allen zij, dat niet in het ene vak principes gevolgd worden die in een ander worden uit het oog verloren, dat niet de principes in andere vakken gevolgd wordende in contradictie staan, en er zodoende inconsequentien 270 en tegenstrijdigheden ontstaan, die voor een geöeffend oog eene gebrekkige Regering verraden, en altijd nadelige gevolgen na zich slepen.

Zijne taak is vervolgens om te zorgen dat in ieder vak bijzonder alles worde ingerigt als met het meeste nut van dat vak het meest overeen komt, en dat het eigenbelang der ambtenaren nimmer dat nut doe uit het oog verliezen, noch dezelve nalatigheid aan het zelve schade veroorzake.

Het is daarom naar het oordeel van den Raad van het hoogste belang, dat zij die den Gouverneur door hunnen Raad daarin moeten adsisteren, volstrekt geen belang kunnen hebben bij het dus of zoo 280 inrichten van enig vak van administratie, maar dat hun belang en hunne roem alleen verbonden zijn aan het welgelukken der algemene Regering. En al waren alle die bijzondere ambtenaren geheel en al boven de indrukken van eigenbelang verheven, dan nog zoude de R. v. S. van oordeel zijn dat hunne raad en influentie op den Gouv. gevaarlijk zoude zijn. Het is toch niet tegen te spreken dat bijna alle menschen met een bijzonder vak van regering of administratie belast de gewoonte contracteren, om de zaken altijd uit het gezigtspunt van hun vak te beschouwen; en dat er maar weinige onder hen gevonden worden, die bij het beschouwen en beöordelen der zaken, in de eerste plaats het ge- 290 heel voor ogen hebben, dit is het gezigtspunt waarin hij bestendig moet staan, en uit hetwelk hij zich nimmer moet verwijderen, hij moet zoals straks gezegd is, zorgen dat er tusschen alle de verschillende vakken harmonie is; Lieden dus die in een geheel ander gezigtspunt geplaatst zijn, die het geheel niet kunnen overzien die daarenboven er zelden aan denken of eene zaak, als dezelve voor hun vak maar goed is, wel in andere opzigten goed is, en met andere vakken strookt, der-

gelijke lieden, hoe agtingswaardig ook op hun zelve, zijn naar het inzien van den Raad, gene geschikte raadslieden voor den Gouverneur.

En indien deze Raadslieden waren chefs van administratien, dan zou- 300 den naar het oordeel van den Raad, boven de opgenoemde inconvenienten, er nog meer anderen daaruit kunnen ontstaan. Iedere Chef van een administratie heeft toch al gaarne de zaken van die administratie naar zijne zin en begrippen ingerigt; hij zoude gaarne bij voorkeur zijne geprotegeerden in dezelve zien bevorderd, en het zoude veelal het geval zijn dat de anderen meest eenstemmig zouden adviseren, omdat zij op hunne beurt van hem dezelfde inschikkelijkheid zouden verlangen, en zoodoende zoude die Raad voor den Gouverneur veelmeer nadeel als voordeel worden.

Daar het dan, naar het oordeel van den R., niet aan U.K.H. is aan 310 te raden, om den Gouv. Gen. met de Hoge Regering, zonder enige hulp of bijstand geheel alleen te belasten, en de Raad van andere ambtenaren uit de verschillende vakken van regering en bestuur op boven gemelde gronden voor hem van weinig nut en dikwijls van veel gevaar zoude kunnen zijn, zoo vindt de Raad zich verplicht U.K.H. te adviseren om het voorgeslagene ten dezen, in het project reglement, te adopteren en dus den Gouv. Gen. eenen Raad ter adsistentie toe te voegen, dewelke in het zelfde gezigtspunt als hij geplaatst is, en van dewelke men dus kan verwagten dat dezelve de zaken zoo zal beschouwen als de Gouverneur dezelve beschouwen moet; en dewelke bij geen 320 een bijzonder vak enig belang of voorkeur heeft, en dus verondersteld kan worden altijd het geheel in de eerste plaats bij het beoordeelen der zaken voor ogen te zullen hebben: en welkers belang en roem, zoals straks gezegd is, alleen met het welgelukken der algemene Regering verbonden zijnde, zich in het geval bevindt dat deszelfs pligt, hebbelikheden en belang te samen gaan, welke gelukkige positie overal en altijd, maar voor al op zulke afstanden en in dat land, voor den Staat de beste waarborg oplevert, dat de menschen doen zullen wat zij doen moeten.

En de R. wordt van deze opinie niet terug gehouden door de zwaarigheid dat het toevoegen van dezen Raad de verantwoordelijkheid van 330 den Gouv. Gen. zoude verzwakken. Wanneer men toch niet oppervlakkig aan de klanken blijft hangen, maar dit denkbeeld doordenkt, en onderzoekt, dan wordt het moeilijk om duidelijk te begrijpen, waarom die verantwoordelijkheid daardoor verzwakt zoude worden.

Zodanig als toch de inzage en invloed van dien R. in de zaken der Hoge Regering bij het concept reglement is gewijzigd en gemodificeerd, kan dezelve nimmer den Gouverneur noodzaken te doen hetgeen hij zoude oordelen met zijn pligt strijdig te zijn, of beletten en verhinderen al dat gene te doen wat hij zoude oordelen dat hem door zijn pligt geboden wierd; Zijne verantwoordelijkheid blijft derhalve 340 even zo volkomen bestaan, of hij geheel alleen delibereerde.

En wanneer men die verantwoordelijkheid toepast op zaken over dewelke wel geen rechterlijk onderzoek zoude kunnen of behoeven plaats te hebben maar die toch voor den Souverein genoegzame grond zouden opleveren om dien Gouverneur uit zijn post te verwijderen, hetwelke toch het enigste resultaat der verantwoordelijkheid in dergelijke zaken is, dan is er geen de minste reden te vinden, waarom U.K.H. daartoe minder zou besluiten als wanneer er geen Raad bestond. En past men dezelve toe op zaken waarover een rechterlijk onderzoek zoude behooren plaats te hebben, dan schijnt althans de zwaarigheid 350 geheel weg te vallen, daar toch de complicitéit der Raden een misdaad van den Gouverneur geensins kan billijken, en wanneer dezelve geen complices geweest mochten zijn, zoude integendeel het bedrijven der misdaad tegen het advijs en waarschuwing der Raden gaan, een zeer verzwarende omstandigheid opleveren; Zoo dat, uit welk oogpunt men de zaak ook beschouwe, het toevoegen van vier Raden welke met den Gouv. over alle zaken de Hoge Regèring betreffende delibereren, en onder wier ogen en in wier bijzijn als het ware de Gouverneur alle de daden zijner functie verrigt zonder dat dezelve hem tot het nemen van enige mesure kunnen noodzaken, of het nemen van enige mesure 360 kunnen beletten, wel eene waarborg oplevert dat de zaken meer van alle zijden zullen worden beschouwd, als van één mensch, welke ook zijne talenten mogen zijn, immer te wagten is; wel eene waarborg oplevert tegen overijling, tegen misbruik van magt, tegen de verleiding van baatzugt, partijdigheid en andere schadelijke driften, maar nimmer die verantwoordelijkheid van den Gouverneur eniger mate zal kunnen verzwakken, dewelke alleen door verdeling van magt zoude veroorzaakt kunnen worden.

M De Raad van State heeft verder op het concept Reglement de volgende aanmerkingen.

Aangezien er wel een algemeen Secretaris van de Hoge Regering zal zijn, maar geen eigentlijke Secretaris van den Raad, door wien de besluiten en andere verrigtingen van Gouverneur Generaal en Raden, volgens artikel 13 zullen moeten worden getekend, zoo diene de woorden van den Raad tot voorkoming van alle misverstand in dat artikel te worden weggelaten, of vervangen door de woorden Algemeen Secretaris.

Op het 16e artikel, handelende over het regt van gratie, zijn bij den Raad twee bedenkingen opgekomen.

Onder de bepalingen volgens welke dat regt aan G.G. in Rade wordt 380 toegekend, komt in de eerste plaats voor, wanneer hij in enig diergelijk geval oordeelt dat het aan hem gedane verzoek enige reflexie verdient, hij daarop zal innemen het advijs en de consideratien van het Hoog

Gerechtshof — waaruit volgt dat de Hoge Regering zoude bevoegd zijn zodanig verzoek dadelijk, en zonder het evengemeld Gerechtshof daarop vooraf te hebben gehoord, af te slaan, bijaldien G.G. in Rade mocht begrijpen dat hetzelve geen regard verdiende.

Over het algemeen is hetzelve niet aan te raden om ten aanzien van de verzoeken om gratie een toegevend systema aan te nemen, maar de Raad is toch van oordeel dat in eene zoo verre af gelegene bezitting, 390 waar de Souverein niet zelve resideert, maar deszelfs gezag bij delegatie wordt uitgeoefend, daaromtrent niet *volkomen* dezelfde regelen als in het moederland kunnen gevolgd worden, en dat aldaar aan een elk en een iegelijk ten aanzien van het naauwkeurig onderzoek van ieder geval die zekerheid behoort te worden gegeven, welke hier te Lande door de tegenwoordigheid van den Souverein vanzelve gewaarborgd wordt. De Raad zoude daarom van gedagten zijn, dat de Gouverneur Generaal in Rade op alle verzoeken om gratie of pardon, welke niet betrekkelijk zijn tot vonnissen door het Hoog Gerechtshof van Indien zelve gewezen, maar tot sententie door andere Hoven of Rechtbanken buiten 400 Batavia geslagen in alle gevallen het advijs en de consideratiën van dat Hoog Gerechtshof zoude moeten inneemen, en dat gevolglijk dat gedeelte van art. 16 aldus zoude moeten worden gesteld:

1) „dat wanneer het verzoek om gratie betrekking heeft tot een (vonnis door) *misdad staande ter cognitie van het Hoog Gerechtshof (geslagen) of tot eene sententie bij hetzelve geweest* en de Gouverneur Generaal in Rade oordeelt dat hetzelve eenige reflexie verdient, hij daarop zal inneemen het advijs en de consideratiën van hetzelve Hoog Gerechtshof; doch dat wanneer het verzoek om gratie betrekkelijk is tot (eene sententie geweest door een der nedergeregtten) *een misdad* 410 *waarvan de cognitie toekomt aan een der andere Geregten of tot een vonnis door een derzelve geweest* de Gouverneur Generaal in Rade altijd, en dierhalven ook dan wanneer hij mocht begrijpen dat hetzelve geene overweging verdient, daarop het advijs en de consideratiën van het Hoog Gerechtshof zal inneemen.”

Voorts wordt bij datzelfde art. 16 aan de Hoge Regering de macht gegeven om op gunstig advijs van het Hoog Gerechtshof, remissie van straffen te verleenen, en ook om, desgeradens oordelende, tegen dat gunstig advijs aan, de verzoeken voor zodanige kwijtschelding afteslaan — doch wordt aan Dezelve de bevoegdheid niet gelaten om tegen het 420 declinatoire advijs van het Hoog Gerechtshof in naam van Uwe K.H. gratie of pardon te verleenen, maar de Hoge Regering in dat geval gelast de stukken herwaards over te zenden en bijzondere bevelen daaromtrent aftewagten.

De Raad van State heeft voor deze onderscheidende bepaling geen motieven kunnen vinden; Indien het nuttig en raadzaam geächt wordt

1) Gecursiveerde woorden in deze alinea waarschijnlijk door Elout geschreven.

aan de Hoge Regering de bevoegdheid te geven om, zelfs tegen het gevoelen van het Hoogste Gerechtshof tot een strenge toepassing der wetten te besluiten, iets hetgeen zeker om redenen van Staatkunde somwijlen noodzakelijk wezen kan, dan schijnt het althands niet minder 430 nuttig aan diezelfde Hoge Regering het recht van verzachting of onthefving toe te kennen, omdat daartoe ook politieke redenen aanwezig kunnen zijn; en dat deze uit den aart der zaak bij het gerechtshof bij het opmaken van Deszelfs advijs niet in aanmerking kunnen genomen worden.

De Raad zoude dus van oordeel zijn, dat het regt van gratie, ook tegen het advijs van het Hoog Gerechtshof, aan de Hoge Regering in Indiën zoude kunnen worden overgelaten, *onder gehoudenheid evenwel om in zodanig geval, alle de stukken tot eene dergelijke zaak betrekking hebbende Kopiaeljk en in duplo bij eerst bekwame gelegenheid over te 440 zenden aan den Secretaris van Staat voor de zaken van Koophandel en Koloniën, met vermelding tevens van de gronden en motiven van het genomen Besluit, ten einde onder het oog van Uwe K.H. te worden gebracht.*

Het getal Leden van de generale Rekenkamer wordt bij artikel 34 op vijf bepaald, waaronder de President. Wanneer men daarmede vergelijkt het getal Leden van de algemeene Rekenkamer alhier, en daarbij in aanmerking neemt de meerdere uitgestrektheid onzer O.I. bezittingen vooral de veelvuldige werkzaamheden bij het evengemeld artikel aan die Kamer opgedragen, dan ontstaat natuurlijk de vrees dat het voorsz. getal ontoereikend zal worden bevonden om de naauw- 450 keurige en regelmatige behandeling van zaken en de goede comptabiliteit te verzekeren; en het schijnt beter alleenlijk vast te stellen, dat er te Batavia een generale Rekenkamer zijn zal uit een genoegzaam getal

Leden bestaande, en aan de bevinding van Heeren Commissarissen Generaal de juiste bepaling van dat getal over te laten.

Het is ook aan den Raad twijfelachtig voorgekomen of alle aflevering van guldens te Batavia, zelfs tot de geringste hoeveelheden, volgens datzelfde artikel, aan de voorafgaande contrôle en ondertekening van de Rekenkamer kan worden onderworpen, zonder den loop der administratie te hinderen; *en dezelve zoude daarom van gedagten zijn, dat 460 door de bijvoeging van de woorden zoo veel mogelijk, die bepaling minder stellig gemaakt en meer aan de nadere regeling van Commissarissen Generaal toevertrouwd zoude kunnen worden.*

De bedoeling van artikel 40 is blijkbaar om te zorgen, dat bij vacatures van ambten, de vervulling uit geene andere dan de dadelijk daarop volgende klasse van ambtenaren geschiede; maar de letterlijke inhoud van dat artikel, zodanig als hetzelfde nu gesteld is, zoude medebrengen, dat nimmer eene vacature zoude kunnen worden vervuld uit *dezelfde* of ook uit eene hogere klasse van ambtenaren dan waarin de-

zelve is ontstaan; en daar toch de inkomsten der ambten in iedere 470 klasse ook onderling zullen verschillen, zal eene verplaatsing door belanghebbende ambtenaren van dezelfde klasse dikwijls in die gevallen worden begeerd en ook voor het algemeen belang raadzaam en wenschelijk zijn. Dat zelfde belang kan ook somwijlen medebrengen, dat ambtenaren van een hogere klasse, uit hoofde van mindere geschiktheid of andere redenen, of omdat zij zelve eene minder merkzame post verlangen, in eene lagere klasse gebragt worden. Het is daarom noodzakelijk de redactie van dit artikel duidelijker te maken door te stellen: „Geene vacatures van ambten zullen worden vervuld uit ambtenaren van eene mindere klasse dan de naastvolgende.” 480

De woorden onder approbatie van onzen meergemelden Secretaris van Staat zullen in artikel 41, naar aanleiding eener vroegere observatie, behooren te worden vervangen door de woorden onder onze approbatie. Deze bedenking geldt ook op artikel 47.

Bij artikel 46 wordt aan alle civiele of justitieele ambtenaren, midsgaders aan alle militaire personen van wat kwaliteit of rang ook, stellig verboden, hetzij voor eigen rekening, hetzij als zaakgelastigden voor anderen, handel te drijven of aandeel te hebben in commercieele ondernemingen.

De Raad van Koophandel en Koloniën in deszelfs rapport, ten ge- 490 leide van het onderhavig Reglement observeerende dat tevoren aan sommigen vrijheid tot het drijven van koophandel is verleend geworden, verklaart van gevoelen te zijn dat bij deze gelegenheid die middenweg behoort te worden gesloten.

De Raad van State kan zich daarmede niet vereenigen. Toen de commercie te voren uitsluitend door de O.I. Compagnie beheerd wierd kon dit stelzel van uitsluiting doelmatig wezen; in den tegenwoordigen staat van zaken en onder het liberaal sijsthema het welk thands wordt aangenomen, zoude hetzelve de commercieele ondernemingen al te zeer beperken. De Gouverneur Generaal en de Raden van Nederlandsch 500 Indiën moeten zeker geen handel drijven; aan meer andere ambtenaren en geëmployeerden zal zulks moeten worden ontzegd, maar het is niet raadzaam dit verbod nu algemeen te maken, vermids er gewisselijk veele ambten en bedieningen zijn zullen, waarmede zonder eenig nadeel voor den Staat, de koophandel kan vereenigd worden, en er dan geen reden is om die ambtenaren te verhinderen in hunne eerlijke pogingen tot verbetering van hun fortuin. Evenals hier te Lande een koopman, zonder bedenking tot den post van Burgemeester, Lid van een Rechtbank en andere posten verkiesbaar is, kan ook in Indiën naar gelang der omstandigheden ten dezen eene billijke onderscheiding worden 510 daargesteld, en de Raad zoude daarom aan Uwe K.H. voorstellen, om aan Commissarissen Generaal op te dragen, dat zij, bij de instruc-

tiën voor de onderscheidene ambtenaren vaststellen naar gelang van den aart van hunne bedieningen, zullen behoren te letten of er termen zijn het drijven van koophandel aan dezelve te verbieden, en in dat geval zodanig verbod in die Instructiën zullen moeten insereeren.

Na dat bij artikel 47 gezegd is dat personen niet zijnde in dienst van Uwe K.H. zich niet dan op uitdrukkelijke vergunning in Oost-Indiën zullen vermogen nedertezetten, wordt bij het volgende 48e artikel die vergunning nog zodanig beperkt, dat hij die dezelve ver- 520 kregen heeft zijn verblijf zal moeten houden binnen zodanigen omtrek der Hoofdplaatsen of steden als hem door den Hoofd Gebieder aldaar zal worden aangewezen. Het is noodzakelijk dat de Gouverneur Generaal de macht hebbe, om een bepaald verblijf aan te wijzen aan alle zodanige personen wier etablissement elders hij om redenen van algemeen belang nadeelig oordeelt; maar die macht heeft hij uit den aart zijner functiën, zonder dat daarvan eene stellige aanwijzing nodig zij. — En dan schijnt het beter dit artikel in het Reglement geheel weg te laten; de algemeene bepaling daarin vervat is voor de veiligheid der Colonie 530 niet noodzakelijk, en de publicatie derzelve schijnt niet wel te strooken met het denkbeeld van vrijen handel, waaraan de Nederlandsche Koopman natuurlijk ook het denkbeeld hechten moet, dat de agenten van zijn huis, welke hij in Indië zoude willen etablisseeren, zich aldaar zullen kunnen nederzetten op zodanige plaats, als voor zijn belangen meest gelegen is. — Hierbij komt nog dat het opleggen van een generale verpligting aan alle degeenen, welke zich in de Aziatische Bezittingen willen nederzetten, om de aanwijzing van hunne verblijfplaats van den Hoofd Gebieder te verzoeken, zonder dat deze daarbij aan eenigen regel gehouden worden, somwijlen tot willekeurige handelingen aan- 540 leiding kan geven, waartoe door de suppressie van dit artikel 48 de gelegenheid veel meer zal worden weggenomen.

In de praemissen van dit advijs heeft de Raad het belangrijk onderwerp der verbetering van het lot van den gemeenen Inlander behandeld; al het geen die verbetering kan tegenstaan behoort, naar aanleiding van de daaromtrent in het midden gebragte consideratiën, vermijd te worden, en de Commissarissen Generaal van Uwe K.H. behoren althands aan niets te worden gehouden, hetgeen hen somwijlen in hunne pogingen en maatregelen ten dien opzichte, naar gelang der omstandigheden te doen en te neemen, hinderlijk zoude kunnen zijn.

De Raad is daarom van oordeel dat in het 49e artikel de woorden 550 met overleg van de Inlandsche Regenten in het begin voorkomende, en met inachtneming van de oorspronkelijke Inlandsche zeden, gewoonten en godsdienst ten slotte, behoren te worden agterwege gelaten.

Opzichtelijk het invoeren der verponding worden bij artikel 50 voorschriften gegeven, welke aan den Raad zijn voorgekomen te veel

bijzonderheden te behelzen, om niet de vrees te doen geboren worden dat Commissarissen Generaal zich somwijlen daardoor zullen vinden aan zaken, welke hen op de plaats zelve minder geschikt mochten toeschijnen. Op zulk eenen afstand en bij de daaruit voortvloeiende onmogelijkheid voor de gemagtigden van Uwe K.H. om Hoogstdeszelfs 560 welmeenen in alle voorkomende gevallen te vragen, is het niet doelmatig in veele details te treden. Dit is ook het gevoelen van den Raad van Koophandel en Koloniën, blijkens deszelfs rapport ten geleide der stukken. Wanneer de algemeene regelen zijn voorgeschreven, moet de toepassing dier regelen, naar de laatste gesteldheid, aan de wijsheid van Commissarissen Generaal worden overgelaten; hoe zal men bijvoorbeeld, nu reeds hier bepalen dat de landen tot de veehoederij dienende, al dadelijk alle in de verponding zullen moeten worden aangeslagen, terwijl onder dezelve gewisselijk ook woest liggende gronden gevonden worden? — De raad van State zou dierhalve meenen dat het 50^e artikel 570 in meer algemeene bewoordingen zoude behoren te worden gesteld en de regeling der uitvoering aan de prudentie van Commissarissen Generaal gelaten.

De volgende artikelen handelen over het justitiewezen.

(Op het eerste gedeelte van artikel 53 moet de Raad aanmerken, dat het in de tegenswoordige omstandigheden niet doelmatig schijnt zoo eng te bepalen, dat de President, Leden, Procureur Generaal en Griffiers van het Hoog Gerechtshof, voor zoo verre zij niet in de Nederlanden, maar in eene der Nederlandsche Bezittingen buiten Europa geboren zijn, zich ten minsten vijf jaren op eene der Nederlandsche Hoge Scholen in de Rechtskunde en voorbereidende wetenschappen zullen moeten hebben geoefend 580 en aldaar tot Meesters in de Regten bevorderd zijn — en zulks te minder, daar de onlangs voorgestelde verordeningen omtrent het Hoger Onderwijs hier te Lande deswegens andere bepalingen behelzen, en daar de gebeurtenissen der laatste tijden veroorzaakt hebben dat veelen buiten 's Lands gegradueerd zijn en ook niet den titel van Meesters, maar van Licentiaaten aldaar bekomen hebben.

De Raad zoude daarom voorstellen om de volgende meer algemeene bewoordingen te bezigen:

„de President, Leden, Procureur Generaal en Griffiers moeten zijn geboren in de Nederlanden of in eene der Nederlandsche Bezittingen buiten Europa, en in de Regten gegradueerd zijn.” 590

Overigens aan Commissarissen Generaal overlatende ten aanzien der vereischten dier Hooge Justitieele Ambtenaren, zodanige meer speciale Reglementen te maken, als zij zullen vermeenen te behoeven.

De bepalingen omtrent den ouderdom derzelfde ambtenaren, voorkomende in het tweede gedeelte van evengemeld 53^e artikel, zijn, naar het inzien van den Raad zeer voldoende.)

Bij artikel 66 wordt aan den Gouverneur Generaal in Rade het recht toegekend om surcheanse te verleen van crimineele procedures, en bij artikel 68 wordt bepaald, dat de Gouverneur Generaal het fiat op de executie van doodvonnissen niet zal vermogen te weigeren 600 tenzij door hem in Rade surcheanse van procedures mocht zijn of worden geöordonneerd; daar dit laatste, het nog verleen namentlijk

van surcheance van procedures, niet kan te passe komen wanneer er reeds een vonnis geslagen is, zal het nodig zijn de bewoordingen van artikel 68 duidelijker te maken en te stellen „surcheance van de procedures mocht zijn geöordonneerd of surcheance van executie van het vonnis mocht zijn of worden bevolen”.

Op artikel 71 geldt wederom de bedenking of het wel raadzaam zij het getal Schepenen in het collegie van regtspleging te Batavia hier te bepalen en of het niet voldoende zoude wezen in dit Reglement 610 alleenlijk te zeggen, dat het gezegde collegie uit een genoegzaam getal Leden, onder den titel van Schepenen, zal worden zaamgesteld.

De eerste par. van artikel 77, waarbij de regtspleging onder de Inlanders, volgens hunne eigen wetten en gewoonten behouden wordt, zoude, bijaldien Uwe K.H. de vroegere observatiën van den Raad omtrent de verbetering van het lot der Inlanders in het algemeen mocht goedkeuren, dienen weg te vallen.

(Het verband der bepalingen omtrent de vaart en de geoorloofde handel, in artikelen 87 en 94 voorkomende schijnt te vorderen, dat evenals in het laatstgenoemde ook in het eerstgenoemde gesteld worde, dat die vaart en handel met Nederlandsche 620 schepen verstaan wordt te geschieden.

Volgens artikel 92 worden alle particuliere handelaars op eenige van 's Lands Aziatische Bezittingen ten handel komende, speciaal onderworpen aan de inkomende en uitgaande regten, welke aldaar geheven worden. Bijaldien dat artikel evenzeer op Nederlanders als op Vreemden toepasselijk moest worden geacht, dan zoude aan de eerst genoemden een bijzonder bezwaar boven de Vreemden bij het daarop volgende.)

De Militaire Krijgsraad te Batavia aan welke zal kunnen worden geëpelleerd van de vonnissen der Krijgsraden in ordinaire procedures gewezen, zal, volgens artikel 79 bestaan uit zeven officieren, twee Rechtsgeleerden. Hier te Lande plegen in de Hoge Militaire Vier- 630 schaar, de Rechtsgeleerde Leden den voorrang te hebben bij de delibertiën boven de officieren. — De Raad is van gedagten dat hieromtrent bij de Militaire Krijgsraad te Batavia dezelfde orde zoude behoren te worden ingevoerd, als bij het Hooge Militair Gerechtshof alhier thands wordt in acht genomen.

Bij artikel 81 en volgende wordt het gewigtig stuk der culture en scheepvaart behandeld.

(Ook daaromtrent is het aan den Raad voorgekomen, dat men zich hier te Lande tot meer algemeene voorschriften zal behoren te bepalen, en de verdere Reglementen aan de prudentie van Commissarissen Generaal, naar gelang hunner bevinding bij 640 arrivement in de Colonie, zal moeten overlaten, aangezien de staat van den handel door de gebeurtenissen van de laatste jaren zodanig veranderd is, dat men alhier op geene genoegzame gronden tot eene beslissing komen kan.

Het eiland Banda levert alléén de noten muscaten in genoegzame hoeveelheid op, om alle landen daarvan te voorzien, en bezorgde drie vierde gedeelten van de winst, welke van de specerijen pleegt getrokken te worden; er schijnen dus redenen te zijn

om dat eiland, hetwelk voor die cultuur zoo bijzonder geschikt is, bij uitsluiting daarvoor te houden; maar het moet bedenkelijk geacht worden het monopolie ook tot de kruidnagelen uittestrekken, deze groeijen op veele plaatsen zodanig dat men moeite heeft dezelve te exterpieren, en op die exterpacie nogthans is het monopolie gegrond. 650

Onder het bestuur der Engelschen heeft hetzelfde geen plaats gehad; zij hebben de cultuur der nagelen niet belet of verhinderd en zelfs die elders heen uitgevoerd; Er is dus alle grond om aan het onderzoek der Commissarissen Generaal opgedragen, of niet door de vrijlating dier cultuur, van de landen meer voordeel kan getrokken worden, dan uit de weder-invoering van het monopolie zou ontstaan.

Even bezwaarlijk is het in speciale bepalingen ten aanzien van de scheepvaart te treden.

Het verband der artikelen 87 en 94 zoo als die nu gesteld zijn, maakt het twijfelachtig of niet, even als in het laatstgemelde, ook in het eerstgemelde behoort gesteld te worden, dat de vaart en handel met Nederlandsche schepen verstaan wordt te 660 geschieden.

Volgens artikel 92 worden alle particuliere handelaars op eenige van 's Lands Aziatische. Bezittingen ten handel komende speciaal onderworpen aan de inkomende en uitgaande regten, welke aldaar geheven worden.)

S Op het stuk van de specerijen begrijpt de Raad de noodzakelijkheid om de nooten als een eigendom van den Staat en een monopolie te behandelen, alzo dezelve drie vierde of meer van het voordeel op de specerijen afleveren en het eiland Banda zeer geschikt is om als het ware tot een nooten-tuin bij uitsluiting te strekken. Dog met de nagelen die een vierde of minder van het voordeel afwerpen en die voornament- 670 lijk op Ambon groeijen, komt het den Raad zeer twijfelachtig voor of de voordeelen van dat monopolie de schaden opweegen welke de Staat ingevolge van hetzelfde aan eene andere zijde lijdt. Ambon is niet zoo zeer een eenig eiland, als veel meer een archipel, en de nagelboom groeit natuurlijk op alle eilanden, en zelfs op meer afgelegene eilanden. De jaarlijksche uitroeijing van dezelve ten einde den groei tot Ambon alleen te bepalen, noodzaakt tot een dwangbestuur over alle die landen en zeeën, hetwelk zeer kostbaar valt, vernietigt als het ware de vrije vaart en handel in die streken en maakt die vruchtbare gronden schier nutteloos voor den Staat. 680

De Raad oordeelt dat het hoogst belangrijk voor U.K.H. is de Commissarissen Generaal te laten onderzoeken of niet uit den landbouw, aangemoedigd door een vrijen vaart en handel en uit de territoriale lasten en in- en uitgaande Regten grooter voordeelen aan den Staat zouden toevloeijen, dan uit het monopolie der nagelen.

En deze last aan Commissarissen Generaal wordt des te dringender door de bekende omstandigheid dat de Engelschen geen specerijen uitroeijen, neen maar dezelve alomme op hunne Bezittingen verspreiden, en dat de grondslag van ons monopolie daardoor misschien reeds geheel weggenomen is. 690

M Het verband der artikelen 87 en 94, zoo als die nu gesteld zijn, maakt

het twijfelachtig of niet even als in het laatstgemelde, ook in het eerstgemelde behoort gesteld te worden, dat de vaart en de handel met Nederlandsche schepen verstaan wordt te geschieden.

Volgens artikel 92 worden alle particuliere handelaars op eenige van 's Lands Aziatische Bezittingen ten handel komende, speciaal onderworpen aan de inkomende en uitgaande regten, welke aldaar geheven worden. Bijaldien dat artikel evenzeer op Nederlanders als op Vreemden toepasselijk moest worden geächt, dan zoude aan de eersten een bijzonder bezwaar boven de vreemden bij het daarop volgende artikel 700 93 worden opgelegd, vermids daarbij de reders van Nederlandsche schepen onderworpen worden aan eene cautie tot verzekering dat de ladingen dier schepen nergens elders dan in de havens van dat Land zullen worden ingebracht — hoedanige cautie den vreemden niet kan worden opgelegd.

(De Raad van State is van gevoelen dat Uwe K.H. zich ook op dit belangrijk stuk tot eenige algemeene regelen waardoor het hoofddoel wierd verzekerd, zoude kunnen bepalen, en dat Commissarissen Generaal, met in het ooghouding van den bloeij der Aziatische Bezittingen en van de belangen des Nederlandschen Koophandels, de verdere schikkingen zouden moeten maken. 710

Die algemeene regelen zouden naar het inzien van den Raad de volgenden kunnen zijn:

dat voor Nederlanders gehouden worden alle degeenen welke hier te Lande of in eene der Nederlandsche Bezittingen buiten Europa gevestigd zijn.

dat zoo wel de schepen, welke in de O.J. Bezittingen van den Staat, als die welke hier te Lande gebouwd zijn worden aangemerkt als Nederlandsche schepen.

dat de uitgaande regten in 's Lands Aziatische Bezittingen zodanig geregeld worden, dat de schepen welke vandaar in de Nederlandsche havens aankomen, zonder andere havens te hebben aangedaan, de bewijzen van betaalde regten medebrengende, hier van alle regten bij het inkomen zullen vrij zijn. 720

dat de uitgaande regten in O. Indiën voor de vreemde schepen hoger dan voor de Nederlandsche schepen zullen moeten worden gesteld.)

H De Raad de voorgemelde consideratie op den Handel en Vaart hebbende gemaakt, zonder aanzien van de sedert ingekomen tijdingen, oordeelt egter, uit aanmerking van deze tijdingen, U.K.H. een meer algemeen advijs eerbiediglijk te kunnen geeven. Het blijkt tog nu, dat niet slegts drie, maar alde havenen van Java zijn opengesteld, *dat er een Systhema van Douane en een vast Tarif is vastgesteld*, dat deeze verandering grooten invloed heeft gehad, zo wel op den Handel en Vaart in geheel Indie, als op den Handel en Vaart op Europa, en dat 730 deeze nieuwe gesteldheid van zaaken zeer bevorderlijk kan gemaakt worden aan die gronden van administratie, welken door U.K.H. schijnen aangenomen te zijn. De Raad begrijpt derhalven, dat de Vaart en Handel, zo in Indie, als uit Europa, die nu aan den gang zijn, en waaruit alreeds Expeditiën van hier op Indie gebooren zijn, behooren aan den gang gehouden, langs hoe meer op ons Vaderland geleid, en vooral

niet gestremd te worden. De Raad oordeelt dat er ten dien einde eenige vaste regelen aan Commissarissen Gl. dienen te worden voorgeschreeven, zo als,

1e dat de tegenwoordige Reglementen en Tarif zullen blijven in werking, tot dat er door Commissarissen Gl. anders in voorzien zal zijn. 740

2e dat de Nederlandsche schepen en goederen minder in- en uitgaande regten zullen betalen dan de uitheemschen.

3e dat alle schepen, hetzij Nederlandsche of uitheemschen, naar Europa zeilende uit een haven van onze Bezittingen in Indie, en bewijs gevende dat zij aldaar uitgaande Regten betaald hebbende, aan geen inkomende regten in de Nederlandsche havens onderhevig zullen zijn.

4e dat onder den naam van Nederlandsche Schepen eens vooral begrepen zullen zijn de Schepen toebehoorende aan Ingezetenen van onze Indische Bezittingen. 750

5e dat met den tijd alle de schepen door Nederlandsche of Indische Ingezetenen tot die vaart gebruikt wordende, zullen moeten zijn gebouwd, of in de Nederlanden, of in Nederlands Indie, ten welken einde een gepasten tijd te vooren de vereischte ordonnantien zullen publijk gemaakt worden.

Verder meent de Raad dat U.K.H. voor als nog niet kan gaan, maar dat meer bijzondere schikkingen behooren te worden overgelaaten aan Commissarissen Gl., met een blooten last om bij dezelve in het oog te houden den bloei van de gemelde Bezittingen en het belang van het Moederland, dezelve in te voeren bij voorraad en te verzenden met de eerste gelegenheid aan U.K.H. ter approbatie. 760

Op deeze vleidt zig de Raad dat Vaart en Handel, zo in Indie als tusschen Nederland en Indie, het spoedigst en zekerst bevorderd zullen worden, dat de Landbouw in die Bezittingen bij aanhoudendheid en ongestoord zal toeneemen, dat de inkomsten voor den Staat langs hoe overvloediger zullen worden, en dat de uitheemsche Schepen zelven den weg van onze havens zullen inslaan.

Op dit laatste punt meent de Raad nog een oogenblik te mogen stilstaan. Als de vreemde schepen in- en uitgaande zwaarder belast worden dan de Nederlandsche, zo is dit een genoegzaame aanmoediging voor onzen eigen Handel, terwijl de producten in onze Bezittingen aan de andere zijde geen gevaar loopen van zonder Koopers te blijven. Als daarbij de uitgaande Regten in Indie zo hoog gesteld worden, dat zij gelijk staan aan de gewoone uitgaande Regten aldaar en de inkomende hier te saam genomen, zo trekt 's Lands Kas er hetzelfde voordeel van. Dog door alles in Indie te betalen, en niets hier, worden alle de schepen als van zelve naar onze Havens geweest, omdat zij in andere Landen inkomende Regten zouden moeten betalen. De Raad vertrouwt daarbij dat Commissarissen Gl. bij de regeling der 780

gemelde uitgaande Regten niet zo zeer de directe inkomsten van den Lande uit zodanige Regten zal in het oog houden, dan veelmeer de bevordering van Vaart en Handel en van den Landbouw daar uit voortspruitende, waarvan de voordeelen voor 's Lands Financien veel zekerder en grooter zijn, terwijl de Vaart en Handel door drukkende lasten verminderende, de Landbouw veel zoude komen te lijden, en 's Lands Kas er de onmiddellijke gevolgen van zoude ondervinden.

Uit¹⁾ deeze voorloopige algemeene regelen oordeelt de Raad eindelijk in de eerste plaats, dat alle de artikelen van het Reglement op de Vaart en Handel kunnen geagt worden vervallen te zijn, als gebouwd op 790 een onderstelden staat van zaaken, welke al lang niet meer bestaat; en in de tweede plaats, dat van zodaanige dispositien als U.K.H. in deezen finaal zal goed vinden te neemen, bij publicatie zal dienen te worden kennis gegeven, opdat de Commercie deezer Landen haare speculatiën daarnaar inrigten moge.

M En alsnu overgaande tot het onderzoek der Concept-Instructie voor Commissarissen Generaal, neemt de Raad de vrijheid de volgende bedenkingen eerbiediglijk aan Uwe K.H. voortedragen.

ad art. 3 en 4.

Q Het denkbeeld om terstond en gedurende den tijd dat Commissarissen 800 Generaal de hoogste magt in Indien uitoefenen, evenwel in werking te brengen het Collegie van Gouverneur Generaal en Raden, het welk bestemd is om in gewone tijden, wanneer er geen Commissarissen Gen. zich in Indien bevinden, de Hoge Regering uit te maken, en de hoogste magt uit te oefenen, kan aan den enen kant zeer veel nuttigheid hebben, dog is echter ook van een anderen kant aan vele inconvenienten onderhevig.

(Er zijn daaromtrent in den Raad twee verschillende opinien ontstaan, beide niet van goede gronden ontbloot. De Raad heeft daarom vermeent best te zullen doen, de gronden voor en tegen hoofdzakelijk onder het oog van U.K.H. te moeten brengen.) 810

Voor het denkbeeld zooals hetzelve in de concept instructie wordt gevonden om het Collegie van Gouv. Gen. & Raden terstond in werking te brengen, kan vooral met grond worden bijgebracht, dat de Raden alsdan van den beginne af met den loop der zaken, zoo met betrekking tot hetgeen nu bestaat, als tot hetgeen Commissarissen zullen goedvinden daar in te veranderen of vervolgens in te voeren, beter bekend worden, dat zij beter in staat gesteld worden de principes naar dewelken Commissarissen zullen handelen zoo wel voor het tegenswoordige, als ook derzelve uitzichten in het toekomstende, geheel en grondig te

¹⁾ Notulen geven „met” maar H. schreef „uit”.

kennen, en zich te gewennen in dien geest steeds te handelen; waaruit 820 dan zoude voortvloeiën, dat wanneer de functien van Commiss. zouden ophouden en de hoogste magt in handen van Gouvern. Gen. & Raden zoude overgaan, en het bestuur en beleid van zaken alleen bij hen zoude verblijven, er alsdan geene verandering van principes, geene verandering van wijze van zien en handelen zoude bespeurd worden, maar het gehele werk op dezelfde wijze als het begonnen is en in den zelfden geest zoude worden voortgezet.

Daartegen kan van de andere zijde ook niet zonder grond worden aangevoerd, dat het gelijktijdig in werking brengen van de Hoge Regering die bestemd is voor gewone tijden, en de Hoogste Regering 830 van Commissarissen Generaal dewelke temporair is, bijna noodwendig tot conflict en confusie moet aanleiding geven, en dit te meer daar hoe zeer het van zelve spreekt, dat noch de magt en autoriteit van Gouvern. Gen. & Raden, noch derzelve werkzaamheden, gedurende de functien van Comm. Gen. dezelfde kunnen zijn, als in gewone tijden, er echter noch in het Reglement, noch in de Instructien ergens iets gevonden wordt waaruit men zien kan, waarin de werkzaamheden van Gouv. Gen. & Raden alsdan zullen bestaan, noch welk hun gezag en autoriteit zal wezen.

Er blijkt wel uit art. 31 der Instructie dat Gouv. Gen. en Raden 840 zommige gedeeltens van de magt, dewelke hun in gewone tijden is opgedragen, zooals het recht van gratie en anderen, gedurende de functien van Com. Gen. niet zullen uitoefenen; maar juist daardoor zoude Gouverneur & Raden moeten denken, dat daar de Souverein dat gedeelte van de gewone magt van Gouv. Gen. & Raden hetwelk hij wilde dat door Comm. Gen. zoude worden uitgeoefend, speciaal en nominatim heeft opgenoemd, hij natuurlijk moet gewild hebben dat het overige gedeelte aan hen op den gewonen voet zoude verblijven.

Het geen echter aan den anderen kant aan Com. Gen. weer zoude kunnen voorkomen te strijden tegen dat gedeelte hunner Instructien 850 waar in gezegd wordt dat zij den Souverein representeeren en de hoogste magt aan hun wordt opgedragen; waaruit zij dan moeten afleiden dat alle andere magt aan hen onderworpen, en geen gedeelte van het oppergezag aan anderen kan zijn opgedragen. Welke verschillende opinien van den Gouv. Gen. & Raden en van Comm. Gen. voor beiden onaangenaam moeten zijn, en tot nadeel der gemene zaak moeten uitloopen, en tot dewelke dus, naar het oordeel van den Raad van State, alle aanleiding moet worden weggenomen. Zij aan wien het gelijktijdig in werking brengen van de gewone en buitengewone Regering onraadzaam toeschijnt voegen hier nog bij: dat naar hun inzien 860 zulks aanleiding tot meerder omslagtigheid in het behandelen der zaken, en nutteloze tijdverspilling zoude geven, daar toch alsdan de Gouverneur die tevens Comm. Gen. is, na ene zaak eerst in de ver-

gadering van Comm. Gen. te helpen discutiëren en om dezelve te besluiten, die zaak dan vervolgens weer zoude moeten brengen in de vergadering van Gouverneur Gen. & Raden in dewelke dan toch over die zaak geen eigenlijk gezegde deliberatie zoude kunnen plaats hebben, daar de hoogste macht toch reeds verklaard zoude hebben. Dat ook hetgeen tevoren in dergelijke omstandigheden heeft plaats gehad, geen grond voor het tegenswoordige kan opleveren; Dat Com. 870 Gen. die tevoren naar Indien zijn gezonden, derwaards gingen om de bestaande misbruiken na te gaan en te verhelpen, en om de verbeteringen die zij tot nut van de Oost J. Comp. meenden te zullen kunnen strekken, in te voeren, maar niet zooals nu, om misschien de hele bestaande order van zaken, door een geheel andere te doen vervangen. Dat het dus toen zeer gemakkelijk en met den aart der omstandigheden overeenkomstig was, dat men de zogenaamde lopende dagelijksche zaken aan de gewone en bestaande Regering liet verblijven, en Com. Gen. meer bijzonder tot het nagaan en verhelpen der misbruiken en het invoeren van verbeteringen bepaalde. 880

Dat men nu daarentegen het eiland Java en de overige bezittingen uit handen van een andere Mogendheid moest overnemen, en er noch gewone, noch buitengewone Regering bestaat, maar alles moet ingevoerd worden; en de vraag dus nu is of het raadzaam zij zulks gelijktijdig te doen, en zelfs terstond na de overname daar mede te beginnen. Dat het naar hun inzien, dan ook bovendien nu oneindig moeilijk is, om te bepalen wat men voor dagelijksch lopende zaken moet houden, dan, (zoals bij de Compagnie het geval was) in eene lang bestaan hebbende, en geheel bekende staat van zaken.

Dat het al verder met het oogmerk der zending van Commis. Gen., 890 hetwelk niet zooals te voren, in het verhelpen van misbruiken in eene bekende order van zaken bestaat, maar ook in het onderzoek en de beoordeling van hetgeen door anderen is ingevoerd, en hetgeen men niet kent, en welk oogmerk alles omvat zonder onderscheid en zoo wel het tegenwoordige als het toekomstige; zoo wel hetgeen men kent als hetgeen men niet kent; dat het, met dat oogmerk meer overeenkomstig is, dat tenminste in den beginne alle zaken in handen van Commiss. Gen. komen, daar toch het beleid der dagelijksche lopende zaken zeer veel kan influeren op, en zelfs moet ingerigt zijn naar de doeleindens die Com. Gen. zich zullen voorstellen in het vervolg te 900 bereiken;

Dat naar hun inzien dit alles nog te meer gewigt verkregen heeft, door dat men nu in het zekere onderrigt is, dat door het Engelsch Gouvernement, niet alleen enige veranderingen, maar een gehele nieuwe en teffens een geheel andere order der dingen op Java is ingevoerd, dewelke en het bestaan der gehele bevolking en den gehelen landbouw en den gehelen handel in deszelfs gevolgen omvat, en dewelke men

verre af is van grondig te kennen, en nog minder in staat grondig te beoordeelen; Zoo dat daardoor ene afscheiding van gewone lopende zaken, en van het geen speciaal aan Comm. Gen. zoude behoren te 910 worden opgedragen, niet alleen bijna onmogelijk wordt gemaakt, maar daar door nog meer dan voor het inlopen dier berigten, het wenschelijk wordt dat tenminsten in den beginne alle zaken door de handen van Com. Gen. gaan, als zijnde zulks misschien het enigste, en zeker het beste middel om dezelve in staat te stellen om de nieuwe order van zaken zoo als die nu bestaat, zoo wel met betrekking tot de inrigting als uitwerkzelen, grondig te kunnen leren kennen en beoordeelen, zoo wel in deszelfs geheel, als in deszelfs verschillende vakken, deelen en onderdelen.

Dat op alle de voorzegde gronden, naar hunne gedagten, het ver- 920 kieslijker schijnt, dat voor al in den beginne, Com. Gen. alleen met de gehele omvang der Hoge Regering belast wierden en alles op hun naam geschiedde; of dat alleen de Gouverneur ook terstond wel in functie gesteld wierde, en de executie der besluiten van Com. Gen. op hunnen naam door Hem geschiedde, maar dat het in werking brengen van het collegie van Gouv. Gen. en Raden in de tegenswoordige toestand van zaken, in den beginne met geen vooruitzigt van enig nut, maar wel met grond van vrees voor inconvenienten van verschillenden aart, zoude gepaard gaan, en ten minsten zoo lang zoude behoren uitgesteld te worden tot dat Com. Gen. de bestaande order van zaken 930 grondig onderzocht hebbende, omtrent derzelver voortdoring of gehele of gedeeltelijke verandering een besluit zullen hebben genomen, en een staat van zaken zullen hebben ingevoerd dewelke althans tot dat U.K.H. over dezelve anders mogte besluiten, zal voortduren.

Na de verschillende opinien over deze materie met derzelver motiven onder het oog van U.K.H. gebragt te hebben, moet de R. (hier nog M bijvoegen, dat het na het eenparig oordeel van dezelve) *opmerken dat het zijns inziens* nodig zijn zal nader te bepalen, welke de magt en autoriteit, en welke de werkzaamheden van Gouvern. en Raden zijn zullen gedurende de functien van Com. Gen. (ingeval U.K.H. mogt goedvinden tot) ten 940 *einde de zwarigheden weg te nemen welke er anderzins in het dadelijk in functie stellen van dat collegie terstond na de overname van Java M (te besluiten) zouden gelegen zijn.*

Daar het toch zoo als het nu in het Reglement en Instructien voorkomt naar het oordeel van den Raad niet wel kan blijven.

In het Reglement toch worden de Magt en de werkzaamheden van den Gouvern. Gen. en Raden beschreven zoo als dezelve in gewone tijden zijn zullen, en de verandering die door de functien van Com. M Gen. daar in gemaakt worden, zijn *volgens art. 31 hunner Instructie* dat niet aan de Gouver. Gen. en Raden, maar aan de Comm. Gen. 950 het regt van gratie, het sluiten van verbonden en enige meer opge-

noemde zaken zal zijn opgedragen gedurende hun verblijf in Indiën, dewelke anders tot de functien van de Gouv. Gen. & Raden behoren.

Hier uit volgt, zoo als reeds is aangemerkt, dat het overige gedeelte van hunne magt en werkzaamheden onveranderd blijft, hetwelk toch onmogelijk de intentie zijn kan, daar ene enkelde lectuur der beschrijving van het overige gedeelte hunner magt en werkzaamheden, het contradictore van dezelve met de Instructie voor de Com. Gen. vanzelve doet voor het oog springen.

M Om deze twijfelachtigheid geheel weg te nemen, stelt de Raad van 960 State aan Uwe K.H. het navolgende artikel voor, hetwelk dan naar deszelfs oordeel zoude behoren te vervangen het eerste gedeelte van artikel 4 en het geheele artikel 31 der Instructie voor Commissarissen Generaal, en hetwelk eigenaartig met het tegenwoordige 1e artikel in verband gebragt met hetzelfde ineengesmolten en dierhalven vooraan geplaatst zoude moeten worden.

H „De opperste Magt in Nederlands Indië berust geheel en onverdeeld „in den boezem van Commissarissen Gl., zo lang als zij in Functie „blijven.

„Zij zullen hunne Besluiten ééns vooral en bij uitsluiting ter uit- 970 „voering opdraagen aan den Gouverneur Gl. Zij vermogen de behan- „deling van alle zaken, het zij loopende of anderen, bij authorisatie „op te draagen aan den Gouverneur Gl.

„Zij vermogen een of meer Raden van Indië aan te stellen wanneer „zij door den Gouverneur Gl. daartoe worden aangezocht; ten einde „denzelve in zijne executive Magt te assisteeren, zonder hunne verdere „Functien bij het Reglement bepaald uit te oefenen, voor dat Commis- „sarissen Gl. hebben gedefungeerd.”

Ad Art. 5.

Q Dit artikel moet naar het oordeel van den R. worden weggelaten, 980 het moet niet blootelijk de vraag zijn of bestaande inrigtingen overeenkomen met de bedoelingen van dit reglement, maar veel meer of Commissarissen zullen oordelen dat het nut van den Staat en deszelfs Asiatische bezittingen vordert dat die inrigtingen nu dezelve bestaan, moeten worden behouden, dan of dezelve weër moeten worden afgeschaft, welke vraag onmogelijk kan worden beantwoord voor dat men die inrigtingen kent, en derzelve werking op de plaats zelve zal onderzocht hebben.

Ad Art. 6.

Met betrekking tot de in dit artik. bedoelde administratien zegt de 990

R. van Commercies¹⁾ & Kolonien in deszelfs Rapport, dat dezelve daar omtrent aan Comm. Gen. de magt heeft gelaten om die administratien toe te vertrouwen of aan enkele ambtenaren of aan Collegien van Administratie;

De Raad v. Com.¹⁾ & Kolonien schijnt echter om in dat rapport geallegueerde redenen meer over te hellen, tot het stellen van die administratien in handen van individueele ambtenaren, en vermeent dat zulks meer zoude stroken met de thands hier te Lande plaats hebbende eenhoofdige regering.

De R. van State is van een tegenovergesteld gevoelen, en geloofte 1000 dat het om vele redenen in dat land oneindig veiliger en beter is, die administratien aan Collegien toe te vertrouwen; en verneemt dat de Staat veel meer en betere waarborgen tegen misbruiken van allerlei aart, en tegen onkunde, zal hebben in een collegie, als dezelve in de meerdere verantwoordelijkheid van één persoon, zoo als in het rapport gezegd wordt immers, zoude kunnen vinden, en bovendien is het een beter principe van regering en belangrijker voor het Land, de misbruiken moeilijk te maken en voortekomen, als om gemakkelijker den schuldigen man te kunnen vinden en te straffen.

De R. v. St. ziet overigens niet in wat de tegenswoordige hier te 1010 Lande bestaande eenhoofdige Regering, daar toe of af doet; daar toch even zoo wel en met even zoo veel grond een Koning of Souverein Vorst de een of andere administratie aan een Kollegie, als een Republikeinsch bestuur, de een of andere administratie aan een individueel ambtenaar kan toevertrouwen. De Souverein is toch altijd één, om het even of de Souvereiniteit door een of meer personen wordt uitgeoeffend, en de motieven om administratien aan een of meer personen toe te vertrouwen zijn in beide gevallen dezelfde.

Ad Art. 12.

De R. is van oordeel dat het geen hier gezegd wordt omtrent het 1020 behouden der inlandsche gewoontens, moet weg vallen, ingevolge hetgeen de R. in den beginne van dit advijs daar omtrent heeft aangemerkt.

En zouden de bestaande gewoontens moeten behouden worden, dan zoude de in dit artikel aanbevolene verbetering van het lot van den gemenen inlander nimmer veel om het lijf hebben; een zeer grote verandering der bestaande gewoonte, is alleen in staat aan die verbetering enige wezentlijkheid te geven.

Art. 13.

Wanneer U.K.H. de bedenkingen van den R. op art. 50 van het Reglement mogt goedkeuren, zal dit art. der Instructie van Com. Gen. 1030 in dien zin veranderd moeten worden.

¹⁾ Notulen geven „Koophandel” maar Q schreef „Com.”

Art. 23.

Hier in zijn naar het inzien van den Raad, de Commissarissen te veel beperkt bij het vaststellen van de beginselen omtrent de vaart en handel, in het reglement wist men niet eens wat daar omtrent door de Engelschen reeds gedaan kon zijn, en wat er dus bestond, en dit behoort toch wel degelijk in aanmerking te komen, al was het zelfs niet conform de beginselen in het reglement opgegeven.

Art. 27.

Dit art. schijnt den Raad toe onnodig te zijn, nergens is toch uit op te maken, dat de wil van U.K.H. zoude zijn dat Com. Gen. zich in 1040 geen geval van Batavia zouden mogen verwijderen.

M Art. 28.

De Raad meent dat de zendelingen door de Bijbel- en Zendingsgenootschappen van het Vaderland naar Indie uitgezonden, eerst en vooraf behoren goedgekeurd te zijn door het Departement van Koophandel en Kolonien, en door hetzelfde van een certificaat te zijn voorzien. Voor de alzo aankomende zendelingen in onze Indische Bezittingen, oordeelt de Raad wijders dat het navolgend artikel zoude kunnen vastgesteld worden.

S „Zij zullen onder hunne bijzondere bescherming neemen de pogin- 1050
„gen van de Bijbel- en Zendingen-genootschappen tot verspreiding
„van het Christendom, waar van de beschaving en de verbetering
„der zeden in Asiën niet minder het gevolg zal zijn, dan het in Europa
„gewees is. Zij zullen daarbij in het oog houden, dat de middelen
H „van eene zachte overtuiging en van een redelijk onderwijs *gepaard*
„met een *geregeld maatschappelijk leven* hier alleen en bij uitsluiting
„kunnen te pas komen, en dat een blinde ijver en onberedeneerde
„voortvarendheid de goede zaak slechts kunnen benadeelen. Alle de-
„geenen welke vervolgens uit Europa in onze Oost-Indische bezittingen
„aankomen van wegens zoodanige genootschappen zullen gehouden 1060
„zijn om altijd de naauwste betrekking te onderhouden met de Hooge
„Regeering en aan dezelve geduurig een naauwkeurig verslag van
„hunne verrichtingen geeven.”

M Ad Art. 31.

De Raad gedraagt zich ten aanzien van dit artikel eerbiediglijk aan de nieuwe redactie bij gelegenheid van artikel 4 voorgesteld.

H (De Raad meent op Art. dat de Zendelingen door de Bijbel- en Zendingen-
genootschappen van het Vaderland naar Indië uitgezonden eerst en vooraf behooren goed-

gekeurd te zijn door het Departement van Koophandel en Kolonien en door hetzelfde van een Certificaat te zijn voorzien. Voor de alzo aankomende zendelingen in 1070 Onze Indische Bezittingen oordeelt de Raad wijders dat het navolgende artikel zoude kunnen vastgesteld worden.)

Art. 28.

Q (De R. zoude eerbiedig van oordeel zijn dat het convenabeler zoude zijn dat U.K.H. deszelfs intentie omtrent de Bijbelgenootschappen, waarbij men ook nog de Zendingengenootschappen zouden kunnen voegen, op een andere wijze als in derzelver instructie kennelijk deed worden.)

Art. 32.

Het eerste gedeelte van dit artikel schijnt den Raad toe niet zeer duidelijk te zijn, of denkbeelden te behelzen welke den R. bedenkelijk 1080 voorkomen.

Na dat er bepaald is dat er aan den Gouverneur Gen. het opperbevel over de Land & Zeemagt uitsluitend blijft opgedragen, wordt gezegd dat hij met overleg van Com. Gen. zal handelen in zaken dewelke niet tot de defensie des Lands of den eigenlijk gezegden militairen dienst behoren. Zoo men deze beide zaken als synonyma heeft genomen, schijnt dit aan den R. toe zeer oneigentlijk te zijn; en de defensie van het Land schijnt den R. toe een zaak te zijn, omtrent dewelke men aan dengeenen die den Souverein representeert de hoogste magt uitoeffent, niet wel alle inzage zoude kunnen ontzeggen.

Het volgende gedeelte van dit art. waar in gezegd wordt dat de Gouv. Gen. order zal stellen dat aan Com. Gen. de hoogste militaire honneurs worden gegeven, zoude naar het inzien van den Raad, indien zodanige bepaling noodzakelijk ware, aan de instructie van den Gouv. Gen. moeten geïnsereerd worden. 1090

Het laatste gedeelte schijnt den R. in verscheiden opzigten bedenkelijk toe, en ook tot vele disputen aanleiding te kunnen geven. Het komt den Raad wenschelijk voor dat het geval dat hier bedoeld wordt nimmer plaats hebbe; de magt aan Com. Gen. opgedragen is toevertrouwd aan allen gezamentlijk, maar niet aan een of twee hunner 1100 afzonderlijk, en de R. kan niet ontveinzen dat het gaan van een derzelve naar andere plaatsen anders als om daar informatie in te winnen, of zaken in ogenschijn te nemen, aan denzelfden zeer bedenkelijk is voorgekomen, en in dat geval moeten zekerlijk aan dien Com. Gen. militaire honneurs geschieden, maar naar het inzien van den R. moet hij over de Land- en Zemagt niet kunnen gebieden.

De uitdrukking daarenboven, van alles wat de defensie betreft is vague, men kan daar van maken wat men wil. En de personele verantwoordelijkheid van dien Com. Gen. is voor den Staat, wanneer het te laat is, van weijnig nut. De Raad adviseert aan Uwe K.H. om, bijaldien 1110

de nieuwe redactie van artikel 31 door Hoogstdenzelven worde goedgekeurd, dit voorgestelde 32 artikel geheel te doen wegvallen. Hetzelve geeft aanleiding tot confuse denkbeelden en schijnt geheel onnodig zoo daar de macht en attributen van Commissarissen Generaal en van den Gouverneur Generaal distinctkelijk bepaald zijn.

M op artikel 32 te slotte

Wanneer toch Commissarissen Generaal aan één hunner eene zending willen opdragen naar het een of ander gedeelte der bezittingen, zijn zij vanzelve bevoegd om hem met zodanig gedeelte van hunne magt te bekleeden als zij goedvinden, en dan blijft de gedelegeerde 1120 Souvereine macht onverdeeld, gelijk der goede orde vereischt dat zij altijd blijve.

Art. 33.

Van het verbod om giften, gaven of geschenken aan te nemen, worden alhier de consumabele waren uitgezonderd van geringe waarde; de Raad meent aan Uwe K.H. te moeten aanraden, om dat verbod algemeen te maken; de geschenken ook van consumabele waren, welke in Indien worden gegeven, en aldaar niet voor zoo belangrijk gehouden worden, zijn gemeenlijk zoo aanzienlijk, dat om alle misbruiken ten dezen eens voor al wegteneemen, het noodzakelijk schijnt de woorden 1130 consumabele waren van geringe waarde alleenlijk uitgezonderd, uit dit artikel te roijeren.

Art. 35.

Q Dit art. schijnt den R. toe al te bepaald te zijn, voor al na het geen men nu weet dat op Java plaats heeft. De R. zoude van oordeel zijn dat het beter ware te stellen, dat de Com. Gen. Elout drie jaren op Java zoude mogen verblijven, of zo veel eerder van daar vertrekken als Commissarissen met eenparige stemmen zouden oordelen, dat aan het oogmerk hunner zending was voldaan. Zonder echter dat hierdoor de beloning dewelke U.K.H. goed zal vinden voor deze moeilijke 1140 commissie te bestemmen, door dit vroegere vertrek enige vermindering zoude ondergaan.

M Op de Concept-Instructie voor den Gouverneur Generaal heeft de

Raad slechts weinige consideratien aan Uwe K.H. voor te dragen.

Ten einde die Instructie in verband te brengen met die voor Commissarissen Generaal, speciaal met betrekking dat de macht en attributen van den Gouverneur Generaal gedurende den tijd dat de opperste macht door Commissarissen Generaal wordt uitgeoeffend, komt het

aan den Raad zeer noodzakelijk voor ten dien opzichte ook eene bepaling in deze instructie te insereeren, overeenkomende met die, welke den Raad bij gelegenheid van deszelfs advijs op artikel 3, 4 en 31 der voorgaande heeft voorgesteld. 1150

De Raad neemt de vrijheid daartoe aan de goedkeuring van Uwe K.H. te onderwerpen, het navolgend ontwerp van een artikel, hetwelk dan in de orde des tijds vooraan geplaatst, en dus het eerste van de instructie voor den Gouverneur Generaal zoude behoren te zijn.

H „De Gouverneur Gl. zal zijne Functien als zodaanigen, volgens het „Reglement, eerst aanvaarden wanneer de Commissarissen Gl. hebben „gedefungeerd; Hij zal inmiddels belast zijn met de executie van alle „Besluiten der Commisarissen Gl., en met de afdoening van alle „zaaken, hetzij loopende of anderen, hem bij authorisatie van de Commissarissen Gl. opgedraagen. Indien de Gouverneur Gl. begeert „dat een of meer van de Raden van Indie worden aangesteld, voor dat „Commissarissen Gl. hebben gedefungeerd, zo zal hij de voordragt „ten dien einde aan de Commissarissen Gl. voorts doen, en zullen „gemelde Raad of Raden alsdan worden aangesteld om hem Gouverneur „Gl. te assisteeren in zijne executive magt, dog hunne verdere Functien „volgens het Reglement niet eer uitoefenen, dan na dat Commissarissen „Gl. hebben gedefungeerd.” 1160

M Op artikel 6 geldt dezelfde reflexie, welke door den Raad bij gelegenheid van artikel 33 der Instructie voor Commissarissen Generaal is in het midden gebracht, en zouden dus, wordt dezelve door Uwe K.H. goedgekeurd, ook alhier de woorden: Consumabele waren van geringe waarde alleen uitgezonderd, dienen weggelaten. 1170

Q Na deze bedenkingen over het concept reglement en de Instructien voor Com. Gen. & den Gouverneur Gen. zooals die stukken zijn liggende, onder het oog van U.K.H. gebracht te hebben, vermeent de Raad aan Hoogst denzelven te moeten advijseren dat door de ingekomene zekere berigten omtrent het geen door het Engelsche Gouv. op Java is gedaan, deze geheele zaak in veele opzigten geheel van gedaante is veranderd. 1180

Het grote point omtrent het al of niet laten bestaan van het feodaal sijsthema, hetwelk de Raad van Commerce¹⁾ & Kolonien zoo het schijnt nog als twijfelagtig beschouwd heeft, over hetwelk tenminste in het project reglement en instructien niets gezegd wordt, en hetwelk de Raad v. State in den beginne van dit advijs, U.K.H. heeft aangeraden in het reglement te doen voegen, dat point weet men nu dat

¹⁾ Notulen geven „Koophandel” Q. schreef „Commerce”.

reeds op Java is uitgemaakt, en dat het Engelsch Gouv. reeds dat feodaal sijsthema ten grootsten deele heeft vernietigd.

Hier door wordt naar het oordeel van den Raad, bijna alles wat in de 1190 project instructien en Reglementen gevonden wordt, behalven hetgeen de inrigting van de Hoge Regering, het Justitie wezen en de verschillende administratien betreft, schier nutteloos. De vraag is niet, of deze of gene inrigting op zichzelf beschouwd de best mogelijke is, maar of het aan te raden is eene inrigting die nu ingevoerd is en werkelijk bestaat, weer aanstonds af te schaffen, om dat dezelve in abstracto beschouwd niet de volmaaktst mogelijke schijnt.

De vraag is niet, of deze of gene inrigting overeenkomt met de denkbeelden die men zich hier te Lande over dezelve gevormd heeft, met den staat van hesitatie als het ware, in welke men zich hier over de 1200 grote vraag schijnt te bevinden, maar om te weten wat best gedaan moet worden, nu die inrigting bestaat, in één woord, de zaak dient nu uit een geheel ander oogpunt beschouwd te worden.

Door deze verandering van zaken is het intusschen nog meer dan te voren, onmogelijk geworden aan de Commissarissen Gl. vele bepaalde Instructien te geven, en zeker zijn vele zaken in de geprojecteerde Instructien en Reglement, in de tegenswoordige plaatshebbende omstandigheid niet meer van applicatie.

En de R. zoude daarom van oordeel zijn dat U.K.H. die stukken zoude behoren te doen revideren en met de nu bestaande staat van 1210 zaken in verband brengen.

(ofwel die stukken na de observatien van den R. v. St. in dit advijs opengelegd, veranderd te laten bestaan en bij een afzonderlijke resolutie of instructie de Com. te gelasten,

Dat zij bij het beoordelen hunner instructie en van het Reglement, in het oog zullen moeten houden dat die stukken opgesteld zijn geworden, toen de verandering van zaken op Java hier te Lande nog niet bekend was, dat zij dus al hetgeen daarin gevonden wordt, hetwelk hen mogt verhinderen zo te handelen als in de nu bestaande staat van zaken na hun oordeel zoude behoren gehandeld te worden, moeten aanmerken als van geen kracht zijnde, en dat zij voorts in alles moeten handelen als na hun beste 1220 weten in de gegeven omstandigheden het meest geschikt is, om het belang van den Staat en deszelfs Asiatische Bezittingen te bevorderen.)

XVI

NOTIFICATIE VAN HET DEPARTEMENT VAN KOOP- HANDEL EN KOLONIEN, 28 Febr. 1815.¹⁾

De Staats Raad in buitengewonen dienst belast met de portefeuille van het Departement van Koophandel en Kolonien, notificeert, bij deze,

¹⁾ R.A., (Kolonien na 1813); gedrukt bij v. Deventer, *Het Ned. Gezag*, blz. 53.

dat de vaart en handel op de bezittingen van den Staat in Oost-Indien wordt vrij en open gesteld, provisioneel onder de navolgende bepalingen:

Dat de vaart en handel op alle 's Lands Aziatische Bezittingen, met uitzondering van de provincien Ambon, Banda en Ternate, benevens de eilanden onder derzelver gebied ressorterende, dezelfde vrijheid blijft genieten, en daaromtrent de zelfde reglementen en tarieven in werking blijven, welke onder het Engelsche Bestuur hebben plaats gevonden, alles tot dat daar in anders zal zijn voorzien: Zijnde echter dienaangaande voorloopig reeds bepaald, dat alle inkomende en uitgaande regten zullen moeten worden betaald in klinkende zilveren specien.

Dat als grondslagen der gemelde te doene voorziening zijn vastgesteld:

1e. Dat de Nederlandsche Schepen en goederen, onder welke benaming zoo wel de schepen en goederen van ingezetenen der Aziatische bezittingen, als die der bewoners van het moederland verstaan worden, minder aan in en uitgaande regten te betalen, dan de Uitheemsche.

2e. Dat in het vervolg, op den tijd, welke nader zal bepaald worden deze vermindering van regten alleen verleend zal worden aan schepen in Nederland of in Neerlands Indien gebouwd.

3e. Dat, zoo wel uitheemsche als Nederlandsche schepen, uit de Oost Indische bezittingen van den Staat, in eene haven van het Moederland aankomende, vrij zullen zijn van inkomende regten, mits onder deugdelijk bewijs, dat in die bezittingen, voor derzelver *geheele lading*, de vastgestelde uitgaande regten, zijn voldaan geworden.

Dat aan den Cultivateur, over alles, wat door hem gecultiveerd wordt, buiten de opbrengst van producten in natura, die bij de overneming dier bezittingen uit handen van de Engelschen, bevonden zullen worden nog in vigeur te zijn, de vrije en onbelemmerde beschikking over zijne producten wordt toegekend, zoodra hij de in te voeren verponding of grondlast, hetzij in voortbrengselen, hetzij in geld heeft voldaan.

Dat de producten, die de Hooge Regering van de Indien ontvangt, hetzij als Contingenten, verpligte Leverantien, of uit hoofde van andere verbindtenissen, en die zij voor de behoefte der Indische bezittingen niet noodig heeft, verkocht zullen worden in Indien, het zij publiek, het zij bij aflevering tot bepaalde prijzen, zoo als 's Lands voordeel meest zal vereischen.

Dat, indien er van die producten onverkogt mogten blijven welke voor de Nederlandsche markt geschikt zijn, dezelve, bij het verzenden der gereserveerde specerijen naar het vaderland, mede zullen worden vervoerd en hier te lande, het zij publiek of uit de hand, te gelde gemaakt; alles voor rekening van 's Lands Schatkist.

Dat de Amfoen (opium) alleen op het eiland Java zal kunnen worden ingevoerd, doch niet anders als op uitdrukkelijk bekomen permissie van de Hooge Regering, zijnde de invoer daar van, op alle andere van 's Lands Aziatische bezittingen beoosten het eiland *Sumatra* gelegen verboden,

op verbeurte van Schip en Lading, of de waarde van dien, des noods op de reeders te verhalen, en verdere arbitraire correctien naar exigentie van zaken, ten aanzien van allen welke zich daar aan schuldig maken, of daar toe op eenigerlei wijze mede werken.

Dat de handel op het Rijk van Japan gereserveerd blijft aan het bestuur van de Hooge Regering van Neerlands Indien.

En eindelijk, dat alle schepen, uit de Nederlandsche havens naar de Oost-Indische bezittingen van den Staat vertrekkende, of van daar repatrierende, verplicht zullen zijn, op aanzoek van het Gouvernement, eene aantal beambten of manschappen voor de Land- of Zeemagt mede te nemen, en eene zekere scheepsruimte aftestaan; alles naar gelang van derzelver grootte en onder genot van een in redelijkheid te bepalen kostgeld en vracht.

's-Gravenhage, den 28sten Februarij 1815.

De Staats Raad
voornoemd

GOLDBERG.

XVII

Bij het advies van den Raad van Koophandel en Koloniën van 21 Oct. 1814 gevoegde:

CONCEPT-REGLEMENT op het beleid van de Regering en het Justitiewezen in 's Lands Aziatische Bezittingen, en van de Cultuur en Handel in en op dezelve Bezittingen.

Art. 1.

.... Opperbevelhebber over Onze Land- en Zeemagt.
....

Art. 2.

Hij zal in het beleid der zaken van policie en civiele regering geadsisteerd worden door vier Raden, welke zitting zullen nemen, naar den tijd hunner aanstelling en met den Gouverneur-Generaal uit maken het ligchaam van de Hooge Regering van Nederlandsch Indië; aan welke het beleid van alle zaken, de policie en civiele regering aangaande, is opgedragen; met volle magt en autoriteit, om daaromtrent zoodanige wetten, reglementen en ordonnantien te maken, te promulgeren, en te doen executeren, als zij ten meesten nutte van den Staat en deszelfs Aziatische Bezittingen, met in achtneming der bepalingen van dit reglement, zullen oordeelen te behooren.

Deze Hooge Regering van Indie, is aan Onzen Secretaris van Staat voor de zaken van den Koophandel en Koloniën rekening en verantwoording schuldig . . . .

De Gouverneur Generaal is aan gemelden Secretaris van Staat ondergeschikt en verantwoordelijk, wegens deszelfs verrigtingen . . . .

XVIII

Op advies van den Raad van State van 6 Dec. 1814 door Falck aangebrachte veranderingen:

CONCEPT-REGLEMENT op het beleid van de Regering en het Justitiewezen in 's Lands Aziatische Bezittingen.

Onveranderd.

Art. 2.
re al. onveranderd.

Deze Hooge Regering is Ons rekening en verantwoording schuldig . . . .

De Gouverneur-Generaal is Ons insgelijks, wegens deszelfs verrigtingen . . . .

XIX

Na bespreking door den S. V. en Falck met Van Hogendorp 3 Jan. 1815 vastgestelde:

REGLEMENT op het beleid van de Regering, het Justitiewezen, de Cultuur en den Handel in 's Lands Aziatische Bezittingen.

Art. 1.

Het Hoogst Uitvoerend Gezag over alle 's lands bezittingen, fortten, etablissementen en ambtenaren, in Azia, zal gevestigd zijn in den persoon van den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indie, die tevens zal zijn Opperbevelhebber over de land- en zeemagt aldaar; des zal een iegelijk zich, in die gewesten bevindende, van wat rang of staat hij zij, Denzelven als zoodanig moeten erkennen, respecteren, gehouwen en getrouw zijn, en zijne bevelen opvolgen en gehoorzamen.

Art. 2.
re al. onveranderd.

Deze Hooge Regering van Indie is den Souverein rekening en verantwoording schuldig van alle hare verrigtingen, aangaande de policie en civiele regering, mitsgaders 's lands financiën, goederen en domeinen, in Azia, als mede van alle onderhandelingen met vreemde of inlandsche vorsten en volken, en generalijk van alle zaken, tot deszelfs beleid en directie staande.

De Gouverneur-Generaal is den Souverein insgelijks wegens deszelfs verrigtingen verantwoordelijk als Opperbevelhebber, over de land- en zeemagt.

De gemelde Hooge Regering van Nederlandsch Indie,

.... alle zoodanige orders als hun door voornoemden Secretaris van Staat, op Onze autorisatie omtrent alle de voorschreven onderwerpen, ... zullen worden gesteld.

.... alle zoodanige orders als Wij hun omtrent alle de voorgescreven onderwerpen, ... doen toekomen.

mitsgaders de Gouverneur-Generaal als Opperbevelhebber van de land- en zeemagt aldaar, zijn mitsdien gehouden te gehoorzamen, te executeren en te doen executeeren alle zoodanige orders als hun door den Souverein omtrent alle de voorschreven onderwerpen, mitsgaders de particuliere yaart en handel op en in de Aziatische Bezittingen zullen toekomen.

Van het verhandelde in elke zitting van de meergemelde Hooge Regering als mede van de verrigtingen van den Gouverneur-Generaal buiten den Raad, zullen afzonderlijke verballen gehouden en kopijen van dezelve, mitsgaders van de bijlagen daar toe behoorende, alle zes maanden per duplicaat overgezonden worden aan het Departement van Koophandel en Kolonien; welke voorzorg van overzending der duplikaat en bij onderscheidene scheepsgelegenheden zal worden in acht genomen ten aanzien van alle stukken en papieren, de administratie der Oost-Indische Bezittingen betreffende, welke het noodzakelijk zijn zal, ter kennisse van den Souverein of van het Departement van Koophandel en Kolonien, te brengen.

Onveranderd.

.... overgezonden worden aan Onzen voormelden Secretaris van Staat.

.... overgezonden worden aan het Departement van Koophandel en Koloniën.

Art. 3.

Art. 3.

.... of Bezittingen in eene der andere wereld deelen, of geene inboorlingen zijnde. ....

De Gouverneur-Generaal en Raden van Nederlandsch Indie moeten zijn geboren in de Nederlanden, of in eene van 's Lands volkplantingen of bezittingen, of geene inboorlingen zijnde, genaturaliseerd zijn; ook moeten zij den vollen ouderdom van dertig jaren bereikt hebben.

Art. 4.

Onveranderd.

.... wordt door Ons benoemd.

Art. 4.
De Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indie wordt door den Souverein benoemd.

Art. 5.

Art. 5.

De Gouverneur Generaal vermag zijn ambt niet te resigneren, nog zijn ontslag te nemen zonder Onze uitdrukkelijke toestemming.

Gedurende de vijf eerste jaren, na de aanvaarding van zijn ambt, vermag de Gouverneur-Generaal hetzelfde niet te resigneren, noch zijn ontslag te nemen, zonder Onze uitdrukkelijke toestemming.

Gedurende de vijf eerste jaren, na de aanvaarding van zijn ambt, vermag de Gouverneur-Generaal hetzelfde niet te resigneren, noch zijn ontslag te nemen, zonder uitdrukkelijke toestemming van den Souverein.

Onveranderd.

Art. 6.

Bij vacature door sterfgeval of resignatie of uit eenigen anderen hoofde, wordt hij dadelijk door den Luitenant-Gouverneur of door zoodanigen persoon als tot de opvolging door den Souverein mogt gedespicieerd zijn, vervangen.

Art. 6.

Onveranderd.

... totdat wij daarin zullen hebben voorzien ...

Art. 7.

Geene militaire personen van welke rang ook, kunnen tot Leden van den Raad benoemd, noch ook als zoodanig in dezelve geassumeerd worden, zoolang zij eenige militaire kwaliteit bekleden.

Art. 8.

De leden van den Raad vermogen geen zitting te hebben, noch aan het hoofd geplaatst te worden van eenige kollegien of departementen van administratie.

Art. 9.

... kennis moeten worden gegeven aan Onzen Secretaris van Staat, ten einde daar in door Ons zoude kunnen worden voorzien ...

Vervallen.

Onveranderd.

Art. 9.

Alle vacatures in den Raad zullen worden vervuld door zoodanige ambtenaren uit de eerste klasse als door den Gouverneur-Generaal in Rade tot dat einde provisioneel, zullen moeten worden geroepen, binnen eene maand na de ontstane vacature; en zal hiervan bij de eerste bekwame gelegenheid kennis moeten worden gegeven aan het Departement van Koophandel en Koloniën, ten einde daarin door den Souverein zoude kunnen worden voorzien, het zij door de confirmatie des reeds geroepenen of door aanstelling van eenig ander persoon.

649
m
Art. 7.

Wanneer de bediening van Gouverneur-Generaal mogte komen te vaceren, zonder dat deszelfs provisionele opvolger, aan de Raden van Indie bekend was, zullen zij in handen van den Raad, in rang volgende op den Gouverneur-Generaal, en deze in handen van den volgende Raad afleggen den eed, dat zij tot de provisionele vervulling dezer bediening zullen stemmen zoodanige der andere Raden, welke zij in gemoede daartoe den geschiktsten zullen oordeelen, buiten zich zelve, en vervolgens elk hunne stem bij een besloten briefje ter hand stellen aan den Secretaris der vergadering, welke deze briefjens in eene beslotene bus zal verzamelen, en vervolgens aan den jongsten Raad ter hand stellen, om door denzelfden in de volle vergadering te worden geopend, en met luider stemme gelezen; en zal de persoon, welke alzoo blijken zal, bij de meeste stemmen verkozen te zijn, ofte bij staking der stemmen de eerste in rang, de bediening van Gouverneur-Generaal dadelijk aanvaarden, en het tractement daartoe staande, genieten, tot dat de Souverein daarin zal hebben voorzien en de nieuw aangestelde Gouverneur-Generaal deszelfs functien zal hebben aanvaard.

Onveranderd.

Onveranderd.

Art. 10.

Wanneer eenig lid van den Raad door ziekte, afwezigheid of eenige andere wettige oorzaak verhinderd wordt de vergaderingen van den Gouverneur-Generaal en Raden bij te wonen en de Gouverneur-Generaal nogtans verlangde omtrent eene andere zaak van aangelegenheid te hebben het advies van eene volle Raadsvergadering, zal hij bevoegd zijn, daartoe te assumeren een persoon uit de eerste klasse der ambtenaren, welke de raadplegingen over zoodanige zaak zal bijwonen, met dezelfde magt en effect, als de gene in wiens plaats hij geassumeerd wordt, wettiglijk toekomt, doch zonder uit dien hoofde op eenige bezoldiging te kunnen aanspraak maken, en zonder personeel of in officio bij de zaak in deliberatie te mogen zijn geïnteresseerd.

Onveranderd.

Onveranderd.

Art. 11.

De Gouverneur-Generaal en de Raden van Nederlandsch Indie, zullen in derzelver vergaderingen het eerst in overweging nemen, de zaken, welke door den Gouverneur-Generaal zullen worden voorgesteld.

Onveranderd.

Onveranderd.

De Gouverneur-Generaal is bevoegd de voorstellen, welke door de Raden gedaan worden, in overweging te brengen, terstond ofte in de eerstvolgende vergadering, naar mate hij zulks dienstig zal oordeelen; langer vermag hij zulks niet uit te stellen, zonder toestemming van den genen, die het voorstel gedaan heeft.

Art. 12.

In alle zaken, waarover bij den Gouverneur-Generaal en Raden zal worden geraadpleegd, zal de Gouverneur-Generaal de adviezen vragen van de Raden, welke daarbij tegenwoordig zijn, en zal de geassumeerde Raad of Raden, bij het opmaken der conclusien, stem hebben; de stemmen stakende, zal die van den Gouverneur-Generaal voor twee worden gerekend.

Onveranderd.

Onveranderd.

Art. 13.

Alle besluiten en andere verrigtingen van den Gouverneur-Generaal en Raden van Nederlandsch Indie, zullen worden uitgedrukt als: gedaan bij den Gouverneur-Generaal in Rade, en niet anders; zij zullen alvorens te worden gepubliceerd ofte ter uitvoer gebracht, worden geteekend door den Secretaris: ter Ordonnantie van den Gouverneur-Generaal in Rade.

Onveranderd.

Onveranderd.

14 km 16

Art. 14.

.... in Onzen naam ....

Art. 15.

.... zonder daartoe door Ons van Onzentwege te zijn ...

.... Onze Regering ....

.... in Onzen naam ....

.... kennis te geven aan Onzen gemelden Secretaris van Staat ....

Art. 16.

.... gedemandeerd in Onzen naam ....

.... bepalingen, dat de Gouverneur Generaal in Rade, in enig diergelijk geval oordeelende het aan hem gedaan verzoek eenige reflectie te verdienen, daar op zal innemen het advijs en de consideratien van het Hooge Gerechtshof en bevoegd zijn, om hetzelfde verzoek geheel of gedeeltelijk

Art. 14.

Alle verbonden met Aziatische Vorsten of volken, zullen in naam van den Souverein worden aangegaan, door den Gouverneur-Generaal in Rade. Dezelfde form zal in acht genomen worden bij eenige hernieuwing der thans subsisterende tractaten met de Aziatische Vorsten of volken.

Art. 15.

De Gouverneur-Generaal in Rade zal niet vermogen oorlog te verklaren, vijandelijkheden te beginnen, ofte in eenige overeenkomst te treden, tot het aandoen van oorlog tegen eenige der inlandsche Vorsten of Staten, ofte eenig verbond aan te gaan, om de bezittingen van inlandsche Vorsten of Staten te guaranderen, zonder daartoe te zijn gelast of geautoriseerd, uitgezonderd wanneer dadelijke vijandelijkheden gemaakt worden tot het plegen van vijandelijkheden, of wel dadelijk vijandelijkheden begonnen zijn tegen de Regering van 's Lands Aziatische Bezittingen, of tegen eenige Vorsten of Staten, afhankelijk van gemelde Regering, of tot welker bijstand of verdediging de zelve, uit hoofde van eenige plaats hebbende verbindtenissen, verplicht is, in welk geval de Gouverneur-Generaal in Rade bevoegd zal zijn in naam van den Souverein oorlog te verklaren, vijandelijkheden te beginnen, ofte verbindtenissen aan te gaan tegen zoodanigen Vorst of Staat, welke dadelijk vijandelijke toebereidselen gemaakt, ofte vijandelijkheden gepleegd zal hebben, doch gehouden zijn, daarvan met den meesten spoed kennis te geven aan meergemeld departement, met bijvoeging van volledige informatien omtrent alles wat tot zoodanig geval betrekking, en verslag der redenen, welke hem bewogen hebben, om daarin zoodanig te handelen.

Art. 16.

Aan de Hooge Regering van Nederlandsch Indie, wordt gedemandeerd in naam van den Souverein, de uitoefening van het regt om gratie of pardon te verleenen, van alle misdaden, gepleegd onder de jurisdictie van 's Lands Aziatische Bezittingen en deswege geïncurreerde straffen geheel of gedeeltelijk te remitteren en kwijt te schelden, onder de navolgende bepalingen, dat wanneer het verzoek om gratie betrekking heeft tot eene misdaad staande ter cognitie van het Hoog Gerechtshof, of van eene sententie bij hetzelfde gewezen, en de Gouverneur-Generaal in Rade oordeelt, dat hetzelfde eenige reflectie verdient, hij daarop zal in-

Onveranderd.

Onveranderd.

Onveranderd.

toe te staan, wanneer door het gemeld gerechtshof daartoe zal zijn geadviseerd, doch in geval door het Hooge Gerechtshof daartegen mogt zijn geadviseerd en gezegde Regering nogtans mogte vermeenen, dat zoodanig verzoek geheel of gedeeltelijk zoude behoren te worden toegestaan, ofte van een meerder gedeelte, dan waartoe het advijs van het Hooge Gerechtshof strekt, de gezegde Regering alsdan alleenlijk zal bevoegd zijn de surcheance te continueren, totdat Ons goedvinden deswegens zal zijn verstaan; wijders zal de Hooge Regering alle de stukken tot zoodanige zaak behorende onder een behoorlijk inventaris gebragt, benevens het advijs van het Hooge Gerechtshof, en haar eigene consideratien met de eerste bekwame gelegenheid in duplo, aan Onzen gemelden Secretaris van Staat moeten toezenden, ten einde die te brengen ter Onzer kennis en daar op door Ons te worden gedisponeerd zooals wij zullen vermeenen te behooren; Blijvende in alle gevallen aan gezegde Regering het Regt om diergelijke verzoeken af te slaan hetzij terstond hetzij naar ingenomen advijs van het Hooge Gerechtshof, al ware het, dat hetzelfde advijs contrarie was liggende.

Art. 17.

De Gouverneur-Generaal is bevoegd, om bij eene schriftelijke order, onder deszelfs handteekening en zegel gegeven, aan zoodanige officieren van justitie of andere al hij geraden zal vinden, eenige persoon of personen, verdacht van eenige handeling, gevaarlijk voor de publieke rust of veiligheid van 's Lands Aziatische Bezittingen, te doen nemen in verzekerde bewaring, doch hij zal in zoodanig geval gehouden zijn, binnen drie maal vier-en-twintig uren, nadat zoodanig persoon of personen in verzekering zullen zijn genomen, in de vergadering van Gouverneur-Generaal en Raden daarvan kennis te geven, en open te leggen de gronden, waarop zijn vermoeden rust. En in geval, de Gouverneur-Generaal in Rade mogte oordeelen, dat daartoe termen waren, zal bij besluit deze zaak gesteld worden in handen van den Procureur-Generaal, om daarin te handelen zoo als zijn ambt en plicht vereischen zal; te welken einde de gemelde persoon of personen, aan den Procureur-Generaal zullen worden overgeleverd, om vervolgens tegen hen, voor het Hoog Gerechtshof te worden geprocedeerd als naar regten.

Art. 18.

nemen het advies en de consideratien van hetzelfde Hoog Gerechtshof, doch dat wanneer het verzoek om gratie betrekkelijk is tot eene misdaad, waarvan de cognitie toekomt aan een der andere Geregten, of tot een vonnis door dezelve gewezen, de Gouverneur-Generaal in Rade altijd, en derhalve ook dan, wanneer hij mogt begrijpen, dat hetzelfde geene overweging verdient, daarop het advies en de consideratien van het Hoog Gerechtshof zal innemen.

En zullen, in gevalle waar de Hooge Regering tegen het advies van het Hoog Gerechtshof, van het regt van gratie of remissie mogt hebben gebruik gemaakt, de stukken daartoe betrekkelijk overgezonden en met de opgave van de gronden en motiven van het genomen besluit, door middel van het Departement van Koophandel en Koloniën, ter kennis van den Souverein gebragt worden; blijvende daarentegen aan de Hooge Regering de volle bevoegdheid om de bedoelde verzoeken af te slaan, al ware het daarop ingenomen advies van het Hoog Gerechtshof gunstig.

Onveranderd.

Onveranderd.

Art. 18.

Ingevalle echter de Gouverneur-Generaal in Rade mogte

Onveranderd.

. . . . met de eerste gelegenheid in duplo omstandig kennis moeten worden gegeven aan Onzen voornoemden Secretaris van Staat, ten einde die zaak te brengen ter Onzer kennis, en daar op door Ons finalijk te worden gedisponeerd. Zullende de Gouverneur-Generaal in Rade deswegens verantwoordelijk aan Ons zijn, doch nimmer in Regten worden aangesproken, dan wanneer Ons blijken mogt dat daarin . . . .

Art. 19.

De magt in de voorgaande twee artikelen aan den Gouverneur-Generaal afzonderlijk, en den Gouverneur-Generaal in Rade gegeven, strekt zich niet uit tot de personen van den president en verdere leden van het Hoog Gerechtshof, welke niet in hunne functien zullen kunnen worden gesuspendeerd, noch ten hunnen opzigte in eenig geval vermogen te worden geprocedeerd, op eenige andere wijze, dan bij dit reglement is vastgesteld.

Art. 20.

En ten einde de Uitvoerende Magt in 's Lands Aziatische Bezittingen het noodige vermogen hebbe, om in geval van groote aangelegenheden en betreffende het welvaren van het moederland of het behoud der bezittingen, met nadruk en spoed daarvoor te waken, wordt hierbij vastgesteld, dat wanneer over eenige maatregel of eenig voorstel in de vergadering van den Gouverneur-Generaal in Rade zal worden geraadpleegd, waarbij de Gouverneur-Generaal oordeelen zal, dat de belangen van het moederland of de veiligheid of het behoud van eenige der Aziatische Be-

oordeelen, dat het algemeen belang kwam te vorderen; dat eenig persoon of personen, verdacht van eenige handelingen, strekkende tot ondermijning van het publiek gezag, of tot storing van de publieke rust en veiligheid, onverwijld uit 's Lands Aziatische Bezittingen zouden behooren te worden verwijderd, zal de Gouverneur-Generaal in Rade vermogen zoodanig persoon of personen te doen vertrekken, of, des noods, op te zenden naar Europa, als mede hen, tot op derzelfver vertrek, te stellen onder zoodanige surveillance, als hij noodig zal oordeelen, doch zal in die gevallen aan hem gelaten worden een tijd, door Gouverneur-Generaal in Rade te bepalen, ten einde orde op zijn zaken te stellen; blijvende inmiddels onder surveillance, en voorts daarvan en van de redenen, daartoe gemoveerd hebbende, met de eerste gelegenheid, omstandig kennis moeten worden gegeven aan het Departement van Koophandel en Kolonien, ten einde die zaak te brengen ter finale dispositie van den Souverein, aan wien de Gouverneur-Generaal in Rade deswege verantwoordelijk, doch zonder ooit in regten te kunnen worden aangesproken, dan wanneer blijken mogte dat daarin gehandeld was uit volstreckte willekeur, bijzondere vijandschap of opzettelijke onregtvaardigheid.

Onveranderd.

Onveranderd.

Onveranderd.

Onveranderd.

zittingen in gevaar zijn, en wanneer hij Gouverneur-Generaal zal begrijpen de dienst en het oirbaar van den Lande te vorderen, of dat de gedane voorstellen moeten worden aangenomen en ten uitvoer gebragt, of dat dezelve moeten worden uitgesteld of verworpen, en de meerderheid van den Raad mogte zijn van een ander gevoelen, als dan de Gouverneur-Generaal en de Raden, respectivelijk de redenen van derzelver verschillende gevoelens, zullen moeten in geschriften stellen, en met hunne handteekening bekrachtigen en aan elkander mededeelen, en dat wanneer, na eene opzettelijke overweging daarvan een iegelijk bij zijne gevoelens mogte blijven, de Gouverneur-Generaal de magt zal hebben het besluit op te maken, overeenkomstig zijn bijzonder gevoelen; welk besluit van dezelfde kracht en waarde zal zijn, als ware het met eenstemmigheid of meerderheid genomen, en even zoo door de leden van den Raad en alle andere wien zulks zoude mogen aangaan, worden gerespecteerd en gehoorzaamd, ten uitvoer gebragt of helpen brengen, doch zal de Gouverneur-Generaal wegens alle zoodanige, tegen het gevoelen der meerderheid genomen besluiten, en derzelver gevolgen alleen verantwoordelijk zijn.

Artikel 21

.... Onze aanstelling ....

Art. 22.

.... bekwame gelegenheid in duplo verslag moeten worden gedaan, aan Onzen meergemelden Secretaris van Staat, met bijvoeging van alle de gewisselde consideratiën en adviezen ten einde die te brengen ter Onzer kennis en daar op door Ons te worden gedisponeerd.

Art. 21.

De bevoegdheid in het voorgaande artikel aan den Gouverneur-Generaal gegeven, zal zich niet uitstrekken tot het nemen of uitvoeren van zoodanig besluit welke niet wettiglijk zoude hebben kunnen genomen worden, met concurrentie van de Raden, nochte tot het opleggen van eenige belastingen; zij zal alleenlijk toekomen aan, en kunnen worden uitgeoefend door den Gouverneur-Generaal, na dat hij, op aanstelling van den Souverein, zijne functiën zal hebben aanvaard, geenszins aan en door iemand, welke, zonder zoodanige aanstelling, die hooge bediening ad interim waarneemt.

Art. 22.

In alle gevallen waarin de Gouverneur-Generaal van de hem bij het 20^e artikel gegeven magt, zal hebben gebruik gemaakt, zal van af hetgeen daaromtrent zal zijn voorgevallen, bij eerste bekwame gelegenheid verslag moeten worden gedaan aan het meergemelde departement, met bijvoeging van alle de gewisselde consideratiën en adviezen, ten einde die te brengen ter kennis en approbatie van den Souverein.

Onveranderd.

Onveranderd.

Art. 23.

De Gouverneur-Generaal en Raden kunnen in het civiele voor geene andere regtbank in Indiën worden geconvenieerd, dan voor het Hooge Gerechtshof.

Onveranderd.

Onveranderd.

Art. 24.

.... gepleegd.

Onveranderd.

Art. 24.

De Gouverneur-Generaal vermag in geenerlei geval in Indiën geregteijk worden aangesproken ofte eenige procedures van wat aard ook tegen hem worden geëntameerd, ter zake van misdaad in- of buiten deszelfs officie gepleegd, maar zullen alle zoodanige actien, naar aanleiding van art. 105 der grondwet, voor den Hoogen Raad der Vereenigde Nederlanden, moeten geïnstitueerd worden.

Art. 25.

De Raden van Indie zijn, zelfs na het eindigen van hunne bediening in Indie, wegens misdaad alleen aansprakelijk voor het Hooge Gerechtshof, en vermogen nimmer te worden genomen in verzekering, anders dan door middel van militair arrest, volgens bevel van den Gouverneur-Generaal.

Onveranderd.

Onveranderd.

Art. 26.

Wanneer het Hooge Gerechtshof aan den Prokureur-Generaal zal hebben verleend eenig decreet van apprehensie tegen een Raad van Indie, ter zake van een delict door denzelfen begaan, zal de Prokureur-Generaal gehouden zijn, zich bij beslotene missive te adresseren aan den Gouverneur-Generaal, en het bekomen decreet van apprehensie daarbij overleggende, verzoeken, dat zoodanigen Raad van Indie moge worden genomen in goede verzekering, en gesteld ter dispositie van het gemelde Gerechtshof; en zal de Gouverneur-Generaal dat verzoek niet vermogen te weigeren, maar gehouden zijn onmiddellijk zoodanigen Raad van Indie op de meest gevoegelijke wijze te doen nemen in militair arrest, om aan den Prokureur-Generaal te worden overgeleverd, ter dispositie van het Hooge Gerechtshof.

Onveranderd.

Onveranderd.

Art. 27.

De Gouverneur-Generaal en Raden houden dezelve gewone residentie te Batavia, of in den omtrek dezer hoofdplaats. De Gouverneur-Generaal is bevoegd, zulks in buitengewone omstandigheden noodig oordeelende, den zetel van het Gouvernement te verplaatsen naar eenig ander gedeelte

Onveranderd.

Onveranderd.

van het eiland Java; en zijn de Raden in zoodanig geval gehouden zich derwaarts te begeven op requisitie van den Gouverneur-Generaal.

Art. 28.

De Gouverneur-Generaal noodig oordeelende zich in persoon naar eenig ander gedeelte van het eiland Java te begeven, zonder den Raad, zal aldaar die zelfde magt, en dat zelfde gezag oefenen als te Batavia met den Raad, en indien hij noodig oordeelt eenige bevelen of instructie te geven, het zij aan den Raad te Batavia, het zij aan eenige andere geconstitueerde magten of ambtenaren door geheel Nederlands Indie, waartoe hij te Batavia met en benevens den Raad bevoegd zoude zijn, zal een iegelijk gehouden zijn, dezelve bevelen of instructien te gehoorzamen, en zich daar naar te gedragen, doch zal hij alleen deswege verantwoordelijk zijn.

Onveranderd.

Onveranderd.

Art. 29.

... zonder den Raad, zal zoodanig lid van den Raad ...

Art. 29.

Wanneer de Gouverneur-Generaal zich naar eenig ander gedeelte van het eiland Java zal begeven, zonder den Raad, en er geen Luitenant-Gouverneur door den Souverein aangesteld, te Batavia, aanwezig is, zal zoodanig lid van den Raad als hij tot dat einde zal benoemen, geautoriseerd zijn, om, gedurende zijne afwezendheid, als Luitenant-Gouverneur, met de verdere Raden, de politieke en civiele regering uitte oefenen, op dezelfde wijze, en niet anders dan dezelve volgens den inhoud van dit reglement uitgeoefend mag worden door iemand de bediening van Gouverneur-Generaal, in cas van vacature ad interim waarnemende.

Onveranderd.

Art. 30.

I.p.v. de Land- en Zeemagt, telkens te lezen: Onze Land- en Zeemagt.

Onveranderd.

Art. 30.

De Gouverneur-Generaal oefent alleen het opperbevel uit over de land- en zeemagt in Oost-Indie; alle zee- of landofficieren zich aldaar bevindende, zijn gehouden, zonder eenige tegenspraak, deszelfs orders te respecteren en te gehoorzamen; en door hunne onderhoorigen te doen eerbiedigen en gehoorzamen, en geen derzelve in het allerminste te contrariëren of dulden dat dezelve orders door iemand der onderhoorigen gecontrarieerd worden.

Aan denzelve zal mitsdien worden afgegeven eene acte als Generaal en Admiraal en Chef over de land- en zeemagt in Azia. — Hij is bevoegd, om in cas van oorlog, tusschen de Vereenigde Nederlanden en eenige andere Mogendheid,

Art. 31.

De administratie der finantien en domeinen zal worden toebetrouwd aan eenen daartoe bijzonderlijk bestemden Raad of Administrateur, met assistentie van de verdere benoodigde ondergeschikte personen.

Art. 32.

Deze Raad of Administrateur zal, onder het oppergezag van den Gouverneur-Generaal in Rade belast zijn met het algemeen toezicht over de financien, domeinen en goederen van 's Lands Aziatische Bezittingen, en alles wat daartoe betrekking heeft; inzonderheid ook over de onderscheidene cultures van de voortbrengselen des lands, en over de ambtenaren tot de beheering, administratie, bewaring en aflevering van gelden, producten of andere goederen, mitsgaders tot de directie over de houtbosschen geëmployeerd wordende; alles navolgens zoodanige orders en instructien, als daartoe zullen worden beraamd en vastgesteld.

Art. 33.

In verband met de opgegeven directie zullen nog bijzondere administratien kunnen worden daargesteld over de koffij-teelt, over de houtbosschen en over de wegen, bruggen en posterijen; alles volgens nader te maken instructien.

Art. 34.

Er zal te Batavia zijn eene generale Rekenkamer, bestaan-

Onveranderd.

Onveranderd.

Onveranderd.

Art. 34.

Er zal te Batavia zijn eene Algemeene Rekenkamer, be-

in naam van den Souverein, commissien of lettres de marques te verleenen aan schepen bij particulieren uitgerust.

Het bestuur over alles wat tot verdediging van 's Lands Aziatische Bezittingen ofte afbreuk van den vijand dienen kan, is aan hem overgelaten, met advies van zoodanigen zee- of landofficier, als hij zal goedvinden deswege te raadplegen, onder zijne persoonlijke verantwoordelijkheid. Alleenlijk zal hij niet met den vijand vermogen te capituleren over 's Lands Aziatische Bezittingen ofte eenig gedeelte derzelve, zonder zulks alvorens te hebben gebragt ter deliberatie der Hooge Regering, en daartoe door een wettiglijk genomen besluit van den Gouverneur-Generaal in Rade te zijn geautoriseerd, zonder dat hij in dit bijzonder geval van de bevoegdheid, hem bij het 20^e artikel gegeven, gebruik zal kunnen of mogen maken.

Onveranderd.

Onveranderd.

Onveranderd.

Onveranderd.

de uit vijf leden waar onder de President en een Secretaris, zonder welker contrôle en ondertekening geene betaling van gelden nochte aflevering van goederen te Batavia mogen geschieden, of in de rekening der comptabelen of administrateurs geleden worden;

Zullende . . . afgeschaft.

staande uit een genoegzaam aantal leden en een secretaris, aan welker contrôle en ondertekening alle betalingen van gelden, en ook zoo veel mogelijk, alle afleveringen van goederen te Batavia moeten worden onderworpen, om in de rekening der comptabelen of administrateurs geleden te worden; zullende deze Rekenkamer wijders belast zijn met het onderzoek en de confrontatie van alle boeken van rekening of administratie van gelden of goederen, welke op Batavia en op andere 's lands Aziatische Bezittingen gehouden worden, alles navolgens zoodanige orders en instructien als te dien opzigten zullen worden beraamd en vastgesteld; blijvende de post van Visitateur-Generaal, als mede het Kantoor-Generaal afgeschaft.

Bij ziekte of noodzakelijke afwezigheid van een of meer Leden zal door den Gouverneur-Generaal in Rade eene assumtie van andere personen kunnen geschieden, ten einde de voortgang van het werk niet vertraagd worde mits de geassumeerde zelve geen belang hebbe bij het onderzoek.

Art. 35.

. . . . met zijn consideratien voorzien in duplo over te zenden aan Onze Secretaris van Staat voor de Koophandel en Kolonien.

Art. 36.

Het politiek bestuur op elk der onderhoorige Aziatische Bezittingen en Etablissements, zal op den meest eenvoudigen voet, en zooveel de omstandigheden zullen toelaten, worden ingerigt, in den geest van het geen omtrent de regering en het algemeen bestuur derzelve bezittingen bij dit reglement is bepaald.

Art. 37.

Alle ambtenaren worden zoodanig bezoldigd, dat zij naar de gelegenheid der plaatse, volgens hunne rang en karakter ordenlijk kunnen bestaan. Zij dragen daarvan jaarlijks een gering gedeelte bij, om te strekken tot een fonds tot onder-

Vervallen.

Art. 35.

De Rekenkamer voornoemd zal van alle zaken, ter harer cognitie staande, jaarlijks eenen staat doen formeren en denzelven, benevens de daartoe behoorende bijlagen, mitsgaders hare consideratiën, over de, in dien staat en bijlagen behandelde zaken, en eene opgave der in gebreken gebleven ambtenaren, overbrengen ter vergadering van de Hooge Regering, welke verplicht is, dat alles, met zijne consideratien voorzien, over te zenden aan het Departement van Koophandel en Kolonien.

Onveranderd.

Onveranderd.

Onveranderd.

Onveranderd.

Onveranderd.

steuning van behoeftige weduwen en weezen van ambtenaren, zoo lange dezelve in Indie verblijven. Hunne bezoldigingen kunnen in geen geval aan eenige andere belasting hoegenaamd, van wat aard ook, worden onderhevig gemaakt. Het bezigen van middelen om zich onwettige inkomsten te verschaffen, alle geldafpersingen of concussien in het algemeen, en in het bijzonder ten aanzien van den inlander, worden volgens alle rigueur van wetten, zelfs naar exigentie van zaken, met den dood gestraft.

Art. 38.

.... of minder gezag in Onzen dienst in Oost-Indie bekleedt....

Art. 38.

Niemand, hoe ook genaamd, die eenig meerder of minder gezag in Oost-Indie bekleedt, vermag van een ander onder deszelfs gebied, gehoorzaamheid, ofte directie staande, of aan welke hij gehoorzaamheid verschuldigd is, eenige giften of gaven, of geschenken te geven, of te ontvangen, directelijk of indirectelijk, of te dulden, dat dit door zijne huisvrouw, kinderen, huisbedienden of iemand van zijnentwege geschiede, op pene dat de gevers of aannemers van zoodanige giften, gaven of geschenken, zullen gehouden worden zich aan onbehoorlijke extorsie te hebben schuldig gemaakt, en als zoodanig naar de gestrengheid der wetten zullen worden gestraft.

Onveranderd.

Art. 39.

Noch zal niemand der in het laatste voorgaand artikel bedoelde ambtenaren, vermogen te genieten eenige ongeoorloofde inkomsten, in Oost Indie bekend onder de benaming van overwigten, mingewigten, minbetaling, zoodanige stille winsten, contributien, hommages, of wat dies meer zij, op poene van naar exigentie van zaken ten strengsten te worden gestraft.

Onveranderd.

Vervallen.

Art. 40.

.... titel daarvan voeren Alle vacatures van de ambten

Art. 39.

Alle civiele ambten (uitgezonderd de hooge bedieningen van Gouverneur-Generaal en de Raden van Indien, mitsgaders van den president en de leden van het Hoog Gerechtshof, en die, welke door Javanen of andere inlanders worden bekleed) zullen, naarmate van derzelver aangelegenheid en inkomsten, worden verdeeld in vier klassen. Geen ambtenaar tot de tot dezelve klassen behoorende, kan tevens lid zijn van de Hooge Regering van Nederlandsch Indie, ofte den titel daarvan voeren. Geene vacatures van

Onveranderd.

van de eerste klasse zullen worden vervuld uit de ambtenaren van de tweede klasse, die der tweede klasse, uit ambtenaren van de derde, en die van de derde klasse uit de ambtenaren van de vierde klasse; — geen ambtenaar zal tot een ambt van een hoogere klasse kunnen worden aangesteld, tenzij hij tevoren gefungeerd hebbe, in die klasse, waaruit de vervulling geschieden moet.

Art. 41.

.... onder approbatie van Onzen meergemelden Secretaris van Staat.

Geen ambtenaar vermag het ambt waartoe hij bevorderd wordt, te weigeren, op pene van vervallen te zijn van dat, hetwelk hij dadelijk bekleedt.

De rangen der ambtenaren regelen zich naar de klassen tot welke zij behooren, en naar de orde in welke de ambten tot elke klasse behorende, zullen zijn gerangschikt.

Art. 42.

.... hetzij zulks geschiede van Onzent wege door Onzen Secretaris van Staat voor de Zaken van Koophandel en Koloniën, ...

(Ontwerp Art. 43) Art. 42.

De Gouverneur-Generaal heeft de magt om in enkele gevallen, om goede redenen, en wanneer hij zal oordeelen zulks te kunnen geschieden, zonder nadeel van 's lands dienst, voor een' bepaalden tijd verlof te geven aan civiele of militaire ambtenaren, om zich naar Europa of elders te begeven, en om de noodige schikkingen te maken, tot de waarneming van derzelve bedieningen, gedurende hunne afwezendheid.

(Ontwerp Art. 44) Art. 43.

Alle militaire bevelhebbers den Staat ter zee of te land in Indie dienende, ontvangen aldaar geene andere bevelen, dan die van den Gouverneur-Generaal.

ambten zullen worden vervuld uit ambtenaren van eene mindere klasse dan de naastvolgende.

Art. 40

Alle vacatures van ambten tot eenige der voormelde vier klassen behorende, worden vervuld door den Gouverneur-Generaal in Rade, op de daartoe staande tractementen en emolumenten, de ambtenaren van de vierde klasse devinitief, doch die der eerste, tweede en derde klasse onder approbatie van den Souverein.

Onveranderd

Onveranderd.

Onveranderd.

Art. 41.

Geen ambtenaar tot de voorsz. vier klassen behorende, nocte ook de klerken kunnen hunne ambten en bedieningen anders bezitten, dan tot kennelijk wederzeggens toe, het zij zulks geschiede van wege den Souverein door het Departement van Koophandel en Koloniën, of door den Gouverneur-Generaal in Rade.

Onveranderd.

Onveranderd.

Onveranderd.

Onveranderd.

Art. 45.

.... om ooit in Onzen dienst ....

Art. 46.

Het zal noch aan den Gouverneur Generaal en verdere leden en ministers van de Hooge Regering van Neerlands Indie, noch aan den President, Leden en minister van het Hooge Gerechtshof, noch aan eenige andere civiele of Iustitiele ambtenaren noch aan eenige militaire personen van wat kwaliteit of rang ook, geoorloofd zijn hetzij voor eigen rekening, hetzij als zaakgelastigden voor anderen, handel te drijven of aandeel te hebben in commerciële ondernemingen.

Art. 47.

Personen niet zijnde in Onzen dienst in Oost Indie op eenige van 's Lands Aziatische Bezittingen aankomende, zullen niet vermogen zich op dezelve bezittingen neder te zetten, maar gehouden zijn weder te vertrekken met de schepen waar mede zij gekomen zijn, ten zij op uitdrukkelijke vergunning van Onzen evengenoemden Secretaris van Staat, ofte van den Gouverneur Generaal in Raden, en op de voorwaarden bij die vergunning vervat, mits niet strijdende met den inhoud van dit Reglement.

Art. 48.

Niemand vermag zich neder te zetten, ofte zijn verblijf te houden, op eenige van 's Lands Aziatische Bezittingen, buiten zoodanigen omtrek der Hoofdplaatsen en steden,

Art. 44.

Alle civiele ambtenaren in Oost-Indie, zullen bij hunne aanstelling, alvorens in functie te treden, gehouden zijn, in handen van den Gouverneur-Generaal in Rade, ofte op de onderhoorige Aziatische Bezittingen, in handen van den persoon welke aldaar het gezag zal voeren, behalve den eed van trouwe, en die tot derzelve respectieve bedieningen staande afteleggen, den eed van purge; en zullen alle de genen die bevonden zullen worden daartegen of ook tegen het bepaalde bij art. 37 en 38 gehandeld te hebben, onder wat titel of pretext het zoude moge wezen, niet alleen de facto van hun voorschreven ambt vervallen zijn, maar boven dien verklaard worden infaam en inhabel om ooit in 's lands dienst te worden geemploijeerd; welke straffen mede zullen incurreren de genen, welke zoodanig geld of geldswaarde genomen hebben, en bovendien gemulcteed worden voor de drie dubbele waarde van het genotene.

Art. 45.

De Gouverneur-Generaal en Raden van Indie, en de verdere ambtenaren van alle klassen welken zulks bij hunne respectieve instructien mogt worden ontzegt, zullen zich met de meeste naauwgezetheid, van allen handel en van alle aandeel en commerciële speculatiën, het zij voor eigen rekening, het zij als zaakgelastigden van anderen, moeten onthouden, sub pene van het door hen bekleede ambt te moeten verlaten.

.... neder te zetten, ten zij op uitdrukkelijke vergunning van den Souverein, ofte van den Gouverneur-Generaal in Raden ....

Vervallen.

Onveranderd.

Onveranderd.

Vervallen.
Vgl. art. 47.

als de Gouverneur Generaal of diegeene, welke op de respectieve Bezittingen het gezag voert dienstig zal oordeelen te bepalen, of zich verder van dien bepaalden omtrek begeven zonder schriftelijk consent van den Gouverneur Generaal of andere Hoofdgebieders.

Art. 49.

De meest geschikte middelen, voor zoo verre zulks nog niet mogte zijn geschied, zullen met overleg van de Inlandsche Regering worden beraamd, en in het werk gesteld, om in het gebied van 's Lands Aziatische Bezittingen het lot van den gemeenen Inlander te verbeteren, welvaart en voorspoed onder hen te bevorderen, alle onregtmatige en willekeurige belastingen af te schaffen, de misbruiken op het stuk der Heerendiensten ingeslopen, zorgvuldig te weeren, eindelijk de landbouw en handel aan te moedigen, uittebreiden, met in acht neming van de oorspronkelijke Inlandsche zeden, gewoonten en godsdienst.

Art. 50.

Op alle stukken lands door partikuliere personen op het Eiland Java in vollen eigendom bezeten wordende, en waar op noch geene verponding of andere grondlast of opbrengst van produkten equivalent aan de grondlast, wordt geheven, zal eene algemeene belasting bij wijze van verponding worden ingevoerd, doch zullen daarvan voor den tijd van tien jaren, ingaande met den dag dat zulks op het gemelde Eiland bij publicatie zal zijn bekend gemaakt, uitgezondert zijn alle stukken lands, welke alsdan ongecultiveerd zullen zijn; wordende door gecultiveerde stukken lands, welke mitsdien dadelijk aan de voorschreve belasting subject zijn, verstaan, de zoodanige welke met tot timmerhout bekwame of vruchtdragende boomen of heesters zijn beplant, of die welke gedurende de laatste zes jaren met nuttige voortbrengzelen zijn beplant of beteelt geweest, mitsgaders benoedigde weiden voor hoorn en ander vee, daartoe geschikt en behoorlijk onderhouden en gebruikt wordende; doch zal het de pligt van het Indiesch Bestuur zijn hier omtrent te waken, en de noodige voorzorgen te gebruiken, dat de veeteelt in de Bataviasche Bovenlanden, door de landeigenaren niet worde voortgezet of uitgebreid, tot nadeel of kwelling van den gemeenen Inlander, of tot praejuditie van de aankweking van nuttige landprodukten.

En opdat zulks behoorlijk worde ten uitvoer gebracht,

De meest geschikte middelen, voor zoo verre zulks nog niet mogte zijn geschied, zullen worden beraamd, ...

. . . . aan te moedigen en uittebreiden.

Speciaal zal het de pligt van het Indiesch Bestuur zijn hieromtrent te waken, en de noodige voorzorgen te gebruiken, dat de veelteelt in de Bataviasche Bovenlanden, door de landeigenaren niet worde voortgezet of uitgebreid, tot nadeel of kwelling van den gemeenen Inlander, of tot praejuditie van de aankweking van nuttige landprodukten.

Vervallen.

49-50
Vervallen.

Vervallen.

zal de Hooge Regering in de Bataviasche Ommelanden en aangrenzende Regentschappen, door eene Commissie, mitsgaders op andere plaatsen door zoodanige personen als door dezelve daartoe zullen worden gequalificeerd, alle gecultiveerde en ongecultiveerde landen in vollen eigendom bezeten wordende, naauwkeurig doen opnemen en opmeten, en daar van accurate en geverifieerde aanteekeningen of cadasters formeren, ten einde vervolgens daar naar de verponding over dezelve landen, naar gelang van derzelve meerdere of mindere vruchtbaarheid te worden omgeslagen, en telken jare ingevordert, zullende de vermelde verpondingen na verloop van voorschreve tien jaren, striktelijk en zonder aanzien van personen, ook moeten worden ingevorderd van alle thans ongecultiveerde landen, ofschoon dezelve alsdan bij eene nadere opneming in zelve voege als de voren gemelde gedaan, mogten bevonden worden niet te zijn gebragt tot een staat van culture, wordende echter aan de keuze des Eigenaars overgelaten, om zoodanige landen te abandonneeren, wanneer zij ongenegen zijn de voorschreve belasting daarvan jaarlijks te voldoen; zullende bij gelegenheid van het invoeren dezer algemeene verponding, de reeds ingevoerde grond of equivalente last, worden herzien en insgelijks op grond der meerdere of mindere vruchtbaarheid van de landen met de algemeene verponding in overeenstemming gebragt worden.

Alle tien jaren zal de verponding worden herzien en gectificeerd.

(Ontwerp Art. 51) Art. 46.

Er zal alomme in Indie regt gesproken worden uit naam van en van wege den Souvereinen Vorst der Vereenigde Nederlanden.

Art. 52.

Er zal een Opperste Gerechtshof worden ingesteld, onder den naam van Hoog Gerechtshof van Nederlandsch Indie.

Het zelve zal bestaan uit negen leden, eenen aanblijvenden president daar onder begrepen en geadsisteerd worden door eene griffier en adjunct-griffier.

... procureur-generaal, allen door Ons te benoemen.

Art. 53.

Onveranderd.

Onveranderd.

1^e en 2^e al. onveranderd.

Art. 47.
1^e en 2^e al. onveranderd.

Het regt der Hooge Overheid zal bij hetzelfde worden waargenomen door eenen procureur-generaal.

... procureur-generaal, allen door den Souverein te benoemen.

Art. 48.

De president, leden, procureur-generaal en griffiers,

Onveranderd.

... buiten Europa, mits in het laaste geval zich ten minsten vijf achtereenvolgende jaren op eene der Nederlandsche Hooge Scholen in de Regtskunde en daartoe voorbereidende wetenschappen hebbende geoefend, en aldaar tot Meestres in de Regten bevorderd zijnde.

De President zal den ouderdom van dertig, de Leden en Griffier zullen die van vijftwintig, de adjunct griffier die van tweeëntwintig, de Procureur Generaal die van achten-
twintig jaren ten vollen hebben moeten bereikt.

Art. 54.

... Onze toestemming.

Art. 55.

... dat door Ons daaromtrent ...

(Ontwerp Art. 56) Art. 52.

De president of eenig lid zijne demissie nemende, binnen den tijd van tien jaren, nadat hij in het Hof zal hebben sessie genomen, verliest daardoor alle uitzigt op pensioen of andere gunsten, op welke hij anders zoude hebben kunnen aanspraak maken.

(Ontwerp Art. 57) Art. 53.

De leden van het Hooge Gerechtshof zich aan eenige misdaad, het zij in officio, of daar buiten, schuldig makende,

moeten zijn geboren in de Nederlanden of in eene der Nederlandsche Bezittingen buiten Europa, wel verstaande dat naturalisatie gelijk regt geeft als de geboorte in Nederland of in die bezittingen.

Art. 49.

De president zal den ouderdom van dertig, de leden en griffier zullen dien van vijf en twintig, de adjunct-griffier die van twee en twintig en de procureur-generaal dien van acht en twintig jaren ten vollen moeten hebben bereikt, ook zullen zij allen in regten moeten gegraduateerd zijn.

Art. 50.

Zij mogen geene andere ambten of bedieningen bekleeden, noch eenigen koophandel drijven, of deel hebben in dien van anderen; zij mogen niet zijn pachters van eenig financieel middel, noch medestanders, borgen of contra-borgen van dezelve. Zij mogen geen zaakgelastigden zijn van iemand binnen of buiten de Indische Bezittingen woonachtig. Zij mogen tot geen andere permanente ambten, of bedieningen benoemd worden, zonder uitdrukkelijke toestemming van den Souverein.

Art. 51.

Bij vacature van eene der voorschrevene bedieningen, zal dezelve ad interim worden waargenomen door den genen welke door den Gouverneur-Generaal in Rade daartoe zal worden geautoriseerd, uit eene nominatie van drie personen, door het Gerechtshof te formeren, en zulks tot dat de Souverein daaromtrent finaallijk zal gedisponeerd hebben.

Onveranderd.

Onveranderd.

Onveranderd.

Onveranderd.

Onveranderd.

Onveranderd.

Onveranderd.

XVII

zijn deswege, alleen voor hetzelfde Hof actionabel. Zij kunnen door geene politieke dispositie van eenige geconstitueerde magt in Indie, anders dan op voordragt van het Hof zelve, in geval bij het volgende artikel omschreven, in hunne functien geschorst of van hunne bedieningen ontzet worden.

(Ontwerp Art. 58) Art. 54.

Wanneer het Hof mogt oordeelen, dat eenig lid, uit hoofde van een op hetzelfde liggende blaam van beschuldiging, in deszelfs functien voor eenigen tijd niet zou behooren te worden gecontinueerd, zal het Hof zulks aan den Gouverneur-Generaal in Rade voordragen, welke de bevoegdheid zal hebben, om, in dit buitengewoon geval, de zaak daartoe gedisponeerd zijnde, zoodanig lid in deszelfs bediening te surcheren, met kennisgeving aan het Hof.

Onveranderd.

Onveranderd.

(Ontwerp Art. 59) Art. 55.

Zoodra eenig lid wegens misdaad geregteijk zal zijn beschuldigd, is het Hof gehouden dadelijk daarvan aan den Gouverneur-Generaal in Rade kennis te geven. Bij alle regtspleging deswege te houden, zal een commissaris vanwege het Gouvernement in Indie tegenwoordig zijn, alleenlijk om te zien en te hooren, en zonder daarbij eenigen invloed te mogen uitoefenen, veelmin, eene adviserende of concluderende stem te hebben.

Onveranderd.

Onveranderd.

Art. 60.

... in Indie, met uitzondering van die der Inlanders, alles overeenkomstig ...

Onveranderd.

Art. 56.

Het Hooge Gerechtshof zal het toezigt hebben en houden op het administreren eener goede en prompte regtsoefening bij alle subalterne kollegien van justitie in Indiën, alles overeenkomstig de instructie voor den Hove nader te arresteren.

2^e al. onveranderd.

Het Hooge Gerechtshof zal voorts ten allen tijde bevoegd zijn alle zoodanige algemeene maatregelen aan de Hooge Indische Regering voor te dragen, als hetzelfde tot het bedoelde einde nuttig oordeelt.

(Ontwerp Art. 61) Art. 57.

Het Hof zal ter eerster instantie oordeelen over alle civiele zaken, waarin de Gouverneur-Generaal, de Raden van Indiën, of ook eenige ambtenaren tot de eerste of tweede klasse behoorende, voor zoo verre deze ambtenaren onder het ressort van Batavia resideren, worden gecon-

Onveranderd.

Onveranderd.

venieerd, en voorts over alle zoodanige zaken, welker cognitie aan hetzelfde bij de instructie zal worden opgedragen.

Art. 62.

... bediening bedreven, mitsgaders van alle misdaden niet zijnde pure militaire door de Hoofden der Militie op eenige der Bezittingen in Indie bedreven, welke den rang van Majoor en daarboven hebben.

(Ontwerp Art. 63) Art. 59.

Zoolang echter eenige der voorsz. ambtenaren nog in functie zijn, zal geen decreet van apprehensie, of dagvaarding in persoon tegen hen worden ter executie gelegd, of geëxploicteerd, ten zij alvorens de zaak gebragt zij ter kennis van den Gouverneur-Generaal in Rade, ten einde dezelve de meest geschikte maatregelen zal kunnen nemen, waardoor die procedures, buiten nadeel voor den dienst van den lande, kunnen worden voortgezet, en tegen den aangeklaagden vervolgd, waarvan aan den Hove behoorlijk kennis zal gegeven worden.

Art. 64.

... gevestigd, met uitzondering van die der Inlanders.

Art. 65.

... en prijzen, die door onze schepen bij ...

Onveranderd.

Onveranderd.

Onveranderd.

Art. 61.

Het Hof zal insgelijks bij wege van hooger beroep oordeelen over alle kwestien, rakende buit en prijzen, die door schepen van oorlog, of door schepen bij particulieren, op bekomen commissie of letters de marque uitgerust, zullen worden achterhaald, en in eene van 's lands bezittingen in Indie opgebragt, mitsgaders over alle kwestien en geschillen die tusschen eenige van de voorschrevene schepen te dier zake zouden mogen rijzen, zoo wel als over de mis-

Art. 58.

Het Hof zal voorts ter eerster instantie kennis nemen van alle misdrijven door de Raden van Indiën bedreven onder de bepalingen hiervoren bij artikel 26 vastgesteld, als mede van alle misdrijven door Opperhoofden en Gezaghebbers en verdere hoofden van administratie voor zoo verre zij tot de eerste of tweede klasse der ambtenaren behooren, gedurende hunne bediening bedreven.

Onveranderd.

Art. 60.

Het Hooge Gerechtshof zal oordeelen bij wege van hooger beroep over alle gewijsden in civiele zaken; mitsgaders in criminele zaken waarin ordinario modo is geprocedeerd, welken ter eerster instantie gediend hebben voor eenige der lagere regtbanken in Indien gevestigd.

Onveranderd.

... het Collegie van Justitie te Batavia . . . .

(Ontwerp Art. 66) Art. 62.

De Gouverneur-Generaal in Rade daartoe vanwege den
aangeklaagden zijnde geadieerd, zal, na ingenomen berigt
en consideratien van het Hoog Gerechtshof, vermogen te
verleenen surcheance van criminele procedures bij het Hof
aanhangig zijnde.

In geval van dringende noodzakelijkheid, en wanneer door
het voortgaan der procedures, de zaak gevaar zou loopen van
gebragt te worden uit haar geheel, is de Gouverneur-
Generaal in Rade bevoegd te verleenen provisionele sur-
cheance van procedures, edoch geen finale, dan na deswege
te hebben gerequireerd en bekomen het berigt en de con-
sideratien van het Hof.

Art. 67.

... eerste gelegenheid in duplo te zenden aan den
Secretaris van Staat voor de zaken van Koophandel en
Kolonien, ten einde die te brengen ter Onzer kennis en
daar op . . . .

Art. 68.

... surcheance van zoodanige procedures mogte zijn of

bruiken en overtredingen, welke dien aangaande zouden
mogen worden gepleegd; voorts over alle kwestien, rakende
zeerooverijen, beroovingen, uitplunderingen of dieverijen
aan schepen of ladingen in volle zee of op de reeden en in de
havenen gepleegd.

De judicature over alle deze kwestien wordt ter eerster
instantie opgedragen aan de kollegien van justitie te Batavia
en op de onderhoorige bezittingen van den Staat in Azia,
volgens een afzonderlijk reglement daar toe specterende.

Onveranderd.

... eerste gelegenheid te zenden aan den Secretaris van
Staat voor de zaken van Koophandel en Kolonien, ten einde
die te brengen ter kennis van den Souverein en daar op . . . .

Art. 64.

Geene doodvonnissen kunnen bij het Hof of bij eenige
andere regtbank worden ter executie gelegd, zonder daarop
vooraf te hebben bekomen het fiat van den Gouverneur-
Generaal, die hetzelfde zal vermogen te weigeren; ten zij
door hem in Rade op den voet, bij de twee voorgaande ar-
tikelen bepaald, surcheance van de procedures mogt zijn

Onveranderd.

Art. 63.

Bij aldien de Gouverneur-Generaal in Rade, na exa-
minatie van het alzoo ingediende berigt en consideratie eene
onbepaalde surcheance van executie tegen 's Hof's gevoelen
ordonneert, of de verleende surcheance voor eenen onbepaal-
den tijd continueert, zoo zal het Hof daarin moeten berusten,
doch tevens gehouden zijn alle de stukken tot zoodanige
zaak betrekking hebbende, onder behoorlijke inventaris
met de eerste gelegenheid te zenden aan het Departement
van Koophandel en Kolonien, ten einde die te brengen ter
kennis van den Souverein, om daarop te worden gedispo-
neerd naar behooren.

Onveranderd.

worden geordonneerd, voor zolang dezelve surcheance duurt of wel bij oefening . . . .

geordonneerd, of surcheance van executie van het vonnis mogt zijn of worden bevolen, of wel bij oefening van het regt van gratie.

(Ontwerp Art. 69) Art. 65.

Alle tusschenkomst van eenige politieke magt, welke niet bij dit reglement is toegekend, is verboden.

Onveranderd.

Onveranderd.

(Ontwerp Art. 70) Art. 66.

Al wat verder tot de zamenstelling, functien en jurisdictie, van het Hoog Gerechtshof betrekking heeft, zal bij deszelfs instructie worden omschreven.

Onveranderd.

Onveranderd.

Art. 71.

. . . , zal bestaan uit tien schepenen. Een vaste President daaronder begrepen, alle . . . .

Art. 67.

Het kollegie van regtspleging te Batavia, zal bestaan uit een bekwaam aantal leden en een vasten president, alle bereikt hebbende den ouderdom van 25 jaren. Vijf leden, ten minste zullen moeten worden genomen uit den burgerstand.

Onveranderd.

Het regt van de Hooge Overheid wordt daarbij waargenomen door eenen hoofdschout.

2^e al. onveranderd.

Art. 72.

Jaarlijks zullen drie schepenen aftreden; de orde . . . .

Onveranderd.

Art. 68.

Jaarlijks zullen drie leden aftreden; de orde dezer aftreding zal voor de eerste maal bij loting bepaald worden, en vervolgens plaats hebben naar ouderdom van dienst.

Bij vacature uit dezen af andere hoofde, wordt door den Magistraat van Batavia aan den Gouverneur-Generaal in Rade eene nominatie van drie personen aangeboden, om daaruit de verkiezing te doen.

De aftredende leden zijn opnieuw verkiesbaar.

te doen. — De aftredende Schepenen zijn opnieuw verkiesbaar.

Art. 73.

welke benevens Schepenen en den Hoofdschout, . . .

Onveranderd.

Art. 69.

Er zullen te Batavia worden aangesteld twee wethouders, welke benevens de leden van het kollegie van regtspleging en den hoofdschout, den Magistraat der stad en de jurisdictie van Batavia zullen uitmaken. Ten minste een dezer wethouders, zal uit den burgerstand moeten genomen worden.

2^e en 3^e al. onveranderd.

Om de twee jaren zal een der wethouders, te beginnen met den oudsten in rang, aftreden, doch opnieuw verkiesbaar zijn.

Bij vacature zendt de Magistraat aan den Gouverneur-Generaal in Rade eene nominatie van drie personen, om daaruit de verkiezing te doen.

(Ontwerp Art. 74) Art. 70.

De functien van den Magistraat zullen bij eene nadere instructie worden bepaald.

Onveranderd.

Onveranderd.

Art. 75.

Onveranderd.

... de vereischten hebbende bij art. 52 .... bepaald.

Art. 71.
De regtbanken te Batavia en op alle andere plaatsen en etablissementen, alwaar dezelve zullen worden ingesteld of gecontinueerd, zullen zoo mogelijk, geadsisteerd worden door eenen advocaat-adviseur, den ouderdom van 25 jaren bereikt, en voorts de vereischten hebbende bij art. 48 en 49, voor de leden van het Hoog Gerechtshof bepaald; derzelver verplichtingen worden bij eene generale instructie omschreven.

Art. 76.

... door Ons aangesteld ....

De advocaten adviseurs worden door den Souverein aangesteld bij vacature wordt de provisionele ....

ze al. onveranderd.

Art. 72.
Bij het vaceren van een post van advocaat-adviseur wordt de provisionele vervulling gedaan door den Gouverneur-Generaal in Rade, uit nominatiën van drie personen, door het Hooge Gerechtshof te formeren.

Vervallen.

Dezelver verplichtingen worden bij eene generale Instructie omschreven.

De bevestiging der provisioneel aangestelden geschiedt door den Souverein.

Art. 77.

De Regtspleging onder de Inlanders zal volgens hunne eigen wetten en gewoonten blijven worden behandeld.

Art. 73.

Onveranderd.

Het Hoog Indiesch Bestuur zal daarop een gedurig toezigt hebben, en door gepaste middelen zorgen, dat dezelve in die territoiren, welke onmiddellijk staande onder onze heerschappij, zooveel mogelijk worde gezuiverd van ingeslopen misbruiken tegen de Inlandsche wetten of gewoonten strijdende, en dat het bekomen van ....

Het Hoog Indisch Bestuur zal een gedurig toezigt hebben op de regtspleging onder de Inlanders en door gepaste middelen zorgen, dat dezelve in die territoiren, welke onmiddellijk staan onder de nederlandsche heerschappij, zoo veel mogelijk worde gezuiverd van ingeslopen misbruiken, en dat het bekomen van spoedige en goede justitie, het zij door vermeerdering der landraden, of het aanstellen van andere landraden, worde bevorderd en gemakkelijk gemaakt, mitsgaders van allen verkeerden invloed van eenige politieke magt ontheven en bevrijd.

Onveranderd.

Art. 78.

Alle pure militaire delicten, zoo .... van dezelve Bezittingen gepleegd, ...

Art. 74.
Alle delicten zoo te water als te lande, op eenige van 's lands Aziatische Bezittingen, ofte in eenige havenen of reeden van dezelve bezittingen door militairen gepleegd, zullen geoordeeld worden door militaire krijgswraden, telkens te benoemen door den Gouverneur-Generaal of die anders het gezag heeft, op zoodanige etablissementen, onder welks ressort het delict gepleegd is.

... gepleegd is.

Art. 79.

Van de vonnissen der militaire krijgsraden in ordinaire procedures gewezen, kan worden geappelleerd aan een militairen krijgsraad te Batavia, telkens door den Gouverneur-Generaal ad istum actum te benoemen, en bestaande uit twee regtsgeleerden en zeven officieren, geadsisteerd door eenen auditeur-militair.

... over alle pure militaire delicten te Batavia en in

(Ontwerp Art. 80) Art. 76.

In cas van vermeend bezwaar bij de vonnissen der krijgsraden te Batavia, het zij in cas d'appel of ter eerster instantie gewezen in ordinaire procedures, zal de bezwaarde partij daarvan kunnen komen in revisie op zoodanigen voet en wijze, als bij eene bijzondere verordening zal worden bepaald.

vgl. art. 47 en 48.

Art. 81.

... en onverminderd de plaats hebbende inrigtingen omtrent de contingenten en de verpligte leverantien of zodanige andere als daar omtrent zouden mogen worden gemaakt.

Art. 82.

Alles wat gecultiveerd wordt buiten de verpligte leverantien van producten in de Aziatische Bezittingen, van wat

Onveranderd.

Onveranderd.

Onveranderd.

En zal te dezen einde, zoo dikwijls door militairen commune delicten zijn gepleegd, daarvan door den gewonen aanklager aan den Gouverneur-Generaal of Gezaghebber kennis worden gegeven.

Art. 75.

1^e al. onveranderd.

De krijgsraden over alle delicten door militairen te Batavia en in het ressort van dien gepleegd, moeten op gelijke wijze worden zamengesteld.

Onveranderd.

Art. 77.

Personen niet in dienst zijnde van den Staat, zullen zich, wanneer zij in deszelfs Aziatische Bezittingen aankomen, aldaar niet mogen nederzetten, dan op uitdrukkelijke vergunning van den Souverein of van den Gouverneur-Generaal in Rade, en op de voorwaarden bij die vergunning vervat.

Art. 78.

De vrije cultuur van alle voortbrengselen welke in 's lands Aziatische Bezittingen kunnen worden aangekweekt, wordt aan de ingezetenen van de zelve bezittingen toegestaan, met uitzondering nochtans, van kruidnagelen, notenmusketen en amphioen, en onverminderd de inrigtingen welke zouden kunnen gemaakt worden, omtrent de contingenten, en de verpligte leverancien, die bij de overneming dier bezittingen uit handen der Engelschen bevonden zullen worden nog in vigueur te zijn.

Art. 79.

1^e al. onveranderd.

aard en door wien ook wordende opgebracht, mitsgaders alle andere voortbrengselen in het voorgaande artikel niet uitgezonderd, is het wettig eigendom van den cultivateur.

. . . . komt hem toe, voor zooverre dezelve bij dit Reglement niet is beperkt, het is de pligt . . . .

Art. 83.

. . . . of uit hoofde van subsisteerende of nader te maken verbintenissen . . . .

Art. 84.

Zoodanige van dezelve produkten, welke voor den handel in Indie geschikt, en tot de eigen behoefte van het Indiesch Bestuur niet benoodigd zijn, worden in Indie voor rekening . . . .

Art. 85.

. . . . . mogt blijven, zal benevens de specerijen, voor rekening . . . .

(Ontwerp Art. 86) Art. 83.

De uitvoer van rijst kan niet verboden of belet worden, dan ingevalle van hooge noodzakelijkheid, of wanneer de Gouverneur-Generaal in Rade zal oordeelen, den voorhanden zijnde voorraad niet toereikende voor de behoeften te zullen zijn.

Art. 96.

De invoer van amphioen op Malacca wordt voor een

Onveranderd.

Onveranderd.

Onveranderd.

Onveranderd.

Art. 84.

De vrije en onbelemmerde beschikking daarover komt hem toe, zoodra hij de in te voeren verponding of grondlast, het zij in voortbrengselen het zij in geld heeft voldaan, en het is de pligt van het Indisch Bestuur hem daarin te handhaven.

Art. 80.

De Hooge Regering van Indie ontvangt voor rekening van den lande alle de Producten welke in de Aziatische Bezittingen als contingenten, en verpligte leverancien, of uit hoofde van subsisterende verbindtenissen moeten worden opgebracht, tegen de daarvoor gestipuleerde betalingen.

Art. 81.

De producten die het eigendom van het Gouvernement doch voor deszelfs eigene behoefte niet benoodigd zijn, worden, mits voor den Indischen handel, geschikt, in Indie voor rekening van den lande, het zij publiek, het zij bij aflevering tot bepaalde prijzen, verkocht, zoo als 's lands voordeel meest zal vereischen.

Art. 82.

Alle zoodanige voorraad van producten als welke voor de nederlandsche markt geschikt, in Indie onverkocht mogt blijven, zal bij gelegenheid van het overzenden van specerijen, voor rekening van den lande herwaarts worden overgevoerd, en hier te lande, het zij door het Gouvernement zelve of in commissie voor rekening van 's lands schatkist publiek of uit de hand, naar bevind van zaken, worden te gelde gemaakt.

Onveranderd.

iegeijk vrijgesteld, mitsgaders de weder uitvoer daar van, onder betaling van een nader te bepalen uitgaand regt, direkt naar Borneo, en alle andere plaatsen om de groote Oost gelegen, niet behoorende tot 's Lands Aziatische Bezittingen.

De invoer van amphioen op het Eiland Java, ...

Art. 98.

. . . . Indie, dezelve zal worden voortgezet, op zoodanige wijze als bevonden zal worden, met de betrekkingen dezer Natie op dat Rijk en 's Lands belangen het meest overeen te komen.

Art. 87.

De vaart en geoorloofde handel uit de Nederlandsche havenen op Batavia, Samarang, Sourabaya, Malacca en de West van Indie, en vandaar op de Nederlandsche havenen is vrij en open, voor alle 's Lands Ingezetenen, en die van deszelfs Aziatische Bezittingen, wordende door de West van Indie verstaan, al de landen en plaatsen welke *beoosten* de Kaap de Goede Hoop tot straat Sunda en straat Malacca zijn liggende.

Art. 88.

Met de schepen tot de voorschreven vaart en handel gebruikt wordende, mogen van hier worden uitgevoerd, en in 's Lands Aziatische Bezittingen ingevoerd, alle soorten van goederen en handelwaren, met uitzondering alleen van wapenen, amunitie van oorlog, mitsgaders van amphioen.

Art. 89.

De schepen van 's Lands havenen uitvarende zullen gehouden zijn, zich alvorens bij het Gouvernement alhier te adresseren ter verkrijging van de noodige passen.

De invoer van amphioen op het eiland Java, anders dan op uitdrukkelijke bekomen permissie van de Hooge Regeering en generalijk de invoer daar van op alle andere van 's lands Aziatische Bezittingen, beoosten het eiland Sumatra gelegen, is verboden, op verbeurte van schip en lading, of de waarde van dien, des noods op de reeders te verhalen, en verdere arbitraire correctie, naar exigentie van zaken, ten aanzien van allen welke zich daaraan schuldig maken, of daartoe op eenigerlei wijze mede werken.

Art. 85.

De handel op het rijk van Japan blijft gereserveerd aan het bestuur van de Hooge Regeering van Nederlandsch-Indie.

85.

Onveranderd.

Onveranderd.

Art. 91.

De handel en invoer van alle goederen en koopwaren, in Oost-Indie verhandeld wordende, zoo met Inlandsche als met vreemde schepen uit 's Lands Aziatische Bezittingen, zoowel als die van vreemde Mogendheden, regtstreeks uit Oost-Indie, binnen de havenen van dit Land is vrij en geoorloofd uitgezonderd alleen van nagelen en moernagelen, noten muskaten, gawe, rompen en stukken, zoogenaamde mannetjes noten, foelie en de olien der opgenoemde specerijen, gelijk ook van thee, zoo lang ten opzichte van dit laatste artikel niet anders zal zijn voorzien, mitsgaders voor de vreemde schepen de koffij, die voor als nog alleen voor de nederlandsche Scheepvaart blijft gereserveerd.

Art. 92.

Partikulieren handelaars op eenige van 's Lands Aziatische Bezittingen ten handel komende, zijn onderworpen aan de wetten en Reglementen aldaar vigerende en speciaal ook met opzigt tot de aldaar geheven wordende inkomende en uitgaande regten.

Art. 93.

De Nederlandsche schepen zullen moeten retourneren naar de havenen van dit Land en deszelfs ladingen nergens elders vermogen in te brengen en te verkoopen, nochte op eenige andere plaatsen hoegenaamd lastbreken op verbeurte van schip en lading of de waarde van dien op de Reeders te verhalen, zullende Cautie tot de observantie van deze bepaling hier te Lande geregeld worden.

Art. 94.

De Ingezetenen van dit Land en die van deszelfs Aziatische Bezittingen, zullen vrijelijk mogen navigeren en handel drijven met Nederlandsche schepen, varende van Batavia, Samarang, Sourabaya en Malacca naar alle landen en plaatsen gelegen om de West van Indie *bewesten* het Eiland Sumatra en *vice versa*, ofte varende van eenige landen of plaatsen naar andere landen en plaatsen onder de voorschreve Limiten begrepen, mits zich in de Bezittingen van den Staat onderwerpende aan alle plaatselijke wetten en Reglementen, mitsgaders onder betaling van de aldaar geheven wordende inkomende en uitgaande regten.

Art. 95.

Ook is aan alle van 's Lands Ingezetenen en die van des-

De door een haak ingesloten artikelen zijn vervallen, en vervangen door de hieronder volgende artikelen 86 en 87.

Art. 86.

Voorts blijft de vaart en handel op alle 's lands Oost-Indische Bezittingen die zelfde vrijheid genieten, en blijven daaromtrent die zelfde reglementen en tariven in werking, welke onder het Engelsche Bestuur hebben plaats gevonden, alles tot dat er door Commissarissen-Generaal anders in zal zijn voorzien.

Onveranderd.

Art. 87.

Commissarissen-Generaal zullen echter steeds als grondslagen dier voorziening beschouwen:

- 1e. Dat de nederlandsche schepen en goederen, onder welken naam, zoo wel de schepen en goederen van ingezetenen der Aziatische Bezittingen als die der bewoners van het moederland verstaan worden, minder aan in- en uitgaande regten betalen dan de uitheemschen.
- 2e. Dat in het vervolg op den tijd, welke nader bepaald zal worden, deze vermindering van regten alleen verleend worden aan schepen, in de havens van Nederland of van Nederlandsch-Indie gebouwd.
- 3e. Dat zoo wel uitheemsche als nederlandsche schepen uit de Oost-Indische Bezittingen van dezen Staat in

Onveranderd.

91 4 m 95
86-87.

zels Aziatische Bezittingen geoorloofd, met Nederlandsche Schepen te varen en handel te drijven, van Batavia, Samarang, Sourabaya en Malacca, op alle landen en plaatsen in Aziä *beoosten* het Eiland Sumatra gelegen en *vice versa*, mitsgaders van eenige landen of plaatsen naar andere landen of plaatsen onder voorschreven Limiten begrepen, mits zich onderwerpende aan alle plaatselijke wetten en Reglementen, mitsgaders onder betaling van geheven wordende inkomende en uitgaande regten, op 's Lands Aziatische Bezittingen; hier van echter zal zijn uitgezondert alle particuliere vaart en handel van Malacca op de Eilanden van Amboina en Banda en *vice versa*, welke op geenerlei wijze zal mogen gedreven worden; terwijl de geoorloofde blijvende vaart en handel op beide deze Eilanden, zal onderworpen zijn, aan alle bijzondere inrigtingen, daaromtrent reeds gemaakt of nog te maken.

Art. 97.

De schepen uit Nederland gevaren hebbende, het zij directelijk, het zij over de West van Indie naar Batavia, Samarang of Sourabaya, en aldaar voldaan hebbende aan het vereischte volgens de plaats hebbende wetten en Reglementen, zijn gerechtigd om diezelfde vaart en handel te drijven op alle landen en plaatsen in Aziä *beoosten* het Eiland Sumatra gelegen en *vice versa*, naar Batavia, Samarang, Sourabaya en Malacca, mitsgaders van eenige Landen of plaatsen onder de voorschreven Limiten begrepen, welke aan de Ingezetenen van 's Lands Aziatische Bezittingen is toegestaan en onder dezelve bepalingen.

Art. 99.

Alle schepen van vreemde Natien met welke de onze in vriendschap leeft, worden te Batavia en te Malacca toegelaten, alle handel welke niet uitdrukkelijk door de wet is verboden, is hun geoorloofd, mits zich onderwerpende aan de plaatselijke orders en Reglementen; zij zullen niet vermogen in te voeren dan gouden en zilveren muntspecien, als mede goederen in de West van Indie voortgebracht of gefabriceerd.

Art. 100.

Alle wetten op het stuk van de vaart en den handel op Oost-Indie en *vice versa* geëmaneerd, worden hier bij gehouden voor vernietigd.

eene haven van het moederland aankomende, vrij zullen zijn van inkomende regten, mits onder deugdelijk bewijs dat in die Bezittingen voor derzelver geheele lading de vastgestelde uitgaande regten zijn voldaan geworden.

Art. 90.

Zij zullen gehouden zijn, naar gelang van derzelver grootte, van hier naar 's Lands Aziatische Bezittingen gelijk mede op de te huis reize, een zeker getal manschappen voor den zee of land dienst al daar behoorende, tot een nader te bepalen kostgeld mede te voeren, als mede een zeker gedeelte scheepsruimte aan het Gouvernement op deszelfs requisitie afstaan.

De art. 101 en 102 van het ontwerp onder één hoofd gebracht, vormen samen het nieuwe

Art. 89.

Voor den Gouverneur-Generaal en de Raden van Indie, wordt respectievelijk gearresteerd den navolgenden eed:

Voor den Gouverneur-Generaal.

„Dat zweer ik te zullen zijn en mij te zullen gedragen
„als Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indie,
„mitsgaders Opperbevelhebber over de land- en zee-
„magt van den Staat, beoosten de Kaap de Goede
„Hoop.

„Dat ik in de uitoefening van de voorschrevene
„kwaliteit, de hooge en soevereine regten van den
„Souvereinen Vorst der Vereenigde Nederlanden zal
„bewaren en bevestigen; dat ik tevens, zonder aanzien
„van personen, het welzijn van den Staat en deszelfs
„Aziatische Bezittingen met den bloei en welvaart
„van beide, met al mijn vermogen zal voorstaan en
„behartigen.

„Dat ik aan geene beloften of toezeggingen, zoo min
„als aan eenige bedreigingen, door wien die ook zouden
„mogen gedaan worden, gehoor zal geven.

„Dat ik mijne instructie, en de algemeene en bij-
„zondere bevelen door den Souvereinen Vorst, ofte
„in zijnen naam gegeven, met alle getrouwheid zal na-
„komen, en voorts alles doen wat een goed en getrouw
„Gouverneur-Generaal en Opperbevelhebber schuldig
„is en behoort te doen.”

Voor de Raden van Indië.

„Dat zweer ik te zullen zijn, en mij te zullen gedragen
„als raad en lid der Hooge Regering van Nederlandsch-
„Indie.

Art. 88.

Alle schepen uit de nederlandsche havens naar de Oost-Indische Bezittingen van den Staat vertrekkende, of van daar repatriërende, zullen verplicht zijn, op aanzoek van het Gouvernement een aantal beambten, of manschappen voor de land- of zeemagt mede te nemen, en eene zekere scheepsruimte af te staan, alles naar gelang van derzelver grootte, en onder genot van een in redelijkheid te bepalen kostgeld en vracht.

Onveranderd.

Onveranderd.

„Dat ik in de uitoefening van de voorschrevene „kwaliteit, de hooge en souvereine regten van den „Souvereinen Vorst der Vereenigde Nederlanden zal „helpen bewaren en bevestigen; dat ik voorts, zonder „aanzien van personen, het welzijn van den Staat en „deszelfs Aziatische Bezittingen, en den bloei en wel- „vaart van beiden, zal helpen voorstaan en behartigen.

„Dat ik aan geene beloften of toezeggingen, zoo min „als aan eenige bedreigingen, door wien die ook zouden „mogen gedaan worden, gehoor zal geven; dat ik het „reglement op het beleid van de regering van Indie „en de algemeene en bijzondere bevelen door den „Souvereinen Vorst of in zijnen naam gegeven, met „alle getrouwheid zal nakomen.

„Dat ik geene giften, gaven of geschenken hoege- „naamd van iemand, wie hij zijn moge, zal aannemen, „noch door iemand van de mijnen doen aannemen.

„Dat ik alles doen zal wat een goed en getrouw raad en „lid van de Hooge Regering van Indie schuldig is „en behoort te doen.”

Art. 103.

Wij behouden aan Ons om dit Reglement ten alle tijden, zoodanig te ampliëren en te altereren als bij ondervinding noodzakelijk of raadzaam zal geoordeeld worden.

Onveranderd.

Art. 90.

Het tegenwoordig reglement zal door den Souverein worden veranderd of gewijzigd, zoodanig als de omstandigheden en de uit de Aziatische Bezittingen in te komen rapporten, zulks raadzaam zullen maken.

C.C.G.G.
1 Nov 3

XX

Bij het advies van den Raad van Koophandel en Koloniën van 21 Oct. 1814, gevoegde:

CONCEPT-INSTRUCTIE voor Commissarissen-Generaal.

Art. 1.

Commissarissen-Generaal zullen gedurende hun verblijf in Indie Ons representeren, en over zulks bekleed zijn met de Hoogste magt en autoriteit, in alle de bezittingen van den Staat in Indie.

Zij zullen aldaar, gelijk mede op derzelver heen en weder reize genieten de hoogste Civiele en Militaire eerbewijzingen, welke aan vertegenwoordigers van den Souverein in eenige opzigte kunnen toekomen.

Alle Collegien van Regering of Administratien, alle hoogere en lagere ambtenaren en voorts alle Ingezetenen, zijn gehouden aan derzelver bevelen te gehoorzamen.

Art. 4. 1^e al.

Commissarissen-Generaal zullen dadelijk daar op installeren en in Eed nemen de Raden welke met den Gouverneur-Generaal zullen uitmaken het Ligchaam van de *Hooge Regering van Nederlandsch-Indie*, achtervolgens het Reglement op het beleid van de Regering, het Iustitiewezen en de handel in 's Lands Aziatische Bezittingen door Ons goedgekeurd.

Art. 2.

Zij zullen in het overnemen der Indische bezittingen uit handen van het Engelsche Gouvernement zich gedragen naar de bijzondere instructie, dienaangaande door Ons te arresteren.

Art. 3.

Zoodra zij zich in Onzen naam in het bezit van het eiland Java zullen gesteld hebben, zullen zy deze bezitneming en hunne open brieven van Commissie, bij Proclamatie, zoo in de Nederduitsche als Inlandsche talen den volkeren kenbaar maken en tevens de noodige orders stellen, dat daarvan aan de Inlandsche Vorsten en Grooten, naar 's Lands gewoonte, berigt gegeven worde.

Bij dezelve Proclamatie zal wijders worden afgekondigd de benoeming van den Gouverneur-Generaal G. A. G. P. Baron van der Capellen en de aanvaarding zijner functiën.

XXI

Op advies van den Raad van State van 6 Dec. 1814 door Falck aangebrachte veranderingen:

CONCEPT-INSTRUCTIE voor Commissarissen-Generaal.

Art. 1.

De opperste magt in Nederlandsch-Indie berust geheel en onverdeeld in den boezem van Commissarissen-Generaal, zoolang als zij in functie blijven. Zij zullen hunne besluiten eens vooral en bij uitsluiting opdragen aan den Gouverneur-Generaal.

Zij vermogen de behandeling van alle zaken, hetzij loopende of andere, bij autorisatie op te dragen aan den Gouverneur-Generaal.

Zij vermogen een of meer Raden van Indie aan te stellen, wanneer zij door den Gouverneur-Generaal daartoe worden aangezocht, ten einde denzelven in zijne executieve magt te adsisteren, zonder hunne verdere functien, bij het Reglement bepaald, uit te oefenen voor dat Commissarissen-Generaal hebben gedefungeerd.

Onveranderd.

Onveranderd.

XXII

Na bespreking door den S. V. en Falck met Van Hogendorp 3 Jan. 1815 vastgestelde:

INSTRUCTIE voor Commissarissen-Generaal.

Onveranderd.

Onveranderd.

Onveranderd.

C.C.C.C.
4 Am 9

Art. 4. 2^e al.

Zij zullen wijders de noodige . . . .

Art. 5.

Zij zullen onderzoeken in hoeverre de inrigtingen, bij hunne aankomst in Indie bestaande, met de bedoelingen van het bovengemelde Reglement overeenkomstig of strijdig zijn, en naar gelang daar van dezelve bewaren en in Onzen naam bevestigen, ofte door anderen doen vervangen.

(Ontwerp Art. 6) Art. 5.

Zij zullen bepaaldelijk nagaan op welke meest geschikte wijze zal kunnen worden voldaan aan de oogmerken bij art. 31 en volgende van het Reglement gemanifesteerd; en zij zullen voor de daarbij vermelde administraties de noodige instructies formeren en arresteren.

(Ontwerp Art. 7) Art. 6.

Zij zullen zonder verwijl, ter voldoening aan art. 34 van dat Reglement, in werking brengen de Algemeene Rekenkamer.

Art. 8.

. . . . uitbreiding der cultuur . . . .

(Ontwerp Art. 9) Art. 8.

Zij zullen, zoodra de verschillende Besturen en Administraties zijn in werking gebragt, of zooveel vroeger als dat te geschieden nuttig is, overgaan tot het daarstellen der vastgestelde klassen van ambten, en de noodige bepalingen maken op de daarna voorvallende vacatures, in verband met de alzoo gemaakte klassificatie.

(Ontwerp Art. 10) Art. 9.

Zij zullen de inkomsten van alle bedieningen in Indie,

Art. 4.

Zij zullen de noodige algemeene en bijzondere orders stellen, dat aan den loop der zaken geen hinder of stoornis worde toegebracht, en alzoo alle ambtenaren gelasten om tot nader bevel hun functiën te continuëren.

Vervallen.

Onveranderd.

Onveranderd.

Art. 7.

Zij zullen, in het ontwerpen van alle de instructies, in het oog houden de verbetering en uitbreiding der vrije cultuur van alle voortbrengselen, speciaal ook van de katoen, en den daarmede verbonden finantiëlen staat der Indische bezittingen, het gerief der Ingezetenen, de rigtige bewaring en beheering van 's Lands gelden en goederen, de behoorlijke comptabiliteit der ambtenaren en derzelver ondergeschiktheid aan de Hooge Regering.

Onveranderd.

Onveranderd.

Onveranderd.

Onveranderd.

Onveranderd.

Onveranderd.

Onveranderd.

Onveranderd.

C.C.G.C.
to Wm 13

zooveel mogelijk is onder vaste bepalingen brengen, daarbij in het oog houdende, dat een ieder naar zijn rang behoorlijk kan bestaan, en het vooruitzigt heeft op bevordering, en alzoo op eene redelijke overwinst, na den lande lang en getrouw te hebben gediend. Zij zullen tevens de strengste bepalingen maken, en ter kennis van een iegelijk, vooral van den Inlander, brengen, tegen alle geldafpersingen, knevelarijen, ongeoorloofde inkomsten, onder welke benamingen ook bekend, en het geven of aannemen van verboden giften of geschenken.

(Ontwerp Art. 11) Art. 10.

Zij zullen eene Commissie benoemen van bekwame en eerlijke ambtenaren ten einde na te gaan op welke voegelijke wijze er een geringe contributie door de ambtenaren zou kunnen worden opgebracht tot een fonds voor behoeftige weduwen en weezen, en daarna de noodige bepalingen vast te stellen.

Art. 12.

... worden, alles zooveel mogelijk in overeenstemming met de Inlandsche Zeden en gewoonten en met in acht-neming der zoo noodige harmonie met de Inlandsche Vorsten.

Art. 13.

Zij zullen met de meest mogelijke nauwkeurigheid doen opnemen den Staat der Landen op dat alzoo, overeenkomstig art. 50 van het Reglement, de verponding behoorlijk geregeld worde met achtneming, dat de wijze van invordering, zoo min bezwarend zij als mogelijk, tevens zorgende, dat aan de geheele bedoeling van het zelve artikel ten stipste voldaan worde.

(Ontwerp Art. 14) Art. 13.

Zij zullen zich aanschaffen alle mogelijke berigten omtrent, en zooveel doenlijk, persoonlijk onderzoeken den staat van den Landbouw, en denzelven, langs alle middelen, welke met de bedoeling van het gearresteerde Reglement overeenkomen, bevorderen.

Onveranderd.

Onveranderd.

Art. 11.

Zij zullen hun bijzondere aandacht vestigen op al wat strekken kan tot verbetering van het lot van den gemeenen Inlander en nagaan welke bepalingen ten dezen aanzien reeds bestaande, zouden behooren te worden behouden, of welke veranderingen zouden behooren daarin gemaakt te worden.

Onveranderd.

Art. 12.

Zij zullen, zoodra mogelijk, eenen aanvang doen maken met de nauwkeurige opneming van den staat der landen, ten einde de grondbelastingen, bij derzelve eventuele invoering, op een gelijken en weinig bezwarenden voet te kunnen regelen.

Onveranderd.

Onveranderd.

Onveranderd.

(Ontwerp Art. 15) Art. 14.

Zij zullen dadelijk arresteren de noodige instructien voor het Hoog Gerechtshof, de Collegien van Justitie te Batavia, en op alle andere plaatsen, waar dezelve gevoegelijk zullen kunnen worden geëtablisseed, zoowel als de instructie voor den Procureur-Generaal („de Griffiers”) en andere ministers, alsmede voor de Advocaten-Adviseurs, en alzoo het Justitie-wezen volgens de leiding van het Reglement tot stand brengen.

Art. 16.

..., den Secretaris van Staat voor Koophandel en Kolonien van consideratie en advies dienen of er redenen zijn om eenig appel . . . .

(Ontwerp Art. 17) Art. 16.

Zij zullen de plaatselijke wetten van Indie, bekend onder den naam van Nieuwe Statuten van Batavia, revideren, en daarin zoodanige veranderingen vaststellen, als zij, na behoorlijk onderzoek, raadzaam zullen oordeelen.

(Ontwerp Art. 18) Art. 17.

Zij zullen voorts hun werk maken van het revideren der wetten en gewoonten opzigtelijk de Administratie van de Justitie bij den Inlander, en daaromtrent zoodanige bepalingen daarstellen, als zij, tot goede oefening der Justitie en naar de bedoeling van het Reglement, zullen vermeenen nuttig en noodig te zijn.

(Ontwerp Art. 19) Art. 18.

Zij zullen zorgen, dat op alle de bezittingen en etablissementen in Indie, de inrigtingen zooveel mogelijk worden gebragt op denzelfden voet als op Java, met inachtneming der verschillende plaatselijke omstandigheden.

Art. 20.

Onveranderd.

Onveranderd.

CCG C
14 Mei 19

Onveranderd.

Art. 15.

Zij zullen onderzoeken, en, naar bevind van zaken het Departement van Koophandel en Kolonien derzelvev consideratie en advies doen toekomen op de vrage of er redenen zijn om eenig appel hier te lande toe te laten van vonnissen, bij het Hoog Gerechtshof, ter eerster instantie, in criminele zaken gewezen, en waar in ordinario modo zal zijn geprocedeerd tegen den aangeklaagde van Europesche ouders afkomstig, mitsgaders in civiele zaken eene zekere bepaalde som te boven gaande.

Onveranderd.

Onveranderd.

Onveranderd.

Onveranderd.

Onveranderd.

Onveranderd.

Onveranderd.

Art. 19.

Zij zullen naauwkeurig onderzoeken den tegenwoordigen staat van de Contingenten en verpligte leveranciën, aan

C.C.G.G.
20 Jun 22

. . . . brengen.

Art. 21.

Zij zullen op de Vaart en Handel in Indie de meest geschikte bepalingen maken, naar aanleiding van de beginselen deswegens in het Reglement vastgesteld, en ter bevordering van de algemeene welvaart zoo in de Indische bezittingen als hier te Lande.

(Ontwerp Art. 22) Art. 21.

Zij zullen bijzonderlijk nagaan de bestaande bepalingen omtrent de in- en uitgaande regten, en dezelve wijzigingen naar het meeste belang van den Staat en den Nederlandschen handel.

Art. 23.

Zij zullen onderzoeken en vaststellen, op welke geschikte wijze de verkoop en vervoering der koffij welke thans in handen van eenige partikuliere Ingezetenen in de Indische Bezittingen zijn mogt zonder kwetsing der algemeene 's Lands belangen en tegen betaling van een bepaald uitgaand regt voor recognitie zou kunnen worden toegelaten, en zorgen dat derzelver vervoer niet anders dan in Nederlandsche Schepen en naar Nederland zal worden volbragt.

(Ontwerp Art. 24) Art. 22.

Zij zullen zooveel mogelijk zorgen, dat de producten, onder de bij het Reglement bepaalde uitzonderingen, in Indie verkocht en betaald worden, ten einde de benoodigde gelden in kas te hebben, tot voldoening der behoeften van het Indisch bestuur met hetgeen daar aan verbonden is,

Art. 20.

Bij de regeling van de vaart en handel in Indie zullen zij het algemeen welzijn, zoo in de Indische bezittingen als hier te lande, in het oog houden, en voorts niet alleen met de beginselen, die deswege in het Reglement zijn vastgesteld, maar ook met de bepalingen, die zij, bij hunne aankomst, in vigueur zullen vinden, te rade gaan.

Onveranderd.

Onveranderd.

Onveranderd.

Onveranderd.

Onveranderd.

Vervallen.

Onveranderd.

den Lande toekomende, en daaromtrent zoodanige bepalingen ontwerpen en aan Onze goedkeuring onderwerpen als zij zullen meenen raadzaam te zijn, met magt en gezag, om inmiddels alle die maatregelen te nemen, en daaraan die wijzigingen te geven, welke voor den Staat voordeelig zijn en de zaken niet uit haar geheel brengen. Ten aanzien der nagelen op Ambon en daaromstreeks ingezameld wordende, zullen zij speciaal moeten onderzoeken of en waarom derzelver monopolie voor den Staat voordeeliger moet geacht worden dan het aanmoedigen van den Landbouw door eene vrije vaart en handel en het percipieren van grondlasten en in- en uitgaande regten.

C.C.G.G.
23 4/11 25

en zij zullen niet, dan bijaldien geene behoorlijke prijzen konden worden bedongen, dezelve produkten voor rekening van het gouvernement herwaarts doen vervoeren.

(Ontwerp Art. 25) Art. 23

Zij zullen onderzoeken of, en in hoever aan de Indische behoeften, vooral ook ten dienste van de Land- en Zeemagt, zou kunnen voldaan worden, door produkten en goederen in Indie vallende of gefabriceerd wordende.

Art. 26.

Zij zullen onverwijld de noodige informatie nemen op den staat van het circulerende representatief, hetzij in muntspecien of papier bestaande, en naar bevind van zaken een plan beramen en vaststellen, om daar op order te stellen, hetzelve plan benevens de daadzaken waar op hetzelve is gegrond en ingevoerd geworden, zoodra er gelegenheid zal zijn in duplo overzenden aan Onzen Secretaris van Staat voor Koophandel en Kolonien, ten einde door Ons daarop definitief kan worden gedisponeerd.

Art. 27.

Zij zullen de bevoegdheid hebben om zulks noodig oordeelende, hetzij gezamenlijk of ieder afzonderlijk zich te begeben naar alle de plaatsen in de Indische bezittingen alwaar zij ter voldoening van het oogmerk hunner commissie, hunne tegenwoordigheid raadzaam oordeelen.

(Ontwerp Art. 28 1e al.) Art. 25 1e al.

Zij zullen in het algemeen tot leiddraad hunner werkzaamheid nemen het Algemeen Reglement, daarbij steeds in het oog houdende den werkelijken toestand en de behoefte der Indische bezittingen, en acht gevende op de verschillende belangrijke oogpunten uit welke het gewigtige stuk der Indische bezittingen, regering en handel, bij vroegere en latere staatsstukken en rapporten is beschouwd geworden, en welke alle te dien einde aan hen tot hunne informatie en bericht zullen worden ter hand gesteld.

Onveranderd.

Onveranderd.

Art. 24.

Alle daadzaken tot circulatie der muntspecien, zoowel klinkende als papieren, zullen door hen met de meeste oplettendheid worden gadegeslagen, en bij iedere bekwame gelegenheid, onder bijvoeging hunner consideratien aan het Departement van Koophandel en Kolonien mededeelen, zich inmiddels op dit belangrijk onderwerp gedragende naar de afzonderlijke instructien, hun door hetzelve Departement gegeven.

Onveranderd.

Zij zijn bevoegd om gezamenlijk of ieder afzonderlijk zich te begeven naar alle de plaatsen in de Indische bezittingen alwaar zij hunne tegenwoordigheid ter bereiking van het oogmerk hunner Commissie dienstig zullen oordeelen.

Vervallen.

Onveranderd

Onveranderd.

Art. 25 2e al.

En daar, bij het maken van voorschreven Reglement, niet met genoegzame juistheid bekend geweest is noch heeft kunnen zijn, in welken staat zich de bezittingen bevinden, zullen alle inrigtingen omtrent de mindere Regeringskollegiën en het Justitiewezen, mitsgaders omtrent den

landbouw, handel en scheepvaart, of tragsgewijs ingevoerd, of zelfs gewijzigd worden naar den toestand, waarin Commissarissen-Generaal dezelve, bij de overneming uit handen van het Engelsch bestuur, zullen aantreffen.

(Ontwerp Art. 28 2e al.) Art. 26.

Zij zullen hunne aandacht vestigen op de godsdienstige en zedelijke vorming der kinderen en de geschikste middelen beramen om hen ten minste de voordeelen van het lager onderwijs in Indie te doen genieten.

Onveranderd.

Onveranderd.

Art. 28 (3e al.).

Zij zullen beproeven of bij de Europeesche Ingezetenen der Aziatische Bezittingen de deelneming in de Bijbelgenootschappen zooals dezelve onlangs in het Moederland is daargesteld kan worden geëtablisseed.

Vervallen.

Art. 27.

Zij zullen echter geene zendelingen van godsdienstige genootschappen, hetzij in Nederland, hetzij in andere Rijken gevestigd, in de Indische bezittingen toelaten, ten zij voorzien van eene vergunning van het Departement van Koophandel en Kolonien en zal in allen geval op het gedrag van zoodanige zendelingen een wakend oog moeten worden gehouden, ten einde zij in hunne pogingen en verrigtingen de middelen van eene zachte overtuiging en van een zedelijk onderwijs nimmer te buiten gaan, noch door een onberedeneerden ijver of een ongeregeld maatschappelijk leven de zaak, die zij behooren voor te staan, benadeelen.

Onveranderd.

Art. 29.

.... door Ons ....

Art. 28.

Ten einde den gang van het werk niet te vertragen, noch den loop der verschillende vakken van Regering, Justitie en Handel te stremmen, zullen zij de door hen beraamde maatregelen wel dadelijk mogen in werking brengen, doch niet anders dan bij wege van intermediaire voorziening, en tot dat daarop door den Souverein zoodanig finaallijk zal zijn gedisponeerd, als ten beste van 's Lands Aziatische bezittingen zal geoordeeld worden te behooren.

Onveranderd.

(Ontwerp Art. 34) Art. 29.

Zij zullen in hunne werkzaamheden worden bijgestaan door eenen Secretaris-Generaal.

Onveranderd.

Onveranderd.

Art. 30.

.... aan Onzen Secretaris van Staat voor de zaken van Koophandel en Kolonien ....

Art. 31.

Gedurende de bediening van Commissarissen-Generaal zal de magt tot het aangaan van verbonden met Aziatische Vorsten het besluiten tot het aanvangen der vijandelijkheden het vervullen der vacerende ambten van Regering en Administratie het oefenen van het regt van gratie het verwijderen van verdachte personen en daden van dien aard, welke niet tot de dagelijksche en gewone beheering der zaken behooren en bij het Reglement aan den Gouverneur-Generaal en Raden afzonderlijk zijn toegekend worden geoeffend door Commissarissen-Generaal.

Art. 32.

Aan den Gouverneur-Generaal blijft bij uitsluiting ook gedurende dien tijd opgedragen, het opperbevel over Onze Land en Zeemagt.

Alle algemeene bepalingen echter, welke niet bijzonderlijk tot de defensie, of den eigenlijken militairen dienst behooren, maar in verband met de politieke en finantiëele gesteldheid der Indische Bezittingen staan, zullen door hem niet dan met overleg van Commissarissen-Generaal worden daargesteld.

De Gouverneur-Generaal zal voorts de noodige orders stellen dat de Commissarissen-Generaal steeds en overal waar zij zich bevinden, worden voorzien van de Eerewachten en escorten aan hunnen rang als vertegenwoordigers van den Souverein verschuldigd, en dat zij overeenkomstig dien rang worden gehuisvest.

Zoo een der Commissarissen-Generaal zich op eene der andere Indische Bezittingen dan het Eiland Java mogt bevinden, zal de Gouverneur-Generaal de noodige orders geven, dat de daar zijnde Land- en Zeemagt de tijdelijke bevelen van die Commissaris-Generaal gehoorzamen. — De gemelde Commissaris-Generaal zal in dat geval persoonlijk verantwoordelijk zijn, voor alle die daden, welke hij mogt hebben geboden, en ook geene bevoegdheid hebben, om in de bevelen door den Gouverneur-Generaal rakende defensie gegeven eenige verandering te maken.

Onveranderd.

Vervallen.

Vervallen.

Art. 30.

Van het verhandelde in elke zitting van Commissarissen-Generaal zal een behoorlijk verbaal gehouden, en hetzelfde, benevens de bijlagen daartoe behoorende, alle zes maanden kopeeljk in duplo overgezonden worden aan het Departement van Koophandel en Kolonien.

Art. 33.

... hoegenaamd (consumabele waren van geringe waarde alleenlijk uitgezonderd) van iemand . . . .

Art. 35.

De Commissaris-Generaal Mr. C. T. Elout zal den tijd van drie jaren na zijn behouden aankomst in Indie aldaar moeten verblijven.

Art. 36.

Gedurende dien tijd zullen niet alleen alle de nieuwe inrigtingen en veranderingen welke achtereenvolgens den inhoud van het meergemeld Reglement in de form van Bestuur in Indien moeten gemaakt worden tot stand worden gebracht, maar ook zooveel mogelijk het onderzoek naar en het regelen van de verschillende objecten, welke bij hetzelfde Reglement aan Commissarissen-Generaal gedemandeerd moeten geschieden.

Art. 37.

Na de vaststelling en invoering van de voorzeide inrigtingen en veranderingen, zal gemelde Commissaris-Generaal Mr. C. T. Elout nog een korten tijd in Indie mogen verblijven, teneinde de geregelde werking der zaken te kunnen naar gaan en beoordeelen.

Art. 38.

Met het vertrek uit Indie van zoo even gemelde Commissaris-Generaal Mr. C. T. Elout, zal ook in de personen van G. A. G. P. van der Capellen en Mr. H. W. Muntinghe cessereren de kwaliteit van Commissaris-Generaal.

Art. 31.

Commissarissen-Generaal zullen geene giften, gaven of geschenken hoegenaamd van iemand, wie hij zij, aannemen, noch door iemand van de hunnen doen aannemen. Wanneer echter Commissarissen-Generaal mogten oordeelen, dat sommige geschenken, hun door inlandsche vorsten of grooten aangeboden, niet gevoegelijk en zonder kwetsing van derzelve begrippen van eer zouden kunnen geweigerd worden, zoo wordt aan hen vrijgelaten deze geschenken aan te nemen, doch onder de uitdrukkelijke bepaling, dat zij dadelijk dezelve geschenken, of de waarde daarvan, aan den Lande zullen uitkeeren, en die giften op de geschikste wijze, voor rekening van den Lande, reciproceren.

Art. 32.

De Commissaris-Generaal Elout zal drie jaren op Java mogen verblijven of zooveel eer van daar mogen vertrekken, als Commissarissen-Generaal met eenparige stemmen zullen oordeelen, dat aan het oogmerk hunner zending is voldaan.

Vervallen.

Vervallen.

Art. 33.

Met het vertrek van den Commissaris-Generaal Elout uit Indie, hetzij na ommekomst van gemelde drie jaren hetzij vroeger, zooals in het voorgaande artikel gezegd is, zal ook in de personen van den Baron van der Capellen en den Schout-bij-Nacht Buyskes, de kwaliteit van Commissarissen-Generaal cessereren.

200.9.9 31-33
Onveranderd.

Onveranderd.

Onveranderd.

.... in Onze handen ....

Commissarissen-Generaal zullen, in handen van den Souverein, a' leggen den navolgenden eed:

„Dat zweer ik te zullen zijn en mij te gedragen als Commissaris-Generaal over Neêrlandsch Indie, dat ik, in de „uitoefening van deze kwaliteit, de hooge en souvereine „regten van den Souvereinen Vorst der Vereenigde Neder- „landen zal bewaren en bevestigen; dat ik voorts, zonder „aanzien van personen, het welzijn van den Staat en van „deszelfs Aziatische bezittingen, met den bloei en welvaart „van beiden met al mijn vermogen zal voorstaan en behar- „tigen; dat ik aan geene beloften of toezeggingen, zoomin „als aan eenige bedreigingen, door wien die ook zouden „mogen gedaan worden, gehoor zal geven; dat ik de in- „structiën aan Commissarissen-Generaal, en de verdere „algemeene en bijzondere bevelen, door den Souvereinen „Vorst of in zijnen naam gegeven, met alle gehoorzaamheid „zal nakomen, en voorts alles doen, wat een goed en getrouw „Commissaris-Generaal schuldig is en behoort te doen.”

C.C.G. 9 34
Onveranderd.

De bij het advies van den Raad van Koophandel en Koloniën van 21 Oct. 1814 gevoegde *Concept-Instructie voor den Gouverneur-Generaal*, is op advies van den Raad van State van 6 Dec. 1814 door Falck gewijzigd. De later plaats gehad hebbende bespreking door den S.V. en Falck met v. Hogendorp, heeft daarin geen wijzigingen gebracht, zoodat hier zonder meer volgen:

XXIII

CONCEPT-INSTRUCTIE voor den Gouverneur-Generaal. Gevoegd bij het advies van den Raad van Koophandel en Koloniën van 21 October 1814.

Art. 1 (1e al.).

De Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indie, zal onder dien titel geplaatst zijn aan het Hoofd der Hooge Regering.

XXIV

INSTRUCTIE voor den Gouverneur-Generaal. Behoorende bij het besluit van 3 Januari 1815 No. 48.

Art. 1.

De Gouverneur-Generaal zal zijne functies als zoodanig en volgens het Reglement aanvaarden wanneer de Commissarissen-Generaal zullen hebben gedefungeerd.

Hij zal inmiddels belast zijn met de executie van alle de besluiten der Commissarissen-Generaal en met de afdoening van alle zaken hetzij loopende of anderen, hem bij autorisatie van de Commissarissen-Generaal opgedragen.

Art. 2.

Indien de Gouverneur-Generaal begeert dat een of meer van de Raden van Indie worden aangesteld vóór dat Commissarissen-Generaal hebben gedefungeerd, zoo zal hij hun de voordragt te dien einde doen en zullen gemelde Raad of Raden als dan worden aangesteld om hem Gouverneur-Generaal in zijn executive magt te assisteeren, doch hunne verdere functies volgens

het Reglement niet verder uitoefenen dan nadat Commissarissen-Generaal zullen hebben gedefungeerd.

Art. 1 (2e al.).

Hij voert het opperbevel over Onze Zee en Landmagt beoosten de Kaap de Goede Hoop.

Art. 2.

Als Gouverneur-Generaal draagt hij het uniform voor hem vastgesteld.

Art. 4.

.... en aan Onze approbatie te onderwerpen.

Art. 3.

Zijn tractement zal zijn - - - zonder bovendien eenige emolumenten, van wat aart ook, te mogen genieten bij aldien hij van hier wordt uitgezonden, zal hem worden toegelegd eene convenabele som voor uitrusting.

Art. 5.

De Gouverneur-Generaal gedurende vijf jaren of langer gediend hebbende kan, na bekomen ontslag, in het Vaderland terug keeren, en zal een jaarlijksch pensioen genieten van f 8000,—, zijne weduwe geniet na zijn overlijden jaarlijksch f 5000,—.

Art. 6.

Art. 3.

Als Opperbevelhebber der Zee- en Landmagt beoosten de Kaap de Goede Hoop draagt hij de uniform voor die waardigheid vastgesteld.

Art. 4.

De Gouverneur-Generaal wordt gehuisvest ten koste van den Lande volgens een plan door Commissarissen-Generaal vast te stellen en aan de approbatie van den Souverein te onderwerpen.

Art. 5.

Behalve de sommen hem voor tractement en uitrusting en eventueel voor pensioen toegelegd, zal hij geen emolumenten van welken aard ook mogen genieten.

Vervallen.

Art. 6.

De Gouverneur-Generaal zal geene giften, gaven of geschenken

... hoegenaamd (consumabele waren van geringe waarde alleen uitgezonderd) van iemand ...

Wanneer hij echter mogt oordeelen, dat enkele geschenken hem door Inlandsche Vorsten of Grooten aangeboden, niet gevoeglijk, en zonder kwetsing van derzelve begrippen van Eer zouden kunnen geweigerd worden, zoo wordt aan hem vrijgelaten, deze geschenken aan te neemen, doch onder de uitdrukkelijke bepaling, dat hij dadelijk dezelve geschenken of de waarde daarvan aan den Lande zal uitkeeren, en die giften op de geschiktste wijze voor rekening van den Lande reciprocceeren.

Art. 7.

De Gouverneur-Generaal zal buiten den Secretaris van het Algemeen Gouvernement een bijzondere Secretaris vermogen aan te stellen, welke van 's Lands wege zal worden bezoldigd.

Art. 8.

... mitsgaders de nodige adjudanten, welke hij ter zijner assistentie zal noodig hebben.

Art. 9.

... bepalingen van het door Ons goedgekeurd Reglement ...

hoegenaamd van iemand, wie hij zij, mogen aan nemen, noch door iemand van de zijne doen aannemen.

2^e al. onveranderd.

Onveranderd.

Art. 8.

Hij zal wijders mogen aanstellen zijnen Adjudant Generaal, mitsgaders de mindere adjudanten, welke hij zal noodig hebben.

Art. 9.

De Gouverneur-Generaal zal zoo in Rade als op zich zelve in de uitoefening der magt en autoriteit hem opgedragen, nakomen de bepalingen van het Reglement op het beleid van de Regering, het Justitiewezen en den handel,

.... bevelen door Ons of door Onzen Secretaris van Staat voor de zaken van koophandel en kolonien op Onze autorisatie te geven.

Art. 10.

De Gouverneur-Generaal zal tot de vervulling zijner waardigheden, al het gezag, alle de regten en prerogativen hebben en genieten, welke hem bij dit Reglement toegekend zijn.

Art. 11.

.... bepalingen tot handhaving van ....

Art. 12.

.... met Onzen Secretaris van Staat tot de zaken van Koophandel en Kolonien; Hij zal jaarlijks aan Ons doen toekomen ....

in verband met de voorzieningen door Commissarissen-Generaal achtervolgens hunne Instructie gemaakt, mitgaders de nadere bevelen door of van wege den Souverein aan hem te geven.

Vervallen.

Art. 10.

Hij zal zorg dragen voor de rigtige en eerbiedige uitoefening van den Godsdienst, de vrijheid van alle Godsdienstige gezindheden, ondergeschikt aan de noodige bepalingen van orde en rust, voor de handhaving der wetten, voor de goede onpartijdige en prompte administratie der Justitie, voor eene eerlijke en naauwkeurige behering der financiën en domeinen, voor den goeden staat der Zee- en Landmagt, en voorts voor alle zaken tot de Hooge Regering van Indie betrekkelijk.

Art. 11.

Hij zal eene onafgebroken Correspondentie houden met het Departement van Koophandel en Kolonien en jaarlijks aan hetzelfde doen toekomen een summier verslag van den toestand der Zaken in Indie, met betrekking tot alle onderwerpen van Regeering hetzij aan zijne afzonderlijke zorgen hetzij aan die van Gouverneur-

.... toebetrouwd, een duplicaat daarvan toezenden aan den Secretaris van Staat voor de zaken van Koophandel en Kolonien.

Art. 13.

.... in Onze handen....

Generaal en Raden toebetrouwd.

Art. 12.

De Gouverneur-Generaal zal in handen van den Souverein den navolgenden eed afleggen:

„dat zweer ik te zullen zijn en „mij te zullen gedragen als Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indie, mitsgaders Opperbevelhebber over de Landen Zeemagt van den Staat beoosten de Kaap de Goede Hoop, „dat ik in de uitoefening van de „voorschreeve qualiteit de hoogen „sovereine regten van den „Sovereinen Vorst der Vereenigde „Nederlanden zal bewaren „en bevestigen.

„dat ik tevens zonder aanzien „van personen het welzijn van „den Staat en deszelfs Aziatische „Bezittingen met den bloei en „welvaart van beide met al mijn „vermogen zal voorstaan en behartigen.

„dat ik aan geene beloften of „toezeggingen zoo min als aan „eenige bedreigingen door wien „die ook zoude mogen gedaan „worden, gehoor zal geven.

„dat ik mijne Instructie en de „algemeene en bijzondere bevelen door den Souvereinen Vorst „ofte in zijnen naam gegeven „met alle getrouwheid zal nakomen, en voorts alles doen wat „een goed en getrouw Gouverneur-Generaal en Opperbevelhebber schuldig is en behoort „te doen.”

REGISTER.

- AKBAR 24.
 ALPHEN (VAN) 95, 96.
 ALTING 60.
 AURANGZEB 25.
 BARLOW 27.
 BAUD 99.
 BEVEREN (DE) 56.
 BESIER 56, 100.
 BOEKHOLTZ 137.
 BOLTS 22—24, 36.
 BRAAM (VAN) 44.
 BROUGHAM 57.
 BURKE 9.
 BUYSKES 76.
 CAPELLEN (VAN DER) 76, 80, 93,
     112, 146.
 CHAMBERS 36.
 CLIVE 25, 26, 29, 32, 35.
 COOTE 35.
 CORNWALLIS 28, 29, 33—35, 41.
 DAENDELS 56, 58, 59, 71, 72, 74—
     76, 81, 88, 89, 91—94, 111, 125,
     133, 139, 142—146, 148, 149,
     151, 154.
 DEMEUNIER 22.
 DESCARTES 10.
 DIDEROT 15.
 DOTRENGE 69.
 DUPLEIX 17, 18.
 ECKENHOLM 138.
 ELOUT 61, 76—82, 101, 112, 113,
     122, 123, 139, 143, 145—147,
     151.
 FAGEL (JACOB) 100, 101, 112.
 FALCK 30, 58, 75, 76, 82, 91, 92,
     94, 99, 102, 103, 114, 116—118,
     120, 139, 140, 142, 145.
 FORBONNAIS (DE) 10, 11, 51.
 FOX 26, 27.
 FRANKLIN 51.
 GOLDBERG 59, 60, 73—77, 82, 86
     —90, 92—95, 112, 120—122,
     140, 142, 143, 145, 146, 188.
 GOSSE 10, 22.
 GRASVELD 61, 151.
 GROEN VAN PRINSTERER 7.
 HASTINGS WARREN 26, 29, 33.
 HAUGWITZ (VON) 34.
 HOGENDORP (DIRK VAN) 21, (27,
     29—31, 33—36, 38)¹⁾ 43—50,
     53—58, 60—62, 71, 72, 91, 93—
     95, 100.
 HOGENDORP (GIJSBERT KAREL VAN)
     34, 39, 43—45, 47—55, 57, 61,
     62, 65, 69—73, 75, 76, 90—93,
     97—103, 105—110, 112, 114,
     116—119, 121—125, 133, 145,
     158.
 HOGENDORP (WILLEM VAN, vader
     van D. en G.K.) 44, 49.
 HOGENDORP (WILLEM VAN, zoon
     van G.K.) 50.
 HOOP (VAN DER) 145.
 HUMBOLDT (WILHELM VON) 7.
 IMHOFF (VAN) 51.
 JAFFIR ALI KHAN 32.
 JANSSENS 108, 133, 145, 146.
 JONES 27, 36.

¹⁾ De tusschen ( ) geplaatste bladzijden handelen over Dirks verblijf te Patna.

- LAW 37.
 LODEWIJK XVI 16.
 LODEWIJK NAPOLEON 56, 58, 59,
 61, 72, 133.
 LUZAC 53.
 MALECOTIUS 91.
 MIR JAFAR 25.
 MIR KASIM 25.
 MEY VAN STREEFKERK (DE) 101,
 105, 109, 115, 117, 118, 158.
 MIST (DE) 56, 59, 73, 77—80, 83,
 106—108, 123.
 MOOYAART 157.
 MONTESQUIEU 12, 16, 19, 22.
 MUNRO 25, 37.
 MUNTINGHE 76.
 MURSHID QULI KHAN 25.
 NAPOLEON III, 133.
 NEDERBURGH 43, 46, 48, 56—58,
 60, 61, 71, 72, 74, 93, 94,
 125.
 NORTH 27.
 OVERSTRATEN (VAN) 56.
 PAULUS 8.
 PERPONCHER (DE) 100.
 PITT 27, 52.
 POLL (VAN DER) 86.
 QUESNAY 10, 16, 57.
 QUEYSEN 56, 59, 100, 101, 105,
 109, 110, 112, 115, 117, 158.
 RAFFLES 73, 96, 97, 114, 115.
 RAYNAL 10, 13—20, 22—24, 37,
 45, 53, 54.
 READ 107.
 ROSS 35.
 ROUSSEAU 12, 16, 17, 20, 22.
 ROUSSET 14.
 SCHIMMELPENNINGCK 4, 58, 59, 61,
 71, 72, 74, 88, 136, 138, 141—
 143, 147, 150, 154, 156.
 SCHOLTEN VAN ASCHAT 57, 73, 86.
 SHAH ALAM II 25.
 SIBERG 60.
 SILHOUETTE 17.
 SIX 150.
 SMITH 10.
 SRI UDDOULA 32.
 TITSINGH (ISAAC) 34.
 TURGOT 16.
 VOLTAIRE 7, 12, 13, 17.
 WIESE 137.
 WILLEM I (VORST, SOUVEREINEN
 VORST, Z.K.H. OF KONING) 57,
 59, 62, 69, 70—73, 75, 76, 90—
 95, 97, 98, 102, 103, 110—112,
 114, 116, 117, 119, 120, 124,
 125, 133, 134, 140—142, 146,
 147.
 IJSELDIJK (VAN) 137.
 IJZENDOORN (VAN) 57, 59—62, 73,
 76, 83, 84, 86—90, 121, 134,
 143, 144, 145.

STELLINGEN.

I

Dat de verplichting tot het voortbrengen van stellingen zonder nadeel voor de wetenschap zou kunnen vervallen, schijnt een geenszins gewaagde veronderstelling.

II

Bij de beoordeeling van de moderne Maleische literatuur, dient in het oog gehouden te worden, dat de schrijvers veelal geen litteratoren zijn in den westerschen zin van het woord.

III

Het door Volkslectuur ter vertaling en tot voorbeeld voorleggen van westersche romans, gaat op de Maleische literatuur in als een tweesnijdend zwaard, daar het op taal en inhoud der Maleische romans een ongunstigen invloed heeft.

IV

De door J. Kats in *Spraakkunst en taaleigen van het Soendaasch* ingevoerde nomenclatuur, brengt geen vernieuwing, sticht slechts verwarring.

V

De in Nederland voor het politieke leven geldende onderscheiding in rechts en links mag, op straffe van een vertroebeling van het juiste inzicht in de politieke verhoudingen hier te lande, niet vervangen worden door de, in het spraakgebruik veldwinnende en op buitenlandsche toestanden betrekking hebbende, onderscheiding in (extreem-)rechts en (extreem-)links.

VI

De taak van de historisch rechtsche partijen te onzent is, in een positieve politiek de bruikbare elementen uit de extreme, revolutionaire, richtingen, in Groen van Prinsterers zin, in anti-revolutionairen geest te activeeren.

VII

Onvolledige beschrijving der koloniale archieven is een der voornaamste oorzaken van de onvoldoende resultaten der koloniale geschiedschrijving.

VIII

Reeds bij de opstelling van het Regeerings Reglement van 1815 openbaarde zich de tegenstelling, welke later tot de breuk tusschen den Koning en G.K. van Hogendorp leidde.

IX

Het verblijf van D. van Hogendorp te Patna is beslissend geweest voor de ontwikkeling der koloniale politiek na den val der Compagnie.

X

De wereldgeschiedenis wordt beheerscht door de ontwikkeling der ideeën.

